

TUSSEN ZWAARD EN FORTUIN

Opgravingen in Alkmaar 2002-2005

door:

Nancy de Jong-Lambregts

Peter Bitter

Lisette Verspay-Frank

m.m.v.:

Karin Beemster

Cor Prins

Rob Roedema

Sjaak Waterlander

Rob van Wilgen

Redactie:

Peter Bitter

Nancy de Jong-Lambregts

Rob van Wilgen

Vormgeving en omslagontwerp:

Rob van Wilgen

Druk:

Gemeente Alkmaar

Oplage:

200

Uitgave van de afdeling Monumentenzorg en Archeologie van de Gemeente Alkmaar

© 2007 Gemeente Alkmaar

Een uitgave in de reeks

Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie

RAMA 12

ISBN/EAN: 978-90-806077-7-4

Alle rechten worden voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Omslag:

Uitsnede uit de kaart van Cornelis Drebbel (1597)

Wapen van bierbrouwerij Het Zwaard (detail van een tekening van C.W. Bruinvis, 1842)

Gevelsteen van bierbrouwerij Het Fortuin

[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

OUDEGRACHT 26 (02 ODG)

ARCHEOLOGIE EN GESCHIEDENIS VAN BROUWERIJ HET ZWAARD

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	6
1.1	Woord vooraf	6
1.2	Administratieve gegevens	6
1.3	Beschrijving van het onderzoeksgebied	6
2	Methodiek	8
2.1	Inleiding	8
2.2	Het archeologisch onderzoek: bevindingen in het veld	8
3	De interpretatie van de archeologische gegevens en de indeling van de grondsporen in perioden	12
3.1	Inleiding	12
3.2	Periode 1: 1450-1500	12
3.3	Periode 2 1500-1575	13
3.4	Periode 3 1575-1600	13
3.5	Periode 4 1600-1675	14
3.6	Periode 5 1625-1800	15
3.7	Periode 6 circa 1850 tot 2002	16
4	Beerput 3B (Vondstnummer 35) Keramische vondsten en glas	17
4.1	Inleiding	17
4.2	Keukengerei en opslag	17
4.3	Tafelservies	17
4.4	Drinkgerei	18
4.5	Persoonlijke hygiëne, verzorging en comfort	20
4.6	Kinderspeelgoed	20
4.7	Conclusie	20
5	Beerput 4B (Vondstnummer 43) Keramische vondsten en glas	21
5.1	Inleiding	21
5.2	Keukengerei en opslag	21
5.3	Bereiding en tafelgerei	22
5.4	Drinkgerei	23
5.5	Persoonlijke hygiëne, verzorging en comfort	23
5.6	Conclusie	24
6	Beerput 4C (Vondstnummer 46) Keramische vondsten en glas	26
6.1	Inleiding	26
6.2	Keukengerei en opslag	26
6.3	Bereiding en tafelservies	27
6.4	Drinkgerei	29
6.5	Persoonlijke hygiëne, verzorging en comfort	31
6.6	Conclusie	31
7	De leervondsten	35
7.1	Inleiding	35
7.2	Kinderschoenen	35
7.3	Overige vondsten van leer	36
8	Voorwerpen van textiel, hout en been	40
8.1	Hout, textiel en been	40
8.2	Beerput 3A (V35) 1575-1675	40
8.3	Beerput 4B (V43) 1575-1675	40
8.3	Beerput 4C (V46) 1600-1775	40
9	Metaalvondsten	44
9.1	Inleiding	44
9.2	Muntvondsten	44
9.3	Naai- en handwerkgerei	44
9.4	Kleding accessoires	45
9.5	Overige	46
10	Kievitseieren in beerputten	48
10.1	Inleiding	48
10.2	Een bijzondere vondst	48

10.3	Enkele historische gegevens over kieviten	49
10.4	Conclusie	51
11	Bewoningsgeschiedenis; Gegevens uit het Historisch Kadaster Alkmaar	53
11.1	Het Historisch Kadaster Alkmaar	53
11.2	Resultaten en interpretatie van de gegevens	53
12	Bewoningsgeschiedenis: resultaten onderzoek in het Regionaal archief	55
12.1	Het Regionaal Archief Alkmaar	55
12.2	Aanpak van het onderzoek	55
12.3	Interpretatie van de gegevens	56
13	Historisch onderzoek naar het perceel aan de Oudegracht voor 1600	59
13.1	Inleiding	59
13.2	Kohier van het haardstedengeld	59
13.3	De binnengracht	59
13.4	Herkomst van de straatnamen	61
14	Conclusie	62
14.1	Bodemopbouw	62
14.2	De gracht	62
14.3	Bebouwing ter plaatse	62
	Literatuurlijst	54
	Sporen en beschrijvingen	66
	- Periode 1: 1475-1525	66
	- Periode 2 1500-1575	66
	- Periode 3 1575-1600	66
	- Periode 4 1600-1675	67
	- Periode 5 1625-1800	67
	- Periode 6 circa 1897 tot 2002	67
	Vondstenlijst per vondstnummer	68
	Vondstenlijst per spoor	72
	Tabel met aantallen aardewerk per aardewerktype per spoor	74
	Catalogus van keramiek en glas	76
	Bijlage A: Leervondsten; gedetailleerde beschrijvin	97
	Bijlage B: Historisch Kadaster Alkmaar	99
	Bijlage C: Onderzoek Regionaal Archief Alkmaar (Bijlage registratie en uitwerkingen van de transportakten)	101
	Bijlage D: Beschrijving profiel noord-zuid	108
	Noten	109

1 INLEIDING

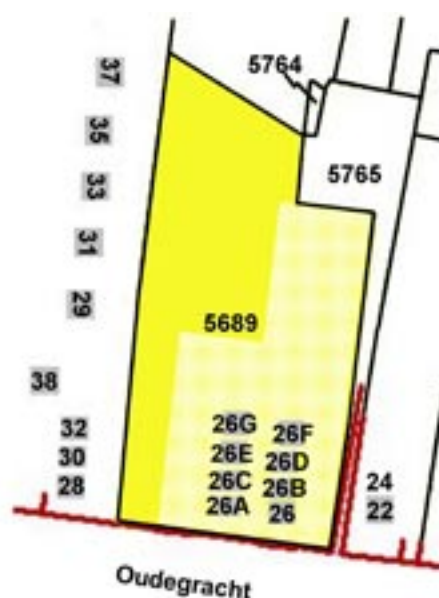
Nancy de Jong-Lambregts

1.1 Woord vooraf

In oktober en november 2002 werd er een opgraving verricht op het terrein van de Oudegracht 26. Aanleiding voor het archeologisch onderzoek was het aanleggen van een bouwput ten behoeve van de nieuwbouw van een appartementencomplex “Het fortuin van Witte”. Dit onderzoek sloot aan op de opgravingen die in 1999 werden uitgevoerd op de belendende percelen ten westen. In 1999 moest het onderzoek van het deel aan de Oudegracht beperkt blijven vanwege bodemvervuiling. Na de sloop van opstallen zou er een bijna 1 meter diepe bouwput aangelegd moeten worden, hierbij zouden alle funderingen en andere archeologische resten verloren gaan. Opdrachtgever was DRW Vastgoed en ontwikkelaars B.V. in samenwerking met architectenbureau Keyzer & Van Doorn & Van Duijn BV.

1.2 Administratieve gegevens

Opdrachtgever:	DRW Vastgoed en ontwikkelaars B.V. in samenwerking met architectenbureau Keyzer & Van Doorn & Van Duijn BV
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar in samenwerking met Dhr. J. de Koning
Duur en tijdstip onderzoek:	Onderzoek vond plaats gedurende twee weken van 30-10-2002 tot 07-11-2002.
Locatie onderzoeksgebied:	Oudegracht 26 te Alkmaar.
Landelijke X/Y coördinaten:	Noordwesthoek: X = 111.953, Y = 515.855 Noordoosthoek: X = 111.967, Y = 515.847 Zuidwesthoek: X = 111.949, Y = 515.809 Zuidoosthoek: X = 111.969, Y = 515.807
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	47470
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.

Linkers: kaart van het westelijk deel van de Alkmaarse binnenstad. Het onderzoeksgebied is met rood weergegeven. Rechts: uitsnede van de huidige kadasterkaart. D.m.v. het gele vlak is het onderzoeksgebied aangegeven. Hierbinnen is met de lichtere arcering de werkput geïndiceerd. Voor beide afbeeldingen is het noorden rechtsboven.

1.3 Beschrijving van het onderzoeksgebied

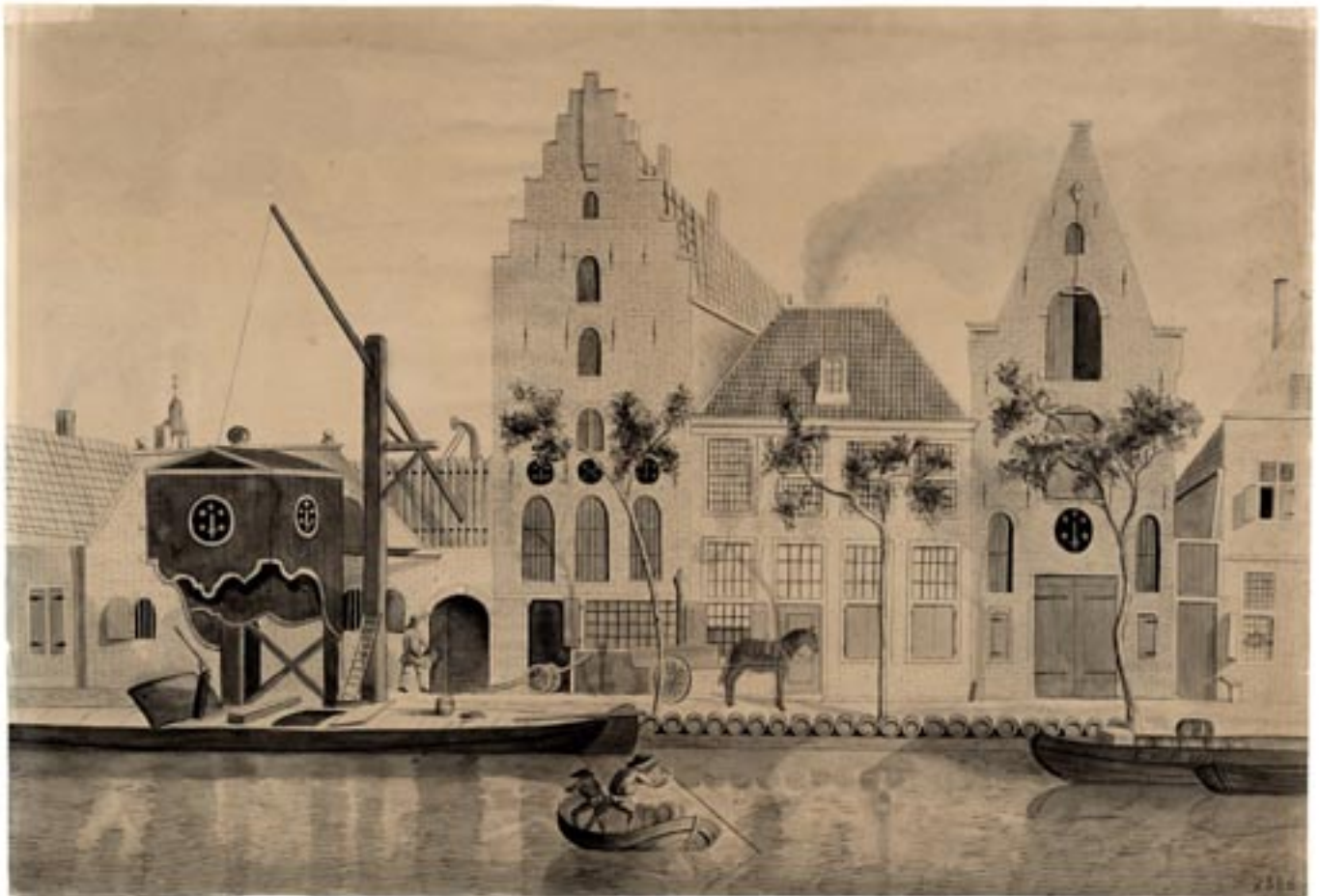
Het op te graven terrein bevindt zich aan de noordzijde van de Oudegracht. Het blok huizen waarbinnen het op te graven terrein zich bevindt wordt aan de westzijde begrensd door de Bloemstraat. Aan de

noordzijde wordt het begrensd door de percelen aan de Laat en aan de oostzijde door de Keetgracht. Het archeologisch onderzoek had verschillende doelstellingen.

In de eerste plaats moest de bodemopbouw van het terrein onderzocht worden. Van dit deel van de stad is namelijk niet bekend wanneer het is aangeplempt, hoe dit is gebeurd en hoe het terrein er voordien heeft uitgezien.

Een tweede punt van aandacht is dat er op een kaart uit 1560 van Jacob van Deventer te zien is dat er parallel aan de Oudegracht een oost west lopende binnengracht getekend is die ongeveer aan de voorzijde liep van de Oudegracht 26. Deze binnengracht sloot aan op een noord zuid lopend deel dat langs de Bloemstraat liep. Bij een archeologisch onderzoek in 1999 bleek dat dit noord zuid lopende deel van de gracht te dateren was in de 14de eeuw. Mogelijk zou deze binnengracht tijdens de opgraving aangetroffen kunnen worden en kan er ook iets over de ouderdom gezegd worden.

Een derde punt van aandacht zijn de resten van de bebouwing ter plaatse. Het terrein betreft namelijk de locatie van een voormalige bierbrouwerij uit de 17de en de 18de eeuw. Op een 19de eeuwse prent van C.W. Bruinvis is te zien dat het complex toen bestond uit een woonhuis in het midden, geflankeerd door twee grote pakhuisachtige panden.

Tekening van de bierbrouwerij het Wapen van Haarlem of het Zwaard gelegen tegenover het Wildemanshofje aan de Oudegracht. Zichtbaar is een houten kraan waarop is afgebeeld het wapen van Haarlem (evenals op de gevels). Er staan biervaten op de wal die tevens per bootje en paard en wagen worden vervoerd (annotatie uit de Bruinviscatalogus: aan de Oudegracht herbouwd 1686. Bestond in 1796 al niet meer. Gesloopt in 1809) [C.W Bruinvis, 1842 naar een tekening van de situatie uit van 1790. Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

Een vierde punt van aandacht zijn de eventuele bijgebouwen van de brouwerij die mogelijk op het achtererf hebben bestaan, zoals het brouwhuis met de ketels en de stallen.

Een vijfde punt van aandacht is dat er bij het huis in ieder geval één beerput te verwachten is en dat er op de rest van het terrein ook andere overblijfselen zoals waterkelders en waterputten en kelders te verwachten zijn.

2 METHODIEK

Nancy de Jong-Lambregts

2.1 Inleiding

Bij de aanvraag voor het slopen werd er al meegedeeld aan de betrokkenen dat er rekening gehouden moest worden met een bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van circa vier weken. De opgraving werd gepland voorafgaand aan enig grondverzet en er werden afspraken gemaakt dat er niet dieper gesloopt mocht worden dan het maaiveld. Dit omdat de te verwachten funderingen en eventuele vloerresten zich waarschijnlijk heel dicht onder het maaiveld zouden kunnen bevinden. In Alkmaar zijn de huizen tot in de vorige eeuw namelijk zeer ondiep gefundeerd. In een 30 tot 40 cm diepe sleuf maakte men een dun werkvloertje van puingruis en daarop zijn de funderingen gezet. Eventueel werd aan de onderkant een verbreding door middel van een vertanding (een breder gemetselde onderlaag) gemaakt. Zo ondiep werden zelfs huizen met twee verdiepingen nog gefundeerd. Afspraak werd gemaakt dat diepe kelders en putten binnen hun ommetseling tot op de bodem mochten worden opgegraven.

2.2 Het archeologisch onderzoek: bevindingen in het veld

Het archeologisch onderzoek heeft twee weken in beslag genomen. Tijdens het onderzoek werd stapsgewijs één grote werkput aangelegd.

Begonnen werd met het meest oostelijke deel van het terrein. Hier werd met de kraan een eerste vlak aangelegd waarin de recente muurresten van het gesloopte veilinghuis zijn aangetroffen. Bij verder verdiepen van het voorgedeelte van het terrein werden er intacte oude funderingen aangetroffen (3A). Het betrof een 6 meter breed pand. De fundering had vertandingen en was op het breedste punt bij de zijmuren maar liefst één meter breed en bij de voorgevel een halve meter. Het opgaande muurwerk, voor zover dat vastgesteld kon worden, wijst op een circa 60 cm brede zijmuur en een 20 cm brede voorgevel. De afmetingen van de funderingen wijzen op een gebouw dat meerdere verdiepingen zou kunnen hebben gehad.

De muren van het gebouw uit de 20ste eeuw waren precies tegen de oude funderingen aangebouwd. Deze funderingen zijn ingetekend, gefotografeerd en gedocumenteerd.

Kelder 4A tijdens de opgraving. Het dambord patroon van de plavuizen is goed te zien

Ten westen daarvan werd er ook een vlak aangelegd. Hierbij werd een kelder aangetroffen (**4A**) en een stukje bestrating dat overdekt was met een laag grijsroze leem (**4/5A**). Het geheel gaf de indruk van een soort werkvloer. De kelder had een binnenmaat van 1,40m bij 2,20m en had een vloer van in dambordpatroon gelegde groen en bruin geglaazuurde plavuizen (afmeting 15x15cm). De kelder was volgestort met bouwpuin (**V2/3**), waaronder een aantal wandtegels met

ridders in blauw en enkele polychrome tegels. In het vlak tussen de funderingen van huis 1 werd een groot aantal houten palen (**2B**) aangetroffen en tekenden zich dagzomende lagen af (**1C**) die parallel aan de Oudegracht liepen die zeer waarschijnlijk aan de binnengracht behoren (**1A**). Hierbij werd een venige of mestrijke substantie afgewisseld met schoon grijs zand. De houten palen staan zeer schuin in het vlak en zijn mogelijk gebruikt voor de demping van de gracht, aangezien ze niet in lijn en vrij willekeurig lijken te staan. Een en ander is niet met zekerheid vast te stellen.

De westkant van het fundament van gebouw (**3A**) werd vrijgelegd en daarbij bleek dat geen vertanding aanwezig was. Wel werden er een aantal houten palen aangetroffen waarvan het onduidelijk was of dat deze toebehoorden aan de fundering of aan de onderliggende laag. Even voorbij kelder (**4A**) werd een beschoeiing aangetroffen (**1B**). Aan de landzijde van de beschoeiing lag een dik pakket (**2A**) met venige lagen en stadsafvallagen vol aardewerk, bot en schelpen. De gelaagdheid kon slecht worden waargenomen door het snel stijgende grondwater. Ook in dit vlak werden dagzomen (**1C**) aangetroffen die parallel liepen aan de Oudegracht. Gezien de positie van de beschoeiing liggen deze dagzomen binnen de gracht en zullen de aangetroffen paaltjes mogelijk verband kunnen houden met de demping van de gracht. De zijmuren van gebouw 1 werden verder naar achteren gevolgd. Binnen deze muren zijn geen sporen waargenomen, behalve van west naar oost verlopende dagzomende lagen en verstoringen van de spaarboogfundering van de voormalige school (**6A**). De achtergevel van gebouw **3A** blijkt afwezig, de vertande fundering houdt op en de waarschijnlijk minder diep gefundeerde achtergevel is verdwenen.

Achter kelder **4A** blijkt zich nog een tweede en een derde kelder te bevinden. Deze kelders liggen echter bij een plek die vervuild was met stookolie. Een van de kelders had een trapje van gele steentjes en een gele plavuizenvloer (**5A**). De funderingen van het gesloopte gebouw lagen deels over deze kelder heen. Mogelijk geeft deze kelder de achtergevel aan van een tweede huis waarvan de fundamenteen niet zijn aangetroffen. De andere kelder (**5B**) lag met de zuidelijke kant op nagenoeg dezelfde lijn als kelder **5A** en was heel ondiep en verstoord.

Om de lagenopbouw van de gracht te kunnen bestuderen werd een profiel door de gracht gezet tussen de kelder (**4A**) en de fundering van gebouw **3A**. Een fundering van het gesloopte gebouw liep hier doorheen

en had een diepte van minimaal -1,06m NAP en is met deze actie verwijderd. Door een wel in de wand van het profiel moest de profielsleuf dichtgegooid worden en kon deze niet getekend en gefotografeerd worden. De planken beschoeiing aan de noordzijde is verder vrijgelegd en gefotografeerd. Er werd een plank verwijderd en bemonsterd voor dendrochronologische datering.

Nadat het onmogelijk gebleken was een dwarsdoorsnede van de gracht te documenteren werd besloten een ondieper profiel te zetten door de ophogingslagen op het achterterrein om een indruk te kunnen krijgen van de bodemopbouw van het terrein. Dit profiel ligt wat verder naar het noorden op het terrein maar nog binnen de muren van gebouw **3A**. Uit het profiel kon afgeleid worden dat de houten beschoeiing van de gracht op het oostelijk deel van het terrein niet meer aanwezig was. Er werden schone grijze zandlagen aangetroffen die zeer waarschijnlijk wat met de fundering van gebouw **3A** te maken hebben. In het noordelijk deel van het profiel was een grote ingraving te zien (zie profiel en beschrijving in de bijlagen). Centraal in deze ingraving stond een aantal houten planken die een subrecente indruk maakten.

Bij het verder verdiepen van het terrein voor het bouwrijp maken werden achter gebouw **3A** de contouren van een beerput **3B** zichtbaar. Deze had een storkoker aan de zuidkant en behoorde op basis van de ligging waarschijnlijk toe aan gebouw **3A**. Langs deze beerput werd een bijna één meter brede zijgevel **3C** aangetroffen van een gebouw dat op het achterterrein heeft gestaan. De bakstenen waren nagenoeg gelijk aan de stenen afkomstig uit de fundering van gebouw **3A**. Het achterterrein kon niet verder verdiept worden zodat onderzoek naar deze muur uitgesloten is. Een zijstrook langs de westzijde van het terrein werd tot op bouwdiepte verlaagd. Aan de zuidzijde van deze strook werd de zandige “gracht” vulling weer zichtbaar die over de vette gelaagde grachtvulling en de houten beschoeiing lag. Direct ervoor aan de grachtzijde leek een rond spoor zichtbaar, mogelijk de onderkant van een waterput. Enkele vondsten werden verzameld en een stukje profiel van de vette mestlagen is gefotografeerd. De eerste beerput **3A** werd geleegd volgens de “Alkmaarse methode”. Deze methode houdt in dat de gehele inhoud van de beerput wordt geborgen met behulp van luchtdicht afsluitbare kunststof 26 liter emmers. Al het materiaal wordt meegenomen, dit heeft als voordelen dat kleine resten niet verloren gaan en dat het een snelle methode is.

Toen de eerste beerput (**3A**, **V35**) was leeggehaald werd er op dezelfde hoogte gezocht naar nog een andere beerput. Deze werd gevonden achter kelder **5A**. Door modderige en puinrijke omstandigheden kon de omtrek van de tweede beerput (**4B**, **V43**) niet goed vastgesteld worden en leek er even sprake van een tweede storkoker aan de noordzijde.

Het leeghalen van twee van de beerputten bij de opgraving aan de Oudegracht volgens de Alkmaarse methode

Na enig graafwerk kwam het nog deels intacte gewelf van een derde beerput (**4C**, **V46**) tevoorschijn. Beerput **4B** kon nog leeggehaald worden. Het opwellende water zorgde ervoor dat er noodgedwongen gebruik moest worden gemaakt van de bak van de graafmachine om het water weg te scheppen. Hierdoor is er mogelijk bij het raken van de muur van beerput 3 materiaal van beide putten door elkaar heen geraakt. Dit is onder een apart vondstnummer verzameld (**V44**).

Beerput **4C** werd als laatste leeggehaald. Dit ging in het begin erg voorspoedig omdat het gat van beerput **4B** diende als waterafvoer tot er een wellende zandlaag geraakt werd. Aangezien de beerput bijzonder rijk was aan glasvondsten vormde dit een lastig probleem. Er werden uiteindelijk twee pompen in gehangen, maar deze bleken het opkomende water niet weg te kunnen pompen. De oplossing bleek het regelmatig hopen van een lading water met de bak van de graafmachine. Van deze put werden meer dan 20 emmers gevuld.

Met het legen van de laatste beerput werd de gehele opgraving afgerond. Het archeologisch onderzoek heeft bij elkaar twee weken geduurd.

3 DE INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS EN DE INDELING VAN DE GRONDSPOREN IN PERIODEN

Nancy de Jong-Lambregts

3.1 Inleiding

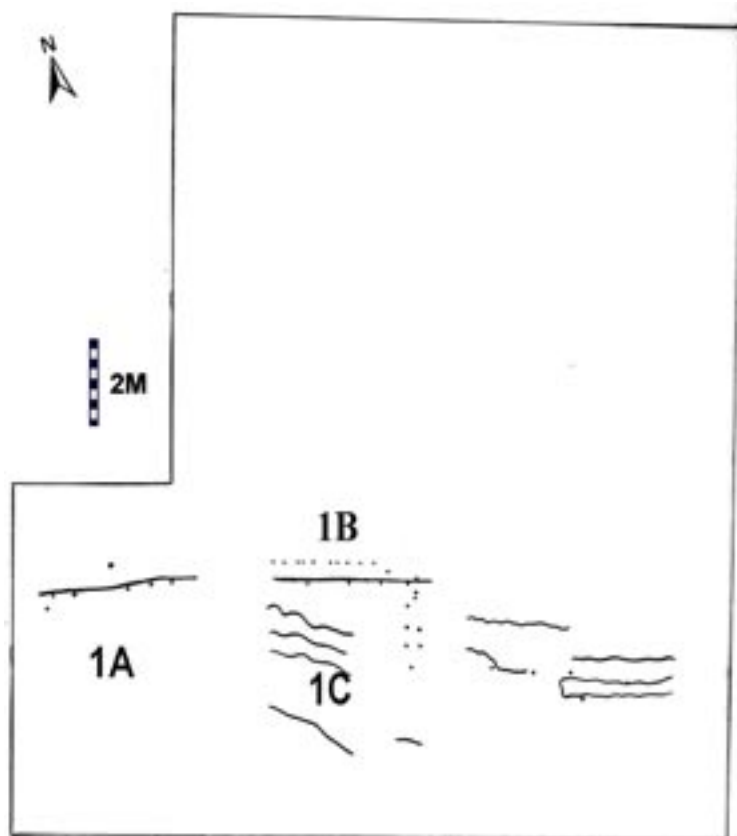
In het vorige hoofdstuk is kort de methodiek van de opgraving met bevindingen weergegeven. In dit hoofdstuk zal nader ingegaan worden op de aangetroffen sporen. Hiertoe worden alle aangetroffen sporen voorzien van een cijfer en lettercode. Het cijfer is de periode waarin het grondspoor kan worden geplaatst; cijfer en letter tezamen verwijzen naar het individuele grondspoor. Iedere periode weerspiegelt de aanlegdatum van de sporen en niet de gebruikperiode. Uiteindelijk zijn de sporen gegroepeerd in 6 perioden die zijn weergegeven op de overzichtsplattegronden.

3.2 Periode 1: 1450-1500

Periode 1 wordt gevormd door de gracht met zijn beschoeiing en de vulling. De gracht (**1A**) liep parallel aan de Oudegracht, in west-oost richting en was voorzien van een beschoeiing. Deze beschoeiing (**1B**) is op een aantal plaatsen in-situ teruggevonden. De beschoeiing bestond uit houten planken van onder andere dennenhout die op hun plaats gehouden werden met paaltjes die aan de waterzijde er tegenaan stonden. Er is een plank van de beschoeiing bemonsterd voor dendrochronologische datering, het hout bleek echter te slecht te zijn om goed te kunnen dateren.

Aan de landzijde (noordzijde) van de beschoeiing lag een dik pakket venige en vette stadsafvallagen vol aardewerk, bot en schelpen. De gelaagdheid kon slecht worden waargenomen door het snel stijgende grondwater. Aan de waterzijde van de beschoeiing was het vondstmateriaal (**V23, V38**) te dateren tussen de 15de en de 16de eeuw.

Bekend is dat er een gracht in de Bloemstraat in een lichte noordwest-zuidoostrichting liep en deze heeft vrijwel zeker aangesloten op het deel van de gracht dat tijdens deze opgraving aan de Oudegracht is aangetroffen.

Overzichtsplattegrond van de sporen uit periode 1

Aan de waterzijde van de beschoeiing werden in het vlak verscheidene dagzomen (**1C**) waargenomen die parallel aan de Oudegracht liepen, de onderste laag dagzomend aan de noordzijde bij de beschoeiing **1B**. Deze banen bestonden uit een laag die donkerbruin en weinig van aard was, onder een laag grijs zand, onder een laag donkerbruin weinig materiaal vol met afval en de bovenste laag bestond uit grijs zand. De plaats waar de dagzoom aan de zuidzijde op het vlak zichtbaar werd is een mogelijke indicatie voor de breedte van de gracht. Bij opmeting bedraagt de breedte dan zo'n 4,80m, dit is de breedte zoals deze tijdens de opgraving is waargenomen.

Tijdens het onderzoek is een poging gedaan om een profiel door de gracht te zetten. Door een wel in de wand van het profiel stortte het profiel in en kon het profiel niet getekend en gefotografeerd worden. Wel konden er enige waarnemingen gedaan worden

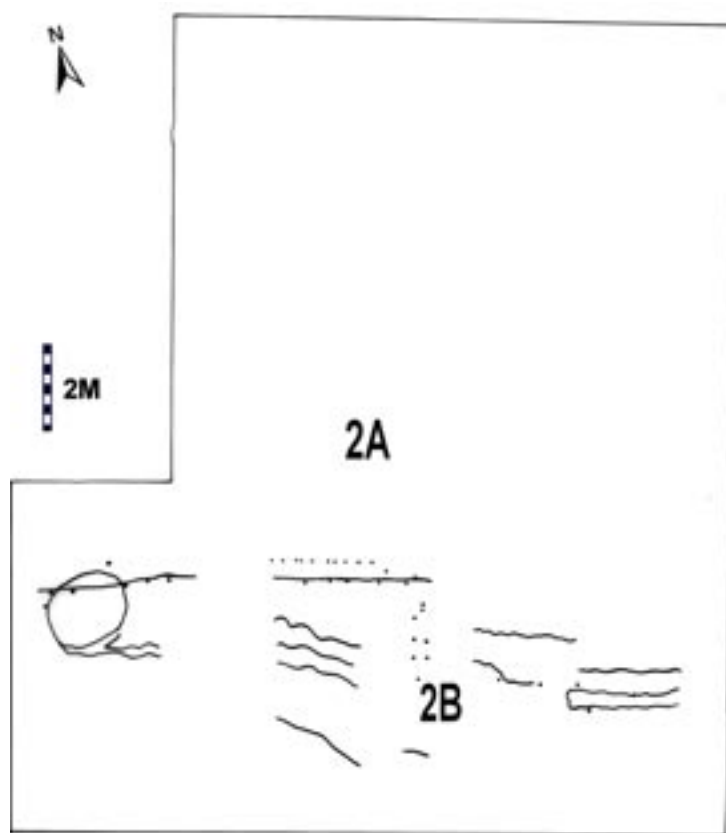
die een zelfde beeld gaven als de dagzomen die gezien zijn. Eerst een laag met grijs zand, daaronder bevond zich een dik bruin venig pakket met zeer veel organisch materiaal en stadsafval, daaronder weer een laag met grijs zand en daaronder een laag met donkerbruin venig materiaal. Op circa 2m onder het oppervlak (circa -1,3m NAP) bevond zich het schone zand, daarop lag een 20 cm dik kleipakket. De gracht is al eerder aangetroffen tijdens archeologisch onderzoek bij de Laat/ hoek Bloemstraat 1998/ 1999.

¹ Tijdens dit onderzoek bleek dat het schone schelpzand van de natuurlijke ondergrond zich ook op 2m onder het oppervlak bevond.

Uit het profiel is wel laagsgewijs vondstmateriaal verzameld. Uit de onderste laag (V22) is vondstmateriaal geborgen dat een datering laat zien van circa 1450-1500, uit het middendeel van de gracht kwam vondstmateriaal (V25) dat te dateren is tussen 1475 en 1525 en uit de bovenste laag is het vondstmateriaal (V24) te dateren rond 1525. Op basis van het vondstmateriaal kan geschat worden dat de gracht ergens in de tweede helft van de 15de eeuw in gebruik moet zijn genomen.

3.3 Periode 2 1500-1575

Periode twee wordt gekenmerkt door de ophoging van het terrein **2A** en de demping, **2B**, van de gracht. In de bijlagen is het profiel weergegeven dat op het noordelijk deel van het terrein gezet is binnen de fundering van gebouw **3A**. Het profiel had een beperkte diepte omdat er vanwege logistieke redenen niet dieper gegaan mocht worden. Hierdoor is het niet mogelijk te achterhalen of dat er nog vroegere lagen op een dieper niveau aanwezig waren. Te zien was dat er een grote gelaagdheid bestond die richting het noorden afliep. Na een scherpe scheiding van de lagen door een ingraving was te zien dat de lagen ook naar het zuiden naar beneden afliepen in de richting van de gracht. De ophogingslagen **2A** bestaan uit venige lagen, grijs zand en lagen donkerbruin zand met puin er doorheen. Het vondstmateriaal dat eruit geborgen is, is te dateren van omstreeks 1550-1650, waarschijnlijk vooral rond 1575.

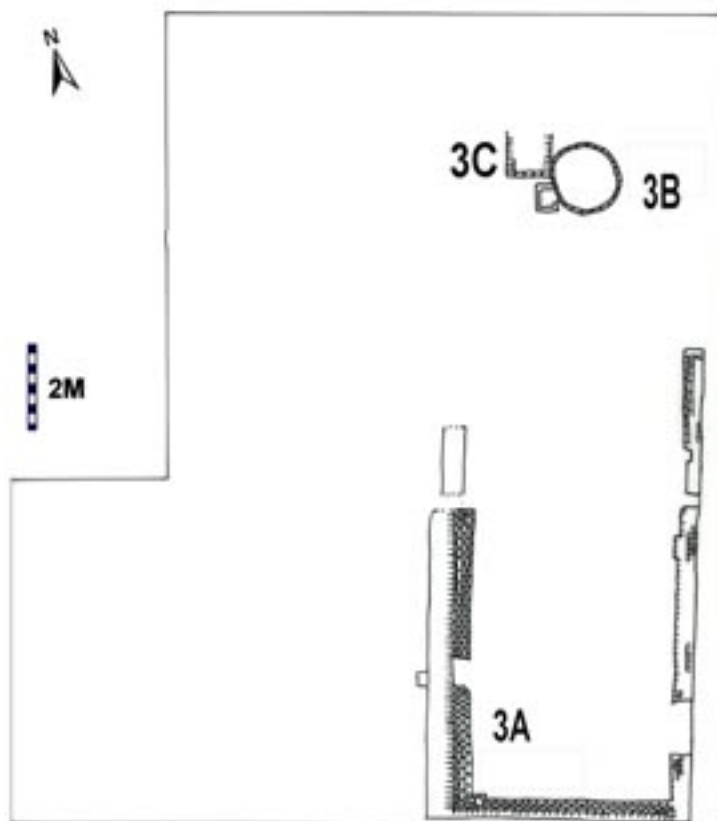
Overzichtsplattegrond van de sporen uit periode 2

Op kaarten komt de gracht rond 1575 niet meer voor en hij zal dus omstreeks die tijd gedempt zijn, hetgeen overeenkomt met het aangetroffen vondstmateriaal uit de ophogingslagen en de vulling van de gracht (**1C**). Vermoedelijk is het terrein opgehoogd voorafgaand aan de bebouwing van dit deel van de Oudegracht en werd voor hetzelfde doeleinde de gracht gedempt.

3.4 Periode 3 1575-1600

Periode drie geeft de aanvangsdatum weer van de eerste bouwactiviteiten op dit perceel. De sporen die in deze periode geplaatst kunnen worden zijn de fundamente van een gebouw **1 (3A)**, beerput **3B** en een stuk muur (**3C**) dat tegen beerput **3A** is gelegen.

De fundamente van gebouw **3A** zijn vrij zwaar en hebben een zestal nog zichtbare vertandingen. In de insteek van het fundament werd aardewerk aangetroffen (**V6**) dat te dateren valt rond 1575-1600. Dit geeft een goede indicatie voor de aanvangsdatum van het huis.

Overzichtsplattegrond van de sporen uit periode 3

De baksteen heeft een appelbloesem kleur en de stenen hebben een afmeting van 18 x 9 x 4 cm. De gevel aan de Oudegrachtzijde (zuidzijde) was nog aanwezig evenals de beide zijmuren. Deze liepen door tot op het achterterrein. Een achtergevel is echter niet aangetroffen, wel kan gezegd worden dat gebouw **3A** een minimale lengte van 11 meter gehad moet hebben op basis van de nog aanwezige zijmuren.

Rond 1575 moet de gracht gedempt moet zijn en kon het perceel in principe bebouwd worden. Dit correspondeert met de gedane aardewerkvondst uit de insteek van het fundament.

Meer naar het noorden op het terrein werd in het verlengde van het gebouw een beerput (**3B**) met stortkoker gevonden. De beerput heeft een diameter van circa 1,5 meter en is vervaardigd van nagenoeg dezelfde bakstenen (qua kleur en afmetingen) als de fundamente van gebouw

(**3A**). Het aardewerk dat uit deze beerput afkomstig is geeft een aanvangsdatum van circa 1575-1600. In hoofdstuk 4 wordt nader op het vondstmateriaal van deze beerput ingegaan. Naast beerput **3B** is een stevig fundament gevonden (**3C**) dat dicht tegen de beerput is aangebouwd. Het fundament is ruim een meter breed maar is zonder vertandingen aangelegd.

Het lijkt erop dat de muur en de put tegelijk aangelegd zijn. De steenmaat van de bakstenen van dit stuk muur bedraagt 19 x 9 x 4 cm en is daarmee een fractie groter dan de stenen van de fundamente van gebouw **3A** en beerput **3B**. De kleur van de baksteen is wel gelijk aan die van de beerput en de fundamente van gebouw **3A**. Naar alle waarschijnlijkheid is deze muur ook in dezelfde fase aangelegd. De sporen uit deze periode hebben lange tijd bestaan op dit terrein. Gebouw **3A** is rond 1800 gesloopt voor de aanleg van de school die op dit terrein gestaan heeft en de beerput is in gebruik geweest van circa 1575 tot 1675. Van het andere stuk muur (**3C**) is niet bekend hoe lang het bestaan heeft en aan welk deel van het gebouw het heeft toebehoord.

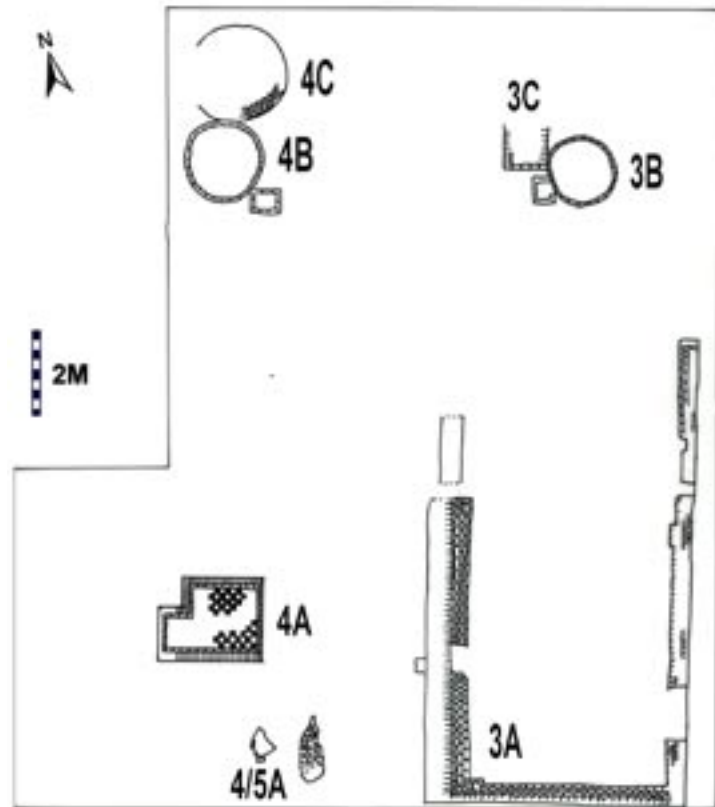
3.5 Periode 4 1600-1675

Deze periode markeert de bouw een tweede huis op dit perceel. Van dit huis zijn geen funderingen aangetroffen, hierdoor is er ook geen spoorcode aan toegekend, mogelijk deelde dit huis een fundering met gebouw **3A**. Het is niet ondenkbaar dat dit huis een stuk minder zwaar en diep gefundeerd was dan gebouw (**3A**). De funderingen zijn zeer waarschijnlijk verdwenen bij de bouw van de school in de 19de eeuw of bij meer recente werkzaamheden op dit deel van het terrein.

Het is zeker dat toen ook een huis ernaast gestaan moet hebben. Gezien de aanwezigheid en de dateringen van de kelder (**4A**) op het zuidelijk deel van het terrein en de beide beerputten.

De kelder (**4A**) heeft een lichte L-vorm en is opgetrokken van een ander soort baksteen (qua baksel en kleur) dan de funderingen van gebouw **3A**. Op de vloer van de kelder lagen plavuizen die in een dambordpatroon gelegd waren. De plavuizen waren van rood aardewerk met alleen loodglazuur of loodglazuur met koperoxide dat een groene kleur aan de plavuizen gaf. De plavuizen kunnen gezien het kleine formaat van 15x15cm gedateerd worden omstreeks 1600-1625. Dit geeft een goede indicatie voor de aanlegdatum van de kelder.

De kelder bestond uit een buitenmuur vervaardigd van bakstenen met een afmeting van 18 x 8,5 x 4,5 cm en hadden een appelbloesemkleur. Er was een binnenbak gemetseld met een binnenmaat van 1,40 m bij 2,20 m. Deze binnenbak was enkelsteens gemetseld van bakstenen met een gele kleur en afmetingen van 16 x 7,5 x 3,5 cm. De binnenmuur van de kelder was afgewerkt met een pleisterlaag. De kelder was dichtgestort met puin (V2, V3). In dit puin bevonden zich nog een aantal tegelfragmenten met blauw op wit beschildering (ridders en op de hoeken Bourgondische lelies, datering circa 1650). Deze tegels zijn gemaakt naar gravures van Jacobus de Gheyn van de exercitiereglementen van Prins Maurits. Ze hebben een datering van omstreeks 1650.²

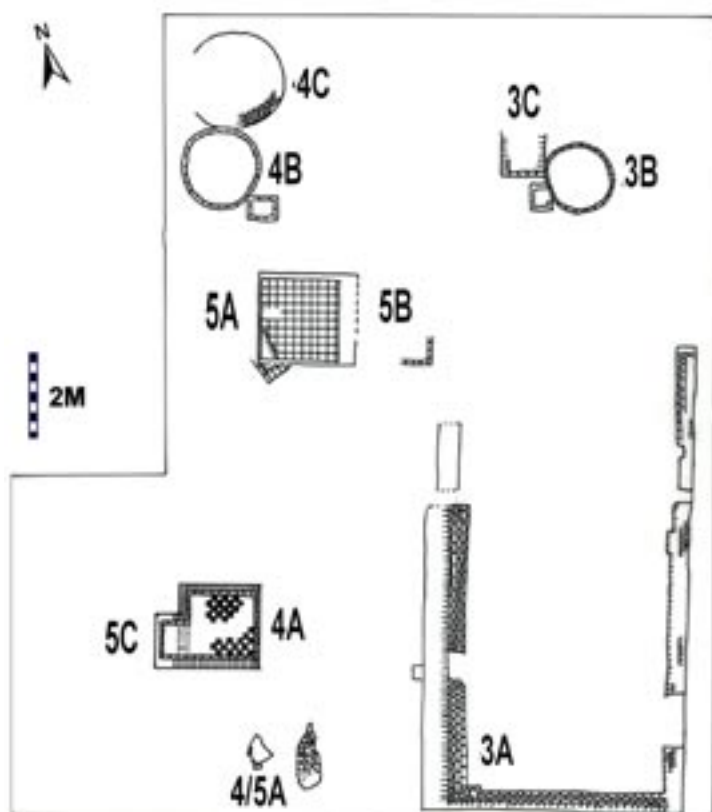
Overzichtsplattegrond van de sporen uit periode 4

Ten noorden van kelder 4A werden twee beerputten (4B & 4C) gevonden die in elkaars verlengde lagen. De zuidelijke beerput 4B had zijn storkoker in de zuidoosthoek en was vervaardigd van bakstenen met een afmeting van 18 x 8,5 x 4,5 cm. Deze bakstenen komen overeen met het soort bakstenen dat ook gebruikt is voor het bouwen van de kelder. Het vondstmateriaal heeft een datering van omstreeks 1575-1600 tot circa 1675. De beerput 4C ten noorden ervan had een nog voor een groot deel intacte koepel. Een storkoker van deze beerput is tijdens het onderzoek niet gevonden. Het aardewerk dat in deze beerput gevonden is laat een wat langere looptijd zien dan de andere beerputten namelijk tot circa 1775. De aanvangsdatering is circa 1600. In hoofdstuk 6 wordt nader ingegaan op het vondstmateriaal dat in deze beerputten is aangetroffen. Op het zuidelijk deel van het terrein werd ook nog een stuk bestrating (4/5 A) aangetroffen vervaardigd van onregelmatige stenen met een variërende lengte. De NAP-hoogte van het straatje bedraagt 0,31m + NAP waarmee het een stuk hoger ligt dan de muren en het voor een inpandig vloerniveau in aanmerking zou kunnen komen. Er is geen vondstmateriaal bij deze vloer gevonden zodat deze niet op die manier gedateerd kon worden. Op basis van de NAP-hoogte zal het in ieder geval niet ouder geweest zijn dan gebouw 3A. Het zal ook zeker geen functie binnen de school gehad hebben en moet daardoor wel van voor de bouw van de school zijn. Het stukje bestrating is dus ergens te plaatsen binnen periode 4 en 5, maar helemaal duidelijk is de datering niet. Vandaar dat dit stukje bestrating wordt aangeduid met een dubbele cijfer en lettercombinatie.

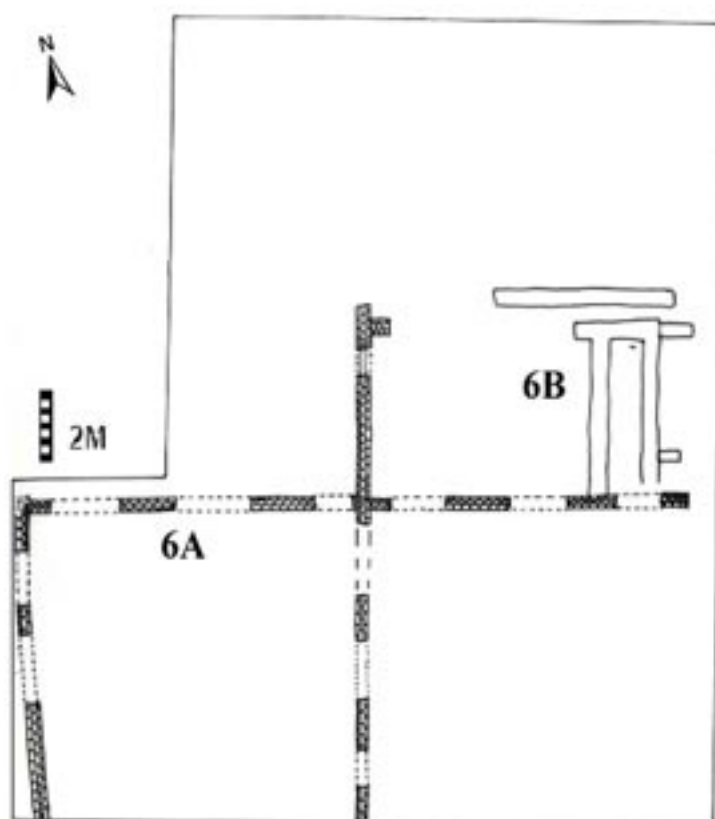
3.6 Periode 5 1625-1800

Deze periode wordt gemarkeerd door enkele verbouwingsfasen, namelijk de bouw van twee kelders (5A en 5B) in het tweede kwart van de 17de eeuw. Deze zijn van later bouwdatum dan de bouw van kelder 4A rond 1600-1625. Op basis van de ligging van de kelders zullen deze zeer waarschijnlijk bij het gebouw behoord hebben waarin ook kelder 4A is gelegen. Hiervan uitgaande kan gezegd worden dat deze kelders dus aan een verbouwingsfase toe te schrijven zijn. Een ander spoor van verbouwing is de dichtzetting (5C) van kelder 4A ergens tussen 1625 en 1800. Er is toen een muur koud tegen de binnenbak van de kelder gezet.

De kelder kreeg toen een meer vierkant karakter in plaats van een L-vorm. Kelder 5A is bijna vierkant van vorm en ligt op dezelfde lijn als kelder 5B. In de insteek van kelder 5A werd een tegelfragment

Overzichtsplattegrond van de sporen uit periode 5

Overzichtsplattegrond van de sporen uit periode 6

(V21) gewonden dat te dateren is in het tweede kwart van de 17de eeuw. Deze kelder was voorzien van een plavuizenvloer met afmetingen van 21 x 21 cm. Deze plavuizen zijn eveneens te dateren in het tweede kwart van de 17de eeuw en geeft hiermee een indicatie voor de bouwdatum van de kelder. Deze kelder was verder nog voorzien van een trap vervaardigd van gele baksteentjes. De funderingen van de school (6A) uit de 19de eeuw lagen voor een deel over de kelder heen. Mogelijk geeft deze kelder de achtergevel aan van het huis waarvan de fundamenteen voorts niet zijn aangetroffen

De kelder, 5B, lag op dezelfde lijn als kelder 5A. Deze kelder is echter maar voor een klein deel onderzocht omdat er een vervuiling met stookolie ter plaatse was. Te zien was dat het een erg ondiepe kelder was en dat er een zelfde steensoort als voor kelder 5A was gebruikt. Mogelijk is kelder 5A een verkleining van een grotere kelder 5A en 5B, hierover kan echter geen duidelijke uitspraak gedaan worden omdat de kelder vanwege de vervuiling niet verder onderzocht kon worden.

3.7 Periode 6 circa 1850 tot 2002

Deze periode bestaat uit de resten van de de school. Over het gehele terrein is een groot aantal fundamenteen van de school gevonden. Deze bestonden voor het grootste deel uit spaarboogfunderingen die tot een diepte van wel -1,06m NAP gingen. Deze funderingen hebben een groot deel van de 17de eeuwse funderingen verstoord. Van de sloop van de school zijn enkele uitbraaksleuven aangetroffen. Het is zeker dat deze uitbraaksleuven niet aan vroegere bebouwingsfasen behoord hebben omdat de plattegrond van de school die nog in blauwdruk bestond over de opgravingsplattegrond is heen gelegd.

4 BEERPUT 3B KERAMISCHE VONDSTEN EN GLAS

Nancy de Jong-Lambregts / Peter Bitter / Rob Roedema

4.1 Inleiding

Het aardewerk en glas dat in deze beerput is aangetroffen, wordt in een aantal gebruikscategorieën verdeeld om zo de functie van de voorwerpen binnen het betreffende huishouden aan te duiden. Bij de opgraving is deze put benoemd als beerput 1; de inhoud ervan kreeg vondstnummer 35.

De grootste groep aardewerk bestond uit rood aardewerk, de hierna grootste groep werd gevormd door het wit aardewerk. Tevens werden er enkele voorwerpen van majolica en faience, glas en steengoed aangetroffen. In deze beerput werd ook een aantal leren schoenzolen gevonden, waaronder twee kinderzolen. In Hoofdstuk 7 worden de leervondsten apart besproken. De schoenen dateren uit de 16de eeuw.

4.2 Keukengerei en opslag

Er zijn verschillende aardewerkvormen aangetroffen die in de keuken te plaatsen zijn waarvan de bekendste vormen toch wel de grappen en bakpannen zijn.

Er zijn in totaal twaalf grappen, al dan niet fragmentarisch, gevonden. Zeven daarvan zijn vervaardigd van rood aardewerk en twee van wit aardewerk. Van de twaalf grappen zijn er zeven bij die te fragmentarisch waren om er een type aan toe te kennen. Op basis van de kenmerken van de scherven (rand, wand en bodemfragmenten) kon er toch een minimum aantal exemplaren van zeven stuks worden vastgesteld.

Het vroegste exemplaar is de r-gra-8 en deze grape werd geproduceerd van circa 1450 tot 1550. De andere drie typen grappen (r-gra-18, r-gra-31, w-gra-37) dateren van het eind van de 16de eeuw tot de eerste helft van de 17de eeuw.³

Van de zeven aangetroffen bakpannen zijn er vier tot een specifiek type terug te voeren. De aangetroffen types zijn r-bak-1, r-bak-6, r-bak-10 en r-bak-17. De r-bak-1 heeft van deze vier typen de langste looptijd, namelijk van het midden van de 14de eeuw tot het midden van de 17de eeuw. De r-bak-6 is de jongste en valt te dateren van het tweede kwart van de 17de eeuw tot het eerste kwart van de 18de eeuw.

Er werd ook een incomplete lekschaal aangetroffen.

Een lekschaal heeft de vorm van een bord met gaten erin. Lekschalen werden gebruikt om vochtige etenswaren zoals groente of vis in te wassen en te laten uitdruipen. Op een aantal stillevens uit de 17de eeuw is te zien hoe vissen of mosselen op lekschalen liggen. Lekschalen hebben altijd pootjes en oren en zijn over het algemeen voorzien van een dikke laag loodglazuur om het schoonmaken te vergemakkelijken aangezien er met rauwe producten zoals vis gewerkt werd.

Verder zijn er twee fragmenten van deksels aangetroffen, één in roodbakkend en één in witbakkend aardewerk. Beiden waren te fragmentarisch om er met zekerheid een type aan te kunnen toekennen. Verder werd er nog een fragment van een mand van wilgentenen aangetroffen. Hiervan was alleen de bodem bewaard gebleven.

4.3 Tafelservies

Borden, kommen en eetkoppen werden zowel gebruikt om van te eten als om gerechten in te bereiden. Sommige borden zijn beroet aan de onderzijde. Dat duidt erop dat ze in combinatie met een komfoor gebruikt zijn om gerechten warm te houden. In de komfoor werden gloeiende kooltjes gelegd zodat een gerecht warm gehouden kon worden. Ook kon er vis bereid worden tussen twee borden, dit werd dan “koocken tussen twee scotelen” genoemd.⁴

In totaal zijn er in dit complex drie borden gevonden van rood aardewerk van het type r-bor-6.⁵

Er werden drie borden en één fragment van een bord van majolica aangetroffen en een bord van faience. Deze aardewerksoorten behoren tot het tinglazuur aardewerk. Eén majolica bord had een blauw op wit beschildering met een kievetsbloem op de spiegel en op de vlag eenvoudige blad-, tak-, en cirkelversieringen. Op basis van de decoratie en de vorm van het bord valt het te dateren rond 1625-1650. De andere majolica borden hebben een polychrome beschildering met op de vlag een rozet à-foglie binnen concentrische cirkels en op de vlag een eenvoudige ornamentversiering met een gestreepte rand. Het bord heeft een verhoogde spiegel en dit type bord wordt ook wel pannenkoekbord genoemd. Op basis van het type en de decoratie kan dit bord gedateerd worden rond 1600-1625.

Het faience bord is van het type f-bor-10 en heeft een blauw op wit beschildering met op de spiegel een zeemonster binnen een concentrische cirkel, op de vlag een blauwe beschildering binnen twee concentrische cirkels. Aan de onderzijde van het bord staan er kruisjes met stippen. Dit bord is te dateren van 1625-1675.⁶

Eetkoppen zijn er in zowel wit als rood aardewerk aangetroffen. In totaal zijn er zeven koppen aangetroffen. Van de aangetroffen types zijn er twee van het type w-kop-2, drie van het type w-kop-3, één van het type w-kop-9, één van het type r-kop-2 en één miniatuur variant van het type r-kop-2. Opvallend is dat de types r-kop-2 en w-kop-2 exact dezelfde vorm hebben. Deze twee typen zijn eerder in Alkmaar bij elkaar aangetroffen, namelijk bij de opgraving van een pottenbakkerij aan de Wortelsteeg in 1991.⁷ Ze zijn dan ook zeer waarschijnlijk van lokale productie afkomstig. De koppen zijn alle te dateren in de tweede helft van de 16de eeuw tot het begin van de 17de eeuw. De roodbaardewerken varianten hebben een iets langere looptijd, namelijk tot in de tweede helft van de 17de eeuw. Er is in totaal één kom van witb aardewerk aangetroffen van het type w-kom-12.

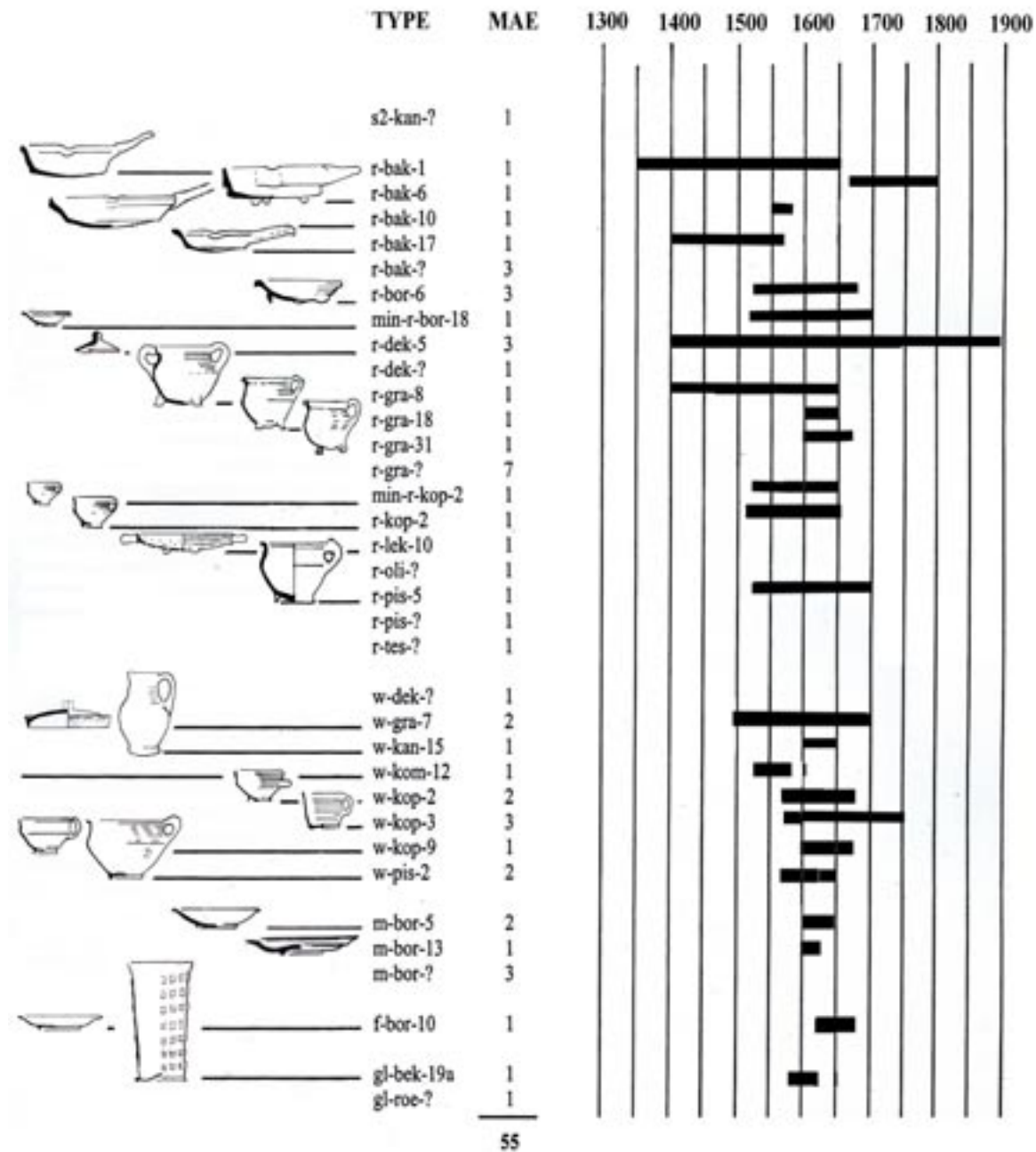

4.4 Drinkgerei

Er is een aantal fragmenten gevonden van steengoed. Op basis van de wand/rand en bodemfragmenten kan een minimum aantal van twee steengoed kannen bepaald worden. Het steengoed is van het type S2, dat wil zeggen dat het hier om steengoed gaat, dat is voorzien van een engobe of glazuur. Er kon geen type toegekend worden aan de steengoed kannen die hier gevonden waren. Hierdoor is het lastig om een precieze datering toe te kennen aan de kannen.

Er zijn ook fragmenten aangetroffen van een kan van wit aardewerk met loodglazuur met koperoxide aan de buitenzijde en loodglazuur aan de binnenzijde. Aan deze kan kon het type w-kan-15 toegekend

02 ODG 35 beerput 3B

Overzicht van de aangetroffen types met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

worden en wordt gedateerd rond 1600-1650.

In deze beerput werden slechts enkele glasfragmenten aangetroffen. Op basis van fragmenten van de onderhelft kon er een roemer geïdentificeerd worden. Een roemer is een wijnglas. De onderhelft is versierd met braamnoppen. Deze roemer was te fragmentarisch om er een type aan toe te kennen, maar dateert uit de 17de eeuw. De andere glasfragmenten konden worden herleid tot een gl-bek-19a. Dit is een beker in een cilindrische vorm met een wafelpatroon op de wand met een uitgebogen rand.⁸ De bodem ontbreekt. Dit type beker kan gedateerd worden rond 1575-1625.

4.5 Persoonlijke hygiëne, verzorging en comfort

‘s Nachts en bij ziekte werden er pispotten gebruikt die een inhoud hadden van circa 0,750 tot 2 liter, deze werden onder het bed gezet. Door de eeuwen heen is de vorm van de pispot veranderd en in de 17de eeuw was het model r-pis-5 en w-pis-2 veel in gebruik.⁹ In deze beerput werden beide modellen aangetroffen, een exemplaar van het type r-pis-5 en twee van het type w-pis-2. Beide modellen kenmerken zich door de platte uitgebogen rand en een standring zodat ze goed op een tegelvloer konden blijven staan.

Er zijn fragmenten gevonden die tot één test behoren van rood aardewerk. Er was te weinig overgebleven om er een precies type aan toe te kennen, vermoedelijk dateert de test ergens uit de 17de eeuw. Een test is bedoeld voor persoonlijke verwarming. In de relatief koude behuizing werd er een kooltje of een stukje brandend turf in de test gedaan. De test werd dan in een stoof gezet waarop men dan de voeten kon plaatsen om ze warm te houden. Ook werden testen gebruikt om kooltjes in te leggen die dan werden gebruikt om tabakspijpen aan te maken.

Een andere vorm van comfort is vertegenwoordigd door het fragment van een olielamp van rood aardewerk. De olielamp was in laat middeleeuwse en het vroegmoderne huishouden een van de weinige soorten lichtbronnen. De olielamp bestaat uit een aantal vaste onderdelen: een bak als reservoir voor de brandstof en de lontlegger, een lip om de lont op te leggen en eronder een lekschaal. De lont werd zo continu voorzien van een hoeveelheid olie en kon dan branden. Van het hier aangetroffen exemplaar was niet genoeg meer over om er een type aan toe te kennen, wel kan gezegd worden dat de olielamp uit de 17de eeuw dateert.

4.6 Kinderspeelgoed

Er zijn twee miniatuurversies gevonden van rood aardewerken gebruiksvoorwerpen, namelijk een speelgoedversie van r-bor-18 en één van r-kop-2. De datering van beide is in de 17de eeuw, maar de r-bor-18 kan ook al iets vroeger zijn. Hij komt namelijk al voor vanaf het tweede kwart van de 16de eeuw.

4.7 Conclusie

De voorwerpen die in deze beerput zijn aangetroffen geven niet de indruk van een heel rijk huishouden, noch van een heel arm. De voorwerpen die zijn aangetroffen zijn zeer algemeen van aard en passen binnen het algemene beeld van een gemiddeld huishouden. Kostbare voorwerpen zoals voorwerpen van porselein ontbreken geheel. De fragmenten glas die aangetroffen werden waren niet talrijk en het type beker (gl-bek-19a) dat geïdentificeerd kon worden was een vrij gangbaar model en vermoedelijk niet bijzonder kostbaar. Op basis van de vondsten, de dateringen en de aantallen per categorie zoals weergegeven in bijgaande overzichtstabellen kan geconcludeerd worden dat beerput 3B een looptijd gehad heeft van circa 1575 tot circa 1675.

5 BEERPUT 4B (VONDSTNUMMER 43) KERAMISCHE VONDSTEN EN GLAS

Nancy de Jong-Lambregts / Peter Bitter / Rob Roedema

5.1 Inleiding

In deze beerput werd het overgrote deel van het opgegraven aardewerk gevormd door het rode en het witte aardewerk. Er werden ook voorwerpen van steengoed, majolica, faience, porselein en glas aangetroffen. Tevens werd er een zo goed als complete kinderbandschoen met vetersluiting in deze beerput gevonden, voor een meer uitvoerige beschrijving van de leervondsten zie hoofdstuk 7.

5.2 Keukengerei en opslag

Er werden in deze beerput in totaal dertien grappen van rood aardewerk aangetroffen en zeven van wit aardewerk. Van het rode aardewerk waren er vijf grappen van het type r-gra-19a, één van het type r-gra-8, drie van het type r-gra-41, één van het type r-gra-43b. Opvallend is het groot aantal grappen van het type r-gra-19a. Dit model grape heeft een scherpe buikknik met een ribbel op de halsaanzet en een uitgebogen rand. De meeste exemplaren zijn voorzien van een laag loodglazuur die de binnenkant geheel bedekte en uitwendig alleen de omgeving van de schenklip. Alle exemplaren zijn voorzien van een verticaal worstoor en kunnen gedateerd worden van 1525-1675.¹⁰

De r-gra-43b heeft een steilwandige hoge vorm met een scherpe buikknik, kraagrand en een dekselgeul en heeft een verticaal lintoor. De grape is geheel voorzien van loodglazuur en uitwendig is er onder het loodglazuur een slibversiering aangebracht in groen en geel. De versiering bestaat uit een bladmotief onder een kabelrand. Dit soort versieringen kan gerekend worden tot het Noord-Hollandse slibaardewerk en hij is vermoedelijk in Alkmaar zelf geproduceerd. Deze grape kan gedateerd worden rond 1575-1625. In totaal werden er zeven grappen van wit aardewerk aangetroffen. Van de zeven kon maar aan twee exemplaren een type toegekend worden. Beide zijn van het type w-gra-7, een type grape met een afgeronde buikknik en een kraagrand met dekselgeul en een verticaal worstoor. Beide grappen zijn geheel bedekt met een laag loodglazuur met koperoxide en zijn te dateren van 1575-1650.¹¹

Een ander type kookgerei is de bakpan. In deze beerput werden er echter maar drie gevonden, één van rood aardewerk van het type r-bak-1 en twee van wit aardewerk van het type w-bak-5. Het exemplaar van rood aardewerk is voorzien van een laag inwendig loodglazuur en dit type bakpan kenmerkt zich door een ronde rand. De exemplaren van wit aardewerk zijn inwendig voorzien van loodglazuur met koperoxide. De bakpan heeft een holle steel en een manchetrans en is te dateren tussen 1575 en 1650.¹² Er werd ook een incomplete lekschaal aangetroffen van wit aardewerk, deze was geheel voorzien van loodglazuur met koperoxide. Deze lekschaal was te fragmentarisch om een type eraan toe te kennen of een precieze datering.

Een vorm die ook voor voedselbereiding wordt gebruikt is de steelkom. In deze beerput werd een steelkom van het type w-stk-2 gevonden van wit aardewerk. De steelkom is de lage, open variant van de

grape die in plaats van oren een steel bezit en is eigenlijk een mengvorm tussen een bakpan en een grape. Het is te vergelijken met een hedendaags steelpannetje. Het exemplaar heeft inwendig loodglazuur met donkerpaarse mangaanoxide en uitwendig loodglazuur met koperoxide. Deze steelkom heeft een scherpe knik bij de hals aanzet, een afgeronde rand en een ronde holle steel met knop en kan gedateerd worden tussen 1575 en 1650.

In dit complex zijn drie deksels aangetroffen van witbakkend aardewerk, van de typen w-dek-8, w-dek-9 en w-dek-11. De typen w-dek-8 en w-dek-9 hebben een datering tussen 1625 en 1675¹³, maar het type w-dek-11 heeft een langere looptijd, namelijk tussen 1500 en 1800.

5.3 Bereiding en tafelgerei

In deze beerput zijn er uitsluitend borden van majolica en faience aangetroffen, zes van majolica en drie van faience. De majolica borden zijn er in drie verschillende typen, drie van het type m-bor-5, één van het type m-bor-13 en twee van het type m-bor-16.

Een majolica bord van het type m-bor-5 heeft een blauw op wit beschildering met op de spiegel een centrale rozet binnen concentrische cirkels met op de rand een kabelrand. Dit exemplaar is te dateren rond 1600-1650.

Het bord van het type m-bor-13 heeft een polychrome beschildering met op de spiegel een tulp binnen concentrische cirkels en op de vlag een boogjesfries met kabelrand. Het bord is te dateren rond 1625-1650.

Het bord van het type m-bor-16 heeft een polychrome beschildering met op de spiegel een rozet binnen concentrische cirkels en op de vlag een boogjesfries. Dit bord is te dateren rond 1600-1650. Van de andere majolica borden is er te weinig overgebleven om de decoratie te kunnen reconstrueren.

De faience borden waren niet te restaureren, maar kunnen op basis van de fragmenten gedateerd worden tussen 1650-1675.

Een ander voorwerp dat ook in de tinglazuur categorie thuishoort is een fragment van een Italiaanse faience kom. Dit voorwerp is afkomstig uit Montelupo (Italië) en heeft een polychrome beschildering van vruchten en bladeren. Alleen het bodemfragment is bewaard gebleven. Er zijn van dit soort kommen wel exemplaren bekend in complete toestand.¹⁴ De kom is met behulp van tekeningen van de compleet bewaarde kommen geconstrueerd en bleek van het type i-kom-3 te zijn..

Van rood en wit aardewerk zijn er in totaal acht eetkoppen aangetroffen. Daarvan zijn vier exemplaren van rood aardewerk van het type r-kop-2. Deze koppen hebben een scherpe knik op de overgang van de wand naar de bodem, een rechte rand, een horizontaal worstoor en een standing. De koppen zijn alle drie geheel voorzien van loodglazuur en kunnen gedateerd worden tussen 1525 en 1650.¹⁵

Van de wit aardewerken koppen zijn er twee van het type w-kop-3 en 1 van het type w-kop-24. Het

type w-kop-3 heeft een hoge steile wand die schuin omhoog loopt en uitkomt in een afgeronde rand en is voorzien van een verticaal lintoor. De koppen zijn geheel voorzien van een laag loodglazuur met koperoxide. Deze koppen zijn te dateren tussen 1600 en 1650.

Het type w-kop-24 heeft ook een schuin oplopende onderwand vanaf de standvoet, een scherpe buikknik met een naar buiten geknikte rand en is voorzien van twee horizontale worstoren. De kop is geheel voorzien van loodglazuur met koperoxide en is te dateren tussen 1600 en 1675.

5.4 Drinkgerei

In dit complex zijn fragmenten gevonden van twee steengoed kannen. Ondanks het fragmentarische karakter konden de types vastgesteld worden. Eén van de kannen was van het type s2-kan-51, een kruik op een standvlak met een bolle buik en een korte hals. Deze kan was afkomstig uit het Westerwald in Duitsland en zijn goed herkenbaar aan de lichtgrijze kleur van de producten in combinatie met de vaak uitbundige kobaltblauwe decoraties. Dit type kan gedateerd worden rond 1650-1675.

De andere steengoed kan was van het type s2-kan-55, een kan met een standvlak en een bolle buik met een lange hals, vervaardigd in Siegburg. De kleur van de kan is wit en op de buik is een wafelpatroon aangebracht. Dit soort kannen wordt ook wel eens gevonden met een tinnen deksel.¹⁶ Dit type kan gedateerd worden tussen 1600 en 1650.

Van wit aardewerk werd een kan gevonden. Hij was te fragmentarisch om er een type aan toe te kennen.

Van rood aardewerk is een beker aangetroffen van het type r-bek-11. Hij is biconisch van vorm met een afgeronde buik met een rechte rand en een standring. Hij is geheel voorzien van loodglazuur met mangaanoxide en is te dateren tussen 1575-1650.

In dit complex werden twee porseleinen kopjes aangetroffen, één van het type p-kop-1 en één van het type p-kop-3. Het kopje van het type p-kop-1 is erg fragmentarisch en het is te dateren rond 1700-1725 op basis van de decoratie. Het kopje van het type p-kop-3 is bijna compleet en vervaardigd van kraakporselein. Het heeft een blauw op witte beschildering met een geometrische fries. Het is een trechtervormig kopje met een uitgebogen rand en een standring. Op basis van de vorm en de decoratie is het kopje te dateren tussen 1600 en 1650.¹⁷

Er werd ook nog een kop van faience aangetroffen van het type f-kop-8, dit is een steilwandige kop op een standring. De kop heeft een blauw op wit beschildering “à la porcellana” met een bloemfries. Op basis van de decoratie en het model is de kop te dateren tussen 1625 en 1650. Opvallend is dat dit kopje een kopie is van het kopje van p-kop-3 uit dit complex.

In dit complex werd een redelijke hoeveelheid glasfragmenten gevonden. De fragmenten waren te herleiden tot een minimum aantal van zeven voorwerpen. Er zijn twee glazen bekers aangetroffen van kleurloos glas, één van het type gl-bek-9a en één van het type gl-bek-19a. Het type gl-bek-9a is een lange hoge cilindrische beker met een opgestoken bodem met pontilmerk. De beker had een rechte rand en is te dateren tussen 1550 en 1625.¹⁸

De beker van het type gl-bek-19a heeft een opgestoken bodem met pontilmerk en voetring. Na draadomwikkeling werd het glas in een geribde mal geblazen eerna het wafelpatroon ontstond. De beker heeft een uitstaande rand en is gemaakt van kleurloos glas. Deze beker is te dateren tussen 1575 en 1625. Er werden enige fragmenten van een derde glazen beker aangetroffen, maar deze waren niet meer te herleiden tot een specifiek type.

Er werd één roemer van het type gl-roe-2 gevonden. Dit is een roemer met braamnoppen en een bolle kelk, met een gewonden glasdraadvoet met opgestoken bodem en pontilmerk. Deze roemer is gemaakt van groen glas en is te dateren tussen 1600 en 1675.

Twee glazen flessen werden er gevonden, één van het type gl-fle-7 en één van het type gl-fle-36. De fles van het type gl-fle-7 is een grote vierkante fles met een opgestoken bodem met pontilmerk en is gemaakt van groen glas. Deze flessen hebben over het algemeen een tinnen schroefdop, bij dit exemplaar ontbrak deze. Deze fles is te dateren tussen 1575 en 1675.¹⁹

De fles van het type gl-fle-36 is van een klein formaat en heeft een klein uivormig model met een geschubd oppervlak. Het is in een mal geblazen met een opgestoken bodem met een pontilmerk. Dit flesje is te dateren tussen 1625 en 1675. Vermoedelijk betreft het een parfum- of olieflesje.

5.5 Persoonlijke hygiëne, verzorging en comfort, speelgoed

Er werden twee pispotten in dit complex gevonden, één van het type r-pis-5. De andere pispot was te fragmentarisch om er een specifiek type aan toe te kennen. De r-pis-5 heeft een platte uitgebogen rand en een standring en is te dateren tussen 1575 en 1625. Er werden fragmenten aangetroffen van een olielamp

van witbakkend aardewerk van het type w-oli-5. De olielamp is geheel voorzien van loodglazuur met koperoxide en heeft twee schalen met stam, twee horizontale ogen en een geknikte rand en is te dateren tussen 1575-1675.

Er werd één vuurtest gevonden van rood aardewerk. Het type was niet meer te bepalen want de test was te fragmentarisch.

Ook van rood aardewerk werden er fragmenten van twee vuurstolpen aanwezig. Eén van het type r-vst-3 en één was te fragmentarisch om een type te bepalen. Het type r-vst-3 is een halfronde stolp met een kraagrand met een verticaal oor erbovenop. Het heeft over het algemeen één of twee luchtgaten. Deze vuurstolpen zijn te dateren tussen 1575 en 1625.²⁰

Er werden voorts twee voorwerpen gevonden die een miniatuurversie zijn van normaal serviesgoed. Het betreft speelgoed. Er werd een miniatuur grape aangetroffen die qua type overeenkomsten vertoont met het type r-gra-30. Deze heeft een bolle buik met een wijde halsopening en een kraagrand met dekselgeul. De grape is geheel voorzien van loodglazuur en heeft een verticaal lintoer en kan gedateerd worden rond 1650-1675. Een tweede miniatuur is afgeleid van een rood aardewerken pot met een bolle buik, op een standing en een verticaal worstoor en is te dateren tussen 1625-1675.

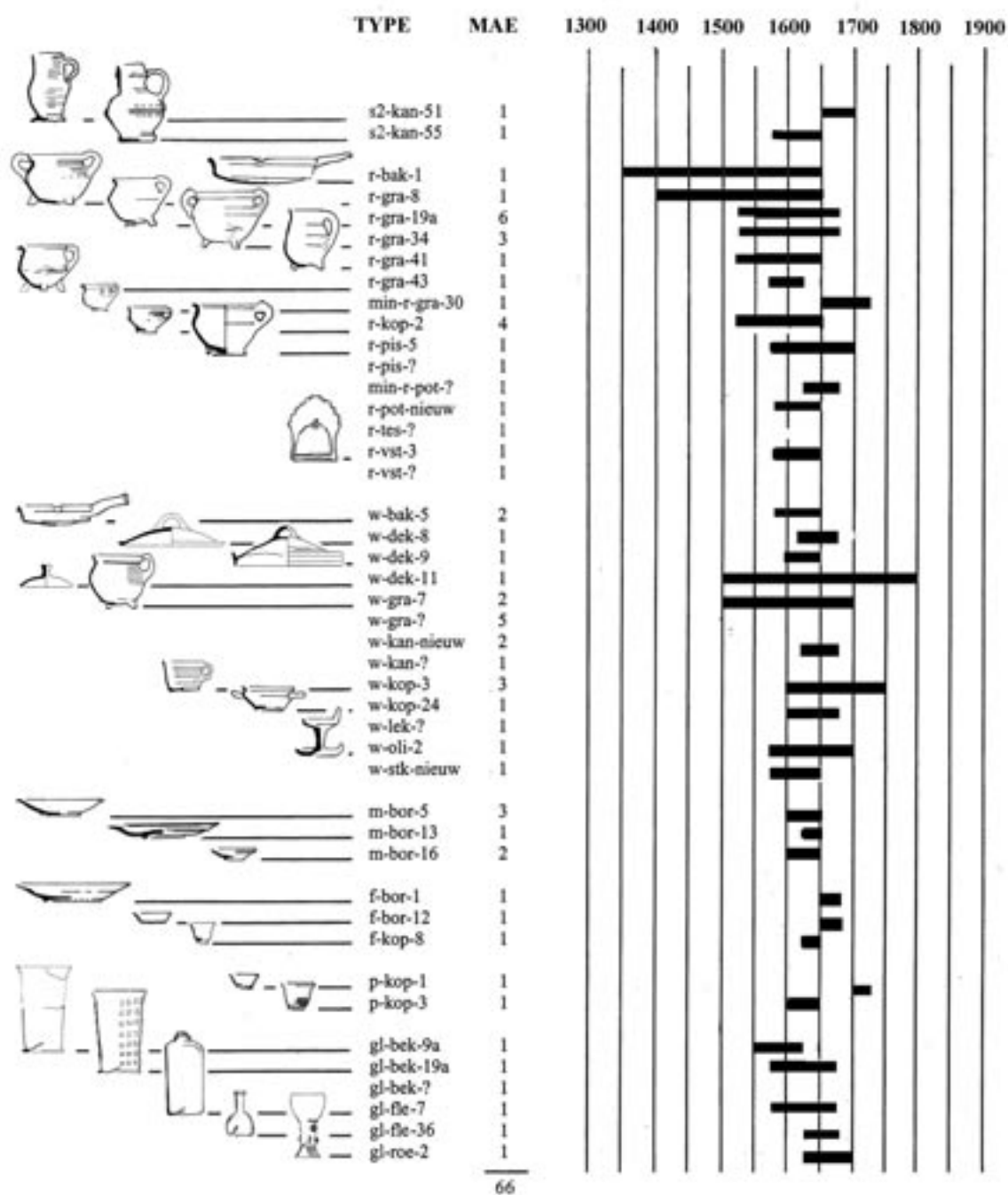
5.6 Conclusie

De voorwerpen die in deze beerput zijn aangetroffen vertonen in verhouding tot beerput 3A wat meer variatie aan voorwerpen. Zo komt er hier al wat meer glas voor, porselein is aanwezig en er zijn wat meer voorwerpen van faience te zien. Op basis hiervan zal het huishouden tot de sociale middenklasse gerekend kunnen worden. Het voorkomen van kraakporselein in de eerste helft van de 17de eeuw wijst op enige welstand.²¹ Op basis van de vondsten, de dateringen en de aantallen per categorie zoals weergegeven in bijgaande overzichtstabellen kan er een looptijd van beerput 4B bepaald worden van circa 1575 tot 1675. Het hoogtepunt van het gebruik van deze beerput was circa 1625-1650.

02 ODG 43 beerput 4B	S2	R	W	M	F	P	GL	totaal
bakpan	-	1	-	-	-	-	-	1
grape	-	12	7	-	-	-	-	19
steelkom	-	-	1	-	-	-	-	1
lekschaal	-	1	1	-	-	-	-	2
bord/schotel	-	-	-	6	3	-	-	9
kop	-	4	4	-	1	2	-	11
drinkglas	-	-	-	-	-	-	4	4
kan/fles	2	-	1	-	-	-	2	5
pot	-	1	-	-	-	-	-	1
plspot	-	2	-	-	-	-	-	2
olielamp	-	1	-	-	-	-	-	1
test	-	1	-	-	-	-	-	1
deksel	-	-	3	-	-	-	-	3
miniatuur	-	2	1	-	-	-	-	2
vuurstolp	-	2	-	-	-	-	-	2
totaal	2	27	18	6	4	2	6	64

Overzicht van minimum aantal exemplaren per type en per aardewerksoort

02 ODG 43 beerput 4B

66

Overzicht van de aangetroffen types met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

6 BEERPUT 4C (VONDSTNUMMER 46) KERAMISCHE VONDSTEN EN GLAS

Nancy de Jong-Lambregts / Peter Bitter / Rob Roedema

6.1 Inleiding

In deze beerput werd het overgrote deel van het aangetroffen vondstmateriaal gevormd door het glas, hierna door een grote hoeveelheid faience en dan pas het rode aardewerk. Verder werden er ook voorwerpen van steengoed, wit aardewerk en porselein opgegraven. Verder leverde deze beerput een aantal opvallende vondsten op. Een van deze opvallende vondsten was een tabakspijp, een zogenaamde Jonaspijp.

Op de ketel staat het hoofd van de profeet Jonas weergegeven en op de steel is een walvis aangebracht. Opvallend is dat deze pijp alle kenmerken vertoont van de Amsterdamse nijverheid terwijl het hielmerk Alkmaars is. Mogelijk leverde een Amsterdamse pijpenmaker ook aan een aantal kleinere werkplaatsen op verzoek van deze Jonaspijpen. Mogelijk werden ze ook van een speciaal merk voorzien.²³

Er zijn uit deze beerput ook een aantal opmerkelijke metaalvondsten geborgen, deze zullen in hoofdstuk 10 besproken worden.

Naast de metaalvondsten werden ook een groot aantal onderdelen van leren schoenen opgegraven die dateren uit de 17de en de 18de eeuw. Deze schoenen zullen apart in hoofdstuk 7 besproken worden.

Jonaspijp, afbeelding Jonas en de Walvis, hielmerk FW gekroond, Amsterdam 1640-1655 ²²

6.2 Keukengerei en opslag

In deze beerput werden in totaal vier grappen aangetroffen, twee van rood aardewerk en twee van wit aardewerk. Van het rode aardewerk was één grape van het type r-gra-49 en één van het type r-gra-85. Het type r-gra-85 heeft een scherpe buikknik met een ribbel op de halsaanzet en een uitgebogen rand en dateert tussen 1700 en 1800. De r-gra-49 heeft geen duidelijke buikknik en de wand loopt vanaf de bodem iets uit en gaat dan recht omhoog naar de rand en dateert uit de periode 1625-1675. De grappen van het wit aardewerk waren van het type w-gra-7 en w-gra-23. Het type w-gra-7 heeft een afgeronde buikknik en een kraagrand met een dekselgeul, het type w-gra-23 is een bolle grape met een uitstaande rand. Het type w-gra-7 is te dateren tussen 1500 en 1750²⁴ en kan daarmee vroeger gedateerd worden dan de w-gra-23 die te dateren is tussen 1650 en 1700²⁵.

Er werden in totaal vijf bakpannen van rood aardewerk aangetroffen, één van het type r-bak-10, twee van het type r-bak-13 en twee van het type r-bak-14. Het type r-bak-10 is te dateren tussen 1550 en 1575, het

type r-bak-13 is te dateren tussen 1600 en 1650 en het type r-bak-14 is te dateren tussen 1575 en 1625.²⁶ In deze beerput werden wederom steelkommen gevonden, drie van het type r-stk-2, één van het type w-stk-6 en één van het type wit w-stk-3. Het type r-stk-2 is te dateren tussen 1625 en 1700.²⁷ De w-stk-6 is een bolle steelkom met een afgeschuinde lip en een samengeknepen steel en is te dateren tussen 1600 en 1675.²⁸ De w-stk-3 is een steelkom met een afgeronde buikknik en een rechte afgeronde rand met een holle steel en is te dateren tussen 1600 en 1650.

Bij de vondsten bevindt zich een lekschaal van wit aardewerk met loodglazuur met koperoxide en is van het type w-lek-3. Dit type is te dateren tussen 1600 en 1650.

In dit complex zijn drie deksels aangetroffen van wit aardewerk en één van rood aardewerk, twee van het type w-dek-8, één van het type w-dek-9, 1 waarvan het type niet nader te bepalen viel en één van het type r-dek-1. De deksel van het type w-dek-8 is te dateren tussen 1625 en 1675²⁹, de deksel van het type w-dek-9 is te dateren tussen 1650 en 1700. De deksel van het type r-dek-1 is te dateren tussen 1700 en 1750.³⁰

6.3 Bereiding en tafelservies

In dit complex is een zeer grote hoeveelheid faience borden gevonden, het minimum aantal exemplaren bedraagt toch zeker tweeëndertig stuks. Van deze borden waren er negentien dusdanig compleet dat ze gerestaureerd konden worden. De overige dertien waren zeer fragmentarisch. Van de negentien faience borden waren er tien ongedecoreerd en negen borden waren voorzien van een blauw op wit beschildering. Van de gedecoreerde borden waren er een aantal waarvan de decoraties geïnspireerd waren op Chinese thema's. De andere decoraties betroffen landschappen, spreukenborden en mythische/symbolische figuren. Voor een uitvoerige beschrijving van de decoraties verwijs ik naar de catalogus. Een groot deel van de faience borden werd gevormd door het type f-bor-2 (negentien stuks). Dit type bord is dan ook massaal geproduceerde bord tussen 1625 en 1725.³¹ Deze massale productie blijkt ook goed uit dit complex. De borden kunnen gedateerd worden op basis van de decoratie van circa 1650 tot 1675.^{32 33}

In dit complex werden in totaal vier borden van majolica opgegraven, waarvan er twee te restaureren waren. Het betrof één bord van het type m-bor-1, met een blauw op wit beschildering met een paarse trek. Op de spiegel staat een vaas met bloemen en op de vlag een bloemenfries met vogels. Deze decoratiestijl is afgeleid van Chinees porselein in de stijl "overgangsgoed" en is te dateren tussen 1650 en 1675. Het andere bord was van het type m-bor-5, met een polychrome beschildering met op de spiegel twee hazen in een landschap binnen concentrische cirkels en op de vlag een kabelrand. Dit bord valt te dateren tussen 1625 en 1700.

Ook werden er twee borden gevonden van rood aardewerk, één van het type r-bor-6 en één van het type r-bor-17. Het bord van het type r-bor-6 was te fragmentarisch om te restaureren, maar er was genoeg over om het type te kunnen bepalen. Het bord kan gedateerd worden tussen 1525 en 1675. Het andere bord van rood aardewerk is van het type r-bor-17, dit bord was aan de bovenzijde voorzien van loodglazuur en gedecoreerd met een slibversiering. Op grond van de vorm en decoratie is de herkomst te bepalen als Nederrijns. De decoratie bestond uit boogjes en stippen. Het bord is te dateren tussen 1675 en 1750.

Er werd ook een grote hoeveelheid koppen en kommen gevonden. Binnen het systeem is een onderscheid gemaakt tussen een kop en een kom van rood of wit aardewerk op basis van de diameter, tot 14 cm in diameter is een kop, vanaf 14 cm in diameter is een kom. De koppen dienden vooral als papkom.

In totaal werden er twaalf kommen gevonden, waarvan er elf van faience waren en één van rood aardewerk. De kom van rood aardewerk was te fragmentarisch om er een type aan toe te kennen, op basis van de kromming van een randfragment kon vastgesteld worden dat de diameter meer bedroeg dan 14 cm zodat het tot de kommen gerekend wordt.

Van faience was er één kom van het type f-kom-2, deze kom was te fragmentarisch om gerestaureerd te worden en komt daarom ook niet in de catalogus voor. Dit type is te dateren tussen 1650 en 1725. Er werden vier kommen gevonden van het type f-kom-6, twee exemplaren hiervan zijn ongedecoreerd en twee exemplaren zijn gedecoreerd. De gedecoreerde exemplaren hebben een blauw op wit beschildering, de ene kom heeft op de spiegel en de vlag scheepjes en de andere kom heeft op de spiegel een man in een landschap en op de vlag een vakverdeling. Alle vier zijn te dateren tussen 1625 en 1675.³⁴

Van het type f-kom-10 werden er vier exemplaren aangetroffen, alle vier waren geheel ongedecoreerd en dateren tussen 1625 en 1675.³⁵ Van het type f-kom-13 werden er twee exemplaren aangetroffen, hiervan was maar één exemplaar te restaureren. Dit exemplaar was geheel ongedecoreerd en is te dateren tussen 1675 en 1725.

In dit complex werden drie plooschotels aangetroffen, twee van het type f-plo-3 en één van het type f-plo-10. Van de plooschotels van het type f-plo-3 was er maar één te restaureren, deze is geheel ongedecoreerd en heeft een platte spiegel en een grof geplooid vlag. Dit type plooschotel is te dateren tussen 1625 en 1700.³⁶

De andere plooschotel is van het type f-plo-10. Hij heeft een platte spiegel en een getordeerde geplooid vlag. De plooschotel is ongedecoreerd en te dateren tussen 1650 en 1700.³⁷ Beide plooschotels horen bij de eerste groep plooschotels die nog sterk lijken op de Italiaanse vormen en overwegend voorkomen in de periode 1625-1675.³⁸

Van de koppen die in deze beerput werden aangetroffen was er één van rood aardewerk, drie van wit aardewerk, één van faience en vier van porselein.

Er is een onderscheid te maken tussen de exemplaren van het rode en witte aardewerk en de exemplaren van faience en porselein op basis van hun functie. De exemplaren van rood en wit aardewerk hebben vermoedelijk een functie gehad die te relateren is aan eten, behalve de fragmentarische wit aardewerken

kop met verticaal oor, w-kop-39. De exemplaren van faience en porselein zijn waarschijnlijk ook gebruikt om uit te eten, maar bepaalde vormen hadden ook een drinkfunctie. Er werd één kop van rood aardewerk van het type r-kop-2 aangetroffen, dit type valt te dateren tussen 1550 en 1675.³⁹ Van het witte aardewerk werd er ook één eetkop aangetroffen, deze is van het type w-kop-2 en heeft nagenoeg dezelfde vorm als het type r-kop-2. Dit type is te dateren tussen 1550 en 1675.⁴⁰

6.4 Drinkgerei

Deze beerput kenmerkt zich door de grote hoeveelheid glaswerk die erin gevonden is, namelijk een minimum aantal exemplaren van zevenenzestig voorwerpen! Tevens werden er fragmenten aangetroffen van drie steengoed kannen, deze kannen waren te fragmentarisch om te restaureren en te determineren. Ook werd er drinkgerei van porselein en faience aangetroffen. Ook een wit aardewerken kop van het type w-kop-39 hoort waarschijnlijk bij het drinkgerei.

De koppen van faience en porselein behoorden vaak toe aan een koffie- of theeservies. Deze komen voor vanaf circa 1680, eerder worden ze gebruikt als wijn of brandewijn kopjes. In dit complex werd één faience kop aangetroffen van het type f-kop-2 en dit type is te dateren tussen 1675 en 1750.⁴¹ Dit exemplaar was te fragmentarisch om te restaureren en komt daarom niet in de catalogus voor.

In totaal werden er drie koppen aangetroffen van porselein en één kom. De koppen zijn van het type p-kop-1, p-kop-3 en een uitzonderlijk exemplaar. De kom is van het type p-kom-9. Het type p-kop-1 was te fragmentarisch om te restaureren. Dit type in combinatie met de decoratie is te dateren tussen 1700 en 1725. Het type p-kop-3 is een trechtervormig kopje met een uitgebogen rand en standring. Deze kop was gemaakt van zogenaamd “kraakporselein”, dat een blauw op wit beschildering heeft onder het glazuur.⁴² Op het kopje staat aan de buitenzijde een Chinees landschap, de binnenzijde is ongedecoreerd. Deze porseleinen kop kan gedateerd worden tussen 1600 en 1650.⁴³ De kom van het type p-kom-9 heeft een wat grotere diameter, namelijk 12,5 cm. Op de bodem staat een vogel afgebeeld op een rots en er is aan de binnen- en buitenzijde een vakverdeling. Dit soort kom wordt ook wel “kraaienkomp” genoemd. Dit is een hoge kom die opgedeeld is in panelen en reliëf in de wand heeft. Op de spiegel bevindt zich een zingende vogel, de kraai. Deze kom is afkomstig uit China en kan gedateerd worden tussen 1600 en 1650.⁴⁴ Er is één kop gevonden die geen typenummer heeft gekregen in het classificatiesysteem. Dit is een bijzonder exemplaar, het is een ongedecoreerde kop met in de bodem een klein gaatje dat door en door gaat. In de bodem zit nog een afdruk en de onderzijde van de kop is ongeglazuurd. Vermoedelijk gaat het hier om een speciaal soort Sake kopje waar een Boeddha beeldje ingezeten moet hebben en dit kopje is uit Japan afkomstig.⁴⁵ Dit kopje is te dateren tussen 1600 en 1700.

Bij een thee- of koffieservies horen buiten de kopjes natuurlijk ook schoteltjes. Er werd een aantal porseleinen schoteltjes gevonden, drie schoteltjes van het type p-bor-7, één schoteltje van het type p-bor-9 en twee schoteltjes van het type p-bor-10.

De bordjes van het type p-bor-7 zijn diep en hebben een schuine lip en een standring. Ze dateren alledrie uit de Wan-Li periode welke doorloopt tot 1645. Twee hebben een decoratie van een vogel op rots met een omlijsting in Wan-Li stijl. De andere heeft een beschildering met een Chinese rol en Acanthus bladeren en op de vlag een vakverdeling met bloemen. Deze bordjes zijn te dateren tussen 1600 en 1645.⁴⁶

Er werd één schoteltje gevonden van het type p-bor-9. Dit type is voorzien van een gegolfde rand. Het heeft een blauw op wit beschildering met gelukssymbolen en is aan de onderzijde gemerkt. Dit schoteltje is te dateren in de Kangxi-periode tussen 1662 en 1722.⁴⁷ Verder werden twee porseleinen schoteltjes gevonden van het type p-bor-10. Beide kraakporseleinen schoteltjes zijn vrij hoog van model en hebben een blauw op wit beschildering. Beide bordjes zijn aan de buitenzijde voorzien van een netwerkdecoratie, één bordje heeft zo’n zelfde netwerkversiering aan de binnenzijde. Het andere bordje heeft aan de binnenzijde een decoratie met vissen in zeewier en centraal op de spiegel staat een krab. Beide bordjes afkomstig uit China en zijn te dateren tussen 1600 en 1650.

Binnen deze categorie wordt ook één porseleinen voetschaal besproken. Dit type drinkschaal werd

gebruikt om sterke drank te nuttigen en komt niet zo heel veel voor. Op de buitenzijde staan Chinezen in een landschap en de stam is gedecoreerd met geometrische motieven. Hij is van het type p-voe-1 en behoort tot het zogenaamde “overgangsgoed” en is te dateren tussen 1630 en 1680.⁴⁸

De rest in de categorie drinkgerei werd gevormd door het glas. Het glas is onder te verdelen in drinkglazen en flessen. In de categorie drinkglazen werd een groot deel gevormd door roemers van het type gl-roe-2, een wijnglas met een bolle kelk en een gewonden glasdraadvoet en op de onderhelft braamnoppen in een aantal rijen. Dit type roemer kwam in dit complex maar liefst tweeëntwintig keer voor en is te dateren tussen 1625 en 1700 ⁴⁹. Er zijn ook andere typen roemers aangetroffen, namelijk gl-roe-5, gl-roe-6 en gl-roe-9. Het type gl-roe-5 heeft een datering tussen 1625-1675. Het type gl-roe-6 is iets vroeger en is te dateren tussen 1575 en 1650 evenals het type gl-roe-9. Andere typen drinkglazen zijn de bekers. Ze hebben een opgestoken bodem met een voetring, vaak is een wafelpatroon op de wand aangebracht. In totaal werden er vierentwintig bekers gevonden van verschillende typen. In totaal waren er zeven bekers van het type gl-bek-5, twee van het type gl-bek-8, één van het type gl-bek-10, twee van het type gl-bek-12a, vier van het type gl-bek-19a, één van het type gl-bek-33, zes van het type gl-bek-34a en één beker waaraan geen specifiek type kon worden toegekend. Voor een meer uitvoerig beschrijving van de types wordt naar de catalogus verwezen.

Er werden in totaal elf kelkglazen aangetroffen. Deze glazen worden gekenmerkt door de aanwezigheid van een kelk op een

stam met een voet. Er waren er vijf van het type gl-kel-13 te dateren tussen 1625 en 1675⁵⁰, twee van het type gl-kel-38 te dateren tussen 1675 en 1725, twee van het type gl-kel-65 te dateren tussen 1625 en 1675, en een gl-kel-36 en een gl-kel-37 die beide dateren tussen 1625 en 1675. De gl-kel-36 heeft een achthoekige kelk met noppen aan de gebolde onderzijde en heeft een holle nodus en is gemaakt van kleurloos glas. De gl-kel-37 heeft een bekervormige kelk met netwerk versiering en een geribde nodus en is gemaakt van kleurloos glas.

Verder werd er nog één stangenglas gevonden van het type gl-sta-4. Dit is een hoog smal glas met een opgestoken bodem met pontilmerk en een omgeslagen voetrand en is voorzien van 3 blauwe glasdraden, de zogenaamde passen. Het is te dateren tussen 1625 en 1675. Binnen de categorie stangenglazen komen ook pasglazen voor, dit naar aanleiding van de blauwe glasdraden, de “passen”, die erop aangebracht zijn. Deze werden vaak gebruikt voor drinkspelletjes waarin men van pas tot pas moest drinken.⁵¹

In de categorie flessen werden er een aantal verschillende typen aangetroffen. Er werd één fles aangetroffen van het type gl-fle-6, twee van het type gl-fle-7, drie van het type gl-fle-9, één van het type gl-fle-10, één van het type gl-fle-11 en één van het type gl-fl-36. Van al deze flessen waren er maar twee te restaureren en worden deze hier besproken. De fles van het type gl-fle-7 is een vierzijdige dunwandige voorraadfles met een korte hals met een uitstaande rand, de fles heeft een opgestoken bodem met een pontilmerk. Ander opvallend kenmerk aan deze fles is een tinnen montuur op de hals voor een schroefdoop. Deze fles is te dateren tussen 1550 en 1650.⁵² De gl-fl-36 is een bolle fles met opgestoken bodem met pontilmerk, het heeft een smalle hals met een uitstaande rand en is in vorm geblazen met een knobbelversiering. Deze fles is te dateren tussen 1625 en 1675.

6.5 Persoonlijke hygiëne, verzorging en comfort, speelgoed

In dit complex werden drie pispotten aangetroffen, twee van steengoed en één van rood aardwerk. De pispotten van steengoed van het type s2-pis-2 zijn afkomstig uit het Westerwald, Duitsland. Ze hebben een standvlak en een verticaal lintoor. Een van de pispotten is gedecoreerd met drie medaillons met het portret van een man en twee leeuwen appliques. De decoraties zijn voorzien van een kobaltblauwe accentuering en er is een kobaltblauwe lijn vlak boven de standring aangebracht. De andere pispot is gedecoreerd met drie medaillons met een tweekoppige adelaar en twee leeuwen appliques met kobaltblauwe accenten. Beide pispotten zijn te dateren tussen 1625 en 1650.⁵³ De pispot van rood aardewerk is van het type r-pis-48. Dit exemplaar heeft een zeer scherpe knik in de wand naar de binnenzijde en heeft een platte uitstaande rand en is te dateren tussen 1650 en 1700. Ook werd in dit complex een glazen urinaal aangetroffen van het type gl-uri-1, die een lange looptijd kent van 1400 tot 1700.

In dit complex werden dertien zalfpotten aangetroffen, zes van rood aardewerk van het type r-zal-3, één van wit aardewerk van het type w-zal-2 en zes van faience van het type f-zal-3. De rood aardewerken zalfpotten zijn vrijwel cilindrisch en hebben een kleine standvoet en een afgeronde rand en zijn alleen inwendig voorzien van loodglazuur. Dit type is te dateren tussen 1575 en 1750.⁵⁴ De zalfpot van wit aardewerk is te dateren tussen 1625 en 1750. De zalfpotten van faience zijn alle ongedecoreerd en te dateren tussen 1650 en 1675.

Er werden twee testen aangetroffen van rood aardewerk van het type r-tes-1 en één van het type r-tes-3. Van deze drie testen was er maar één te restaureren, deze test behoorde tot het type r-tes-1 en is te dateren tussen 1550 en 1800 en de type r-tes-3 van 1625-1750.⁵⁵

Er werd één fragment van een vuurstolp aangetroffen waarvan het type niet nader bepaald kon worden. Tevens werd er een glazen vogeldrinkbak aangetroffen van het type gl-vog-2, dit is een klokvormige bak met een afgekante zijde met aan de onderzijde een vergulde knop van wit glas. Het glas van de vogeldrinkbak is blauw van kleur en er is een rand van goudfolie aanwezig geweest. Deze vogeldrinkbak is te dateren omstreeks 1625 en 1675.

Een van de vondsten is een rood aardewerken miniatuur lekschaal met geelgeglazuurd witte engobe op de bovenzijde. Dit exemplaar is te dateren tussen 1625 en 1675. Een ander stuk kinderspeelgoed is een miniatuur beker glas, een verkleinde versie van gl-bek-5.

6.6 Conclusie

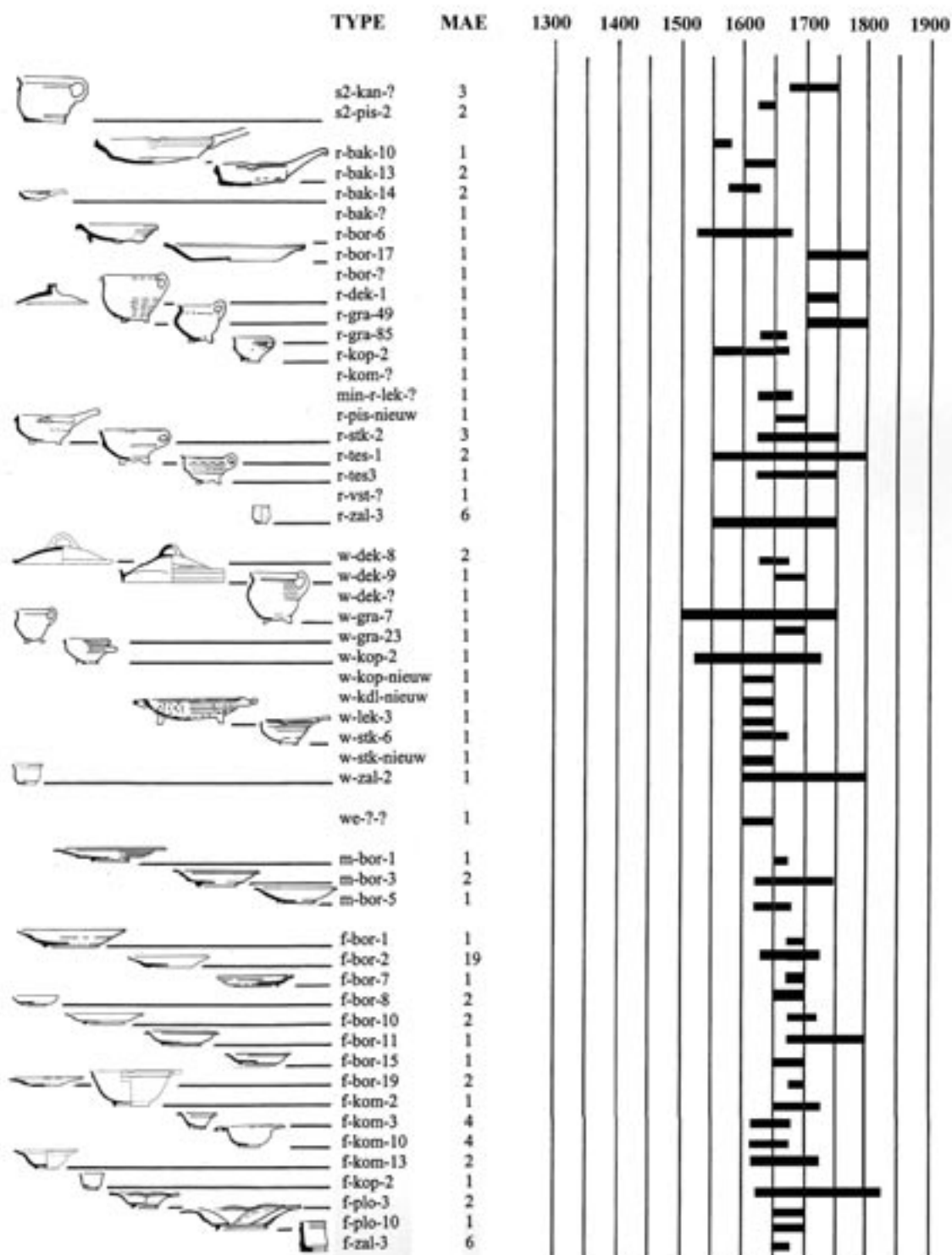
De voorwerpen die in deze beerput zijn aangetroffen geven een beeld van een zeer rijk huishouden. Dit is onder andere af te leiden uit de grote hoeveelheid glas die is aangetroffen en de vele faience borden van zeer goede kwaliteit met fijne en gedetailleerde beschilderingen. Andere indicator voor welstand is het voorkomen van het kraakporselein en het messing ruiterspoor. De variatie aan voorwerpen van verschillende materiaalsoorten is in verhouding tot de andere twee beerputten hoog.

Op basis van de vondsten, de dateringen en de aantallen per categorie hun zoals weergegeven in de overzichtstabellen kan een looptijd bepaald worden van beerput 3 van circa 1600 tot 1775. Het hoogtepunt van het gebruik van deze beerput lag rond 1650.

02 ODG 46 beerput 4C	S2	R	W	M	F	P	GL	totaal
bakpan	-	6	-	-	-	-	-	6
grape	-	2	2	-	-	-	-	4
steelkom	-	3	2	-	-	-	-	5
lekschaal	-	-	1	-	-	-	-	1
bord/schotel	-	3	-	4	32	5	-	44
kom	-	1	-	-	11	-	-	12
kop	-	1	3	-	1	4	-	9
drinkglas	-	-	-	-	-	-	54	54
voetschaal	-	-	-	-	-	1	-	1
kan/fles	3	-	-	-	-	-	9	12
pispot	2	1	-	-	-	-	-	3
zalfpot	-	6	1	-	6	-	-	13
kandelaar	-	-	1	-	-	-	-	1
test	-	3	-	-	-	-	-	3
deksel	-	1	4	-	-	-	-	5
miniatuur	-	1	-	-	-	-	1	2
vuurstolp	-	1	-	-	-	-	-	2
horlogeglas	-	-	-	-	-	-	1	1
vogelrinkbak	-	-	-	-	-	-	1	1
urinaal	-	-	-	-	-	-	1	1
totaal	5	29	14	4	50	10	67	179

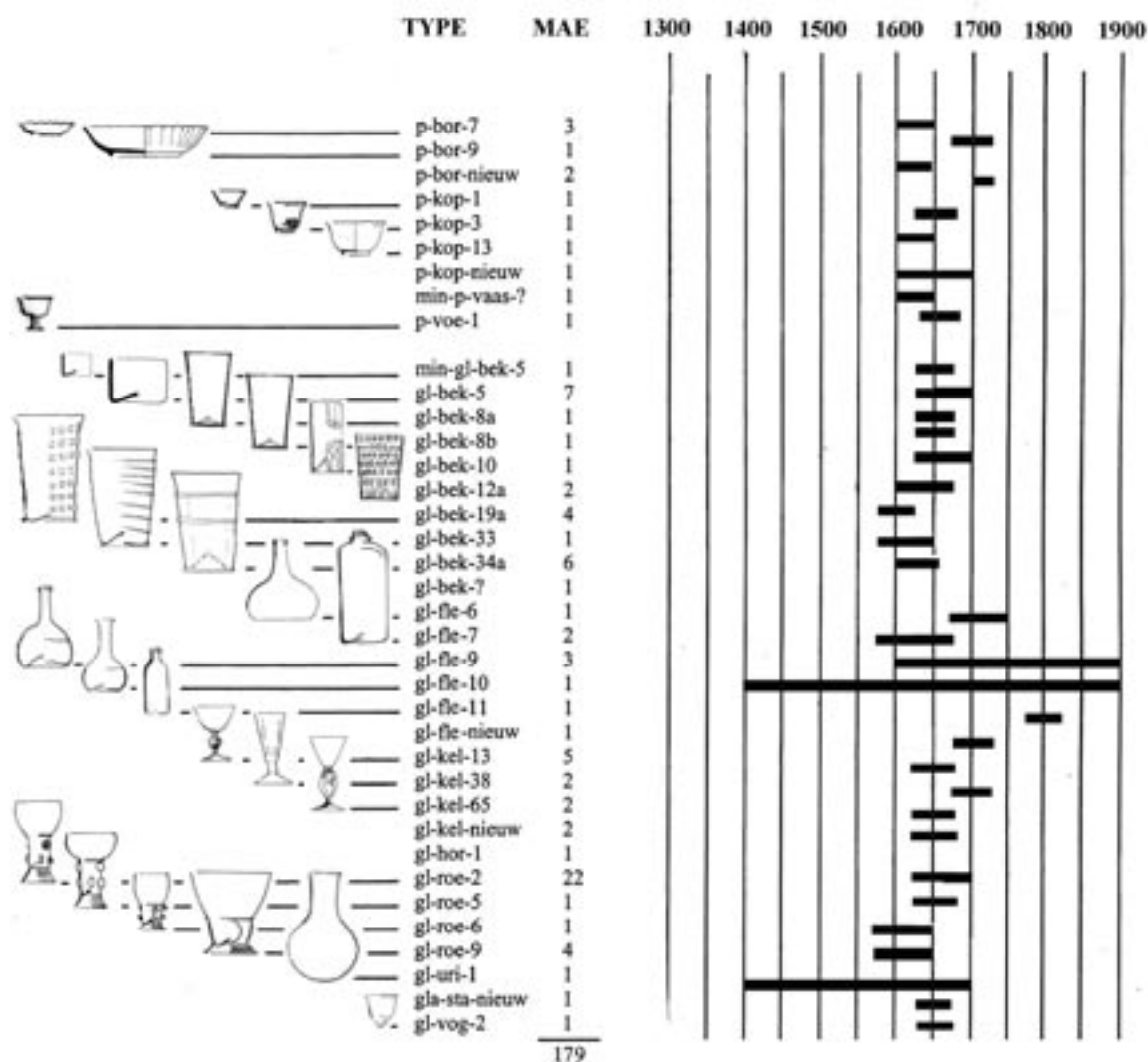
Overzicht van minimum aantal exemplaren per type en per aardewerksoort

02-ODG 46 beerput 4C

Overzicht van de aangetroffen objecten met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

02-ODG 46 beerput 4C

Oerzicht van de aangetroffen types met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

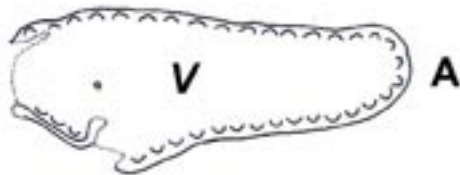
7 DE LEERVONDSTEN

Karin Beemster

7.1 Inleiding

Tijdens de opgraving is er een flinke hoeveelheid leervondsten te voorschijn gekomen. De meeste leren voorwerpen zijn gevonden in de beerputten en de grachtvulling.

Uit het historisch onderzoek is gebleken dat er een aantal generaties brouwers woonde op deze locatie aan de Oudegracht, waar Brouwerij “t Swaert” werd gerund. Een aantal van deze vondsten was opmerkelijk en deze zullen daarom nader toegelicht worden. In de bijlagen zijn een gedetailleerde beschrijving en tekeningen van de leren voorwerpen opgenomen.

7.2 Kinderschoenen

Opmerkelijk zijn de restanten van kinderschoenen. Deze bestaan uit een drietal zolen, een schacht en een zo goed als compleet schoentje.

Het kleinste zooltje (V11 zie bijlagen leervondsten) is ongeveer maat 15, dit is een kleine maat. De datering van dit schoentje is circa 1575 – 1600. Dit schoentje werd gevonden tegen de fundering van huis 3A.

Een tweede zooltje werd gevonden in beerput 3B (V35 zie bijlagen leervondsten 35A) heeft maat 20, deze dateert uit eind

16de eeuw of de eerste helft van de 17de eeuw. Deze schoenmaat behoort tegenwoordig bij een kind met de leeftijd van ongeveer één jaar. Het derde zooltje (V35, zie bijlagen leervondsten 35C) is al van een grotere kinderschoen maat 23 en dateert ook uit de periode eind 16de eeuw of eerste helft 17de eeuw. Deze maat schoenen behoort tegenwoordig bij een kind met de leeftijd van ongeveer één tot twee jaar.

Tevens is er een schacht van kalfsleer (V37, zie bijlagen leervondsten 37A) van een lage kinderschoen gevonden met gepaarde veters op de wreef, ongeveer maat 25 van het Type 65 volgens Goubitz (2001). De schacht verkeert in slechte staat en dateert uit de 16de eeuw. Deze schoen is gevonden in beerput 3B. Het zo goed als complete kinderschoentje (V43 zie bijlagen leervondsten 43 A,B,C,D) is een bandschoen met vetersluiting, maat 25, Type 130 volgens Goubitz. De datering is 17de eeuws. De schoenmaat 25 komt tegenwoordig overeen met een kind in de leeftijd van ongeveer twee tot drie jaar.

Jongen met vlieger (onbekende schildre, ca. 1650) [Collectie Stedelijk Museum Alkmaar]

7.3 Overige vondsten van leer

Een aantal vondsten werd gevonden in beerputten. Een bandschoentje werd gevonden in beerput 4C (V46, zie bijlage leervondsten 46 zak 4) van het Type 130 volgens Goubitz en is van een fijne soort leer vervaardigd.

In plaats van een veter, wordt hier een lint gebruikt om de schoen te strikken, datering 17de eeuw.

Het leuke is dat er in deze put ook een paar muilen (V46, zie bijlage leervondsten 46 zak 1) zijn gevonden, type 105 volgens Goubitz met maat 33.

Helaas is van één van de muilen maar een deel van het voorblad behouden.

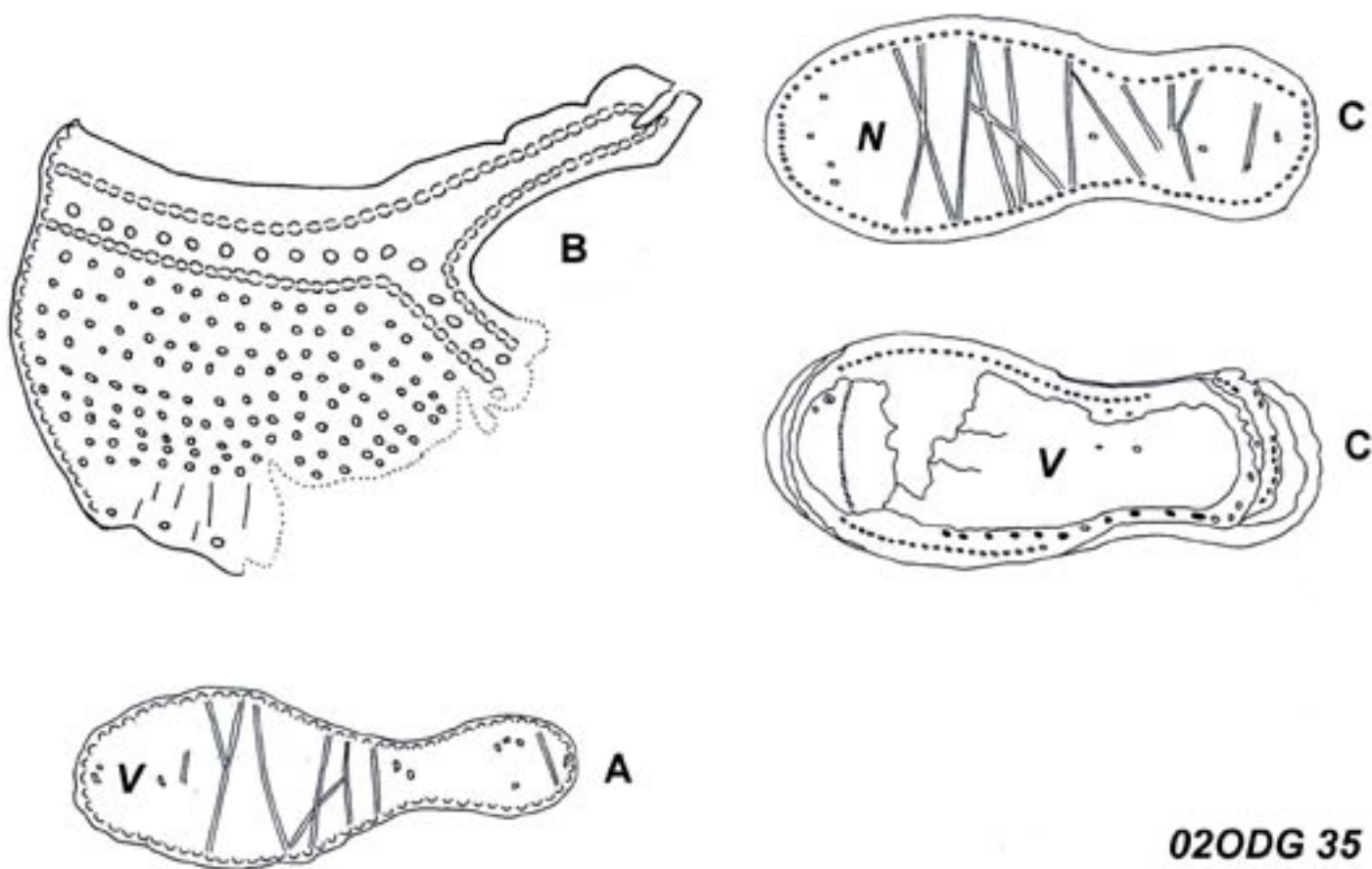
De tussenzolen en de hakken bestaan uit hout, het geheel is gedateerd in de 17de -18de eeuw.

Een fraai versierd hielstuk (V35, zie bijlage leervondsten 35B) van Type 130 volgens Goubitz werd in beerput 3B gevonden. Het is gedecoreerd met een koordversiering en uitgestoken gaatjes en kan gedateerd worden aan het einde 16de eeuw.

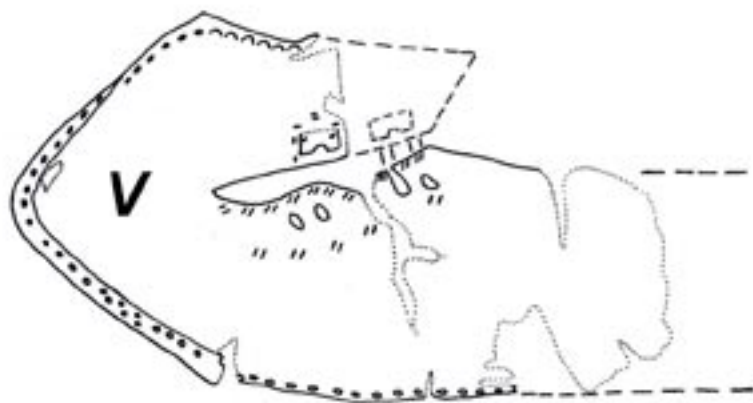
Gezien de fraaie versiering, zou deze schoen behoord kunnen hebben aan een welgesteld iemand, wie weet één van de brouwers.

Het is mogelijk dat een schoenmaker voor 1573 zijn ambacht heeft uitgeoefend in de buurt van dit perceel. Er zijn namelijk grote hoeveelheden snijafval in de onderste laag van de gracht aan de zuidkant gevonden (V22).

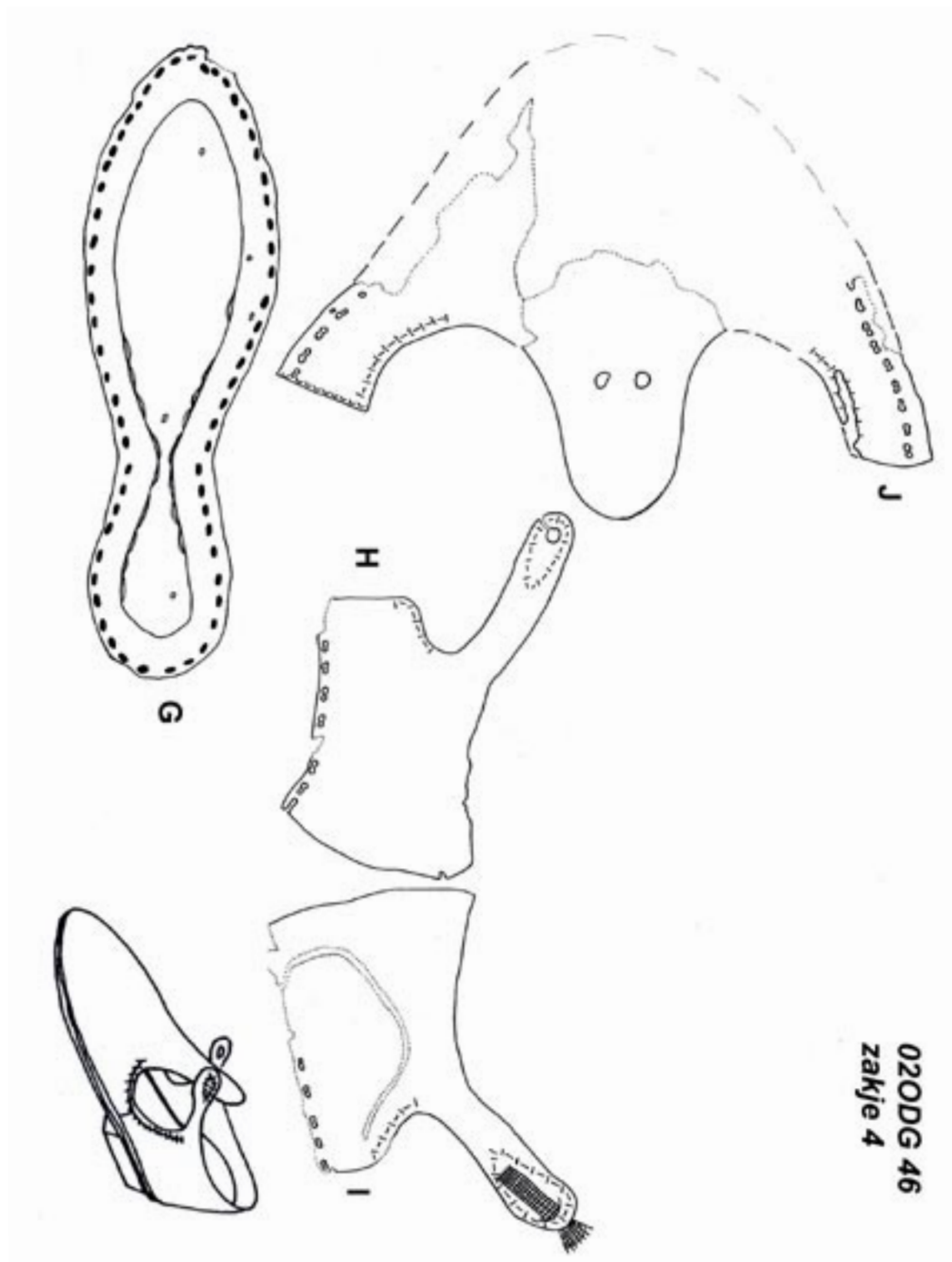
Ook werden er fragmenten van een boekband van zeer dun leer gevonden (V46, zie bijlage leervondsten 46 zak 3). Aan de achterzijde van het leer zijn nog lijmresten aanwezig.

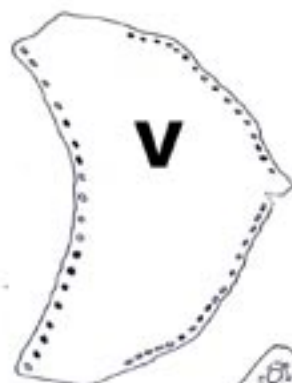
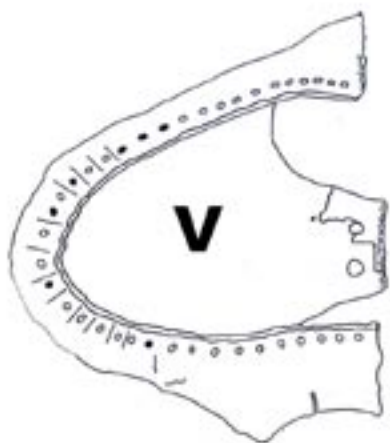
020DG 35

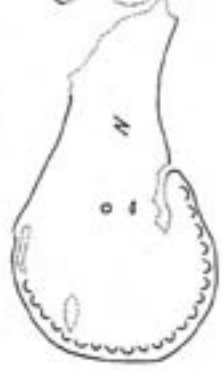
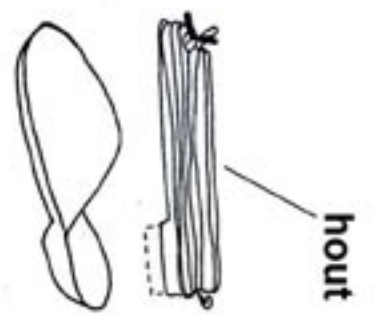
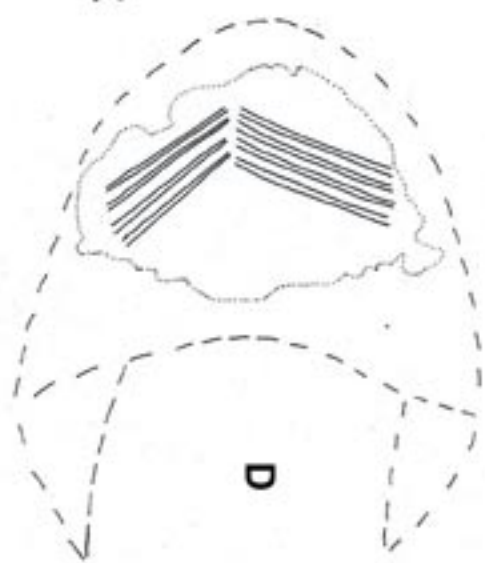
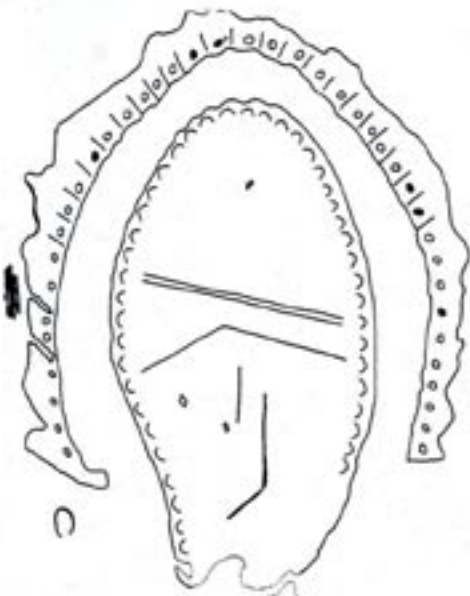
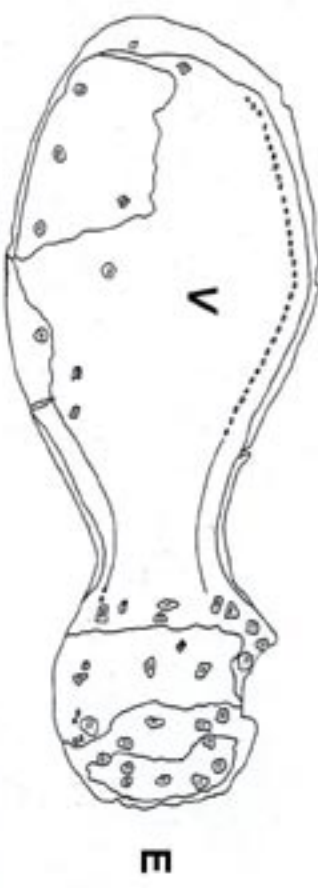
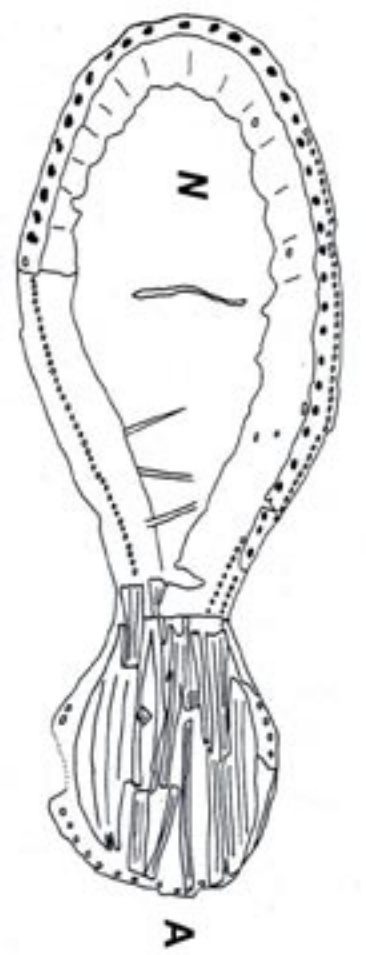

020DG 37

020DG 46
zakje 4

02ODG 46
zakjes 1 & 2

8 VOORWERPEN VAN TEXTIEL, HOUT EN BEEN

Rob Roedema

8.1 Hout, textiel en been

Vrijwel alle houten en benen voorwerpen zijn afkomstig uit de aangetroffen beerputten. Door de vochtige en compacte omstandigheid in beerputten blijven houten voorwerpen vrij goed geconserveerd. Beerputten met relatief veel afval zoals aardewerk en puin zijn conditioneel minder geschikt voor conservering van organisch materiaal. Echter, door het drijfvermogen van het organische materiaal komt er onder andere veel hout in de hoger gelegen compacte beer terecht. Dit vormt meestal een ideale conserveringsomstandigheid voor organisch materiaal.

In vroegere dagen was hout een veel gebruikt materiaal voor de vervaardiging van gebruiksvoorwerpen. Het is zelfs aannemelijk dat in de late middeleeuwen de houten voorwerpen de aardewerken voorwerpen in aantal overtroffen.

Echter, dit zal en kan archeologisch nooit worden aangetoond, omdat naast het zojuist genoemde conserveringsaspect ook het weggooipatroon van vroeger een belangrijke rol speelt. Wanneer het houten voorwerp was versleten of buiten gebruik geraakt, werd het namelijk veelal gebruikt als brandstof en in de haard geworpen.

In totaal werden er in de beerputten zesenvertig voorwerpen van been, hout en textiel gevonden: acht van been, zevenendertig van hout en één van textiel.

8.2 Beerput 3A (V35) 1575-1675

Deze beerput leverde slechts één voorwerp op van hout, namelijk het bodemfragment van een gevlochten wilgentenen mand. Vrijwel elk huis zal één of meerdere manden in huis hebben gehad. Deze manden zullen voor de opslag en/of transport gediend hebben. Het aspect van conservering speelt hier een belangrijke rol. Soms worden manden in beerputten waargenomen maar zijn ze in een dusdanig slechte staat dat ze niet kunnen worden geborgen. Dit exemplaar was in een zodanig goede conditie dat deze voor conservering kon worden aangeboden.

8.3 Beerput 4B (V43) 1575-1675

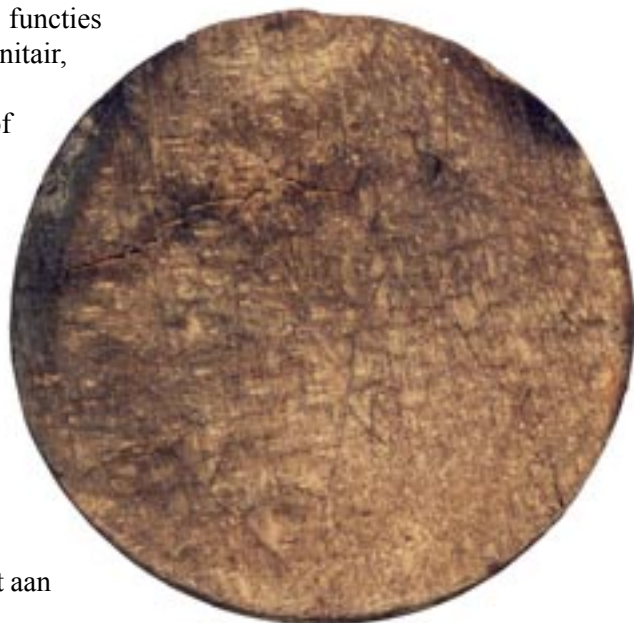
Hout

De houten voorwerpen uit deze beerput kunnen in diverse functies worden onderverdeeld. Zo onderscheiden we opslag, sanitair, spel en tafelservies.

De (delen) van bodemplaten en duigen van tonnetjes en/of emmers bestaande werden gebruikt voor het bewaren van (voedings)waren of het vervoeren van water. In totaal konden fragmenten van 5 tonnen/emmers worden geteld.

Tafelservies zien we vertegenwoordigd in een kom en een teljoor. De gedraaide kom met een diameter van 19 cm en een hoogte van 5 cm en heeft een platte onderzijde. De teljoor heeft een diameter van 17 cm en een dikte van 1 cm. Karakteristiek bij de teljoor zijn de krassen ontstaan door mesgebruik. Opvallend is de ronde verbrandingsplek die mogelijk is veroorzaakt door een gloeiende koekenpan.

Kurk als afdichtingsmateriaal voor flessen werd pas ontdekt aan

eind van de 17de eeuw. Daarvoor moest men zich behelpen met leertjes of hout als

dichtingmateriaal. De hier gevonden houten stop zal hebben gediend voor een fles of houten ton.

De houten gedraaide bal met een diameter van 4.5 cm kan mogelijk hebben gediend voor het in die tijd populaire kaatsspel.

Een houten wiel met een diameter van 6 cm is afkomstig van een speelgoed karretje. Ook het wigvormige plankje met een lengte van 9 cm en diverse bevestigingsgaatjes is waarschijnlijk afkomstig van een karretje.

Hoorn

Het fragment van een zogenaamde luizenkam met een breedte van 4,3 cm is uitgevoerd met aan weerszijden twee identieke rijen fijne tanden. Dit is een veel voorkomend gebruiksvoorwerp in deze periode.

8.4 Beerput 4C (V46) 1600-1775

Textiel

Het stukje textiel vervaardigd van zijde meet slechts 5.0 x 7.0 cm en lijkt aan één zijde te zijn afgescheurd. Het is een deel van een zijden lint dat aan beide uiteinden is afgescheurd. Tussen de beide zelfkanten was het lint 5,1 cm breed geweest. Soortgelijke stukjes van zijden linten worden overigens wel vaker aangetroffen in Alkmaarse beerputten. Bewaarde lengte van het lint is circa 6,7 cm. Dit soort linten werd vaak gebruikt als haarband.

Hoorn

Eén compleet hoornen kammetje en twee fragmenten zijn gevonden in deze beerput. Het complete luizenkammetje meet 7.0 x 4.5 cm en is uitgevoerd met aan weerszijden twee identieke rijen tanden. Het ene fragment is incompleet en heeft een breedte van 6.3 cm met een minimale lengte van 9.5 cm. Bij deze kam is een tweedeling in grootte toegepast, één fijne en een rij met grotere tanden. Het fragment heeft aan twee zijden identieke rijen fijne tanden. Verder werden er nog twee benen naaldenkokers gevonden met

Hout

Er werd in deze beerput een aantal houten voorwerpen gevonden. Eén stuk hout is vermoedelijk de afgebroken kop van een balk. Het heeft een dikte van 5.0 cm en heeft aan één zijde zaagsporen.

Er werd ook een plankje aangetroffen met een dikte van 1.5 cm met afmetingen van 30 x 12 cm. Er waren 13 ijzeren nagels door geslagen. De functie van dit plankje valt niet te herleiden.

Ook werden er twee houten stoppen gevonden met een lengte van 3.5 en 5.0 cm. Stoppen werden vervaardigd op de draaibank en sporen en gaatjes van deze vervaardiging zijn nog goed waarneembaar.

Van een houten asje is één zijde afgebroken. Het heeft een lengte van 10.5 cm en kan van een spinnewiel afkomstig zijn. Een gesneden stokje met een lengte van 20.0 cm is vermoedelijk het restant van een houten breinaald.

Een houten deksel met een diameter van 22.5 cm is uitgevoerd met een gesneden handvat. Het handvat is door middel van drie ijzeren spijkers bevestigd. De onderzijde is afgeschuind om een betere afsluiting te verkrijgen. Mogelijk is de deksel gebruikt in het secreet als afsluiting.

Twee houten pennen met een lengte van 18.5 cm hebben beide het Romeinse getal VIII en zijn doorboord om schijnbaar aan een touwtje op te hangen. Het gebruik is niet helemaal duidelijk maar mogelijk hebben we hier te maken met kerfstokjes. De werking van het kerfstokje was vrij eenvoudig: wanneer men met een nieuwe telling begon, sneed men met een mes het stokje weer “schoon”. Een andere mogelijkheid is dat beide pennen toch bevestigingspennen zijn om bijvoorbeeld een gebint te verankeren. Staanders, balken en gebinten werden namelijk altijd op volgorde genummerd met behulp van inkervingen in het oppervlak van het hout. In het laatste geval is het “ophanggaatje” niet duidelijk. Om het één en ander te kunnen stellen kunnen twee eikenhouten wiggen zijn gebruikt. Beide meten 9.3 cm bij 6.0 cm en zijn afgeschuind. Ook het in een wigvorm gesneden stukje hout van 5.0 bij 3.0 cm compleet met inkepingen lijkt te horen bij bouw of verbouw van een huis.

Vier eikenhouten plankjes vormen tezamen delen van een kistje met afmeting van circa 13 x 10,5 cm en

4,5 cm hoog. De hoogte is echter niet met zekerheid vast te stellen omdat de zijwandjes beschadigd zijn. Het kistje is genageld met kleine spijkertjes.

Een conische houten stop met een diameter van 3.5 cm is hoogstwaarschijnlijk gebruikt voor het dichten van een ton. Een 12.0 cm lang gesneden stuk hout is het afgebroken deel van een handgreep. Een 8 cm lang houten en afgerond heft heeft nog een ijzeren kern en is zeer waarschijnlijk afkomstig van een mes.

Het restant van een klein gedraaid houten “kannetje” laat zich het best omschrijven als een maatkannetje voor een jachtgeweer. Het kannetje heeft een diameter van 3.5 cm en nog een resthoogte van 4.0 cm. De bodem is uitgevoerd met een kleine standvoet terwijl de bovenzijde waarschijnlijk in een open tuitje zal zijn geëindigd zodat zonder morsen een afgemeten hoeveelheid hagel in de loop van een musket kon worden gegoten. Tijdens het wassen van dit voorwerp kwamen nog een dertigtal loden hagel kogeltjes tevoorschijn met een diameter van 1.0 tot 2.0 mm.

9 METAALVONDSTEN

Cor Prins

9.1 Inleiding

Metaalvondsten zijn over het algemeen moeilijker te dateren dan het keramiek en glas, dat veelvuldig in beerputten aanwezig is en minder kwetsbaar is dan de metaalvondsten.

Door het samen voorkomen van aardewerk en metaal in deze zogenaamde gesloten vondstcontext is het mogelijk om de datering van de keramiek te koppelen aan het metaal.

Een beerput is voor metaal niet de meest ideale bewaarplaats omdat in de beerputten vaak voor dit soort vondsten schadelijke stoffen werden geloosd, zoals ammoniak, ureum, zouten en andere zuren.

Deze kunnen samen met vocht grote schade aan metalen voorwerpen toebrengen of een behoorlijke corrosielaag op het metaal veroorzaken. Door de corrosie blijft van bijvoorbeeld koperen munten niet veel meer over dan een dun plaatje metaal.

IJzeren voorwerpen zijn hierdoor soms tot in de kern weggevreten, zodat er helemaal geen metaal meer aanwezig is.

In dit hoofdstuk worden de metaalvondsten met de bijbehorende datering besproken en waar mogelijk wordt het gebruik toegelicht. Nagenoeg alle metalen voorwerpen zijn afkomstig uit beerput 4C tenzij anders vermeld.

9.2 Muntvondsten

Er zijn twee munten gevonden tijdens de opgraving, beide afkomstig uit beerput 4C.

De gevonden munten zijn zogenaamde zilveren bezemstuivers, de herkomst van beide munten is echter verschillend. De ene bezemstuiver is afkomstig uit Overijssel en draagt het opschrift: TRA . ISVLA . NIA, en is te dateren tussen 1619 – 1666. De andere is afkomstig uit Friesland en draagt het opschrift: FRI – SIA 16(2)3. Het jaartal is niet helemaal duidelijk te lezen, datering in ieder geval 17de eeuw.

De naam Bezemstuiver werd in de volksmond aan de munt verleend omdat de afgebeelde pijlenbos met lint op de munt vergeleken werd met een bezem. Ze vertegenwoordigden echter de Zeven Provinciën (gewesten). De waarde van zo'n zilverstukje is acht duiten⁵⁶ of vier oorden kopergeld, men kon hiervoor in 1625 ongeveer een ½ pond kaas of acht appels of eieren kopen.⁵⁷

9.3 Naai- en handwerkerei

In de beerput 4C werden een aantal objecten gevonden die te maken hebben met naaien en handwerken, zoals de hiervoor al beschreven naaldenkokers Deze voorwerpen zullen hier besproken worden en waar mogelijk wordt het gebruik en de vervaardiging toegelicht.

Messing vingerhoed, gegoten, gedraaid, geput 1650 - 1725

Dit gebruiksvoorwerp wordt vaker aangetroffen bij opgravingen in beerputten, meestal samen met ander naaigerei. Het was bij naaiwerk onmisbaar en beschermde de vinger of duim tijdens het door de stof

steken van de naald. Deze vingerhoeden kenden een vervaardigingsproces van wel negen handelingen. De voornaamste waren het maken van de gietvorm, het gieten zelf en de afwerking. De afwerking bestaat uit het afdraaien van de vingerhoed, het aanbrengen van de putjes, het polijsten en het draaien van de groeven.⁵⁸ Deze vingerhoed is gegoten, gedraaid en vervolgens geput en dateert uit de periode 1650-1725.

Spelden en Naald, messingdraad, getrokken, gewikkeld

Spelden worden al sinds de middeleeuwen gebruikt bij hand-, naai- en verstelwerkzaamheden. De gevonden spelden werden gebruikt om lagen textiel op elkaar te houden. De spelden zijn vervaardigd door middel van getrokken messingdraad, wat daarna op lengte werd geknipt. Het bovenste deel werd om het draad gewikkeld, wat dan het knopje vormde, hierna werd het puntje aangemaakt.⁵⁹ Spelden werden ook veelvuldig toegepast in de haardracht, voor het vastzetten van haarkunsten of versieringen. In Alkmaar zijn bij de opgraving in de grote kerk meerdere malen spelden aangetroffen, waarmee het doodskleed /hemd of haardracht vastgezet werd.⁶⁰

De naald werd gebruikt om de lagen stof aan elkaar vast te naaien. De naald is getrokken van messingdraad en daarna afgewerkt met een oog.

Spelden en naalden werden destijds verkocht in gebundelde bosjes.

Ring, messing gegoten

Deze ringen komen vaak voor in beerputten. De functie is niet altijd duidelijk, waarschijnlijk heeft dit behoort tot het doosje naaigerei waar bovenstaande voorwerpen ook toe hebben behoord. In dit geval zou hieraan de functie van knoop of sluiting kunnen worden toegekend. De metalen ring werd omspannen met textieldraad om vervolgens bespannen te worden met textiel wat bij de kleding paste. In sommige gevallen zijn de afdrukken van het draad nog zichtbaar.

Spinschijfje, lood, gegoten 1475 – 1525

In de ophogingslagen (2A) direct achter beschoeiing 1B werd naast een aantal aardewerkvondsten ook nog een loden spinschijfje gevonden (V16). Deze schijfjes fungeerden als vliegwiel bij het handmatig spinnen van garen uit ruwe wol. In het gat werd een spinhoutje geplaatst waaraan de wol werd bevestigd. Door het draaien kon dan een draad worden gesponnen. Zelfs na de introductie van het spinnewiel bleef dit soort spinschijfjes in combinatie met spinhout in gebruik.

9.4 Kleding accessoires

Nestel

Een nestel werd aan het uiteinde van veters bevestigd om het rijgen te makkelijker te maken en het uiteinde van de veter te beschermen. De nestel bestaat uit een metalen kokertje, dat zich naar onderen toe vernauwt.⁶¹ Deze nestel is gemaakt van een gerold stukje messingplaat.

Kledingogen

Kledingogen gemaakt van getrokken messingdraad werden op de kleding vastgenaaid als sluitoog voor de kledinghaak. Dit vormde samen een van de meest eenvoudige systemen voor het sluiten van kleding.

Ruiterspoor, messing, gegoten, gevijld, gegraveerd

Opmerkelijk is de vondst van een ruiterspoor in beerput 4C. Doordat de putinhoud zorgvuldig was gezeefd was reconstructie mogelijk.

Het gaat hier om een spoor voor aan de linker laars, welke met grote kracht is verbogen en gebroken, mogelijk door een val van het paard.

Ruitersporen bestaan uit een beugel, een schacht en een punt of een rad. Sporen werden gedragen aan de achterzijde van de voet, boven de hiel. De beugel gaat onder de enkel langs en wordt op de plaats gehouden door een leren riempje met gesp over de wreef en de voetzool.⁶² De resten van dit spoor werden grondig gereinigd. Na reiniging werden de ingegraveerde versieringen op de zijkant zichtbaar evenals resten van verguldsel. Dit soort verguldsel werd vaak door vuurverguldiging aangebracht. Het voorwerp werd hiertoe ondergedompeld in een bad van kwik waarin goud was opgelost. Daarna verhitte men het voorwerp totdat het kwik verdampt was. Na de verdamping van het kwik bleef er een dun laagje goud achter. Een zeer giftig werkje!

Op het schilderij uit 1618 van de Alkmaarse kunstenaar N. J. v.d. Heck "De justitie van graaf Willem III"⁶³, uit de collectie van het Stedelijk Museum Alkmaar, is een vergelijkbaar exemplaar te zien. Het ruiterspoor zal vanaf deze periode tot aan het einde van de 17^e eeuw dateren. Pas in de 18^e eeuw gaat men over op andere modellen.

In ieder geval kunnen wij aannemen dat een van de bewoners ruiter was.

Veertje met sluitplaatje, messing, gewikkeld, gestanst

Functie onbekend, mogelijk kleding onderdelen.

*Detail van het schilderij 'De justitie van graaf Willem III' (Nicolaas Jacobsz van der Heck, 1618)
[Collectie Stedelijk Museum Alkmaar]*

9.5 Overige

Gegoten messing bel met draadoog

Deze bellen werden meestal gebruikt aan de hals van paarden en koeien of kleinvee zoals geiten en/of schapen. Door het geproduceerde belgeluid was het dier makkelijker terug te vinden.

Bellen werden ook gebruikt voor het afwenden van het kwaad. Niet ondenkbaar is dat het een functie heeft gehad op bv. paardentuig.

Net als de in Engeland aangetroffen parallellen, laat deze bel zich aan het einde van de 17^e eeuw dateren. In de omgeving van Alkmaar zijn gelijke bellen gevonden, onder andere op het Abdijterrein in Egmond Binnen en met de metaal detector in de omgeving Alkmaar.

Tinnen lepel

Om de bodemopbouw te kunnen bestuderen is er een noord-zuidprofiel door de ophogingslagen gezet. Uit een van de ophogingslagen werd een tinnen lepel geborgen (laag 10, V30). Deze valt te dateren in de periode 1550-1650.

Gegoten en gevijld messing muurhaakje.

Muurhaken werden gebruikt voor het ophangen van voorwerpen, schilderijen, wandborden of kleding aan het wandbeschoot, de muur of balken.

Door de aangegoten /aangevijlde punt kon deze in een houten of stenen ondergrond worden aangebracht.

Fragment ijzeren vuurbok

Tijdens het aanleggen van het vlak werd een fragment van een ijzeren vuurbok gevonden. Vuurbokken werden in de haard gezet om hout tegen te stapelen voor een betere verbranding. Sommige modellen konden ook een braadspit op hoogte brengen en hadden een speciaal soort kommetje waarin een pannetje kon worden gezet om gerechten warm te houden. Over het model van deze vuurbok valt niet veel te zeggen want er is slechts een klein fragment aangetroffen.⁶⁴

10 KIEVITSEIEREN IN BEERPUTTEN

Sjaak Waterlander

10.1 Inleiding

Tijdens het spoelen van vondstmateriaal uit beerput 4C werden meerdere schalen en doppen van kievitseieren aangetroffen in het spoelresidu. Deze bleven na het wassen achter in een zeef met een maaswijdte van 5 mm. Uit het historisch onderzoek bleek dat deze beerput aan een brouwer toebehoorde. Enkele maanden hiervoor werd een halve dop van een kievietsei in een beerput gevonden tijdens een opgraving aan de Bierkade in Alkmaar. Deze put behoorde waarschijnlijk toe aan een chirurgijn/barbier. Deze veronderstelling viel af te leiden aan de vondst van een scheerbekken, enkele borstels en de vondst van een 20 tal in zeer slechte staat verkerende menselijke tanden en kiezen, die mogelijk door de chirurgijn waren getrokken en in de put gedeponneerd. In de late middeleeuwen werden deze beroepen van barbier en chirurgijn vaak gecombineerd. Het glas en aardewerk uit beide beerputten is in het derde kwart van de zeventiende eeuw te dateren. De resten van de geconsumeerde kievitseieren zullen ongeveer uit deze periode afkomstig zijn. Nu worden in beerputten naast aardewerk, glas, botten, zaden en ander materiaal, vaak schalen en doppen en soms zelfs hele eieren van eenden en kippen gevonden. Het zijn de resten van maaltijden, die vroegere bewoners geconsumeerd hebben en overblijfselen van het bereiden van een maal in de keuken. Deze werden samen met allerlei gesneuveld aardewerk en ander afval in een beerput gedumpt.

10.2 Een bijzondere vondst

Is het aantreffen van eierschalen van kievitseieren nu een zeldzame archeologische vondst en zegt het iets over de status van de vroegere bewoners, die deze doppen in een beerput hebben gegooit?

Het valt te betwijfelen of het vinden ervan een zeldzaamheid is. Alkmaar was tot in de twintigste eeuw omringd door een uitgestrekt weide gebied. Kieviten zijn plevierachtigen, die bij voorkeur nestelen in vochtige gebieden waar de plantengroei wat later op gang komt en terreinen met een schaarse begroeiing. Vooral schrale vochtige graslanden behoren tot hun favoriete broedgebieden.

Tijdens opgravingen in Velsen I en II (Noord-Holland) met een datering tot 50 AD, in Wynaldum en Oosterburen (Friesland) met een datering van 200- 750 AD en in Dorestad (Utrecht) met een datering van de 8ste en 9de eeuw, werden botten van kieviten gevonden. Vanaf de prehistorische tijden zijn deze vogels als broedvogel of als doortrekker of wintergast in onze streken aanwezig.¹ Kieviten zullen in de voorbije eeuwen zeker in de omgeving van de stad Alkmaar tot de broedvogels behoord hebben. Dus de aanwezigheid van eierschalen van kieviten zal zeker vaker voorkomen.

Er zijn echter een aantal factoren te noemen die het opmerken ervan bepalen.

Ten eerste wordt er voor botanisch en zoölogisch archeologisch onderzoek meestal een beermonster van ongeveer 5 liter uit de stortkoker of de beerput genomen. Er hangt veel van het toeval af om in dit monster schalen van kievitseieren te ontdekken.

Ten tweede moeten de eierschalen als zodanig herkend kunnen worden door onderzoekers van het monster. Soms zal de kennis van de specifieke vorm en het vlekkenpatroon van kievitseieren ontbreken. Een alerte onderzoeker zou echter wel de aanwezigheid van eierschalen van een voor hem of haar onbekende vogelsoort moeten kunnen vaststellen.

In Alkmaar wordt voor het opgraven van beerputten een specifieke methode gebruikt. Hierbij wordt het aardewerk, glas en ander vondstmateriaal samen met een hoeveelheid beer in een grote plastic emmer geschept. Dit vergroot de kans op het vinden van kleine, soms erg verrassende, archeologische vondsten. Deze komen dan tijdens het zeven en schoonwassen van het verzamelde materiaal tevoorschijn.

Tot de opgraving aan de Bierkade waren er in Alkmaar niet eerder kievitsschalen gevonden. Het zou kunnen zijn dat men de eierschalen niet als zodanig heeft herkend of men heeft de waarde ervan niet kunnen vaststellen.

Een chirurgijn/barbier en een eigenaar van een bierbrouwerij bezaten een zekere status en zullen tot de sociale bovenlaag van de stad Alkmaar kunnen worden gerekend. Had het consumeren van kievitseieren hier ook met rijkdom te maken?

10.3 Enkele historische gegevens over kieviten

In een plakkaat laat Karel V, keizer van Duitsland en koning van Spanje, in 1534 weten, dat het niet geoorloofd was kievitseieren te rapen en aan de man te brengen. Wie betrapt werd, kreeg een boete opgelegd. Wanneer dit een minderjarige betrof, werden de ouders van dit delict verantwoordelijk gesteld. Wanneer zij te arm waren om deze boete te kunnen betalen, zouden zij dan 'met roeden daer voren ghegeesselt worden'.²

Het vangen, zoeken en consumeren van zowel kieviten als kievitseieren was een voorrecht, dat blijkbaar aan de elite toebehoorde. Deze vroege zestiende eeuwse weidevogelbescherming was vooral in het belang van de hoge adel om de kievitenstand op peil te houden, opdat er voldoende vogels overbleven als jachtobjecten. De kieviten verdwenen in de magen van Karel V en zijn adellijke vrienden en wie zou het verbod op het eierenrapen moeten controleren?

Verder zijn er aantekeningen bekend van een zekere abt Thomas van een klooster dat in Bolsward was gelegen. In een rekeningboek van deze abt, dat gedateerd is in 1573, staat meerdere malen een vermelding van het kopen van kievitseieren. Zo staat er: "3 april voor 40 stuks (2 snees) de somma van 3¼ stuiver min een oortien."³ De abt en zijn medebroeders lieten zich de kievitseieren goed smaken.

Het lijkt alsof vogels een zekere bescherming genoten, maar het was vooral in het belang van de adel die het alleen recht had op het jagen van wild en edel gevogelte, zoals o.a. zwanen en reigers. Het rapen en zoeken van kievits- en andere vogeleieren was aan wetten en regels gebonden.

Het Leidse keurboek uit 1450 bevat een verbod om in de broedtijd met strikken of netten vogels te vangen op het nest. Wie zich daaraan bezondigde, moest een boete ter waarde van 4000 stenen voor de stadsmuur betalen.

Veel van desbetreffende keuren zijn uitgevaardigd in Amsterdam. In 1618 wordt onder andere een keur uitgevaardigd op het rapen van vogeleieren en het aanbrengen van strikken op de nesten (evenals het Leidse keurboek van 1450), omdat daardoor vogels "als wilde gansen, wilde vogelen, kievitten, maerlen (=merels) diecken (= goudplevieren), plevieren ende diergelijcke jaarlix hoe langer landinwaerts verminderen".⁴

Stadhouders als Maximiliaan van Egmond, graaf van Aremberg en Caspar di Robles hebben ordonnances uitgevaardigd, waarbij het verboden werd de eieren van bepaalde vogels, kieviten inclusief, te rapen om te verhoeden "dat 't landt vant wilt en ander eedel gevogelte nijet geheel geblotet en zoude worden door het onbehoorlick wyetwerk dat bij den Ingesetenen ende gebruyckt en gepleecht wordt."⁵

In de Gouden Eeuw verkeerde een deel van de burgerij in grote welstand en werden de eettafels met een keur van spijzen en dranken opgeluisterd. Daarop verschenen weldra als seizoensdelicatesse de kievitseieren. Er werden ook talrijke stillevenen geschilderd, die aangeduid werden als 'ontbijtgens', 'banketgens', 'bierties' met 'toebackje'. Zo is er een ovaal stilleven dat in 1642 door Pieter Claesz werd vervaardigd. Er is een weergave van een lange pijpvaarden pijp, een half gevulde roemer en kievitseieren reflecterend op een tinnen bord.⁶

Al deze verordeningen ten spijt, werden er wel degelijk op grote schaal eieren van de kievit geraapt. Er zal hoogstwaarschijnlijk een bepaald vergunningstelsel aan het opzoeken en rapen verbonden zijn en de vele eieren zullen op een of andere wijze verhandeld zijn geweest. De eieren zullen op markten aangeboden zijn, maar blijkbaar waren de kievitseieren te prijzig en niet voor de gewone burger in de zeventiende eeuw aan te schaffen. Volgens Tolman, schrijver van *De Kievit*, zijn er meerdere stillevenen geschilderd, waarop naast allerlei attributen, zoals Goudse pijpen, roemers, fraaie steengoedkruiken, fruit enz. ook kievitseieren staan afgebeeld. Deze stillevenen, die in opdracht geschilderd werden, lieten een afspiegeling van de rijkdom en welstand zien van de opdrachtgevers.

Tolman schrijft in zijn boek nog meer wetenswaardigheden over de kievit.

Hoe men in de achttiende eeuw in bepaalde kringen over de kievit dacht, kan men onder meer afleiden uit het geen de Zutphense predikant J.F. Martinet (1729-1795) over de vogel schreef in zijn *Catechismus Der natuur* deel II. De schrijver ('meester der vrije kunsten, doctor in wysgeerte, lid van de Hollandse en Zeeuwsche Maarschappen der wetenschappen te Haarlem en Vlissingen') was gewoon zijn natuurhistorische stof in zogenaamde "Zaamenspraken" te behandelen. Een leergierige leerling stelt telkens een vraag en de meester geeft daar een uitvoerig antwoord op.

“.....Daer ziet gy Tureluuren, Kempkanen, Storren, Kieviten, die ons Vaderland duizend lekkere Eieren bezorgen. Friesland, Noord-Holland, en andere strecken, waar deeze Vogelen hun meeste voedsel in de beemden en weiden vinden, vloeien er vanover.

Waartoe dient toch zulk een ongelooflyk groot getal deezer Vogelen, allen om ons aangename Eieren te geven?

Ten deele! Het opbrengen van veele honderd duizenden Eieren zijn egter de minste diensten, die zy ons Vaderland bewyzen.

De minste diensten! Ik dacht, dat deezer de grootste waren?

Gy tast hierin mis. Onze velden krieden van schadelyke Wormen, die de beemden met eene verwoesting dreigen, in het voorjaar ons daarvan te zuiveren, is inderdaad de grootste dienst, die zy ons doen.....” Zo doet de dominee vervolgens verslag van het schone uiterlijk van de kievit.⁷

Zo schreef Staring het volgende puntdicht over het eerste kievitseï. (1767-1840)

’Het vroege kievitseï ‘
Piet Smul trad in de Schuit van Leyden op Den Haag,
En toefde bij het roer, terwijl een Maartse vlaag
Verkeerde in de zonneschijn ; daar kwam een Knaap geloopt:
Een Kievitseï! wie wil het voor twee zeshalven koopen!
‘ ’t Is vroeg zei Smul ‘k neem’t voor één zeshalf.
Zeg twee, Mijn Heer, ik geef u ’t ei in mandje meê!’
De Koop lukt en de Schuit wordt van de wal gestooten;
Met roept de Knaap: ‘ Mijn Heer, haast was mij iets ontschoten ;
Het vuur dient voor uw Ei niet al te hard gestookt;
Ons grootje heeft het verleden jaar al gekookt’⁸

Een Frans filosoof, Brillat Savorin, die van 1755 tot 1826 leefde, duidt kievitseieren aan als ‘consolatures des affligés’, dus als troosters der bedroefden. Deze uitspraak zou afkomstig zijn uit Brillat Savorin’s boek “Physiologie du goût”. Hij suggereert dat kievitseieren een bijzondere opmonterende en genezende werking hebben.⁹

Tot in de twintigste eeuw werden er ieder voorjaar duizenden kievitseieren geraapt en verhandeld tot 1 mei op de markten in Leeuwarden, Sneek en Purmerend. Kievitseieren en kieviten waren eeuwen lang een gewild handelsartikel. De eieren, die aan de prijzige kant waren, vonden gretig aftrek. In het begin van de twintigste eeuw lagen er ieder voorjaar in de winkels in de Engelse steden kievitseieren uitgestald, die afkomstig waren uit Nederland. Zo schreef Frank Finn in 1907: “.....Basketfuls of them may be seen in the poulterers’ shops.....”¹⁰

Om de achteruitgang van het aantal kieviten een halt toe te roepen, werd het eieren zoeken aan een vergunningenstelsel verbonden. Je moest als eizoeker toestemming hebben van de eigenaars van de landerijen, waar je kievitseieren ging rapen. Maar in de praktijk stelde deze maatregel weinig voor, omdat er vrijwel geen controle op werd uitgeoefend. Daarnaast werd er een gesloten tijd ingevoerd. Dit varieerde nogal. Aanvankelijk werd het wettelijk toegestaan tot 1 mei kievitseieren te zoeken. Later werden deze data telkens vervroegd van 25 april tot 12 april. Eind jaren 70 was dit 6 april. Anno 2003 wordt het alleen in de provincie Friesland nog toegestaan om kievitseieren te zoeken onder strikte voorwaarden. Een eioeker moet in het bezit zijn van een eierzokaart, nazorgpas, die door de vereniging Vanellus wordt uitgeven. Men moet lid zijn van de BFVW (Bond van Friese Vogelwachters). Hierin verplicht de eigenaar van de nazorgpas zich om na de gesloten tijd aan de zogenaamde “nazorg” deel te nemen. In het kort houdt dit in dat weidevogelnesten na 8 april opgespoord en gemarkeerd worden, zodat de boeren de nesten tijdens werkzaamheden in het voorjaar kunnen mijden. Op deze wijze worden legsels gespaard en beschermd. Maar of iedere eizoeker zich aan deze verplichting houdt valt te betwijfelen.

Daarnaast was het zelfs tot in de twintigste eeuw een zekere traditie, een soort eer, om ieder voorjaar het “eerste kievitseï” te vinden. Zo zijn vanaf 1897 de verschillende vinddata van het eerst gevonden kievitseï met de naam van de vinder bekend. Deze werd dan aangeboden aan de koningin. Om dit te illustreren volgt hier een brief van een wel heel vroeg gevonden eerste kievitseï, geadresseerd aan de algemene Konst en Letterbode van het jaar 1817 te Haarlem. Uit gegevens van De Bilt blijkt dat januari 1817 extreem zacht was geweest.

Mijn Heer,

Heeden ontvang ik eenen Brief, waarin mij gemeld wordt: ‘Als een bijzonderheid van dit pas begonnen jaar moet ik u melden’ dat Pieter Gorter, Soldaat bij het twaalfde Batt.Nationale Militie. den 16den deezer maand Januarij, gaande door de Wieringerwaard naar de nieuwe Sluis, op een stuk land waarover hij passeerde, heeft gevonden twee Kievitsnesten, in een van welke hij twee en het andere drie Eijeren gevonden heeft, dat hij den 21sten daaraanvolgend in deze Stad (Hoorn, zijn garnizoen) geretouneerd zijnde, een derzelve aan mij(zijnde de Hr.J.H. van Wickevoort Crommelin, Officier van de regtbank van eersten Aanleg dier Stad) heeft gegeven, hetgeen dadelijk gekookt zijnde, evenals de andere vier, zeer goed is bevonden “Indien Ued. het de moeite waardig oordeelt, van dit singuliere geval als eene bijzonderheid, waarvan de oudste lieden geen voorbeeld weten, en voor welke echtheid zonder bedrog, gemelde Heer instaat, in Uw Weekblad gebruik te maken, kan Ued. zulks gerust doen en ten welken einde ik het Ued. des verkiezende toezende.

Ik noem mij met achting

Ued. Dv. Dienaar
Den Schout bij Nacht
Jonkhr. H.A.Ruysc”¹¹

10.4 Conclusie

Het onderzoek doet vermoeden dat het vinden van kievitseïschalen in een beerput, een indicatie geeft van de welstand van bewoners aan wie de beerput toebehoorde. De afbeelding van kievitseïeren op stillevens, die in de zeventiende eeuw in opdracht vervaardigd werden, zijn een aanwijzing voor deze onderbouwing. Er zijn in het verleden enkele verordeningen afgekondigd, die het rapen van vogeleieren inclusief kievitseïeren verbood op straffe van het betalen van een aanzienlijk boete. Deze maatregelen lijken vooral gericht op voordeel van de elite, die deze keuren uitschreef. Kieviten en eieren bleken zeer smakelijk en in trek te zijn. Tolman noemt het de eerste beschermende vogel maatregelen, die vooral het eigen belang dienden. Het eten van kieviten en kievitseïeren was aan de rijken voorbehouden, omdat de aanschaf van kievitseïeren nogal prijzig was.

Kievitseïeren waren seizoen gebonden en alleen in het voorjaar te verkrijgen. Ze vertegenwoordigden een economische factor, maar het was niet te achterhalen op welke wijze de eieren aan de man gebracht werden in de zeventiende eeuw. Verondersteld wordt dat ze op markten te koop werden aangeboden. In de twintigste eeuw werden de kievitseïeren wekelijks op de markten in o.a. Leeuwarden en Sneek, Purmerend verhandeld. De eerste kievitseïeren brachten een prijs van f 2.50 tot f 1.50 op per stuk al naar gelang het aanbod van het aantal eieren.¹² Het vinden van het “eerste kievitseï” was een speciale eer en een teken dat het voorjaar was aangebroken. Het eerste gevonden ei in Nederland werd traditioneel zelfs aan de koningin aangeboden en door haar persoonlijk in ontvangst genomen. Deze traditie werd in 1969 afgeschaft. Het eerste ei werd en wordt (in Friesland is het rapen van kievitseïeren onder beplaaide voorwaarden nog steeds toegestaan) in ieder geval aan een persoon van aanzien (een commissaris van de koningin of een burgemeester) geschonken.

¹ Beintema et al 1995, 65: Bij archeologisch onderzoek aangetroffen vogelbotten van o.a. kievit en andere weidevogels. Clason & Prummel: Vogeljaar 26.

² Tolman 1977, 92: De Friese vogelwachters hadden als beschermer van de kievit ruim vier eeuwen terug een voorganger in de persoon van Karel V

³ Tolman 1977, 160: Abt Thomas van het nabij Bolsward gelegen Oldeklooster liet regelmatig kievitseieren kopen.

⁴ Matthey 2002, 150: Vergelijkbare ordeningen zijn ook in andere steden bekend.

⁵ Tolman 1977, 164: Tolman suggereert dat de drie stadhouders de verordeningen afkondigen om er zelf profijt van te hebben.

⁶ Tolman 1977, 164: Kievitseieren verschenen als een seizoendelicatesse op de eettafels van de gegoede burgerij met een keur van andere spijsen.

⁷ Tolman 1977, 174: Volgens Tolman baseert Martinet zijn waardering voor de kievit op zowel het uiterlijk van de vogel, de eieren als de nuttige arbeid (het opruimen van schadelijke wormen)

⁸ Tolman 1977, 166: A.C. W. Staring , heer van de Wildeborch bij Lochem, schrijver dichter uit de achttiende eeuw.

⁹ Tolman 1977, 161: Men moet eten van kievitseieren leren en waarden net als oesters, slakken enz. Brillat Savorin dicht het kievitseï naast de smaak nog een speciale werking toe.

¹⁰ Tolman 1977, 161: Frank Finn een vroegere bekende Engelse ornitholoog

¹¹ Tolman 1977, pag. 81.: in meerdere Europese landen o.a. Zwitserland, Duitsland, Italië en Tirol was het een buitengewoon zacht voorjaar. Dit leidde tot een bijzondere vroege wijn- fruit en graanoogst.

¹² Mondelinge mededeling van Jelle Waterlander.

11 BEWONINGSGESCHIEDENIS: GEGEVENS UIT HET HISTORISCH KADASTER ALKMAAR

Nancy de Jong-Lambregts

11.1 Het Historisch Kadaster Alkmaar

Het historisch kadaster Alkmaar bestaat uit een geautomatiseerde databank, samengesteld door W. van der Berg en in 1998 op cd uitgegeven. Inmiddels is de info ook raadpleegbaar op de website van het Regionaal Archief Alkmaar (www.archiefalkmaar.nl). Hierin zijn gegevens opgeslagen uit verschillende bronnen, die allemaal betrekking hebben op de eigenaren en huurders van huizen en land binnen de historische binnenstad van Alkmaar. De databank bestrijkt een periode van circa 1700-1910, maar ook enkele eerdere vermeldingen komen voor. De gegevens hierin zijn gekoppeld aan een uniek vast adres: het kadastrale nummer van het perceel in 1832 en een nummer voor het betreffende huizenblok. Het historisch kadaster geeft de informatie per kadastraal adres met alle beschikbare informatie die daaraan te relateren is. Het perceel aan de Oudegracht valt binnen het deel B van de stad en heeft als perceelnummer B918 (zie afbeelding hierboven).

Uitsnede uit de kadastrale kaart van 1832 waarop alle kadastrale nummers zijn weergegeven, de pijl wijst naar het terrein waar de brouwerij heeft gestaan

11.2 Resultaten en interpretatie van de gegevens

De vroegste vermelding in het historisch kadaster behorend bij dit perceel is een vermelding uit Bloys/Belonje⁶⁵ uit 27-02-1638 waarin melding gemaakt wordt dat Maarten Heyndrikszoon eigenaar van brouwerij “t Swaert” was. Hij is waarschijnlijk overleden voor maart 1663, wanneer zijn erfgenaam Pieter van Bekum, brouwer in het Swaert of het Wapen van Haarlem aan de Varkensmarkt tegenover het hofje van Wildeman, een ander huis uit de erfenis verkoopt. Tevens wordt er vermeld dat Pieter het Swaert in 1676 herbouwt. De eerstvolgende vermelding is op 06-11-1683, dit betreft een verkoopcontract van ¼ deel van de brouwerij met onder andere:

- De brouwerij zelf aan de noordzijde van de Oudegracht met bierhuis naast Elias Thomasius.
- Stal, tuin en nieuwe brouwerij met het huis van Cornelis Coornhart
- Twee huizen aan de zuidzijde van de Laaf achter voorgaande
- Inventaris en het “Hof van Holland te Egmond aan den Hoef, taxatiewaarde f 1600,-
- Een huis te Petten taxatiewaarde f 900,-
- Bestekken onder de brouwerij sorterende ter waarde van f 10463,-⁶⁶.

Zoals te zien is wordt er op deze manier gedetailleerde informatie verkregen. In de bijlagen is een overzicht te zien met alle vermeldingen van de brouwerij in het Historisch kadaster Alkmaar.

De gegevens geven een goed beeld van de ontwikkeling van het perceel door de tijd heen.

Te zien is dat er binnen de brouwerij ook een aantal ontwikkelingen hebben plaatsgevonden. In het begin waren er maar twee eigenaren, aan het eind van de 17de eeuw is te zien dat er ook eigenaren 1/20 deel in hun bezit hadden en er dus veel meer waren. Dit gegeven verandert nadien ook niet meer, de situatie van meerdere eigenaren is ontstaan door vererving. De verschillende percelen in de directe omgeving van de brouwerij (zie afbeelding hierboven) zijn ook onderzocht in het Historisch kadaster om te zien of er enige relatie met de brouwerij is. Hierbij bleek dat er nog veel meer vermeldingen waren in relatie tot de brouwerij namelijk:

Kad.B919: perceel ten westen van het perceel van de brouwerij, hierbij verschijnt dezelfde melding als bij het perceel van de brouwerij over de annexatie van enige percelen die “geappropriëerd worden tot een

brouwerij” in 1730. Dit is tevens de vroegste vermelding op dit perceel. Duidelijk is in ieder geval dat ook dit aan de brouwerij toebehoorde.

Kad.B920: Dit perceel heeft als vroegste vermelding 15 april 1597 en wel dat Baert Pietsz Misschuijtbacker te Enckhuijsen aan zijn broer Willem Pietersz Misschuijtbacker het huis verkoopt. Op 10 juni 1681 wordt via Thomasius het huis en erve door Clara Kerckring verkregen. In 1712 wordt geschreven over de erven van Clara Kerckring. Clara Kerckring was de vrouw Dirck van Bekum, de zoon van Maerten Hyndrikszoon van Beecum de brouwer die in de vroegste vermelding van de brouwerij in 1638 voorkomt. In 1730 is dit perceel niet meer in handen van de brouwerij.

Kad.B921: geen vermeldingen die enige relatie met de brouwerij kunnen hebben.

Kad.B890: perceel aan de zuidzijde van de Laat dat in 1718 tezamen met Kad.B891 en 892 genoemd wordt met de gemene brouwers van “t Swaert”. In 1730 in ieder geval aan Mr. Albertus van der Zoest verhuurd en later aan Mr. Jan van der Soest en later ook in 1781 aan Nicolaas Hendrik de Lange en aan David van Nievelt en Co. Het is weliswaar in eigendom van de brouwerij, maar is geen onderdeel van de brouwerij.

Kad.B891: Heeft dezelfde vermeldingen als bovenstaand perceel.

Kad.B892: Heeft ook dezelfde vermeldingen als bovenstaande percelen.

Kad.B893: Heeft geen vermeldingen in relatie tot de brouwerij

Kad.B889: Heeft geen vermeldingen in relatie tot de brouwerij

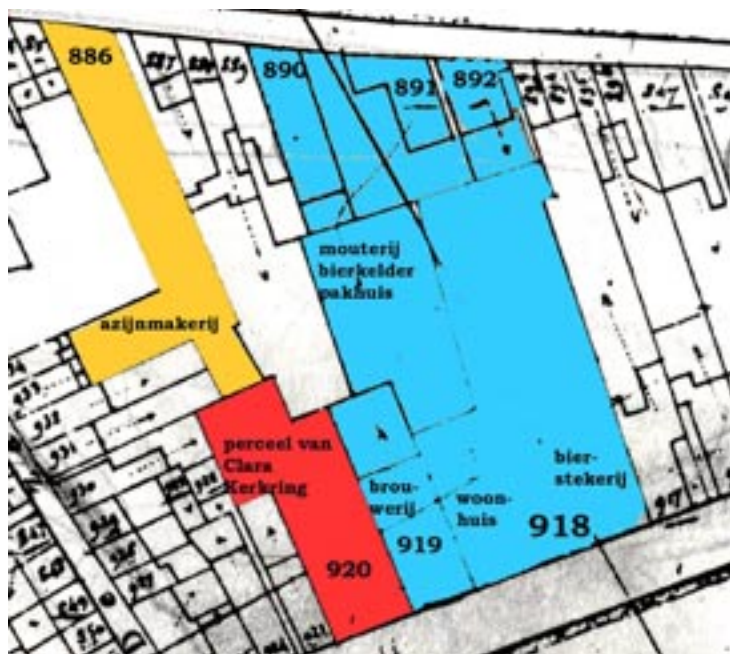
Kad.B888: Heeft geen vermeldingen in relatie tot de brouwerij

Kad.B887: Heeft geen vermeldingen in relatie tot de brouwerij

Kad.B886: perceel aan de zuidzijde van de Laat, hierbij kreeg ik een vermelding met een aantal namen waaronder in 1779 Mr. Jan van der Soest, 1781 Nicolaas Hendrik de Lange en Co., 1785 David van Nievelt en Co. Deze namen waren al eerder gezien in de akte van 13-08-1796 en bij verder zoeken bleek dat er hier een azijnmakerij genaamd het Zwaard heeft bestaan. Helaas was het niet mogelijk om in het historisch kadaster te achterhalen wat de stichtingsdatum van deze azijnmakerij was, maar dat het bij de brouwerij heeft gehoord is zeker.

Kad.B885: Heeft geen vermeldingen in relatie tot de brouwerij

Als alle gegevens uit het historisch kadaster bekeken worden kan de brouwerij globaal in verschillende uitbreidingsfases ingedeeld worden. De eerste fase is het terrein aan de Oudegracht met huizen aan de Laat, dus B918, B919, B890, B891 en B892. Deze worden steeds in de vroegste vermeldingen in relatie tot brouwerij “t Swaert” genoemd die vermeld worden bij het betreffende kadastrale nummer in 1718. Op basis van vroegere vermeldingen behorend bij B918 van huizen aan de zuidzijde van de Laat kan gezegd worden dat deze kadastrale nummers al eerder in de 17de eeuw aan de brouwerij toebehoorden. In 1681 wordt perceel B920 in relatie tot Klara Kerckring en haar man Thomasius genoemd, zij komt in het archief voor het eerst voor rond 1676 als de weduwe van Dirck van Beeckum. Vervolgens wordt er aan het eind van de 18de eeuw gesproken over een azijnmakerij aan de Laat die dezelfde naam draagt als de brouwerij. Aan het einde van de 18de eeuw gaat het niet goed met de brouwerij, want er wordt ook vermeld dat er geleden verliezen zijn over de periode 1782-1784. In 1796 wordt het geheel opgesplitst en verkocht. De afbeelding hiernaast toont de brouwerij door de verschillende perioden heen.

Uitsnede van de kadasterkaart van 1832 met hierop de verschillende fases van de brouwerij weergegeven. Blauw: brouwerij in de 17de en de 18de eeuw, rood: perceel van Clara Kerckring, geel: azijnmakerij uit de 18de eeuw

12 BEWONINGSGESCHIEDENIS: RESULTATEN ONDERZOEK IN HET REGIONAAL ARCHIEF

Nancy de Jong-Lambregts

12.1 Het Regionaal Archief Alkmaar

Teneinde de bewoningsgeschiedenis van dit perceel te reconstrueren is ook onderzoek verricht in het Regionaal Archief Alkmaar. Hierbij is ook gebruik gemaakt van de website van het archief (www.archiefalkmaar.nl). Op deze website staat de inventaris van het archief vermeld en staan er bovendien een groot aantal regesten online uit de Inventaris van het Stadsarchief Alkmaar, 1254-1815, deel 2: regestenlijst 1254-1810.

De belangrijkste ingang die gebruikt is om te achterhalen wat de geschiedenis van de brouwerij is zijn de regesten van de transportakten van het Oud Rechtelijk Archief.

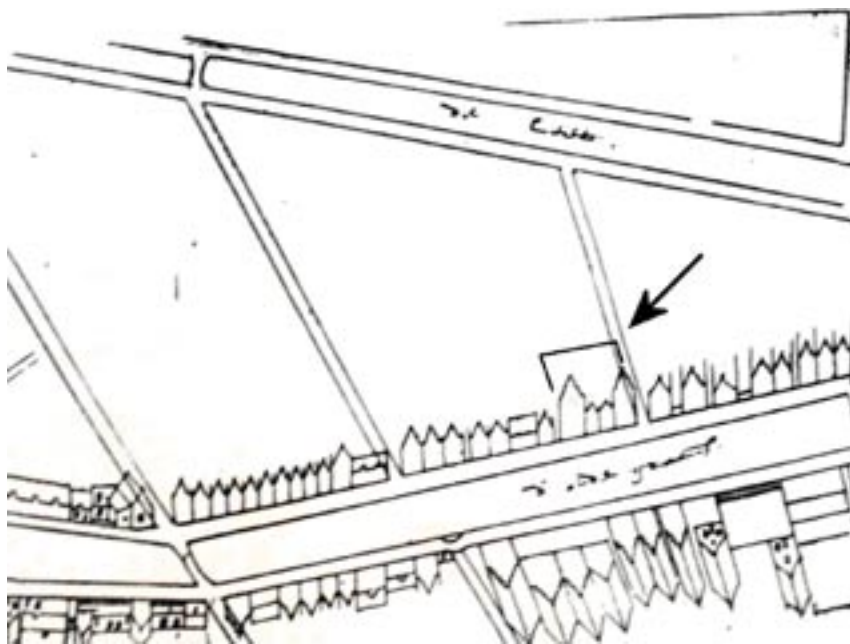
In deze regesten staan samenvattingen van de inhoud van de akten van het Oud Rechtelijk Archief. In deze akten staan alle transporten, met namen van de kopers en de verkopers. De vermeldingen hebben betrekking op koop en verkoop, maar veel vermeldingen van de brouwerij komen voort uit vernoeming als belendingen. Belendingen werden gebruikt om de plaats van het te transporteren huis of erf aan te duiden in relatie tot de mensen die er woonden. De namen van de brouwers bieden ook weer een ingang om uit te zoeken wat de relaties waren van en tussen de brouwers. Was het een familiebedrijf of juist niet? Soms werden er voor de brouwerij percelen aangekocht op naam van de brouwer, maar werd de brouwerij zelf niet expliciet vermeld. De regesten bieden ook de mogelijkheid om de transporten gerelateerd aan een persoonsnaam te zoeken. Op deze manier is snel een heleboel oppervlakkige informatie verkregen.

Dit om een beeld te kunnen verkrijgen van de hoeveelheid informatie die er beschikbaar was.

Regesten zijn maar samenvattingen, om meer inhoudelijke informatie te verkrijgen dienen de aktes zelf te worden geraadpleegd. Op het inhoudelijke aspect van deze aktes wordt in het volgende hoofdstuk verder ingegaan. De vernoemingen van belendingen kunnen weer een ingang bieden tot verder onderzoek in het historisch kadaster om een precieze plaats te kunnen bepalen van bepaalde huizen.

12.2 Aanpak van het onderzoek

In het Regionaal Archief Alkmaar is onderzoek gedaan naar de transportakten uit het Oud Rechtelijk Archief. Als eerste is een inventarisatie gemaakt van de regesten van de transportakten die in relatie tot de brouwerij gevonden zijn. De regesten waarin de brouwerij vermeldt wordt zijn bijgevoegd in

Uitsnede van de gevelopmetingskaart uit 1660/1679 ten behoeve van het heffen van belastingen. De vier panden (binnen de haakjes aangegeven) behoren bij het perceel van de brouwerij. De plaats is bepaald aan de hand van de ligging van het Geerlofsteege (zie pijl) dat de oostelijke begrenzing van het perceel van de brouwerij vormde

de bijlagen. In deze regesten stonden naast de naam van de brouwerij ook vaak de namen van de brouwers vermeld en uiteraard het te transporteren eigendom met straatnaam.

Vervolgens is ook alles per straat bekeken en zijn de persoonsnamen die in de transportakten worden vermeld nagezocht om te kijken of dat soms nog een extra ingang bood. Al deze gevonden regesten en de uitgewerkte akten staan in de bijlage vermeld.

Deze manier van regesten bij elkaar zoeken en de namen apart onderzoeken laat de eerst bekende vermelding van de brouwerij zien. De eerste vermelding in het historisch kadaster gaat terug

naar 1628. Eerdere vermeldingen van de brouwerij zijn niet gevonden in de regesten.

In het kader van de onderzoeksvragen die gesteld waren ten aanzien van dit perceel en de brouwerij zijn de regesten geselecteerd. Er was behoefte aan meer informatie over de inrichting van het terrein, de inventaris en het afzetgebied van de brouwerij. Er bleek een onderverdeling te maken te zijn in de regesten, namelijk in degenen die te maken hadden met vernoemingen als belendingen, aankoop van huizen uit naam van de brouwerij en de verkoopakten van de brouwerij. De laatste zijn uitgekozen omdat deze naar mijn idee de meeste informatie opleveren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Vervolgens zijn deze transportakten op microfiche nagelezen. Het bleek al vrij snel dat de inhoud van veel transportakten in hoofdzaak gelijk was, daarom is gekozen om steeds de meest informatieve aktes in hun geheel te transcriberen. In het archief is ook een kaart gevonden uit omstreeks 1660/1679 met daarop buitengewoon nauwkeurige afmetingen van de gevelwanden per straatwand. Helaas bevat de kaart geen informatie over de terreinen achter de gevels.

12.3 Interpretatie van de gegevens

Opvallend is dat er meerdere namen voor dezelfde brouwerij zijn. De brouwerij wordt het meest aangeduid met de naam “’t Swaart” of het Wapen van Haarlem”, ook komt de naam “het gekroonde Swaart” voor en vele andere variaties hierop. Als gekeken wordt naar het wapen van de brouwerij dan spreken de namen voor zich (zie afbeelding 25). Het wapen van de brouwerij is het wapen van Haarlem: een zwaard binnen sterren met een kruis.

De vroegste vermelding van de brouwerij is in 1628 als de brouwers Maerten Heyndrikszoon en Jan Janszoon werkzaam in de bierbrouwerij “het Haerlemmer Wapen” een vrij huis en erve aan de Laat kopen. De vermeldingen die hierna volgen zijn voornamelijk veel meldingen dat de brouwerij als belending genoemd wordt. Deze meldingen zijn ook erg interessant omdat ze wat over de ruimtelijke verspreiding van de brouwerij vertellen. In 1632 (zie bijlage OR 148, fol65, nr. 128) wordt er een huis met erve verkocht aan de zuidzijde van de Laat. De brouwerij wordt als belending oost en zuid genoemd, dit laat zien dat ze dus al gevestigd zijn aan de Laat en dat het perceel dat ze aan de Oudegracht in gebruik hebben doorloopt tot aan de Laat. In 1650 (zie bijlage OR 154 fol. 333) wordt er een stuk land verkocht buiten de Nieuwpoort, hierbij wordt de naam van Jannetje Dirckdr, weduwe van Maerten Heyndriksz. Genoemd.

Hieruit valt dus op te maken dat Maerten Heyndriksz in 1650 al overleden moet zijn. In het historisch kadaster werd gemeld dat hij voor 1663 overleden moest zijn omdat zijn zoon een huis uit de erfenis verkoopt. Dit kan dus iets scherper gedateerd worden. In 1654 (zie bijlage OR 155, fol. 211, nr. 5) wordt Dirck van Beecum voor het eerst als brouwer genoemd.

Middels genealogisch onderzoek via internet werd gevonden dat Dirck de zoon was van Maerten Heyndrikszoon en Jannetje Dirksdr. Tevens stond hierbij dat hij getrouwd was met Clara Kerckering.

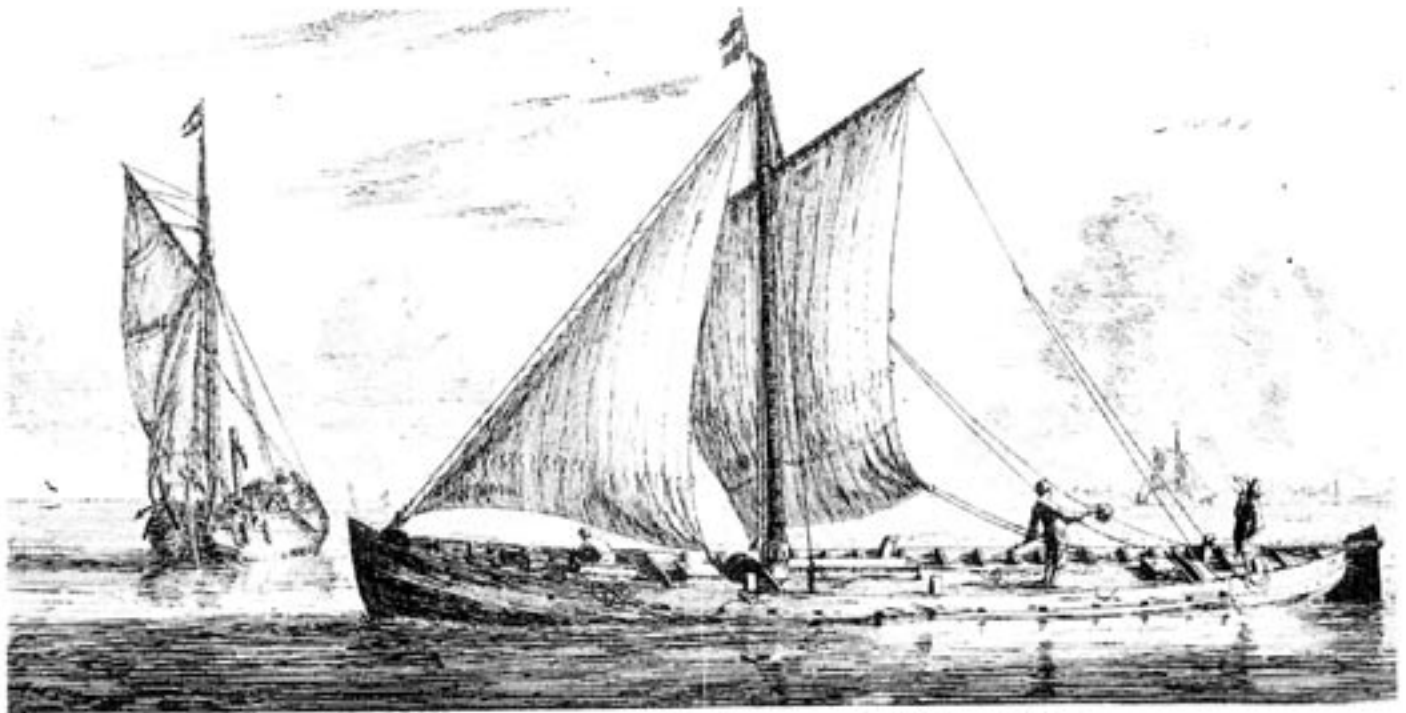
Op 29-10-1676 wordt er een gerechte helft van de brouwerij “’t Swaart” verkocht. De verkoopster is de weduwe van Dirck van Beecum. Deze akte was vanwege de uitgebreidheid erg interessant en hier is dan ook een transcriptie van gemaakt. (zie bijlage OR 161, fol. 265, nr 142).

Er wordt gemeld dat op 29 oktober 1676 Clara Kerckering met haar vertegenwoordigende man Elias Thomasius, ze is blijkbaar hertrouwd met hem, voor de notaris verscheen om de helft van haar brouwerij “’t swaart te verkopen. De kopers waren, Bouw en Maartenszoon, Dr. Cornelis Corenhart en Dirck Claasz. Interessant is dat hier de inventaris genoemd wordt, er is sprake van twee brouwketels, de koelbak, de gijlkuip, stellingen, roerspanen, twee waterschuiten, legger, een klein bierschuitje, de biervaten, de aackers (emmers), het eestkleed. Verder nog het halve bierhuis, de halve stal, de helft van de tuin en de helft van de nieuwe

Het wapen van bierbrouwerij 't Swaart of Het Wapen van Haarlem. Detail van de tekening van de bierbrouwerij het Wapen van Haarlem of het Zwaard gelegen tegenover het Wildemanshofje aan de Oudegracht. [C.W Bruinvis, 1842 naar een tekening van de situatie uit van 1790. Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

brouwerij uitgezonderd de nieuwe keuken achter het huis waar Dr. Cornelis Corenhart in woont en het halve huis en nog twee huizen aan de zuidzijde van de Laat. Ook staat er dat de bomenrij zal moeten blijven staan zoals hij nu staat en zal de deur tussen het huis van de verkoopster en het oostelijkste bierhuis dichtgemaakt moeten worden. De verkoopster heeft nu nog de andere helft in bezit en ze heeft deze helft verkocht voor f 14050,-. Een transportakte geeft zeer veel gedetailleerde informatie over de inventaris en de eigenaren van de brouwerij. De indruk die de inventaris van de brouwerij geeft is erg vergelijkbaar met de inventaris van een brouwerij uit Amsterdam.⁶⁷

Een Waterschip voor d'Soutketen,

Een Brouwers Water-Schuýt,

Een Waterschip voor d'Soutketen / Een Brouwers Water-Schuýt. (Reiner Nooms, alias Zeeman, ca. 1630)⁶⁸

Tevens geeft de akte een beeld van de mensen die er allemaal op dat terrein woonachtig waren, zo blijkt dus dat de verkoopster naast het meest oostelijke bierhuis woont en Dr. Coornhart in een huis woont wat blijkbaar ergens tussen de Oudegracht en de Laat zal moeten staan.

De volgende transportakte die met de verkoop van de brouwerij te maken heeft dateert van 1680 (zie bijlage ORA 162, fol. 152, nr. 135). In deze akte wordt het transport beschreven van wederom de helft van de brouwerij.

Clara Kerckring verkoopt nu de andere helft van haar brouwerij aan Elias Thomasius, die nu omschreven wordt als zijnde haar echtgenoot. De opsomming van de inventaris en de bezittingen is in deze akte nagenoeg hetzelfde.

In 1683 wordt er een vierde van de brouwerij verkocht door Dr. Corenhart aan Thijs Dircksz Heppens.⁶⁹ (zie bijlage ONA 202, fol. 111). Opvallend is dat er nu veel meer eigenaren blijken te zijn. Schijnbaar is er in de tussentijd nog een transport geweest dat niet in de regesten voorkomt. Het blijkt dat Bouwen Maartensz en Griet Jans Nievelt ieder een tiende deel bezitten en dat Mr. Pieter Koocker een twintigste deel in bezit heeft. De genoemde inventaris is weer gelijk aan de vorige akte alleen komt er nu ook een lijst met bestekken in voor. Deze bestekken worden gevolgd door een lijst met namen en bedragen. Het blijkt dat bestekbrieven tegoeden zijn die men nog heeft uitstaan bij de diverse bierstekers en kroegen.

Een paar bestekken uit Egmond zijn nagezocht in het historisch kadaster van Egmond, ook opgesteld door Dhr. W. van den Berg. Hieruit bleek dat er buiten de namen die op deze lijst voorkwamen er nog twee bierstallen in Egmond waren die toepasselijk genoeg “t Swaert” heetten. In deze periode opereerden cafés nogal eens onder de naam van de brouwerij waar ze hun bier verwierven. Verder in de tekst staat dat er sprake is van een geschil tussen Dr. Corenhart en Elias Thomasius en dat het geschil eerst beslecht moet worden voordat de koper bezit mag nemen van het verkochte goed. Op dezelfde datum staat er in het Oud rechtelijk archief ook een transportakte betreffende de verkoop van een vierde deel van de brouwerij (OR 163, fol. 58, nr. 141, zie bijlagen). Deze is nagelezen maar daar staat in grote lijnen hetzelfde in, alleen wordt de lijst met bestekken niet genoemd.

De transportakten gaan nog even door, ze zijn allemaal nagelezen. Opvallend is dat vanaf de akte van transport uit 1683 er steeds vaker 1/20 deel of 1/10 deel van de brouwerij verkocht wordt. De akten zijn ook lang niet allemaal zo uitgebreid, bij een aantal wordt het afgedaan met “een vierdepart in de brouwerij etc.....”

Een van de laatste transportakten van de brouwerij geeft interessante informatie. In de gegevens verkregen uit het Historisch kadaster kwam al naar voren dat het in de periode 1781-1784 slecht ging. In 1794 wordt alles verkocht en opgesplitst en wordt het geheel ook uitvoerig omschreven. Er wordt melding gemaakt van een “hegte en weldoortimmerde Bier en Mol brouwerij genaamd “t Zwaard” naast een mouterij met de eest dat aan Hendrik Spierdijk wordt verkocht. Aan dezelfde persoon wordt ook nog een pakhuys genaamd het Zwaard en nog twee huizen met erve verkocht staande aan de zuidzijde van de Laat.

Aan Andries Wolsenbol en Gijsbert Rensen wordt “een binne weijnig jaaren nieuw gebouwd hegt, sterk pakhuys, genaamd “het Zwaard”, staande en geleegen aan de zuidzijde van de Laat, dienende tot een complete azijnmakerij”, verkocht.

Vervolgens wordt aan Hr. Carel van Nieveld een “capitaal hegt, sterk, proper betimmerd dubbelt huis en erve, staande en geleegen op de Oude Gragt, belend de brouwerij” en een pakhuys aan de Oudegracht verkocht. Ook worden er bezittingen verkocht in de Voormeer, Opmeer, Schaage, Warmenhuisen, Schoorl en enkele huizen met erf aan de Zakkestraat.

In de regesten is te zien dat de brouwerij in 1797 nog genoemd wordt als belending en dat in 1801 er een huis en erf verkocht wordt tegenover de gewezen brouwerij “t Swaert”. Ergens in deze periode is de brouwerij dus failliet gegaan.

13 HISTORISCH ONDERZOEK NAAR HET PERCEEL AAN DE OUDEGRACHT VOOR 1600

Nancy de Jong-Lambregts

13.1 Historisch onderzoek naar het perceel aan de Oudegracht voor 1600

Het historisch onderzoek heeft zich gericht op een aantal onderzoeksvragen naar de situatie van voor 1600. Er is onderzocht wanneer er voor het eerst bewoning mogelijk moet zijn geweest ter hoogte van het perceel aan de Oudegracht 26. Tevens was er behoefte aan informatie over de indeling van het bedrijfsterrein en inzicht te verkrijgen in de inventaris en de bezittingen van de brouwerij.

13.2 Kohier van het haardstedengeld

De eerste vermelding waar in dit deel van de stad daadwerkelijk met bebouwing geassocieerd kan worden, is in het kohier van het haardstedengeld uit 1492. Hier worden de huizen vermeld aan de Laat en de Bloemstraat ("Zakstege"). In het kohier van het haardstedengeld uit 1519 komt naar voren dat er een uitbreiding van het aantal huizen is geweest aan de Laat met de zijstraten van 69 naar 115 huizen. De hypothese van Fasel dat de volgende zijstraat in westelijke richting, de Keetgracht, er toen ook al was, maakt dat aantal huizen aannemelijk en laat tevens zien dat het deel waar de brouwerij later zou komen staan bij de stad getrokken was.⁷⁰ In 1536 werd zuidelijk van het onderzoeksgebied de oudegracht gegraven als vestgracht. Vermoedelijk was deze gelijk aan de vestingwerken aan de Wageweg waar in 2006 een aarden stadswal, aan de buitenzijde met een dikke walmuur bekleed, is gevonden.⁷¹

In de volgende paragrafen wordt de ontwikkeling geschetst met behulp van stadskarten. Tevens worden de straatnamen, die ter hoogte van dit perceel voorkomen, verklaard.

13.3 De binnengracht

Om te kunnen zien wanneer er voor het eerst bebouwing mogelijk zou zijn geweest op dit perceel is gebruik gemaakt van de oude stadskarten.

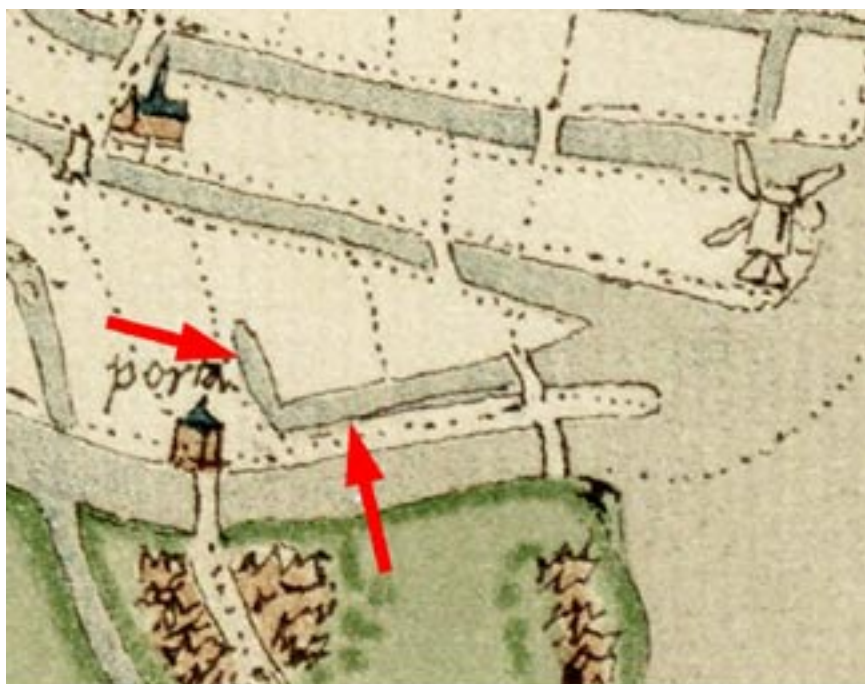
Kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560. De pijl wijst naar de binnengracht op het perceel aan de Oudegracht [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

Als de kaart van Jacob van Deventer uit 1560 goed bekeken wordt is te zien dat er ter hoogte van het perceel aan de Oudegracht een soort binnengracht liep. Deze binnengracht liep door de Bloemstraat in zuidelijke richting en ging voor de Oudegracht langs richting het oosten. Opvallend hierbij is dat de binnengracht exact parallel aan de Oudegracht wordt weergegeven op de oude kaarten. Is dit toeval of zijn beide grachten mogelijk in dezelfde periode aangelegd? De vraag die dan gesteld moet worden is wat de functie van zo'n extra gracht zou moeten zijn. Op de kaart van Jacob van Deventer is te zien dat er langs de vestinggracht een muur of een omwalling liep met poorten en torens erin. De meest voor de hand liggende functie van de gracht die over dit perceel aan de Oudegracht liep is de afwatering van het terrein in stand te houden.

Dit deel van de stad was vermoedelijk door de venige ondergrond ⁷² vrij drassig en moest daarom goed afgewaterd blijven. Als er een wal of een muur aangelegd werd dan kon er mogelijk een slechte afwatering ontstaan waardoor de achterliggende terreinen te nat werden voor bewoning.

Als er goed naar de oude kaarten gekeken wordt is te zien dat de binnengracht die door de Bloemstraat liep een vervolg heeft gehad in zuidelijke richting. Op de kaart van Drebbel uit 1597 is zelfs een opening te zien waar de binnengracht uitkwam in de Nieuwlandersingel. Naar mijn idee hebben ze met de aanleg van de Oudegracht en de vestingwerken de binnengracht aan het einde van de Bloemstraat afgebogen en de binnengracht parallel aan de Oudegracht gegraven

Gezien het feit dat de Oudegracht, die in ca 1536 gegraven moet zijn, niet meer van positie veranderd is, moet de binnengracht over het terrein van de brouwerij hebben gelopen. Aangezien deze gracht nog op kaarten voorkomt uit 1575 kon de vroegste bebouwing op dit perceel pas na 1575 zijn ontstaan. Op de kaart van Drebbel uit 1597 staat de binnengracht niet meer

Boven: uitsnede van een kaart van Jacob van Deventer uit 1560 waarop de binnengracht (zie rechterpijl) te zien is die vanuit de Bloemstraat (zie linkerpijl) afknikt richting de Oudegracht. Onder: een uitsnede van de kaart van Cornelis Drebbel uit 1597 waarop de binnengracht niet meer te zien is. Op deze kaart is wel te zien dat als de Bloemstraat (zie linkerpijl) vervolgd wordt in zuidelijke richting er daar precies aan de overkant van de Oudegracht een waterloop (zie rechterpijl) verder gaat en vervolgens uitmondt in de Nieuwlandersingel. Naast de waterdoorgang door de vestingwal staat een openbaar privaat.⁷³ [beide kaarten: Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

weergegeven en hij moet dus ergens tussen 1575 en 1597 gedempt zijn. De demping van deze gracht is een goede indicatie voor het tijdstip waarop de eerste huizen aan dit deel van de Oudegracht zouden kunnen zijn gebouwd. Uit deze periode zijn een aantal rekeningen bewaard gebleven van erven die werden uitgegeven aan onder andere de Oudegracht, die geheel betimmerd werd, de Ridderstraat, Zilverstraat en de Laat.⁷⁴

13.4 Herkomst van de straatnamen

Straatnamen leveren vaak veel informatie over het oorspronkelijk gebruik en ontstaan van een gebied binnen een stad. Middels het boekje “Alkmaar binnen de Veste” van E. Ruijsendaal zijn de straatnamen uit de directe omgeving van het perceel aan de Oudegracht onderzocht.

Oudegracht:

Deze straat werd ook wel aangeduid met “Oude Vesten” of de naam “Oude Gracht”, hetgeen samenhangt met een nieuwe gracht uit 1573, namelijk de Nieuwlandersingel. Voor het deel van de Oudegracht waar het perceel van de voormalige brouwerij gelegen was werd ook wel de naam “Oude Graft” of “Spieringbuurt” of “Bostel- of Varkensmarkt” gebruikt. De laatste benaming verwijst naar de varkensmarkt die daar gehouden werd. Bekend is dat er vanaf de Varkensmarkt, tussen de huidige Bloemstraat en de Keetgracht, een straatje gelopen heeft, het “Geerlofssteegje (Stads steegie)”, dat langs de brouwerij “t Swaert liep en op verzoek van de brouwerij gesloten werd. De varkenswaag was hier gevestigd. Deze steeg is op veel oude kaarten terug te vinden als naamloze steeg.

Bloemstraat:

Een benaming voor een slop of doodlopende (blinde) straat is een zak en dat is ook de naam geweest van deze straat. Deze werd op verzoek van de bewoners op 1 december 1881 veranderd van Zakkenstraat in Bloemstraat, omdat de naam in hun ogen weinig deftig in zich had. In 1492 werd deze straatnaam voor het eerst genoemd in het kohier voor het haardstedengeld als zijnde “Zakstege”. In dit geval liep de straat dood op de vestingwerken, zoals op de oudste kaarten van Alkmaar te zien is.

Laat:

Van oorsprong was de Laat eigenlijk een gracht, waarvan de beschoeiing in 1597 werd vervangen door bakstenen. In 1492 was volgens het kohier van het haardstedengeld de Laat in ieder geval al bebouwd tot de Zakkenstraat (Bloemstraat). Begin 16de eeuw werd het oostelijk deel aangelegd en bebouwd, ook dit was terug te zien in het kohier voor het haardstedengeld (zie ook § 2.2). De woorden “Leede, Leet, Lee, Lei, Liede” hangen samen met het werkwoord “leiden” en duidt dus waarschijnlijk op een gegraven of vergraven waterloop en de weg die erlangs liep. In 1871 werd de Laat gedempt ter bevordering van het verkeer, vermindering van de stank en verfraaiing van de stad. Ook om gezondheidsredenen werd de Laat gedempt, het was een van de vele stilstaande wateren in Alkmaar en dat verhoogde het risico op Cholera.

14 CONCLUSIE

Nancy de Jong-Lambregts

In hoofdstuk 1 is aangegeven wat de aandachtspunten van dit onderzoek waren. In dit hoofdstuk worden naar aanleiding van deze punten een conclusie geformuleerd.

14.1 Bodemopbouw

In dit deel van de stad is er momenteel nog weinig bekend van de bodemopbouw. Tijdens het onderzoek is er een profiel gezet in het zuidelijk deel van het opgravingsterrein. De diepte van het profiel werd belemmerd door het grondwater. Hierdoor kon er geen volledig beeld gevormd worden van de bodemopbouw van het terrein. Wel kon er een idee gevormd worden over de ophogingen die er op dit terrein hebben plaatsgevonden om het terrein aan het einde van de 16de eeuw bouwrijp te maken.

De ophogingslagen bestaan uit venige lagen, grijs zand en lagen donkerbruin zand met puin er doorheen. De lagen uit het profiel bevatten vondstmateriaal (**V29, V30, V31, V32 en V34**) dat een looptijd heeft van circa 1550 tot 1650, waarbij het vroegere materiaal uit de onderste laag afkomstig is. Het blijkt dat het gehele terrein is opgehoogd in de periode 1525-1575 getuige het vondstmateriaal uit de ophogingslagen achter de beschoeiing en de ophogingslagen zoals gezien in het profiel.

14.2 De gracht

Bij de opgraving zijn de resten aangetroffen van een gracht die op basis van de vulling te dateren is van de late 15de tot de eerste helft van de 16de eeuw. De bovenste lagen van de gracht laten vondstmateriaal zien dat dateert uit de late 16de eeuw en behoren vermoedelijk tot de dempingsfase van de gracht. De grachtvulling laat zich zien op het vlak door dagzomen (**1A**). Verder was de beschoeiing (**1B**) op een aantal plaatsen nog in-situ aanwezig.

Uit de kaart van Jacob van Deventer uit 1560 valt op te maken dat er ter hoogte van het opgegraven perceel aan de Oudegracht een binnengracht heeft gelopen. Deze binnengracht liep door de Bloemstraat in zuidelijke richting en ging voor de Oudegracht langs richting het oosten. Op basis van oud kaartmateriaal kan aangenomen worden dat het deel van de gracht dat door de Bloemstraat liep ouder van datum is en oorspronkelijk een vervolg had aan de zuidzijde van de Oudegracht. Het deel van de gracht dat afgeknikt is en parallel aan de Oudegracht loopt is van later datum. Op de kaart van Drebbel uit 1597 blijkt de gracht te zijn verdwenen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de gracht tussen 1560 (kaart van Jacob van Deventer) en 1597 gedempt moet zijn. In de tussenliggende periode is het terrein ook bebouwd.

14.3 Bebouwing ter plaatse

De fundamente die gevonden zijn behoorden toe aan een langwerpig zwaar gefundeerd gebouw (**3A**) met een gevelbreedte van 6 meter. Ten westen daarvan werden in totaal 3 kelders aangetroffen. Deze kelders hebben tot een huis behoord, maar er zijn van dat huis geen fundamente meer aangetroffen. Op het noordelijk deel van het terrein zijn drie beerputten (**3B, 4B, 4C**) gevonden en nog een fundament van een meter breed naast een beerput. Dit fundament (**3C**) behoorde waarschijnlijk toe aan een gebouw dat op het perceel tussen de Oudegracht en de Laat zal hebben gestaan. De beerputten zijn op basis van hun looptijd alle drie nagenoeg tegelijkertijd in gebruik geweest, beerput 1 (**3B**) is wat vroeger van datering. Van de drie beerputten is beerput 3 (**4C**) het langst in gebruik geweest.

Op basis van de archeologische gegevens kan gezegd worden dat circa 25 jaar na de bouw van gebouw 1 (**3A**) er een ander gebouw naast is gebouwd. Van dit gebouw zijn geen fundamente teruggevonden, wel de kelder (**4A**) met een aanlegdatum van circa 1600-1625. Op de gevelopmetingskaart uit 1660/1679 zijn er hier twee kleine huisjes te zien tussen de twee pakhuizen.

Kelder **4A** zal bij het meest westelijke huisje gehoord hebben. Van die tweedeling is weinig terug te zien in de archeologische gegevens.

Vanaf het derde kwart van de 17de eeuw heeft er een aantal verbouwingen hebben plaats gevonden. In deze periode zijn er twee kelders bijgebouwd (**5A, 5B**) en is kelder **4A** voor een deel dichtgezet.

De historische gegevens geven een idee over wat er allemaal in de brouwerij aanwezig geweest moet zijn.

De inventaris wordt beschreven evenals het aantal gebouwen dat in bezit is van de brouwerij in die tijd. Op basis van de afbeeldingen kan ook wat gezegd worden over hoe de brouwerij eruit heeft gezien. Als de opgegraven fundamenteën vergeleken worden met de afbeelding van C.W. Bruinvis op de titelpagina blijkt dat de fundering van gebouw 1 toebehoort heeft aan het oostelijke pakhuys. Dit pakhuys wordt in de transportakten ook wel aangeduid het “oostelijkste bierhuijs”. Van het woonhuis dat op deze afbeelding staat zijn er geen fundamenteën aangetroffen. Wel zijn er op de plaats waar het woonhuis zal hebben gestaan een drietal kelders aangetroffen. Kelder **4A** heeft een bouwdatum van rond 1600 en kelder **5A** en **5B** hebben een bouwdatum vanaf ongeveer het derde kwart van de 17de eeuw. De eerste transportakte die gaat over de verkoop van de brouwerij dateert uit 1676. Hierin wordt melding gemaakt van een nieuwe brouwerij. Mogelijk heeft de bouw van kelder **4A** te maken gehad met de bouw van de nieuwe brouwerij voor 1676. Het nieuwe dan wel verbouwde woonhuis had een asymmetrische gevel met de voordeur juist naast het midden. Vermoedelijk waren de twee vensters rechts van de deur bestemd voor een vertrek (‘zijkamer’) en het venster links behoorde ofwel bij een klein zijkamertje links ofwel bij een entreeruimte achter de voordeur. In toenmalige brouwerijen wordt zo’n ruimte vaak het ‘voorhuis’ genoemd en er konden bijvoorbeeld enkele stoelen met een klein tafeltje staan, bijvoorbeeld voor de vrouw des huizes om overdag te zitten. De zuidkant van de kelder zal de plek geweest zijn van de scheiding/wand met de rest van het huis. Het is onduidelijk of hier gedacht moet worden aan één of twee vertrekken achter het voorhuis en zijkamer. De kelder **4A** was mogelijk de plek van de bedstede. Wellicht hoorde kelder **5A** bij een uitgebouwde achterkeuken zoals in de 17de en 18de eeuw in Alkmaar veelvuldig aanwezig was. Het privaat van **4B** kan de achtergevel van deze achterhuizen markeren. In de transportakten wordt in de 17de eeuw melding gemaakt van ene Dr. Cornelis Coornhart die tussen de oude en de nieuwe brouwerij moet wonen. Tevens wordt vermeld dat hij een nieuwe keuken heeft. Dit geeft een aanwijzing dat er dus nog een huis op het terrein tussen de Laat en de Oudegracht moet hebben gestaan. Mogelijk heeft een van de beerputten aan dat huis toebehoord, helemaal zeker is dit niet te zeggen omdat er van dat huis geen fundamenteën gevonden zijn. Uit de historische bronnen blijkt dat aan het eind van de 18de eeuw de brouwerij failliet gaat en dat alles opgesplitst wordt. Beerput **4C** loopt ook door tot aan het eind van de 18de eeuw dus dat komt overeen. In 1830 is het terrein onbewoond en aan het einde van 19de eeuw wordt er een school op het terrein gebouwd. Over het hele terrein verspreid werden er funderingen van deze school (**6A**) aangetroffen en uitbraaksleuven (**6B**). Een deel daarvan is in de vorm van een spaarboogfundering.

LITERATUURLIJST

- Baart, J.M. et al. 1977: *Opgravingen in Amsterdam; 20 jaar Stadskernonderzoek*, Amsterdam
- Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort (2 dln)
- Beek, E.J.A. van, H. Jacobi en M. Scharloo, 1984: *Geld door de eeuwen heen. Geschiedenis van het geld in de Lage Landen*, Amsterdam
- Beintema, A, Moedt, O., Ellinger, D., 1995: "*Ecologische atlas van de Nederlandse Weidevogels*", Haarlem
- Berendsen, A. (red.), 1965: *Elseviers tegelboek*, Amsterdam/Brussel
- Bitter, P., 1995: *Geworteld in de bodem*, Alkmaar (Publikaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1) 1995
- Bitter, P., 2002: *Graven en begraven. Archeologie en geschiedenis van de Grote Kerk van Alkmaar*, Hilversum (proefschrift Universiteit van Amsterdam)
- Bitter, P., 2006: De Stadsmuren bij de Wageweg: een historische sensatie in *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr.19, 1-2
- Bloys van Treslong Prins, P.C., en J. Belonje, 1928: *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Holland*, Utrecht
- Clevis, H., en J.Kottman, 1989: *Weggegooid en teruggevonden; Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen
- Clevis, H., en M.Smit, 1991: *Verscholen in vuil; archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925*, Kampen
- Duco, Don H., 2004: Drie eeuwen tabakspijpen uit Alkmaar, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 71-96
- Goubitz O. e.a., 2001: *Stepping through Time; Archaeological footwear from prehistoric times until 1800*, Zwolle
- Fasel, W.A., 1979: *Alkmaar in het drijfzand*, Alkmaar
- Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans*, Rotterdam (Rotterdam Papers 9)
- Henkes, H.E., en G.H.Stam, 1993: Glas, in: J.J.Lenting et al (red.), *Schans op de grens; Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingen, 351-402
- Hurst, J.G., D.S.Neal en H.J.E. van Beuningen, 1986: Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650, in: *Rotterdam Papers VI*, Rotterdam
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996: Van kerk tot rekenwerk; Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout, *Haagse Oudheidkundige Publicaties* 3
- Jong-Lambregts, N. de, 2004: Koken, braden en eten met aardewerk, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 30-47
- Kaneda, A., 2004: Bont en blauw. Aziatisch porselein uit de bodem van Alkmaar, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 97-102
- Kottman, J.F.P., 1990: Glasvondsten uit Kampen, in: Clevis, H., en M.Smit, 1990: *Verscholen in vuil; archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925*, Kampen

- Kottman, J.F.P., 1993: Zeventiende-eeuws glazen drinkgerei uit het adellijk vrouwenstift van Susteren, *Vormen uit vuur* 146, 4-15
- Langedijk, C.A., Boon, H.F., 1999: *Vingerhoeden en naairingen uit de Amsterdamse bodem. Productietechnieken vanaf de Late Middeleeuwen*, Amsterdam
- Matthey, I., 2002: *Vincken moeten vincken locken, vijf eeuwen van vogelvangst en kwartels in Holland*, Hilversum
- Ostkamp, S., e.a., 1998: *Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr.6)
- Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001: *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie locaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10)
- Ostkamp, S., 2003: *De introductie van porselein in de Nederlanden, (Vormen uit Vuur 180/181), 14-29*
- Ostkamp, S. e.a., 2003: *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product. De porceleyne fles*, Zwolle
- Peteri, W.B., 1913: *Overheidsbemoeiingen met stedenbouw tot aan den Vrede van Münster*. Delft (dissertatie T.H.)
- Roedema, R., 2004: Drinken en klinken. Zeven eeuwen glaswerk in Alkmaar, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), 48-70
- Roedema, R. 2006: *Feestelijk klinken en drinken! Feestglazen uit de Alkmaarse bodem*. In Komen, K e.a. 2006: *Alkmaar, een feestelijke belevenis* Alkmaar, 15-18
- Ruijsendaal, E., 1998: *Alkmaar binnen de veste. Straatnamen in historisch perspectief*, Amsterdam.
- Saal, P., en P. Bitter, 1997: *Wonen op niveau. Een opgraving in de Langestraat*, Alkmaar (themanummer Historische Vereniging Alkmaar)
- Tolman, R., 1977: *De Kievit*, Baarn
- Unger, R.W., 2001: *A history of brewing in Holland 900-1900. Economy, technology and the State*, Leiden/Boston/Köln
- Venhuis, S., 2004: Gewapend slib, Alkmaars slibaardewerk uit de late zestiende en zeventiende eeuw, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 103-111
- De Vries, S (red) ea, 1997: *De zestiende- en zeventiende-eeuwse schilderijen van het Stedelijk Museum Alkmaar*, Alkmaar, Stedelijk Museum
- Vroom, N.R.A., 1948: *De schilders van het monochrome banketje*, Amsterdam
- Wageningen, R. van, 1983: De materiële neerslag uit een beerput van een Haarlemse linnenwever en/of lijnwaadmaker. *Haarlems Bodemonderzoek* 17, 38-52

Periode 1: 1475-1525

1 A: Gracht. De gracht is al eerder aangetroffen tijdens archeologisch onderzoek in 1998. Het vondstmateriaal dat bij die opgraving werd aangetroffen in dit deel van de gracht werd is vroeger, namelijk rond 1400.⁷⁵

Het middendeel van de aangetroffen gracht had een vulling van grijs zand. Daaronder bevond zich een dik bruin venig pakket met zeer veel organisch materiaal. De plaats waar de dagzoom aan de zuidzijde op het vlak zichtbaar werd is een mogelijke indicatie voor de breedte van de gracht. Bij opmeting bedraagt de breedte dan zo'n 4,80 m. Op circa 2 m onder het oppervlak (circa -1,3 N.A.P.) bevond zich het schone zand. Daarop lag een 20 cm dik grijs kleipakket.

1 B: De beschoeiing van de gracht met de houten paaltjes. Deze beschoeiing heeft toebehoord aan de binnengracht en was over een aanzienlijke lengte in situ aanwezig. De beschoeiing werd gevormd door lange planken van waarschijnlijk dennenhout die aan de waterzijde (zuidzijde) verstevigd werden met houten paaltjes.

Aan de landzijde (noordzijde) van de beschoeiing lag een dik pakket venige en vette stadsafvallagen vol aardewerk, bot en schelpen.

1 C: Dagzomen grachtvulling. Aan de waterzijde van de beschoeiing werden in het vlak dagzomen gezien die parallel aan de Oudegracht liepen. Het betreft het materiaal waarmee de gracht is gedempt. Deze banen werden gevormd door de meest noordelijke baan met een vulling die donkerbruin en venig van aard was. Ten zuiden daarvan liep een baan met een vulling van grijs zand. De meest zuidelijke dagzoom die te zien was, was een brede baan donkerbruin venig materiaal vol met afval.

Periode 2 1500-1575

2 A: Ophogingslagen op het achterterrein. Tussen de muren van gebouw 1 is een profiel door de ophogingslagen gezet. Te zien was dat er een grote gelaagdheid bestond die richting het noorden afliep. Na een scherpe scheiding van de lagen door een ingraving was te zien dat de lagen ook naar het zuiden naar beneden afliepen in de richting van de gracht. De ophogingslagen bestaan uit venige lagen, grijs zand en lagen donkerbruin zand met puin er doorheen.

2 B: Houten paaltjes in de gracht. Deze paaltjes staan her en der in de vulling van de gracht en hebben vermoedelijk gediend als versteviging bij het dempen van de gracht. De paaltjes zijn zeer schuin in de grond aangebracht en lijken geen andere functie gehad te kunnen hebben.

Periode 3 1575-1600

3 A: Fundamenten van gebouw 1. Het betreft hier een zware fundering met een zestal nog zichtbare vertandingen. De baksteen heeft een appelbloesem kleur en de stenen hebben een afmeting van 18 x 9 x 4 cm. De gevel aan de Oudegrachtzijde was nog aanwezig evenals de beide zijmuren. Deze liepen door tot op het achterterrein. Een achtergevel is echter niet aangetroffen, wel kan gezegd worden dat gebouw 1 een minimale lengte van 11 meter gehad moet hebben op basis van de nog aanwezige zijmuren. De onderkant van de fundering is gelegen tussen - 0,44m NAP en - 0,53m NAP.

3 B: beerput 1 (V35). De beerput had een diameter van circa 1,5 meter en was vervaardigd van nagenoeg dezelfde bakstenen als de bakstenen die afkomstig waren uit de fundamenten van gebouw 1. De stortkoker bevond zich in de zuidwesthoek van de beerput. Het diepste punt van de beerput bevond zich op - 1,69m NAP. Het aardewerk dat uit deze beerput afkomstig is geeft een aanvangsdatum van circa 1575 wat overeenkomt met de datering van het aardewerk dat afkomstig uit de insteek van het fundament (3A) De looptijd van deze beerput is van circa 1575-1600 tot 1675.

3 C: Een stuk van een fundament van een muur die tegen beerput 1 aangebouwd is. Het lijkt erop dat de muur en de put tegelijk gebouwd zijn. De steenmaat van de bakstenen van dit stuk muur bedraagt 19 x 9 x 4 cm en is daarmee een fractie groter dan de stenen van de fundamenten van gebouw 1 en de beerput. De kleur van de baksteen is gelijk aan die van de beerput en de fundamenten van gebouw 1. Het fundament is ruim een meter breed maar is zonder vertandingen aangelegd. Er is geen NAP-maat

genomen van de onderkant van dit stuk muur. Functie van dit stuk muur is onbekend evenals aan welk gebouw het toebehoort heeft.

Periode 4 1600-1675

4 A: Kelder 1. Kelder met een langste lengte van 2,60m en breedste deel van 1,95 meter. De kelder heeft een L-vorm. De buitenmuur van de kelder bestaat uit stenen met een appelbloesemkleur en een afmeting van 18 x 8,5 x 4 cm. Binnen deze buitenmuur is nog een enkelsteensmuur aangelegd vervaardigd van gele baksteen met een afmeting van 16 x 7,5 x 3,5 cm. De steensoort en de afmetingen ervan zijn anders dan de stenen van de fundering van gebouw 1 (3A).

De plavuizen op de bodem van de kelder gelegd in een dambordpatroon met plavuizen met loodglazuur en loodglazuur met koperoxide. De NAP maat van de onderkant van de kelder bedraagt -0,76m NAP.

4 B: Beerput 2 (V43). De beerput had een diameter van ongeveer 2 meter en is vervaardigd van bakstenen met een afmeting van 18 x 8,5 x 4,5 cm. De stortkoker van deze put bevindt zich in de zuidoosthoek.

Deze beerput heeft een aanvangsdatering van circa 1575 en loopt door tot circa 1675. Het diepste punt van de beerput is door de slechte vondstomstandigheden niet bepaald

4 C: Beerput 3 (V46). Deze beerput had een diameter van circa 2,4m en is pal tegen beerput 2 aangebouwd. Deze beerput heeft eveneens een aanvangsdatering van circa 1600 en heeft een langere looptijd dan beerput 2, namelijk tot circa 1775. De koepel van deze beerput was voor een deel nog intact. Door de slechte vondstomstandigheden kon de diepte van de beerput niet bepaald worden.

4/5 A: Stuk bestrating. Dit stukje bestrating werd aangetroffen in huis 2. Het straatje vertoonde sporen van gebruik en was voorzien van een laagje grijsroze leem. Het geheel was erg aangetrapt en beroet en gaf de indruk van een soort van werkvloer. De stenen die gebruikt zijn voor het straatje hadden ongeveer een afmeting van 7,5 x 3,5 cm. De lengte van de stenen was onregelmatig. De NAP-hoogte van de bovenkant van het straatje is 0,31m + NAP.

Periode 5 1625-1800

5 A: Kelder 2. Deze kelder ligt op dezelfde lijn als kelder 3. De kelder heeft een vierkante vorm en heeft als langste lengte van 2,3m en de breedste breedte is 2,5 meter. De kelder is vervaardigd van bakstenen met een afmeting van 21,5 x 10 x 4 cm en was voorzien van een plavuizenvloer. De plavuizen hadden een afmeting van 21 x 21 cm en zijn te dateren in het tweede kwart van de 17de eeuw. Deze kelder had een trapje van gele steentjes en een gele plavuizenvloer. De funderingen (6A) van het gesloopte gebouw lagen deels over deze kelder heen.

5 B: Kelder 3. Deze kelder is maar voor een heel klein deel onderzocht aangezien de grond hier sterk vervuild bleek te zijn. Deze kelder behoort op basis van de ligging vermoedelijk tot huis 2 en is vermoedelijk van gelijke datering als kelder 5A op basis van dezelfde steensoort als kelder 5A. In deze kelder is nog vondstmateriaal geborgen (V20) dat te dateren valt in het eerste kwart van de 18de eeuw.

5 C: Dichtzetting van een deel van kelder 4A. In deze kelder was een muur aangebracht die koud tegen de buitenwanden van de kelder aan stond. Opmerkelijk was dat de kelder wel open bleef omdat er tegelfragmenten uit de ene helft van de kelder bleek te passen met tegelfragmenten uit de andere helft. Vermoedelijk is er over en in de kelder een tussenmuur gebouwd bij verbouwingswerkzaamheden in het huis.

Periode 6 circa 1897 tot 2002

6 A: Funderingen van de school. De fundamenteen bestaan voor het overgrote deel uit spaarboogfunderingen die tot een diepte van -1,06m NAP doorlopen. Deze funderingen zijn verspreid over het gehele terrein aangetroffen en hebben veel verstoord.

6 B: Uitbraaksleuven van fundamenteen van de school. Op enkele plaatsen op het terrein zijn uitbraaksleuven aangetroffen van de fundamenteen van de school. Deze funderingen zijn waarschijnlijk voor de net gesloopte bebouwing uitgebroken. Op basis van de blauwdrukken van de bouw van de school kon gezegd worden dat de uitbraaksleuven aan de school toebehoorden en niet aan de resten van de bebouwing van de brouwerij.

VONDSTENLIJST PER VONDSTNUMMER

Nancy de Jong-Lambregts

V	WP	Vlak	P	spoor	Beschrijving	datering
1	1	1			3 fragmenten rood aardewerk., 1 x r-lek-8, 1 x r-bor-?, 1 fragment mangaantegel.	Ca. 1750
2 & 3	1	1		4D	2 tegelfragmenten met polychrome beschildering (stertulp met kwartrozet, datering 1610-1640) 5 tegelfragmenten met blauw op wit beschildering (ridders en op de hoeken Bourgondische lelies, datering circa 1650). ⁷⁶ 1 tegelfragment met blauw op wit beschildering (paard met sjees met op de hoeken "spinnenkopjes", datering ca 1650). 1 hoekfragment van een tegel met polychrome beschildering van een lelie. Datering circa 1620-1640. ⁷⁷ 1 Gevlamde tegel, datering circa 1650-1700. ⁷⁸	1600-1700
4	1	1			verdiepen/aanleggen van het vlak: deel van een metalen vuurbok, 6 fragmenten rood aardewerk., 1 x r-bor-6 (met slibversiering), 1 x r-bak-31, 1 x r-gra-34.	1525-1575
5	1	1			Verdiepen vlak achter kelder 4A: 1 x tegelfragment riddertegel, 2 fragmenten rood aardewerk, 1 x fragment rood aardewerken tuitpot, 1 x r-bor-6, 1 x s2-pot-6, 1 x w-?	Circa 1650
6	1	1		3A	Vondst uit insteek fundering gebouw 1 (3A): 1 x steelfragment r-bak-6 (misbaksel), 5 fragmenten van rood aardewerk, 1 x r-bor-6.	1575-1600.
7	1	1			Verdiepen donkere verkleuring in het vlak: 6 fragmenten rood aardewerk, 3 x S2-kan-?, 1 x S1-kan-?, 1 x r-bak-?, 1 x fragment pijpvaardens beeldje	1475-1525.
8	1	1			1 x s2-kan-? (Frechen/Keulen)	1550 en 1650
9	1	1			Aanleggen vlak ten westen van gebouw 1: 4 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-17, 1 x r-bor-1, 1 x r-oli-?	1500-1550
10	1	1			Vondsten tegen fundering van gebouw 1: 1 m-bor-10, 1 x r-gra-?	1525-1550
11	1			3A	Vondsten gedaan tegen fundering van gebouw 1: 1 x r-bor-1, 1 x r-gra-?, 1 x r-bak-4, 1 x metalen nagel, de leren zool van een kinderschoen.	1500-1700
12	1	1			Aanlegvondsten vlak ten westen van gebouw 1: 4 fragmenten rood aardewerk, 2 x r-bak-17, (1475 en 1525), 1 x r-gra-?, 1 x r-bor-6 (1525 en 1650), 1 x 2s-kan-? (Langerwehe, 1500-1600).	1500-1700
13	1	1		6A	Vondsten bij spaarboogfundering: 4 x r-bak-?, 1 x r-gra-?, 1 x r-bor-? (misbaksel), 1 x s1-kan-?, 1 x g-kan-?, 1 x g-vst-?, 1 x fragment grijs aardewerk	Circa 1450
14	1	1		1C	Vondsten uit dagzoom, 2 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-19, 1 x r-bor-6, 1 x r-kop-?, 1 x r-gra-?. Botmateriaal: 1 x teenkoot (phalanx II) rund, 1 x middenvoetsbeen (metacarpus) varken, 1 x rib (costa) groot zoogdier, 1 x groeischijf (epifyse) dijbeen (femur) varken.	1575-1625.
15	1	1		6B	Puinbaan. 2 fragmenten rood, 1 fragment wit aardewerk, 1 x r-bor-1 (1475 en 1525), 1 x r-gra-8 (1475-1525), 1 x w-bak-5 (1625 en 1675).	1500-1675

16	1			2A	Vondsten landzijde beschoeiing: 42 fragmenten rood aardewerk, 5 fragmenten wit aardewerk, 6 fragmenten S2-s?, 1 fragment grijs aardewerk, 1 fragment Pingsdorf, 3 x r-bor-1 (1475-1525), 1 x r-bak-5 (16B-17A), 1 x r-bak-17 (1475-1525), 1 x r-gra-34 (1500-1575), 1 x r-kom-13, 7 x r-gra-?, 1 x w-min-?, 8 fragmenten wit aardewerk, 1 x w-oli-?, 6 x s2-kan-?, 1 x s5-kan-?, een fragment w-oli-?, 1 x randfragment Pingsdorf (10-13A), 1 x ib-?, 1 x g-?, 3 fragmenten wervel (vertebra) rund, 1 x fragment wetsteen, 1 x spinloodje	1475-1525
17	1			1B	Vondsten direct tegen beschoeiing (waterzijde): 5 fragmenten rood, 1 fragment wit aardewerk.	1500-1700
18	1			4A	Vondsten uit insteek kelder 4A: 1 x s2-kan-?, 2 x r-gra-?, 1 x r-bak-?, 3 fragmenten rood aardewerk.	1450-1550
19	1	1			Vondsten afkomstig uit concentratie aardewerk op het vlak: 1 x r-bor-1 (1475-1525), 1 x r-bor-6, 1 x r-tes-?, 4 x r-bak-?, 1 x s2-kan-? (1550-1575), 1 x r-kop-2, 36 fragmenten rood aardewerk, 1 x m-bor-?, 8 fragmenten wit aardewerk.	Circa 1575
20	1	1		5B	Vondsten gedaan in kelder 5B, 1 fragment rood aardewerk, 1 fragment r-lek-?, 1 x fragment rood aardewerken plavuis, 2 x tegelfragment blauw op wit beschildering, 2 x fragment steel tabakspijp.	Circa 1725
21	1	1		5A	Vondst gedaan in insteek kelder 5A: tegelfragment blauw op wit beschildering (ossenkopjes op de hoeken, centraal afbeelding van een marskramer)	Circa 1650
22	1			1A	Vondstmateriaal uit onderste laag van de zuidkant van de gracht: grote hoeveelheid leersnijdsel van schoenen. 1 x r-gra-8, 4 x r-gra-?, 19 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-?, 1 fragment vensterglas	1450-1500
23	1			1A	Vondsten gedaan vlak voor de beschoeiing. kalfsleren tussenzool van een schoen gemaakt van kalfsleer. ⁷⁹ 1 x r-bak-27 (1425-1475), 1 x r-bak-4 (1550-1625), 1 x r-bor-1 (met vingerstreek, 1475-1525), 1 x r-kop-2 (met groene slib), 1 x r-gra-22 (1325-1400)	1500-1550
24	1			1A	Vondsten gedaan in hogere laag van de gracht: 52 fragmenten rood aardewerk, 1 fragment leer, 1 fragment wetsteen, 2 x ib-bor-? (1450-1500) 4 x s2-kan-? (baardmankruik met eikenloofappliques, circa 1525), 1 x r-vet-?, 1 x r-bor-30 (1490-1525), 1 x r-bak-25, 1 x r-bak-2, 1 x r-bor-?, 1 x r-pot-?	Circa 1525
25	1			1A	Vondsten afkomstig uit midden van de gracht: 2 x r-bak-17, 1 x r-bor-1, 1 x w-bak-?, 8 fragmenten rood aardewerk, 1 x s2-kan-?, 1 fragment s1-?, 1 fragment wit aardewerk	1475-1525
26	1	1		1B	Houtmonster voor dendrochronologisch onderzoek RING was gestuurd, het monster was in te slechte staat om te kunnen worden gedateerd.	onbekend

27	1	11		2A	Vondsten gedaan achter beschoeiing: 3 x r-gra-34 (1525-1650), 1 x r-gra-37b, 2 x r-gra-8 (1465-1525), 6 r-gra-?, 4 x r-kop-?, 8 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-kom-?, 1 x r-kop-2, 1 fragment rood aardewerken plavuiz met loodglazuur, 1 x r-vst-6, 3 x r-bor-1 (1475-1525), 1 x r-bor-6 (1525-1650), 2x r-bak-?, 1x r-bak-2 (1500-1600), 2 x r-bak-4 (1550-1650), 1 x r-bak-17, 1 x r-lek-1 (1600-1650), 1 fragment stapelstuk rood aardewerken dakpan, 1 x sintel, 1 x w-bak-5 (1575-1625), 1 x w-kop-7 (1575-1625), 1 x w-kop-19, 6 x S2-kan-?, 1 x S2-bek-9 (circa 1525)	1525-1550
28	1	1		2A	Vondsten gedaan in ophogingslaag achter beschoeiing: 49 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bor-6, 1 x r-pis-17, 6 x S2-? 1 fragment wit aardewerk	1525-1550
29	1		N-Z Laag 1		Vondsten gedaan in puinlaag uit profiel door ophogingslagen: 2 x S2-kan-?, 1 w-gra-?, 2 fragmenten rood aardewerk	1500-1550
30	1		N - Z Laag 10		Vondsten afkomstig uit donkerbruine ophogingslaag uit profiel door ophogingslagen: 3 x r-kom-?, 1 x r-gra-34 (1550-1650), 5 r-gra-?, 3 fragmenten rood, 1 fragment wit aardewerk, 2 x S2- kan-? 1 x s1-kan-? (1300-1350), 1 x r-bor-6 (met gele slibboogjes), 1 x r-bor-1 (met scgraffito), 1 w-oli-?, 1 x w-bor-?, 1 tinnen lepel, 1 r-bak-? (misbaksel), 1 x r-bak-1, 2 x ijzeren nagels	1550-1650
31	1		N-Z		Vondsten afkomstig uit bovenkant profiel door ophogingslagen: 2 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-4 (1550-1625), 1 fragment wit aardewerk, 1 x r-gra-34 (1500-1650)	1500-1625
32	1		N-Z		Vondsten afkomstig uit bovenkant profiel door ophogingslagen: 1 x w-kop/kom-?, 1 x r-bak-4 (1550-1625), 3 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-gra-?, 1 x ijzeren nagel	1550-1625
33	1			3B	Vondsten afkomstig uit stortkoker van beerput 1 (3B): 1 x S2-kan-?, 1 fragment rood aardewerk, 1 x w-oli-2 (1575-1625)	1575-1625
34	1				Vondsten gedaan bij het aanleggen van het profiel door de ophogingslagen: 1 x r-bak-?, 3 fragmenten rood aardewerk	1550-1625
35	1	1		3B	Beerput 1 (3B) looptijd: 1575-1625	1575-1675
36					Niet aanwezig, vermoedelijk een monster	
37	1	1		3B	Leervondst, uit beerput 1 (3B)	1575-1650
38	1			2A	Vondsten gedaan aan de landzijde van de beschoeiing: 1 x r-gra-? (14 ^{de} /15 ^{de} eeuw), 1 x r-bor-? (slibboogjes, circa 1475-1525), 2 fragmenten rood aardewerk	1475-1525
39	1			4B	Vondsten gedaan bovenin de stortkoker van beerput 2 (4B): 1 x r-kop-? (1550-1675), 1 x r-gra-?, 1 x r-bak-23, 1 fragment rood aardewerk, 1 x fragment steel van een tabakspijp, 2 ribben (costa) van een varken	1600-1675

40	1				Vondsten gedaan aan de noordkant van beerput 2 (4B) en de zuidkant van beerput 3 (4C): 1 x w-kom-15 (1625-1675), 1 fragment witbakkend aardewerk , 1 x s2-kan-?, 1 x f-bor-?, 1 x f-bor-6, 1 x gl-bek-12, 1 x gl-fl-?, 3 tegelfragmenten (spinnenkoppen op de hoeken, afmeting 12,5x12,5x1,2 cm, een tegel heeft 2 hazen erop, een tegel met een koe en een tegel zonder afbeelding), 3 tegelfragmenten (met ossenkoppen op de hoeken, een met een afbeelding van een springende hond, een met een hert en een tegel met een mensfiguur met een biet), enkele leren voorwerpen (zie hoofdstuk leervondsten)	1625-1675
41	1			4C	Vondsten afkomstig van boven het gewelf van beerput 3 (4C): 1 fragment roodbakkend aardewerk, 1 x r-bak-2 (1500-1600), 1 x r-kop-2 (1525-1675), 1 x r-pis-?, 1 x r-bak-11	1650-1700
42				4B	Beermonster	
43				4B	Beerput 2 (4B): looptijd: 1575 tot 1675	1575-1675
44				4B	Leervondsten uit beerput 2 (4B)	
45				4C	Beermonster	
46				4C	Beerput 3 (4C) looptijd 1600-1775	1600-1775

VONDSTENLIJST PER SPOOR

Nancy de Jong-Lambregts

Spoor	Vondst-	Werkput	Vlak	Beschrijving	datering
1A	22	1	1	Vondstmateriaal uit onderste laag van de zuidkant van de gracht: grote hoeveelheid leersnijdsel van schoenen. 1 x r-gra-8, 4 x r-gra-?, 19 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-?, 1 fragment vensterglas	1450-1500
1A	23	1	1	Vondsten gedaan vlak voor de beschoeiing. kalfsleren tussenzool van een schoen gemaakt van kalfsleer. ⁸⁰ 1 x r-bak-27 (1425-1475), 1 x r-bak-4 (1550-1625), 1 x r-bor-1 (met vingerstreek, 1475-1525), 1 x r-kop-2 (met groene slib), 1 x r-gra-22 (1325-1400)	1500-1550
1A	24	1	1	Vondsten gedaan in hogere laag van de gracht: 52 fragmenten rood aardewerk, 1 fragment leer, 1 fragment wetsteen, 2 x ib-bor-? (1450-1500) 4 x s2-kan-? (baardmankruik met eikenloofappliques, circa 1525), 1 x r-vet-?, 1 x r-bor-30 (1490-1525), 1 x r-bak-25, 1 x r-bak-2, 1 x r-bor-?, 1 x r-pot-?	Circa 1525
1A	25	1	1	Vondsten afkomstig uit midden van de gracht: 2 x r-bak-17, 1 x r-bor-1, 1 x w-bak-?, 8 fragmenten rood aardewerk, 1 x s2-kan-?, 1 fragment s1-?, 1 fragment wit aardewerk	1475-1525
1B	17	1	1	Vondsten direct tegen beschoeiing (waterzijde): 5 fragmenten rood, 1 fragment wit aardewerk	1500-1700
1B	26	1	1	Houtmonster voor dendrochronologisch onderzoek RING was gestuurd, het monster was in te slechte staat om te kunnen worden gedateerd	Onbekend
1C	14	1	1	Vondsten uit dagzoom, 2 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-19, 1 x r-bor-6, 1 x r-kop-?, 1 x r-gra-?. Botmateriaal: 1 x teenkoot (phalanx II) rund, 1 x middenvoetsbeen (metacarpus) varken, 1 x rib (costa) groot zoogdier, 1 x groeischiif (epifyse) dijbeen (femur) varken	1575-1625
2A	16	1	1	Vondsten landzijde beschoeiing: 42 fragmenten rood aardewerk,, 6 fragmenten S2-?, 1 fragment Pingsdorf, 3 x r-bor-1 (1475-1525), 1 x r-bak-5 (16B-17A), 1 x r-bak-17 (1475-1525), 1 x r-gra-34 (1500-1575), 1 x r-kom-13, 7 x r-gra-?, 1 x w-min-?, 13 fragmenten wit aardewerk, 1 x w-oli-?, 6 x s2-kan-?, 1 x s5-kan-?, 1 x ib-?, 1 x g-?, 3 fragmenten wervel (vertebra) rund, 1 x fragment wetsteen, 1 x spinloodje	1474-1525
2A	27	1	1	Vondsten gedaan achter beschoeiing: 3 x r-gra-34 (1525-1650), 1 x r-gra-37b, 2 x r-gra-8 (1465-1525), 6 r-gra-?, 4 x r-kop-?, 8 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-kom-?, 1 x r-kop-2, 1 fragment rood aardewerken plavuis met loodglazuur, 1 x r-vst-6, 3 x r-bor-1 (1475-1525), 1 x r-bor-6 (1525-1650), 2x r-bak-?, 1x r-bak-2 (1500-1600), 2 x r-bak-4 (1550-1650), 1 x r-bak-17, 1 x r-lek-1 (1600-1650), 1 fragment stapelstuk rood aardewerken dakpan, 1 x sintel, 1 x w-bak-5 (1575-1625), 1 x w-kop-7 (1575-1625), 1 x w-kop-19, 6 x S2-kan-?, 1 x S2-bek-9 (circa 1525)	1525-1550
2A	28	1	1	Vondsten gedaan in ophogingslaag achter beschoeiing: 49 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bor-6, 1 x r-pis-17, 6 x S2-? 1 fragment wit aardewerk	1525-1550

2A	38	1	1	Vondsten gedaan aan de landzijde van de beschoeiing: 1 x r-gra-? (14 ^{de} /15 ^{de} eeuw), 1 x r-bor-? (slibboogjes, circa 1475-1525), 2 fragmenten rood aardewerk	1475-1525
3A	6	1	1	Vondst uit insteek fundering gebouw 1 (3A): 1 x steelfragment r-bak-6 (misbaksel), 5 fragmenten van rood aardewerk, 1 x r-bor-6.	1575-1600
3A	11	1	1	Vondsten gedaan tegen fundering van gebouw 1: 1 x r-bor-1, 1 x r-gra-?, 1 x r-bak-4, 1 x metalen nagel, de leren zool van een kinderschoen.	1500-1700
3B	33	1	1	Vondsten afkomstig uit storkoker van beerput 1 (3B): 1 x S2-kan-?, 1 fragment rood aardewerk, 1 x w-oli-2 (1575-1625)	1575-1625
3B	35	1	1	Beerput 1 (3B) looptijd: 1575-1625	1575-1625
3B	37	1	1	Leervondst uit beerput 1 (3B)	1575-1650
4A	18	1	1	Vondsten uit insteek kelder 4A: 1 x s2-kan-?, 2 x r-gra-?, 1 x r-bak-?, 3 fragmenten rood aardewerk.	1450-1550
4B	39	1	1	Vondsten gedaan bovenin de storkoker van beerput 2 (4B): 1 x r-kop-? (1550-1675), 1 x r-gra-?, 1 x r-bak-23, 1 fragment rood aardewerk, 1 x fragment steel van een tabakspijp, 2 ribben (costa) van een varken	1600-1675
4B	43	1	1	Beerput 2 (4B) looptijd: 1575-1675	1575-1675
4C	41	1	1	Vondsten afkomstig van boven het gewelf van beerput 3 (4C): 1 fragment roodbakkend aardewerk, 1 x r-bak-2 (1500-1600), 1 x r-kop-2 (1525-1675), 1 x r-pis-?, 1 x r-bak-11	1650-1700
4C	45	1	1	Beermonster	
4C	46	1	1	Beerput 3 (4C) looptijd: 1600-1775	1600-1775
4D	2,3	1	1	2 tegelfragmenten met polychrome beschildering (stertulp met kwartrozet, datering 1610-1640) 5 tegelfragmenten met blauw op wit beschildering (ridders en op de hoeken Bourgondische lilies, datering circa 1650). ⁸¹ 1 tegelfragment met blauw op wit beschildering (paard met sjees met op de hoeken "spinnenkopjes", datering ca 1650). 1 hoekfragment van een tegel met polychrome beschildering van een lelie. Datering circa 1620-1640. ⁸² 1 Gevlamde tegel, datering circa 1650-1700. ⁸³	1600-1700
5A	21	1	1	Vondst gedaan in insteek kelder 5A: tegelfragment blauw op wit beschildering (ossenkopjes op de hoeken, centraal afbeelding van een marskramer)	Circa 1650
5B	20	1	1	Vondsten gedaan in kelder 5B, 1 fragment rood aardewerk, 1 fragment r-lek-?, 1 x fragment rood aardewerken plavuis, 2 x tegelfragment blauw op wit beschildering, 2 x fragment steel tabakspijp.	Circa 1725
6A	13	1	1	Vondsten bij spaarboogfundering: 4 x r-bak-?, 1 x r-gra-?, 1 x r-bor-? (misbaksel), 1 x s1-kan-?, 1 x g-kan-?, 1 x g-yst-?, 1 x fragment grijs aardewerk	Circa 1450
6B	15	1	1	Puinbaan. 2 fragmenten rood, 1 fragment wit aardewerk, 1 x r-bor-1 (1475 en 1525), 1 x r-gra-8 (1475-1525), 1 x w-bak-5 (1625 en 1675).	1500-1675

TABEL MET AANTALLEN AARDEWERK PER AARDEWERKTYPE PER SPOOR

Nancy de Jong-Lambregts

Aantallen weergegeven met een * geven het minimum aantal exemplaren weer																			
Periode 2	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W		F	IB		P	Ch	Gl
Spoor																			Rest
1A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5*	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 1
1A	-	-	-	-	-	-	-	4	1*	52	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 2
1A	-	-	-	1	-	-	-	1*	1*	6*	-	1	-	-	-	-	-	-	-
1B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	1*	-	-	-	-	-	-	-
1C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2A	1*	-	-	-	1*	-	-	-	-	2	1*	13	-	-	1	-	-	-	Opm. 3
2A	-	-	-	-	-	-	-	7*	-	4*	-	2*	-	-	-	-	-	-	Opm. 4
2A	-	-	-	-	-	-	-	6	-	42	-	3*	-	-	-	-	-	-	-
2A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3B	-	-	-	-	-	-	-	3*	-	5*	-	1*	-	-	-	-	-	-	-
3B	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	2	1	13*	-	1*	-	-	-	-	1*
4A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4C	-	-	-	-	-	-	-	2*	-	1	-	19*	-	4*	-	-	2*	-	6
4C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4D	-	-	-	-	-	-	-	5*	-	-	-	14*	-	-	1*	-	-	-	-
5A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
5B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6A	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	6*	1	-	-	-	-	-	-	-	-
6B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2*	2*	2*	-	-	-	-	-	-	-
										2		1							

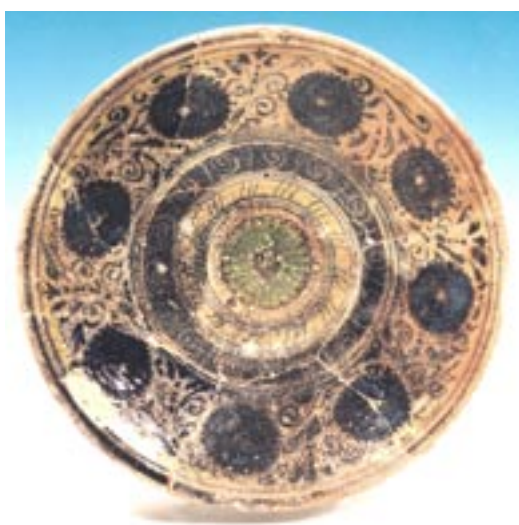
Pi: Pingsdorf
Pa: Paffrath
Ko: Kogelpotaardewerk
An: Andenne
S5: proto steengoed
S4: bijna steengoed
S3: industrieel steengoed

S2: steengoed
S1: steengoed
R: Roodbakkend aardewerk
G: Grijsbakkend aardewerk
W: Witbakkend aardewerk
M: Majolica
F: Faience
Ib: Iberisch
We: Weser
P: Porselein
Ch: Chinees steengoed
Gl: Glas

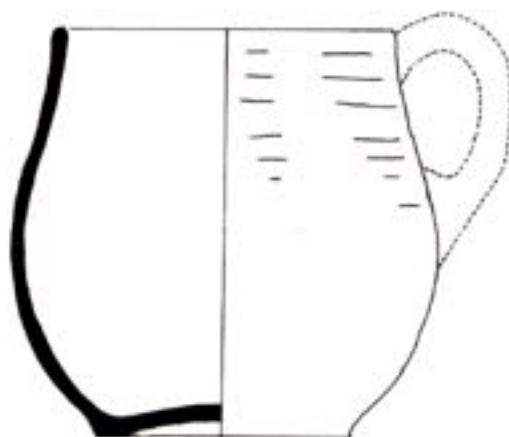
- Opm. 1: grote hoeveelheid leersnijsel van schoenen. 1 x r-gra-8, 4 x r-gra-?, 19 fragmenten rood aardewerk, 1 x r-bak-?, 1 fragment vensterglas
- Opm. 2: 1 fragment leer, 1 fragment wetsteen
- Opm. 3: Botmateriaal: 1 x teenkoot (phalanx II) rund, 1 x middenvoetsbeen (metacarpus) varken, 1 x rib (costa) groot zoogdier, 1 x groeischijf (epifyse) dijbeen (femur) varken
- Opm. 4: 3 fragmenten wervel (vertebra) rund, 1 x fragment wetsteen, 1 x spinloodje
- Opm. 5: Voor een uitgebreide beschrijving zie hoofdstuk 4
- Opm. 6: Leervondst, uit beerput 1 (3A) 1575-1650
- Opm. 7: 1 x fragment steel van een tabakspijp, 2 ribben (costa) van een varken
- Opm. 8: voor een uitgebreide beschrijving van het vondstcomplex zie hoofdstuk 5
- Opm. 9: beermonster
- Opm. 10: voor een uitgebreide beschrijving van het vondstcomplex zie hoofdstuk 6
- Opm.11: 2 tegelfragmenten met polychrome beschildering (stertulp met kwartrozet, datering 1610-1640)
- 5 tegelfragmenten met blauw op wit beschildering (ridders en op de hoeken Bourgondische lelies, datering circa 1650).⁸⁴
- 1 tegelfragment met blauw op wit beschildering (paard met sjees met op de hoeken “spinnenkopjes”, datering ca 1650).
- 1 hoekfragment van een tegel met polychrome beschildering van een lelie. Datering circa 1620-1640.⁸⁵
- 1 Gevlamde tegel, datering circa 1650-1700.⁸⁶
- Opm.12: tegelfragment blauw op wit beschildering (ossenkopjes op de hoeken, centraal afbeelding van een marskramer)
- Opm.13: 1 x fragment rood aardewerken plavuis, 2 x tegelfragment blauw op wit beschildering, 2 x fragment steel tabakspijp.

02 ODG

Catalogus van keramiek en glas

1		2		3	
1a	02ODG35F	1a	02ODG35G	1a	02ODG35E
1b	beerput 3B	1b	beerput 3B	1b	beerput 3B
2	m-bor-5	2	m-bor-5	2	m-bor-13
3	1600-1640	3	1575-1600	3	1600-1625
4a	/20.5/3.0	4a	/28/4.8	4a	/22.5/4.5
4b	afgerond bord met uitgebogen rand op standring	4b	afgerond bord met uitgebogen rand op standring	4b	bord met vlakke spiegel met verhoogd midden, knik spiegel-vlag en uitgebogen rand, op standring
5a	majolica	5a	majolica	5a	majolica
5b	inwendig tinglazuur, uitwendig loodglazuur	5b	inwendig tinglazuur, uitwendig loodglazuur	5b	inwendig tinglazuur, uitwendig loodglazuur
5c	blauw op wit beschildering, spiegel: kievitsbloem, vlag: kabelrandmotief op rand met bladmotievenband binnenlangs	5c	polychrome beschildering, spiegel: centrale rozet binnen concentrische cirkels, vlag: rozetten binnen bladmotieven	5c	polychrome beschildering blauw, groen en oker; spiegel: rozet en à foglie binnen 4 concentrische cirkels, vlag: kabelrand met binnenlangs eenvoudige ornamenten binnen concentrische cirkels
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standring	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	incompleet, stukken uit de vlag ontbreken	6c	compleet	6c	incompleet, delen van de spiegel en de vlag ontbreken
7	bord	7	bord	7	bord
8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden ?
9		9		9	

4		5		6	
1a	02ODG35D	1a	02ODG43	1a	02ODG43M
1b	beerput 3B	1b	beerput 4B	1b	beerput 4B
2	f-bor-10	2	r-bek-11	2	r-gra-43b
3	1625-1650	3	1575-1650	3	1575-1625
4a	/19.5/2.5	4a	/22.0/6.0	4a	/16.0/15.5
4b	bord met platte spiegel overgaand in uitgebogen vlag, op standring	4b	afgeronde beker met rechte rand, op standvlak	4b	wijdmondige grape met 3 ribbels op de wand en kleine kraagrand met dekselgeul
5a	faïence	5a	rood aardewerk	5a	rood aardewerk
5b	tinglazuur	5b	geheel loodglazuur met mangaanoxide	5b	inwendig loodglazuur, witte ornamentale ringeloordecoratie met deels groene glazuur
5c	blauw op wit beschildering: spiegel: zeemonster binnen concentrische cirkels, vlag: motieven binnen 2 concentrische cirkels; onderzijde vlag: kruisjes met stippen	5d		5c	
5d		6a	standvlak	5d	poten gesleten, geen beroeting
6a	standring	6b	oor ontbreekt	6a	drie poten
6b		6c	fragment, compleet profiel	6b	verticaal lintoor
6c	incompleet, stukken uit de spiegel en de vlag ontbreken	7	beker	6c	incompleet, deel van wand ontbreekt
7	bord	8	Alkmaar?	7	grape
8	Delft?	9		8	Alkmaar?
9				9	Bitter et al 1997 cat.165
0					

7		8		9	
1a	02ODG43N	1a	02ODG43U	1a	02ODG43Y
1b	beerput 4B	1b	beerput 4B	1	beerput 4B
2	r-min-	2	w-min-	2	w-stk-2
3	1625-1675	3	1625-1675	3	1575-1650
4a	/8.0/7.0	4a	/8.5/9.5	4a	
4b		4b		4b	steelkom met scherpe knik bodem-wand en afgeronde rand met ribbel op zijwand, op poten
5a	rood aardewerk	5a	wit aardewerk	5a	wit aardewerk
5b	inwendig loodglazuur, uitwendig deels loodglazuur	5b	inwendig loodglazuur (geel), uitwendig loodglazuur met koperoxide (groen)	5b	inwendig loodglazuur met mangaanoxide, uitwendig loodglazuur met koperoxide
5c	inwendig gele slib op de onderhelft	5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	standing	6a	standvoet	6a	drie poten, waarvan er één ontbreekt
6b	verticaal worstoor op de rand	6b	verticaal lintoor	6b	worstvormige steel met knop
6c	incompleet, ontbreekt een stukje uit de wand	6c	compleet	6c	incompleet, stukken uit de wand en 1 poot ontbreken
7	miniatur pot/kinderspeelgoed	7	miniatur kan	7	steelkom
8	Alkmaar?	8	Alkmaar?	8	Alkmaar?
9		9	naar w-kan-16	9	

10		11		12	
1a	02ODG43AB	1a	02ODG43AC	1a	02ODG43AD
1b	beerput 4B	1b	beerput 4B	1b	beerput 4B
2	m-bor-5	2	m-bor-13	2	m-bor-16
3	1600-1650	3	1625-1650	3	1600-1625
4a	/25.0/4.0	4a	/29.0/4.5	4a	/11.5/3.5
4b	afgerond bord met uitgebogen rand op standring	4b	bord met vlakke spiegel met verhoogd midden, knik spiegel-vlag en uitgebogen rand, op standring	4b	klein bord met vlag met opstaande lip, op standring
5a	majolica	5a	majolica	5a	majolica
5b	bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur	5b	bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur	5b	bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
5c	blauw op wit beschildering: centrale rozet binnen concentrische cirkels, kabelrand	5c	polychrome beschildering, op de spiegel een tulp binnen cirkels, op de vlag een boogjesfries en kabelrand	5c	op de spiegel een rozet binnen concentrische cirkels, op de vlag een boogjesfries
5d		5d	onderkant gesigneerd PC	5d	
6a	standring	6a	standring	6a	standvoet
6b		6b		6b	
6c	incomplete, ontbreken stukken uit de rand	6c	complete	6c	incomplete, stukken uit de vlag ontbreken
7	bord	7	bord	7	bord, zoutschaaltje
8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden
9		9		9	

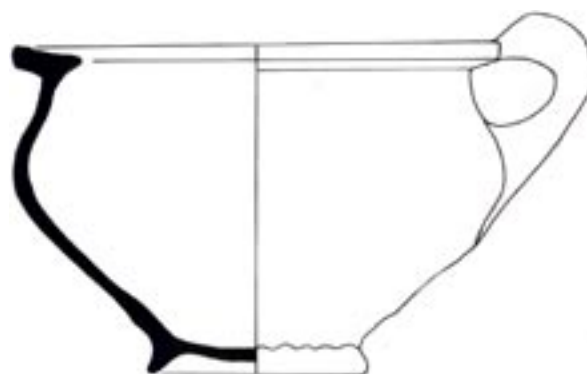
13		14		15	
1a	02ODG43Z	1a	02ODG43AE	1a	02ODG43AA
1b	beerput 4B	1b	beerput 4B	1b	beerput 4B
2	f-kop-8	2	i-kom-3	2	p-kop-3
3	1625-1650	3	1600-1650	3	1600-1650
4a	/5.5/4.5	4a	//	4a	/5.0/4.6
4b	slanke tulpvormige kop met uitgebogen rand, op standring	4b	afgeronde kom met uitgebogen rand, op hoge standvoet	4b	slank trompetvormig kopje, op standring, zonder oor
5a	faience	5a	Italiaanse faience, geel baksel	5a	porselein
5b	geheel tinglazuur	5b	tinglazuur	5b	blauw op wit beschildering
5c	blauw op wit beschildering, versiering à la porcellana, bloemfries	5c	polychrome beschildering: bladeren en vruchtenmotief	5c	geometrisch fries onderlangs buitenwand, onder glazuur
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	hoge standvoet met ribbels	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	incompleet, stukken uit de rand ontbreken	6c	bodemfragment	6c	compleet, rand beschadigd
7	kop	7	kom	7	kop, 'pimpelken'
8	noordelijke Nederlanden	8	Montelupo (Italië)	8	China
9	Bitter 1995	9	Hurst, Neal en Van Beuningen 1986, 17-20	9	Ostkamp et al 2003

16
 1a 02ODG46AO
 1b beerpot 4C
 2 s2-pis-2
 3 1650-1750
 4a /16.0/15.5
 4b tonvormige pispot met naar buiten geknikte rand met dekselgeul, op standvlak
 5a steengoed met glazuur
 5b zoutglazuur met kobalt
 5c drie medaillons met tweekoppige adelaar, twee leeuwenappliques met kobaltblauwe accentuering
 5d
 6a standvlak
 6b een verticaal lintoor
 6c compleet
 7 pispot
 8 Westerwald
 9 Clevis/Kottman 1989, 87 (beerpot 17d-18A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Jacobs/Van Veen 1996, 64 (afvalkuil 18ac); Gaimster 1997 fig.4.20 (opschrift 1677); Bartels 1999 cat.271-273; Francke 1999, 180 (pottenbakkersafval 1636-1689)

17
 1a 02ODG46AP
 1b beerpot 4C
 2 s2-pis-2
 3 1650-1750
 4a /16.0/13.0
 4b tonvormige pispot met naar buiten geknikte rand met dekselgeul, op standvlak
 5a steengoed met glazuur
 5b zoutglazuur met kobalt
 5c drie medaillons met portret van een man en twee leeuwenappliques met kobaltblauwe accentuering, kobaltblauwe lijn boven standvlak
 5d
 6a standvlak
 6b een verticaal lintoor (ontbreekt)
 6c incompleet, delen van wand en oor ontbreken
 7 pispot
 8 Westerwald
 9 Clevis/Kottman 1989, 87 (beerpot 17d-18A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Jacobs/Van Veen 1996, 64 (afvalkuil 18ac); Gaimster 1997 fig.4.20 (opschrift 1677); Bartels 1999 cat.271-273; Francke 1999, 180 (pottenbakkersafval 1636-1689)

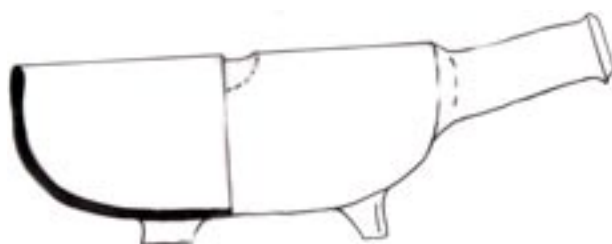
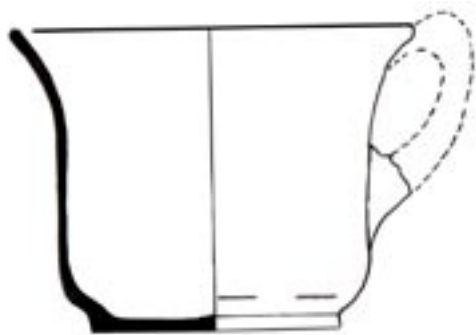
18
 1a 02ODG46BV
 1b beerpot 4C
 2 r-bor-17
 3 1675-1750
 4a /36.0/4.0
 4b diep bord op standvlak met geknikte vlag en verdikte lip, op standvlak
 5a rood aardewerk
 5b bovenzijde loodglazuur met witte ringeloordecoratie, onderzijde ongeglazuurd
 5c ringeloordecoratie: slingerlijnen, cirkels en stippen, met centrale rozetvorm
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c compleet
 7 bord
 8 Nederrijns
 9

19
 1a 02ODG46BU
 1b beerput 4C
 2 r-min-
 3 1600-1650
 4a /9.0/6.0
 4b
 5a rood aardewerk
 5b inwendig loodglazuur met slib, uitwendig ongeglazuurd
 5c
 5d incompleet, ontbreken stukken uit wand en rand en een oor
 6a
 6b 2 verticale lintoren (waarvan er een ontbreekt)
 6c
 7 miniatuur grape
 8
 9 naar r-gra-70

20
 1a 02 ODG-46AW
 1b beerput 4C
 2 r-min-
 3 1625-1675
 4a /13.0/3.0
 4b
 5a rood aardewerk
 5b bovenzijde loodglazuur met witte slib, onderzijde ongeglazuurd
 5c
 5d
 6a
 6b horizontale worstoren
 6c incompleet, ontbreekt een oor
 7 miniatuur lekschaal
 8
 9 naar r-lek-5

21
 1a 02ODG46A
 1b beerput 4C
 2 r-pis-48
 3 1650-1700
 4a /21.0/14.0
 4b pispot met afgeronde buikknik en horizontaal geknikte rand met platte bovenzijde, op standring
 5a rood aardewerk
 5b geheel loodglazuur
 5c
 5d
 6a standring
 6b verticaal worstoor
 6c compleet
 7 pispot
 8
 9

22
1a 02ODG46
1b beerput 4C
2 w-kop-39
3 1600-1650
4a //
4b kop met uitgebogen afgeronde rand op standvlak
5a wit aardewerk
5b geheel loodglazuur met koperoxide
5c
5d
6a standvlak
6b verticaal lintoor
6c incompleet
7 kop
8 Alkmaar?
9

23
1a 02ODG46BC
1b beerput 4C
2 w-stk-3
3 1600-1650
4a /16.0/7.0
4b bolle steelkom met rechte rand
5a wit aardewerk
5b geheel loodglazuur met koperoxide
5c
5d schenklip
6a drie poten
6b holle steel
6c incompleet, stuk uit rand ontbreekt
7 steelkom
8 Alkmaar
9

24
1a 02ODG46AC
1b beerput 4C
2 m-bor-3
3 1650-1675
4a /35.0/6.5
4b bord met vlakke spiegel, knik spiegel-vlag en uitgebogen rand, op standing
5a majolica
5b bovenzijde tinglazuur en blauw op wit beschildering met paarse trek, onderzijde loodglazuur
5c spiegel: vaas met bloemen, vlag: bloemenfries en vogels; decor is imitatie van Chinees porselein uit Overgangperiode
5d
6a standing
6b
6c incompleet, stukken uit vlag en rand ontbreken
7 bord
8 noordelijke Nederlanden
9

25		26		27	
1a	02ODG46AB	1a	02ODG46AE	1a	02ODG46B
1b	beerput 4C	1b	beerput 4C	1b	beerput 4C
2	m-bor-5	2	f-bor-2	2	f-bor-2
3	1600-1650	3	1625-1675	3	1625-1675
4a	/32.5/6.5	4a	/21.5/2.5	4a	/20.5/2.5
4b	afgerond bord met uitgebogen rand op standring	4b	plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet	4b	plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet
5a	majolica	5a	faience	5a	faience
5b	bovenzijde tinglazuur met polychrome beschildering van blauw en oker, onderzijde loodglazuur	5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering	5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering
5c	spiegel: twee hazen in landschap binnen concentrische cirkels, kabelrand	5c	spiegel met bloemen en vogel decor naar Chinees voorbeeld, vlag bloemenfries	5c	spiegel: met man in landschap met schepen (erg fijn geschilderd)
5d		5d		5d	
6a	standring	6a		6a	
6b		6b		6b	
6c	incompleet, stukken uit vlag en rand ontbreken	6c	incompleet, stukjes uit de rand ontbreken	6c	incompleet, een stuk uit de rand ontbreekt
7	bord	7	bord	7	bord
8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden
9		9		9	

28
 1a 02ODG46C
 1b beerput 4C
 2 f-bor-2
 3 1625-1675
 4a /19.5/2.5
 4b plat bord met platte spiegel, platte vlag
 inwendig met knik afgezet
 5a faience
 5b tinglazuur met blauw op wit beschildering
 5c spiegel: landschap met boerderij, binnen
 concentrische cirkels
 5d
 6a
 6b
 6c incompleet, een stuk uit de rand ontbreekt
 7 bord
 8 noordelijke Nederlanden
 9

29
 1a 02ODG46D
 1b beerput 4C
 2 f-bor-2
 3 1625-1675
 4a /20.5/2.0
 4b plat bord met platte spiegel, platte vlag
 inwendig met knik afgezet
 5a faience
 5b tinglazuur met blauw op wit beschildering
 5c spiegel: romantische herderscène binnen
 cirkels
 5d
 6a
 6b
 6c compleet
 7 bord
 8 noordelijke Nederlanden
 9

30
 1a 02ODG46E
 1b beerput 4C
 2 f-bor-2
 3 1625-1675
 4a /20.5/2.0
 4b plat bord met platte spiegel, platte vlag
 inwendig met knik afgezet
 5a faience
 5b tinglazuur met blauw op wit beschildering
 5c spiegel: spreuk '4 wat baet syn soete tael',
 omgeven door guirlandes en grotesken
 5d
 6a
 6b
 6c compleet
 7 bord, spreukbord
 8 noordelijke Nederlanden
 9 Hupperetz 1993

31		32		33	
1a	02ODG46F	1a	02ODG46AK	1a	02ODG46L
1b	beerput 4C	1b	beerput 4C	1b	beerput 4C
2	f-bor-2	2	f-bor-8	2	f-bor-8
3	1625-1675	3	1650-1700	3	1650-1700
4a	/21.5/2.5	4a	/11.5/3.0	4a	/30.5/6.0
4b	plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet	4b	diep afgerond bord met rechte rand op standring	4b	diep afgerond bord met rechte rand op standring
5a	faience	5a	faience	5a	faience
5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering	5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering	5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering
5c	spiegel: zeemonster	5c	op spiegel Chinees landschap met rots	5c	spiegel: Chinese tuin, vlag: met Wan-Li vak verdeling, onderzijde vlag: vakverdeling met streepjes
5d		5d		5d	
6a		6a		6a	
6b		6b		6b	
6c	incompleet, stukken uit de rand ontbreken	6c	incompleet, stukken uit wand en rand ontbreken	6c	compleet
7	bord	7	bord	7	bord
8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden
9		9		9	

34		35		36	
1a	02ODG46J	1a	02ODG46AJ	1a	02ODG46AH
1b	beerput 4C	1b	beerput 4C	1b	beerput 4C
2	f-bor-10	2	f-kom-6	2	f-kom-6
3	1650-1700	3	1625-1675	3	1625-1675
4a	/20.5/3.5	4a	/12.5/3.0	4a	/12.5/3.0
4b	bord met spiegel overgaand in uitgebogen vlag, op standring	4b	conische kom met uitgebogen rand, op standvlak	4b	conische kom met uitgebogen rand, op standvlak
5a	faïence	5a	faïence	5a	faïence
5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering	5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering	5b	tinglazuur met blauw op wit beschildering
5c	spiegel: fruitschaal , vlag: Wan-Li vlakverdeling	5c	bovenzijde: scheepjes in vakverdeling, buitenzijde: sterren en strepen	5c	spiegel: man in landschap, vlag: vakverdeling, buitenzijde versierd met sterren en strepen
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b		6b	
6c	compleet, rand beschadigd	6c	incompleet, een stuk uit de vlag ontbreekt	6c	incompleet, stukken uit de rand ontbreken
7	bord	7	kom	7	kom
8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden	8	noordelijke Nederlanden
9		9		9	

37
1a 02ODG46BY
1b beerput 4C
2 1600-1650
3 p-bor-7
4a /15.0/3.0
4b in mal gevormd diep afgerond bord met
uitgebogen lip op standring
5a kraakporselein
5b blauw op wit beschildering
5c bovenzijde: vogel op rots met omlijsting in
wan-Li stijl
5d
6a standring met aangebakken zandkorrels
6b
6c incompleet, stukken uit de rand ontbreken
7 bord
8 China
9

38
1a 02ODG46BZ
1b beerput 4C
2 p-bor-7
3 1600-1650
4a /14.5/4.0
4b in mal gevormd diep afgerond bord met
uitgebogen lip op standring
5a kraakporselein
5b blauw op wit beschildering
5c bovenzijde: vogel op rots met omlijsting in
Wan-Li stijl
5d
6a standring
6b
6c incompleet, stukken uit de rand ontbreken
7 bord
8 China
9

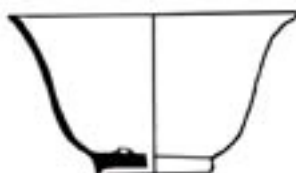
39
1a 02ODG46CA
1b beerput 4C
2 1600-1650
3 p-bor-7
4a /14.5/3.0
4b in mal gevormd diep afgerond bord met
uitgebogen lip op standring
5a kraakporselein
5b blauw op wit beschildering
5c spiegel: Chinese rol en artemisia bladeren,
vlag: vakverdeling met bloemen
5d
6a standring
6b
6c compleet
7 bord
8 China
9

40
 1a 02ODG46CB
 1b beerput 4C
 2 1675-1725
 3 p-bor-9
 4a /11.0/2.5
 4b in mal gevormd diep bord met reliefwand en licht uitgebogen rand, op standring
 5a porselein
 5b blauw op wit beschildering
 5c bovenzijde boeddhistische gelukssymbolen, onderzijde gemerkt, Kangxi-periode
 5d
 6a standring
 6b
 6c incompleet, een stukje uit de rand ontbreekt
 7 bord, schoteltje
 8 China
 9

41
 1a 02ODG46CE
 1b beerput 4C
 2 1600-1650
 3 p-bor-10
 4a /10.0/3.5
 4b afgerond bord met rechte rand, op standring
 5a kraakporselein
 5b blauw op wit beschildering
 5c onder- en bovenzijde: doorlopend visnetmotief
 5d
 6a smalle standring, met aangebakken zandkorrels
 6b
 6c incompleet, stukjes uit rand en wand ontbreken
 7 bord, schoteltje
 8 China
 9

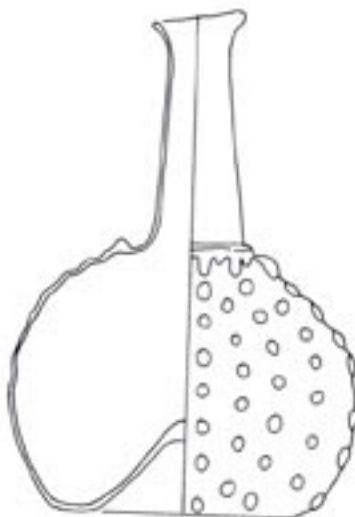
42
 1a 02ODG46CD
 1b beerput 4C
 2 p-bor-10
 3 1600-1650
 4a /10.0/3.5
 4b afgerond bord met rechte rand, op standring
 5a kraakporselein
 5b blauw op wit beschildering
 5c bovenzijde: vissen in zeewier met een krab middenin, onderzijde: visnetmotief
 5d
 6a smalle standring, met aangebakken zandkorrels
 6b
 6c incompleet, stukken uit rand ontbreken
 7 bord, schoteltje
 8 China
 9

- 43**
 1a 02ODG46CC
 1b beerput 4C
 2 p-kom-9
 3 1600-1650
 4a /12.5/7.5
 4b diepe (spoele-)kom met geprofileerde
 uitgebogen lip, op standring
 5a porselein
 5b blauw op wit beschildering
 5c zijwand binnen- en buitenzijde
 boeddhistische symbolen in vakverdeling,
 binnenzijde op bodem vogel op rots
 ('kraaienkomp')
 5d
 6a standring
 6b
 6c incompleet, een stuk uit de rand ontbreekt
 7 kom
 8 China
 9 bij Bartels 1999 cat.1236 abusievelijk als kop
 (-13)

- 44**
 1a 02ODG46CF
 1b beerput 4C
 2 p-kop-
 3 1600-1700
 4a /7.3/4.0
 4b kopje met uitstaande rand, met beeldje
 binnenin
 5a porselein
 5b onversierd wit
 5c
 5d binnenin op de bodem een breukvlak en een
 luchtgaatje, van afgebroken Boeddha-beeldje;
 onderzijde ongeglazuurd
 6a standring
 6b
 6c incompleet
 7 kop, sakekopje
 8 Japan
 9 determinatie mondelinge mededeling prof.
 K. Ohashi, Kyushu Ceramic Museum
 (werkbezoek 9-1-2003); model als p-kop-1

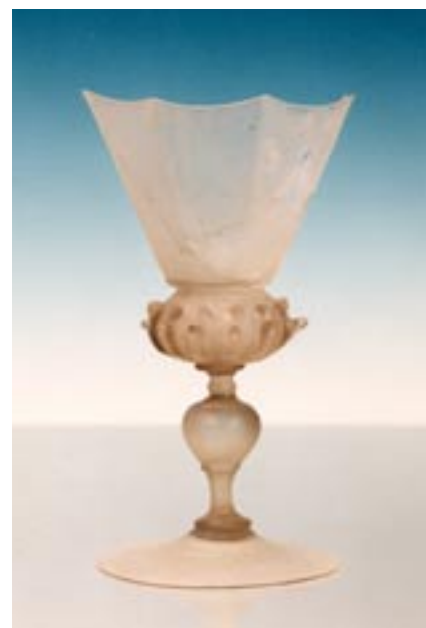
- 45**
 1a 02ODG46BW
 1b beerput 4C
 2 p-kop-3
 3 1600-1650
 4a /6.5/7.0
 4b slank trompetvormig kopje, op standring,
 zonder oor
 5a kraakporselein
 5b blauw op wit beschildering
 5c binnenzijde onversierd, buitenzijde Chinees
 landschap
 5d op onderzijde Chinese tekens, zesmerk
 standring
 6a
 6b
 6c incompleet, stukken uit de rand en uit de
 standring ontbreken
 7 kop
 8 China
 9

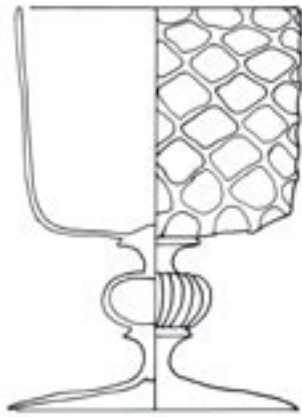
46
1a 02ODG46BX
1b beerput 4C
2 p-voe-1
3 1630-1680
4a /8.5/9.0
4b kop op voet
5a porselein
5b blauw op wit beschildering
5c buitenzijde Chinezen in landschap met op de stam en de voet geometrische figuren, Overgangperiode
5d
6a standvoet
6b
6c incompleet, stukken uit de wand ontbreken
7 voetkop
8 China
9 Ostkamp 2003

47
1a 02ODG46AAB
1b beerput 4C
2 gl-fle-36
3 1625-1675
4a /14.0/9.0
4b vorm geblazen bolvormige fles met reliefversierde buik, opgestoken bodem, pontilmerk, rand omwonden met glasdraad
5a glas
5b groen
5c buik met knobbelversiering
5d
6a
6b
6c bijna compleet, een stuk uit de bodem ontbreekt
7 fles
8
9 Bitter 1995, cat. 175

48
1a 02ODG46AAJ
1b beerput 4C
2 gl-kel-13
3 1600-1700
4a /8.5/9.5
4b dunwandig kelkglas met geribde holle nodus- of balusterstam met één of meerdere schijfjes, verschillende gladwandige kelkvormen, voet met pontilmerk
5a glas
5b groen
5c
5d
6a komvormige kelk, voet zonder omgeslagen rand
6b
6c incompleet, een deel van de voet en de wand ontbreekt
7 kelkglas
8
9

49		50		51	
1a	02ODG46AAL	1a	02ODG46AAM	1a	02ODG46AAK
1b	beerput 4C	1b	beerput 4C	1b	beerput 4C
2	gl-keel-13	2	gl-keel-13	2	gl-keel-36
3	1600-1700	3	1600-1700	3	1625-1675
4a	/9.0/10.0	4a	/9.0/9.5	4a	/7.0/13.5
4b	dunwandig kelkglas met geribde holle nodus- of balusterstam met één of meerdere schijfjes, verschillende gladwandige kelkvormen, voet met pontilmerk	4b	dunwandig kelkglas met geribde holle nodus- of balusterstam met één of meerdere schijfjes, verschillende gladwandige kelkvormen, voet met pontilmerk	4b	dunwandig balusterglas met vorm geblazen kelk met reliëfversierde onderhelft, holle balusterstam en voet met pontilmerk
5a	glas	5a	glas	5a	glas
5b	kleurloos	5b	kleurloos	5b	kleurloos
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	facon de Venise
6a	komvormige kelk, voet zonder omgeslagen rand	6a	komvormige kelk, voet zonder omgeslagen rand	6a	achthoekige kelk met noppen aan gebolde onderzijde
6b		6b		6b	
6c	incompleet, een deel van de kelk ontbreekt	6c	incompleet ontbreken stukken uit de kelk	6c	incompleet, een stuk van de kelk ontbreekt
7	kelkglas	7	kelkglas	7	kelkglas
8		8		8	
9		9		9	

- 52**
 1a 02ODG46AAF
 1b beerput 4C
 2 gl-kel-37
 3 1625-1675
 4a /7.5/..
 4b dunwandig kelkglas met vormgeblazen kelk met reliefversiering, stam met geribde nodus en voet met pontilmerk
 5a glas
 5b kleurloos
 5c
 5d facon de Venise
 6a bekervormige kelk met netwerk versiering,
 6b
 6c incompleet, ontbreekt een stuk uit de rand en de voet
 7 kelkglas
 8
 9

- 53**
 1a 02ODG46AAH
 1b beerput 4C
 2 gl-kel-65
 3 1625-1675
 4a /8.5/16.0
 4b vleugelglas met stam met hartvormig dradenmotief, vrij geblazen kelk, voet met pontilmerk
 5a glas
 5b kleurloos glas, met blauw in de vleugels
 5c
 5d
 6a trechtervormige kelk
 6b
 6c incompleet, stukken uit de rand ontbreken
 7 kelkglas
 8
 9

- 54**
 1a 02ODG46AAG
 1b beerput 4C
 2 gl-kel-65
 3 1625-1675
 4a /8.5/..
 4b vleugelglas met stam met hartvormig dradenmotief, vrij geblazen kelk, voet met pontilmerk
 5a glas
 5b kleurloos glas, met blauw in de vleugels
 5c
 5d
 6a trechtervormige kelk, hoge stam met geplooid draden boven de hartvorm
 6b
 6c incompleet, ontbreekt een stuk van de stam
 7 kelkglas
 8
 9

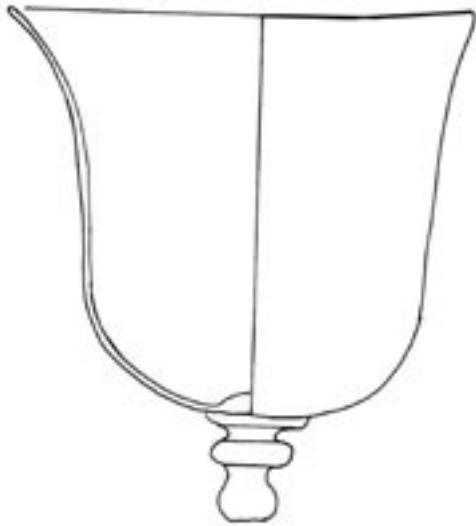

55

- 1a 02ODG46AAE
- 1b beerput 4C
- 2 gl-min-
- 3 1625-1675
- 4a /4.0/3.5
- 4b
- 5a glas
- 5b kleurloos
- 5c 3 blauwe braamnoppootjes
- 5d
- 6a opgestoken bodem met pontilmerk
- 6b
- 6c compleet
- 7 miniatuur beker
- 8
- 9 naar gl-bek-15

56

- 1a 02ODG46AAD
- 1b beerput 4C
- 2 gl-sta-5
- 3 1625-1675
- 4a /6.0/29.5
- 4b cilindrisch stangglas met opgestoken bodem met pontilmerk en een omgeslagen voetrand
- 5a glas
- 5b kleurloos
- 5c 3 horizontale blauwe geribde draden
- 5d
- 6a opgestoken bodem met pontilmerk en omgeslagen voetrand
- 6b
- 6c incompleet, een stuk uit de wand ontbreekt
- 7 stangglas
- 8
- 9

-
- 57
 1a 02ODG46AAC
 1b beerput 4C
 2 gl-vog-2
 3 1625-1675
 4a /8.0/9.0
 4b klokvormige vogeldrinkbak met een
 afgeplatte zijde
 5a glas
 5b blauw met knop van opaak wit glas
 5c vergulde knop en goudfolie langs de
 bovenrand
 5d
 6a
 6b
 6c compleet
 7 vogeldrinkbak
 8
 9

BIJLAGE A: LEERVONDSTEN - GEDETAILLEERDE BESCHRIJVING

Karin Beemster

Leervondsten 02 ODG V. 11:

A: Zool van een kinderschoentje, vervaardigd van rundleer, maat 15. Datering: 1575 – 1600. Deze zool werd aangetroffen tegen de fundering van huis 1, coördinaten x 14 y 4. De zool van het schoentje is maat 15. Het zooltje bestaat uit twee lagen, een onderzool en een binnenzool en voorzien van een 90 graden naad. De onderzool is aan de binnenzijde en bij de voorvoet flink afgesleten. Bij de voorvoet komt een pennengaatje voor, het pennetje is niet meer aanwezig. Het pennetje had de functie om de zool bij elkaar te houden.

Leervondsten 02 ODG V. 22:

Snijdafval van schoenen is aangetroffen in de onderste laag van de gracht aan de zuidkant. Het snijdafval is zo fragmentarisch dat er geen datering aan toegekend kan worden.

Leervondsten 02 ODG V. 35:

In deze beerput werden een aantal kinderszolen en een hielstuk aangetroffen. De datering is eind van de 16de tot de eerste helft van de 17de eeuw.

A: Zool van een kinderschoen van rundleer, maat 20. Het gaat hier om een binnenzool met negen pennengaatjes. Inkepingen aanwezig om de draden tegen slijtage te beschermen.

B: Dit is een voorbeeld van een mooi versierd hielstuk van een bandschoen. De decoratie bestaat uit een koordversiering en uitgestoken gaatjes. Het hielstuk bestaat uit rundleer. Gezien de fraaie versiering, zou je de schoen toe kunnen kennen aan een welgesteld iemand, wie weet één van de brouwers.

C: Zool van kinderschoen van rundleer, maat 23. De zool bestaat uit drie lagen. Bij de tenen is een versterking aangebracht. Aan de nerfzijde zijn inkepingen van spandraden te zien. Totaal zijn er zeven pennengaatjes aanwezig.

Leervondsten 02 ODG V. 37:

Deze schoen van kalfsleer werd aangetroffen in beerput 1 en is een mooi voorbeeld van een lage kinderschoen met gepaarde veters op de wreef, type 65 volgens Goubitz. Helaas is slechts een schacht aangeduid met A aanwezig, datering van de schoen is 16de eeuw en de maat is ongeveer 25. Afb. 5. De schacht verkeert in een slecht staat. Een reconstructietekening geeft een beeld van het schoentje.

Leervondsten 02 ODG V. 43:

Een zo goed als complete kinderbandschoen met een veter of wellicht een strik werd uit deze beerput opgediept. Het gaat hier om type 130 volgens Goubitz. Het leer van de schoen is in goede staat en is van rundleer vervaardigd. De zool (A) bestaat uit vier lagen met een extra verhoging voor de hak. Onder de hak zijn houten pennetjes aangetroffen die als bevestiging dienen, opvallend is dat het naaigaren aan de vleeszijde nog duidelijk aanwezig is. De schoen heeft maat 25. Het voorblad (B) heeft op de wreef twee vetergaten. Restanten van een veter of strik zijn niet aangetroffen. De neus van het schoentje is versleten.

C: is één van de hielstukken en deze bestaat uit dubbelzijdig leer en is compleet. Aan de vleeszijde van dit hielstuk zijn duidelijk sporen van naaigaten aanwezig die afkomstig zijn van de hielversterking.

Ook op het bandje is het naaigaren duidelijk aanwezig, waarschijnlijk van een versterking. Het andere hielstuk (D) is flink beschadigd en bestaat enkel nog uit enkelzijdig leer. E geeft een complete hielversterking weer. De datering van deze kinderschoen 17de eeuw.

Leervondsten 02 ODG V.46

Beerput 3 bevat de volgende vondsten:

A: Zool van een muil van het type 105 volgens Goubitz. De datering is 17de eeuw -18de eeuw en heeft maat 33. De muil bestaat uit een zool van drie lagen leer met tussenrand. Het aparte van deze muil is dat er een houten tussenzool aanwezig is. Ook de hak bestaat uit hout en is voor 1/3 deel nog aanwezig. Aan de onderzijde is een extra laagje leer met behulp van acht houten pennetje bevestigd. De pennetjes gaan

tevens door drietal lagen leer en zijn aan de houten tussenzool bevestigd.

B: is een leren binnenzool voor meer comfort. Hij is voorzien van vijf pennengaatjes en inkepingen voor spandraden. Deze inkepingen zijn ervoor om slijtage van de spandraden te voorkomen.

C: Tussenrand.

D: Deel van het voorblad met eenvoudige versiering.

E: Deze zool vervaardigd van rundleer vormt een 'paar' met de zool van de muil uit V. 46 zakje 1.

Aan het bovenaanzicht is te zien dat het hout enigszins gespleten is. De houten pennetjes zijn goed te zien en de aangenaaide zoolconstructie is zo goed als compleet. Ook hier zijn er een aantal inkepingen op de derde laag van de tussenzool. Het onderaanzicht van de zool laat 34 houten pennetjes zien. Hier en daar is slijtage op het loopvlak te bespeuren.

F: Het betreft hier fragmenten van een boekband van zeer dun leer, vermoedelijk van rugbekleding. Aan de achterzijde van het leer zijn lijmresten aanwezig. Helaas is de vondst fragmentarisch.

G: Het gaat hier om een zool van een bandschoen type 130 volgens Goubitz. Opvallend is dat het garen in de naaigatjes nog aanwezig is. Het gaat om een tussenzool bestaande uit twee lagen met een aangenaaide zoolconstructie. Het leer is in goede staat.

De zool heeft vijf pennegatjes. De maat is 33.

H: Hielstuk van een linkerbandschoen, sierstiksel is aangebracht rondom het vetergat.

I: Dit hielstuk is beschadigd en is tevens voorzien van sierstiksel rondom het vetergat. Fragmenten van een drie cm wollen lint zijn nog aanwezig. Deze is vervolgens dubbelgeslagen. De fijnheid van het weefsel wordt aangegeven met ca. 15 draden per cm, het gaat hier om zogenaamde platbinding. In de lengterichting van het lint zijn afwijkende gekleurde draden zichtbaar.

J: Dit voorblad is fragmentarisch. Twee vetergaten zijn aanwezig, het voorblad is tevens voorzien van sierstiksel. De schoen is gedateerd in de 17de eeuw en heeft vermoedelijk aan een vrouw toebehoord.

De bandschoen voor vrouwen in de 17de eeuw waren smaller en de neus meer puntig. De schoen is van kalfsleer vervaardigd. De schoen heeft zeer laag opengesneden zijden, voorzien van sierstiksel. Opmerkelijk is dat de hielstukken aan de vleeszijde werden gedragen. Het gaat hier om een zeer verfijnd schoentje!

BIJLAGE B: HISTORISCH KADASTER ALKMAAR

Nancy de Jong-Lambregts

- 06-11-1683: dit betreft een verkoopcontract van $\frac{1}{4}$ deel van de brouwerij met onder andere:
De brouwerij zelf aan de noordzijde van de Oudegracht met bierhuis naast elias
Thomasius
Stal, tuin en nieuwe brouwerij met het huis van Cornelis Coornhart
Twee huizen aan de zuidzijde van de Laat achter voorgaande
Inventaris en het "Hof van Holland te Egmond aan den Hoef, taxatiewaarde f 1600-,
een huis te Petten taxatiewaarde f 900-, en bestekken onder de brouwerij sorterende ter
waarde van f 10463-,
Het wordt verkocht door Cornelis Coornhart, mededirecteur voor 2/10 en de voogden
over de minderjarige kinderen van Hendrik Hogerduyn en Dirkje koker voor 3/20,
aan Thijs Dirksz. Heppens, ingaande op 01-05-1684 tenzij de geschillen tussen
Coornhart en Thomasius eerder beslecht zullen zijn. De verkoopprijs bedroeg f 7500-,
De overige eigenaren op dit moment waren:
Elias Thomasius $\frac{1}{2}$
Bouwen Maartenszoon 1/10
Griet Jans Nievelt 1/10
Mr. Pieter Koocker 1/20
- 1705: Verkoop van $\frac{1}{4}$ van de brouwerij etc. aan Willem Gla, wijnkoper, zie ook de
uitwerking in de bijlagen van de bijbehorende transportakte onder nummer ORA 166,
folio 128, nr. 64
- 1726: Verkoop van een deel van de brouwerij aan Lourens Valk, distillateur in het
Schapensteegje (Magdalenenstraat)
- 14-01-1730: Verkoop Brouwerij aan Albertus van der Soest, eerder brouwer in de Eenhoorn:
prijs f 1750
- 1730: Kad.B918: Kad. B919 (naastgelegen) en Kad. B891-zuid (Laat) enige percelen aan den
andere geannexeerd met een perceel zuidzijde Laat, geapproprieerd tot bierbrouwerije,
tax. f 400
- 1730: Kad: B890 (de Laat, schuin achter B918):
huis en erf verhuurd voor f 26
- 1730: Kad. B892 (achter B918):
Zuidzijde Laat: huis en erf verhuurd voor f 22
1730 en 1765 mr Albertus van der Zoest
voor 1779 mr Jan van der Soest f 1,17
op 03-10-1779 volgens splitsing van Vp2105 (Kad B918) verhoogd met F 2,13
- 1730: Kad. B891 (achter B918) :
Zuidzijde Laat: huis en erf verhuurd f 40
1730 en 1765 mr. Albertus van der Zoest
voor 1779 mr Jan van der Soest f 3,7
03-10-1797 volgens splitsing van Vp 2105 (kadB918) verhoogd met f 1,3
- 1730 en 1765: mr Albertus van der Soest
na 1765 en 1779 mr. Jan van der Soest
1781 Nicolaas Hendrik de lange en Co
1785 David van Nieveld en Co f 33,7
- 1730 en 1765: Mr. Albertus van Zoest eigenaar
voor 1779 Mr. Jan van der Soest
- 1781: Nicolaas Hendrik de Lange en Co (wijziging in verponding: kennelijk in dat jaar van
eigenaar gewisseld.
- 1785: Verpondingen David van Nievelt en Co, later Hendrik Spierdijk en Co f 2,3
- 03-10-1797: volgens splitsing van Vp 2105 (kad. B918) verhoogd met f 2,7

- 1797: Willem Snoek, de stad * f 4,10
- 1797: Claas Tijmonsz. f 4,10
- 1797: Abraham en Philip Moses in co
- 1802: Pieter Appel * f 4,10
- 1781-1784: Pieter van der Nolle en Pieter de lange eigenaren van bierbrouwerij en azijnmakerij PN Het Swaert, dragen het directeursschap op aan Nicolaas Hendrik de Lange (zoon van Pieter) 1782
- 1781-1784: Financiële verantwoording door Nicolaas Hendrik de Lange wegens het geleden verlies van de brouwerij Het Swaert over de jaren 1781-1784
- 13-08-1796: het gehele terrein werd opgesplitst in 6 delen
Kad. B919 en Kad.B891-zuid gesplitst in:
Vp 2105-A = Kad B918 oost: bierstekerij Carel van Nieveld-> 1804 jan van der
Wissel: -> 1805 Daniel Petten f 5
Vp 2105-B= Kad.B918 midden: woonhuis deselven f 10,16,8
Vp 2105-C= Kad. B918-west en kad. B919: brouwerij Oudegracht f 7
Vp 2105-D= Kad. B891 Zuid: Bierkelder Laat f 4
Vp 2105-E= idem: mouterij Laat f 3,10
Vp 2105-F= idem: pakhuys Laat f 3,0,8
- 1807: Daniel Petten en Sara van der Sluis en dienstbode Antje Jans, huishouden van 3, bezit 5 koeien, 2 paarden en 3m weiland. Dienstbodegeld, rundergeld en paardengeld
- 1822: Pieter Schuilenburg, beroep werkmans van Utrecht 49 jr x Guurtje Jonker 45 jr en 1 kind Aaltje 9 jr.
- 1822: Pieter van Eyk, beroep baander 28 jr x Marytje Veen 34 jr en Gijsbert Sterreman beroep opperman 40 jr/ huishouden van 6
- 1830: Oude Gracht onbewoond
- 1893: Bouwbestek Lagere School aan de Oude Gracht
- 04-03-1893: kad. B918 en kad.B919 Arch. reinigingsdienst 26, tonnenregister, Oudegracht 267 en 268, pakhuys en gemeenteschool: 7 tonnen
- 1898: grondbelasting 424 herziening gebouwde eigendommen, Oudegracht 268, school en erf, gemeente Alkmaar

BIJLAGE C: ONDERZOEK REGIONAAL ARCHIEF

(BIJLAGE REGESTEN EN UITWERKINGEN VAN DE TRANSPORTAKTEN):

Nancy de Jong-Lambregts

OR 146, fol. 154, nr. 3

d.d. 13-01-1628: verkoop van een vrij huis en erve aan de laat, vermeld staat de naam van de brouwerij het “Haerlemmer Wapen” waar de kopers Maerten Heijndrickszoon en Jan Janszoon als brouwers werkzaam zijn. In dezelfde akte maar dan betrekking hebbende op de Laat staat vermeld dat het belendende huis de “hont in de pot” heette. Naast een belasting van f.800 nog f. 367 aan kooppenningen.

OR 147, fol. 50, nr. 139

d.d. 14-06-1630: verkoop van een huis en erve aan de noordzijde van de Oudegracht (Oude Vesten), koopprijs van f.1490.

OR 148, fol.. 65, nr. 128

d.d. 28-05-1632: verkoop van een huis en erve met een eigen steeg ten westen daarvan aan de zuidzijde van de Laat. De brouwers worden genoemd als belending oost en zuid, belending ten westen is Pieter Willemsz.

OR 148, fol. 160, nr.?

d.d. 04-03-1633: verkoop van een kamer met het erve waar ze op staat aan de oostzijde van de Pastoorstraat, ten weerszijde op gemene muren. Genoemd wordt de naam van de brouwerij waarin de brouwers Maerten Heijndricksz en Jan Jansz werkzaam zijn.

OR 148, fol. 202, nr. 113

d.d. 20-05-1633: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Laat. Genoemd wordt de naam alwaar de kopers Maerten Heijndrickszoon en Jan Janszoon het beroep van brouwer uitoefenen. Belendingen die genoemd worden ten oosten is het huis de “hond in de pot” en Pieter Jansz koehouder ten westen, terwijl de kopers de belending ten zuiden vormen.

OR 150, fol. 152, nr. 81:

d.d. 12-05-1637: verkoop van 5 kamers met haar erven naast elkaar gelegen aan de westzijde van het Geerlofsteegeje gelegen tussen de Oudegracht en de Laat. Genoemd wordt de naam van de brouwerij “het Haerlemse wapen” die het eigendom is van de brouwers Maerten Heijndricksz en Jan Jansz Marcman die tevens de belending ten westen is.

OR 150, fol. 156, nr. 92

d.d. 14-03-1637: verkoop van een huis en erve aan de noordzijde van de Oudegracht. Genoemd wordt de brouwerij waar de kopers Jan Jansz en Maerten Heijndriksz het beroep uitoefenen van brouwer. Belend met de Hofstraat ten Westen en de verkoopster Lobberick Thijssen ten oosten.

OR 150, fol. 152, nr. 83

d.d. 12-05-1637: verkoop van een huis en erve aan de noordzijde van de Oudegracht op de Bostelmarkt. Genoemd wordt de naam van de brouwerij waar de kopers Maerten Heijndricksz en Jan Janszoon het beroep uitoefenen van brouwer. Belend ten westen met de weduwe van Jan Cornelisz en Ijsbrandt Heijndricksz, bode van de schermer ten oosten.

OR 154, fol. 9 & 10, nr. 109

d.d. 16-06-1646: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Laat, strekkende tot achter de brouwerij van “t Swaert” Genoemd wordt de naam van de brouwerij tot waar het erf loopt van het te verkopen perceel aan de Laat. Belending ten oosten en ten zuiden is de brouwerij, belending ten westen is Harck Gerritsz Koehouder ten westen.

OR 154, fol. 333, nr. 60

d.d. 05-04-1650: verkoop van een stuk weiland gelegen in de Nieuwpoort, groot 724 roeden. Genoemd wordt de naam waarin Jannetje Dircksdr, weduwe van maerten Heijndricksz van Beckum brouwster is.

OR 154, fol. 348 & 349, nr. 94

d.d. 27-05-1650: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Laat, met een halve put en regenwaterbak. Genoemd wordt de naam van de brouwerij die op een gemene muur de belending ten oosten vormt.

OR 155, fol. 211, nr. 5

d.d. 03-02-1654: verkoop van een tuin groot omtrent 38 roeden met alles wat daarin en daarop staat, buiten de Kennemerpoort, tussen deze poort en de Blekerijen die aan de Sanderwaert responderen over de binnenbanen. Genoemd wordt de naam van de brouwerij waar Dirk van Beecum het beroep van brouwer uitoefent.

OR 157, fol. 122, nr. 65

d.d. 10-05-1658: verkoop van een woning, huis en erf met gorterie aan de noordzijde van de Oudegracht, de brouwerij “t Swaert” wordt genoemd als belending west.

OR 161, fol. 86, nr. 128

d.d. 12-07-1671: verkoop van een huis en erve op de Oude Veste bij de brouwerij “t Swaert” Belendingen Anna Gerritsdr, weduwe van Jan de Boer ten oosten en Jannetje Jansdr ten westen.

OR 161, fol. 130, nr. 69

d.d. 04-06-1672: verkoop van een huis en erve in de Nieuwpoort, genoemd wordt de naam van de brouwerij als belending ten westen.

OR 161, fol. 135, nr. 81

d.d. 11-07-1672: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Laat. Genoemd wordt de naam van de brouwerij als belending ten oosten en ten westen.

OR 161 fol. 265, nr. 142 (zie op blz. 46, 47)

d.d. 29-10-1676: verkoop van een gerechte helft van een brouwerij genaamd “het Zwaard” enz. Aan de noordzijde van de Oude Vesten, verkoopster is de weduwe van Dirck van Beeckum, Clara Kerckring. Koper is Dr. Cornelis Corenhart, Bouwen Maartensz. En Dirck Claasz. Voor de somma van f 14050.

OR 162, fol. 17, nr. 99

d.d. 17-06-1677: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Laat tegenover de brouwerij “t Swaert”

OR 162, fol. 36, nr. 27

d.d. 22-03-1678: verkoop van een huis en erve en huisje op de Spieringbuurt tegenover de brouwerij “t Swaert”.

OR 162, fol. 152, nr. 135 (zie blz. 47)

d.d. 11-12-1680: verkoop van een helft van de brouwerij met twee huizen, stallen, tuin en dergelijke aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 163, fol. 22, nr. 47

d.d. 14-04-1683: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Laat waar Cornelis Balleman meesterknecht in de brouwerij “t swaert” is. Het vorige transport was 03-02-1655 ten name van Dirk van Beecum. Belendingen ten oosten Clement Thijsz en ten westen Klaas Versangh. De verkoopster is

Clara Kerckering, de weduwe van Dirk van Beeccum. Verkoopprijs is f. 550.

OR 163, fol. 58, nr. 141

d.d. 17-11-1683: verkoop van $\frac{1}{4}$ van de brouwerij, huis, stal, tuin enz. aan de Oudegracht en twee huizen aan de Laat. De verkopers zijn de kinderen van Hendrik hoogerduijn en Dhr. Cornelis Corenhart. De koper is Thijs Dircksz Heppens, brouwer. De verkoopprijs bedraagt f.7500.

OR 163, fol. 91, nr. 70

d.d. 30-05-1684: verkoop van een stuk erf achter het huis de “Swarte Raven” aan de zuidzijde van het Fnidsen. Genoemd wordt de naam van de brouwerij waar de koper Bouwen Maartensz brouwer is.

OR 163, fol. 146, nr. 90

d.d. 26-5-1685: hypotheekbrief van f.400 ten name van Dieuwertje Maartensdr op huis en erf genaamd “Hollandse Trijn” bij de Kwakelbrug. Genoemd wordt de naam van de brouwerij waar Thijs Dirckz. Heppens, de koper, als brouwer werkzaam is.

OR 163, fol. 152, nr. 111

d.d. 18-06-1685: gezamenlijke brouwers van “het Swaert” kopen een huisje met erf in het Geerlofsteegeje. De brouwerij is de belending ten noorden en ten zuiden, de verkoopprijs bedraagt f.20.

OR 163, fol. 175, nr. 164

d.d. 18-12-1685: verkoop van een huisje en erve in het Geerlofsteegeje, de brouwerij vormt de belending ten zuiden en ten westen, belending ten noorden is de weduwe van Pieter Barendsz Amelant. De verkopers zijn de kinderen van Klaas Adriaansz Hondt. De koper is Bouwen Maertensz ten behoeve van de brouwerij “t Swaert”, de verkoopprijs bedraagt f.25

OR 163, fol. 182, nr. 8

d.d. 16-01-1686: verkoop van een huis en erve genaamd het “Roohert” aan de Oudegracht, waarvan de kopers, Thijs Dircksz Heppens, Bouwen Maartensz, Jan Remmensz pot en Maria van Beijeren zijn genoemd als eigenaars. Belendingen ten zuiden is Klaas Adriaansz Ypesteijn, ten noorden Machteld Jacobsdr, de verkoopster is Guurtje Gerbrandsdr. De verkoopprijs bedraagt f. 150.

OR 163, fol. 197 & 198, nr. 44

d.d. 08-04-1686: verkoop van een stuk weiland in de Wezenpolder, de koper Bouwen Maartensz is brouwer in “t Swaert”.

OR 163, fol. 200 & 201, nr. 51 (zie blz. 50)

d.d. 20-04-1686: verkoop van een halve brouwerij en toebehoren, waaronder een woning bewoond door Thijs Dircksz Heppens, de helft van 2 huisjes aan het Geerlofsteegeje behorende bij de brouwerij “t swaert”. De verkoper is Elias Thomasius, de kopers zijn Maria van Beijeren en Jan Remmensz Pot, de koopsom bedraagt f.16000, tezamen met de brouwerij “t Swaert” en 2 huizen aan de laat bewoond door Barent Wesselsz Tegelcamp, moutmaker en Gerrit Pen, kuiper. Het vorige transport was 12-12-1680.

OR 164, fol. 104, nr. 23

d.d. 03-03-1689: verkoop van een huis en erve aan de zuidzijde van de Oudegracht tegenover de brouwerij “t Swaert”.

OR 164, fol. 177, nr. 50

d.d. 18-04-1691: verkoop van een huis en erve en huisje daarachter aan de zuidzijde van de Laat. Genoemd wordt de naam van de brouwerij waarvan de meesterknecht de belending ten oosten vormt.

OR 164, fol. 201, nr. 13

d.d. 07-02-1692: verkoop van $\frac{1}{8}$ van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 164, fol. 209, nr. 35

d.d. 04-04-1692: verkoop van een tuin met speelhuis buiten de Nieuwlanderpoort, de waterdrager van bierbrouwerij “t Swaert” wordt genoemd als belending oost.

OR 165, fol. 220, nr. 88

d.d. 23-04-1699: de som van f. 500 van een schuldbrief van f. 1800 ten laste van Huibert Klaasz. De verkoper is Joost Jansz Regtuijt.

OR 165, fol. 50, nr. 27

d.d. 07-02-1702: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht bij de brouwerij “t Swaert”

OR 166, fol. 128, nr. 64 (zie blz. 50, 51)

d.d. 26-04-1705: verkoop van ¼ deel van de brouwerij “t Swaert” met alle gereedschappen aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 167, fol. 79, nr. 71

d.d. 22-09-1711: verkoop van 1/12 deel van de brouwerij “t Swaert” op de Oude Vesten, de verkopers zijn Jacobs van Beijeren en Maria van Beijeren, de koper is Maarten Strandvliet.

OR 167, fol. 92, nr. 27 (zie blz. 51)

d.d. 27-02-1712: verkoop van 1/24 deel van de brouwerij “t Swaert” met huisjes enzovoort aan de noordzijde van de Oudegracht. De verkoper is Johanna van Beijeren geassisteerd door Willem Gla, de koper is Maarten Strandvliet.

OR 167, fol. 130, nr. 64

d.d. 19-07-1713: verkoop van een huis met erve aan de zuidzijde van de Oudegracht in de Spieringbuurt tegenover de brouwerij “t Swaert”

OR 167, fol. 220, nr. 108 (zie blz. 52)

d.d. 21-11-1716: verkoop van ¼ deel van de brouwerij “t Swaert” enzovoort aan de Noordzijde van de Oudegracht.

OR 167, fol. 220, nr. 110

d.d. 30-11-1716: verkoop van 1/8 deel van de brouwerij “t Swaert” enzovoort aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 167, fol. 220, nr. 5

d.d. 14-01-1717: verkoop van 1/10 deel van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht en drie huisjes erachter aan de Laet.

OR 167, fol. 251, nr. 86 (zie blz. 52)

d.d. 09-11-1717: verkoop van 1/8 deel van de brouwerij “t Swaert” enzovoort aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 167, fol. 252, nr. 87

d.d. 11-11-1717: verkoop van 1/8 deel van de brouwerij “t Swaert” enzovoort aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 167, fol. 252, nr. 88 (zie blz. 52, 53)

d.d. 11-11-1717: verkoop van 1/8 deel van de brouwerij “t Swaert” enzovoort aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 169, fol. 32b, nr. 67

d.d. 08-03-1725: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht, hierbij wordt de brouwerij “t Swaert” genoemd als belending oost.

OR 169, fol. 42, nr. 95

d.d.: 16-05-1725: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht hierbij wordt de brouwerij “t Swaert” genoemd als belending oost.

OR 169, fol. 45, nr. 104

d.d. 22-06-1725: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht bij de brouwerij “t Swaert”.

OR 169, fol. 92, nr. 101

d.d. 19-10-1725: verkoop van 3/8 deel van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 169, fol. 145, nr. 22

d.d. 02-02-1728: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht met de brouwerij “t Swaert” genoemd als belending ten oosten.

OR 169, fol. 177, nr. 132

d.d. 04-12-1728: verkoop van 1/10 deel van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 169, fol. 191, nr. 42

d.d. 02-02-1729: verkoop van een huis met erf aan de zuidzijde van de Laat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending ten oosten.

OR 169, fol. 229, nr. 168

d.d. 21-12-1729: verkoop van een huis met erf aan de Varkensmarkt aan de noordzijde van de Oudegracht hierbij wordt de brouwerij “t Swaert” genoemd als belending ten oosten.

OR 169, fol. 237, nr. 16

d.d. 14-01-1730: brouwers van “t swaert”de van de Oudegracht, Jacob Klaar wordt genoemd als belending ten oosten en Cornelis van Wijngaarden ten westen.

OR 171, fol. 26, nr. 35

d.d. 2501-1738: verkoop van een huis met erf aan de zuidzijde van de Laat bij de brouwerij “t Swaert”.

OR 175, fol. 190, nr. 38

d.d. 12-02-1768: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Varkensmarkt, hierbij wordt de brouwerij “t Swaert” genoemd als belending ten westen.

OR 175, fol. 205, nr. 80

d.d. 01-07-1768: verkoop van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 176, fol. 158, nr. 114

d.d. 06-11-1772: verkoop van een huis met erf aan de zuidzijde van de Laat, hierbij wordt de brouwerij “t Swaert” genoemd als belending ten westen.

OR 176, fol. 249, nr. 64

d.d. 22-04-1774: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht, uitkomende op de

Laat, de brouwerij “t Swaert” wordt genoemd als belending ten westen.

OR 177, fol 230, nr. 71

d.d. 30-03-1780: verkoop van een huis met erf aan de noordzijde van de Oudegracht uitkomende op de Laat. Het steegje van de brouwerij “t Swaert” wordt genoemd als belending ten westen.

OR 177, fol. 246, nr. 127

d.d. 12-02-1780: verkoop van de helft van de brouwerij en azijnmakerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht, uitkomende op de Laat.

OR 178, fol.1, nr. 26

d.d. 26-01-1781: verkoop van de helft van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 178, fol. 35, nr. 142

d.d. 17-11-1781: verkoop van een stal of pakhuys aan de oostzijde van de Bloemstraat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending zuid.

OR 178, fol. 36, nr. 146

d.d. 23-11-1781: verkoop van een stal of pakhuys aan de oostzijde van de Bloemstraat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending zuid.

OR 178, fol. 172, nr. 75

d.d. 26-02-1784: verkoop van een stal of pakhuys aan de oostzijde van de Bloemstraat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending zuid.

OR 178, fol. 190, nr. 144

d.d. 15-11-1784: verkoop van een stal of pakhuys aan de oostzijde van de Bloemstraat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending zuid.

OR 178, fol.193, nr. 155

d.d. 15-10-1784: verkoop van een stal of pakhuys aan de oostzijde van de Bloemstraat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending zuid.

OR 178, , fol. 197, nr. 169

d.d. 15-12-1784: verkoop van 1/8 deel van de brouwerij “t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 179, fol. 60, nr. 51

d.d. 06-03-1788: verkoop van een ½ huis en erf aan de zuidzijde van de Laat, de brouwerij “t Swaert” wordt genoemd als belending ten oosten en ten westen.

OR 179, fol. 145, nr. 123

d.d. 27-07-1790: verkoop van een stal of pakhuys aan de oostzijde van de Bloemstraat, de brouwerij “t Swaert” wordt hierbij genoemd als belending zuid.

OR 180, fol. 1, nr.?

d.d. 30-12-1793: schenking van 1/8 deel van brouwerij en azijnmakerij “t Swaert” aan Maria Cornelia Paludanus door de firma David van Nieveld en Cornuyten.

OR 180, fol. 39, nr. 153

d.d. 21-07-1794: verkoop van bier en malbrouwerij “t Swaert”, de kopers zijn: H. Spierdijk, A. Siekman, W. Snoek, de verkoper is David van Nieveld, verkoopprijs bedraagt f. 8774,20 voor de goederen en f. 1200 voor het bier.

OR 180, fol. 124, nr. 14

d.d. 24-01-1797: verkoop van een huis met erf aan de zuidzijde van de Laat, het erf van de brouwerij “’t Swaert” wordt genoemd als belending oost.

OR 180, fol. 124, nr. 15

d.d. 24-01-1797: verkoop van een gebouw, geschikt tot comtoir met erf, (de grond van de brouwerij “’t Swaert” aan de noordzijde van de Oudegracht.

OR 180, fol. 124, nr. 16

d.d. 24-01-1797: verkoop van een huis met erf aan de zuidzijde van de Laat, het erf van de brouwerij “’t swaert” wordt genoemd als belending ten westen.

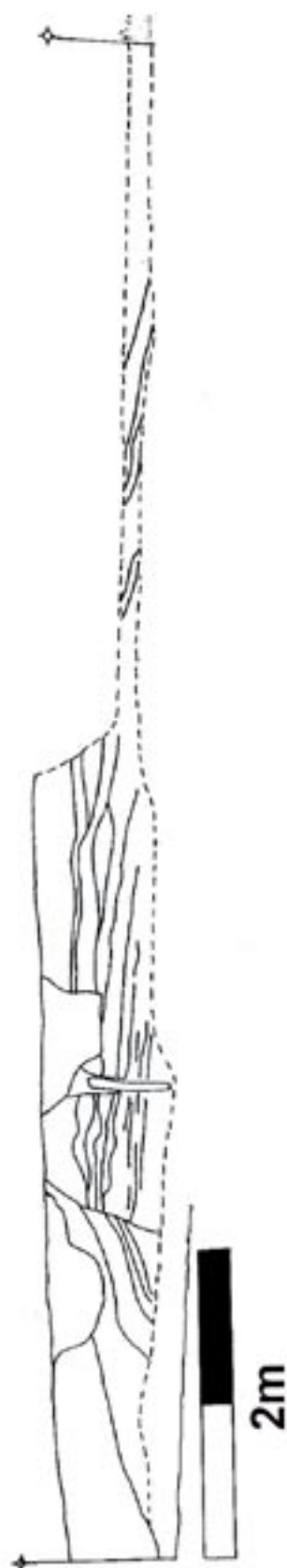
OR 182, fol. 62, nr. 38

d.d. 10-03-1801: verkoop van een pakhuis en erve tegenover de gewezen brouwerij “’t Swaert”

OR 185, fol. 26, n. 58

d.d. 28-05-1807: verkoop van een pakhuis met erf aan de zuidzijde van de Laat bij de Bloemstraat, de gewezen brouwerij “’t Swaert” wordt genoemd als belending ten oosten.

BIJLAGE D: BESCHRIJVING PROFIEL NOORD-ZUID
Nancy de Jong-Lambregts

1. donker grijs bruin zand met veel puin (V29, V34)
2. licht grijs zand met veel mortel en puin
3. bruin zand met puin
4. grijs zand met puin
5. donker grijs bruin zand met veel puin, losse grond
6. donkerbruin humeus/venig zand
7. grijs zand
8. grijs zand gelaagd
9. grijs zand gelaagd
10. donkerbruin zand gelaagd (V30)
11. grijs zand
12. donkergrijs zand
13. grijs zand
14. donker grijs zand

NOTEN

- ¹ van de Berg, G., Bloemstraat 1998/1999, in red.
² Berendsen 1965, 156, 157
³ Bitter 1997, 52, nr. 8, Bitter 1995, 125 nr. 23
⁴ de Jong-Lambregts e.a. 2004, 42.
⁵ Bartels 1999, 649, Jacobs 1996, 71
⁶ Clevis 1990, 204, 205, 137-139, Bitter 1995, 157
⁷ Bitter 1995, 94
⁸ Bitter 1995, 163, nr.161
⁹ Bitter 1995, 53
¹⁰ Bitter 1995; Ostkamp et al 1998 cat.78; Ostkamp et al 2001 cat.82 (beerput 16A)
¹¹ Ostkamp 1998, 201, nr.59, 60 en 86
¹² Bitter 1995, 138, nr. 70.
¹³ Jacobs 1996, 79, nr.70
¹⁴ Hurst, Neal, Beuningen 1986, 20, 21.
¹⁵ Bitter 1995, 129, 130, nr. 37, 38, 39
¹⁶ Bartels 1999, 575
¹⁷ Ostkamp 2003, 22, 23.
¹⁸ Kottman 1990, 218, nr. 192.
¹⁹ Roedema 2004, 64.
²⁰ Bitter 1995, 136,137, nrs. 64, 65.
²¹ Wageningen 1983, 38-52.
²² Duco 2004, 77
²³ Idem 2004, 78
²⁴ Bitter 1995, 141, nr. 82
²⁵ Bitter 1997, 81, nr. 242.
²⁶ Idem 1997, 46, nr. 136.
²⁷ Clevis 1990, 195, nr. 101.
²⁸ Ostkamp 1998, 203, nr. 66
²⁹ Jacobs 1996, 79, nr. 70.
³⁰ In tegenstelling tot eerder gepubliceerde deksels van dit type is deze op basis van uiterlijke kenmerken later te dateren
³¹ Bartels 1999, 219.
³² Bitter 1995, 156,157, nrs. 136-144.
³³ Clevis 1990, 201-205, nrs. 124-140.
³⁴ Bitter 1995, 158, nr.147
³⁵ Bitter 1997, 15, nr. 44.
³⁶ Idem 1997, 17, nr. 50.
³⁷ Bartels 1999, 829, nrs. 1081 en 1082.
³⁸ Idem 1999, 221.
³⁹ Bitter 1995, 129-130, nrs. 37-39
⁴⁰ Idem 1995, 145, nr. 96.
⁴¹ Bartels 1999, 220
⁴² Kaneda 2004, 97.
⁴³ Bitter 1995, 152-153, nrs. 126-130.
⁴⁴ Bartels 1999, 870, nr. 1236.
⁴⁵ Mondelinge mededeling van Prof. K. Okashi, Kyushu Ceramic Museum, Japan bij zijn bezoek aan Alkmaar in 2003.
⁴⁶ Bitter 1995, 150, 151, nrs. 116-119.
⁴⁷ Bartels 1999, 853, nrs. 1169-1171.
⁴⁸ Ostkamp 2003, 23, 24.
⁴⁹ Bitter 1997, 128, nr. 383, Henkes 1994, 254-158
⁵⁰ Bitter 1997, 118, nr. 352.
⁵¹ Roedema 2006, 16,17
⁵² Bitter 1997, 106, nr. 317.
⁵³ Bartels 1999, 603, nrs. 271-273
⁵⁴ Bitter 1995, 137, nr. 66.
⁵⁵ Clevis 1990, 196, nrs. 105, Bitter et al 1997, 66
⁵⁶ Van Beek ea 1984, 106
⁵⁷ Idem 1984, 114
⁵⁸ Baart e.a., 1977, 145
⁵⁹ Idem 1977, 133, Langedijk, Boon 1999, 77, catalogus 207
⁶⁰ Bitter 2002, 294-315
⁶¹ Baart 1977, 159
⁶² Idem 1977, 436

- ⁶³ De Vries ea 1997, 148-149
- ⁶⁴ Informatie afkomstig van de website: <http://users.pandora.be/joosdr/eeuwbouw7haard.htm>
- ⁶⁵ Bloys van Treslong Prins, Belonje 1928
- ⁶⁶ Een bestek is een contract met een biersteker, een soort bierwinkelier, die zich verplicht om uitsluitend bier van die brouwerij te verkopen in ruil voor een renteloze lening. Dit leenbedrag is de waarde van het bestek.
- ⁶⁷ Unger 2001, 110.
- ⁶⁸ Afbeelding afkomstig uit: Unger 2001, 168.
- ⁶⁹ In 1675 koopt Thijs Dircksz. samen met zijn broer de helft van de brouwerij “De Drie Ruyten” aan het Luttk Oudorp. Ostkamp 1998, 40
- ⁷⁰ Fasel 1979, 79
- ⁷¹ Bitter, 2006, 1
- ⁷² Opmerking van Dhr. R. Roedema, assistent stadsarcheoloog over deze waarneming tijdens opgravingen aan de Bloemstraat in 1998 en 2000 die tot naast het terrein van de brouwerij aan de Oudegracht liepen. Helaas is deze opgraving nog niet gepubliceerd, daarom kan ik hier niet naar een publicatie verwijzen.
- ⁷³ Kaarten zijn beschikbaar gesteld door het Regionaal Archief Alkmaar, met dank aan M. Luchtmeijer.
- ⁷⁴ Peteri 1913, 74
- ⁷⁵ Berg, van de G., Bloemstraat 1998/1999, in red.
- ⁷⁶ Deze tegels zijn gemaakt naar gravures van “de Gheyn” en zij beelden de exercitiereglementen van Prins Maurits datering circa 1650. Informatie Afkomstig uit: Berendsen, A.A.J., 1965, blz 156-157
- ⁷⁷ Pluis, J. 1998, 108, 119
- ⁷⁸ Pluis, J. 1998, 573-574
- ⁷⁹ De zool heeft een maat 30 en er waren 5 pennengaatjes aanwezig zonder pennetjes. Bij het gedeelte van de hak was de zool erg afgesleten.
- ⁸⁰ De zool heeft een maat 30 en er waren 5 pennengaatjes aanwezig zonder pennetjes. Bij het gedeelte van de hak was de zool erg afgesleten.
- ⁸¹ Deze tegels zijn gemaakt naar gravures van “de Gheyn” en zij beelden de exercitiereglementen van Prins Maurits datering circa 1650. Informatie Afkomstig uit: Berendsen, A.A.J., 1965, 156-157
- ⁸² Pluis, J. 1998, 108, 119
- ⁸³ Pluis, J. 1998, 573-574
- ⁸⁴ Deze tegels zijn gemaakt naar gravures van “de Gheyn” en zij beelden de exercitiereglementen van Prins Maurits datering circa 1650. Informatie Afkomstig uit: Berendsen, A.A.J., 1965, 156-157
- ⁸⁵ Pluis, J. 1998, 108, 119
- ⁸⁶ Pluis, J. 1998, 573-574

L_{AAT} 229-231 (04 LAA)

**ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK
NAAR BEWONINGSRESTEN
VAN DE 12DE TOT DE 20STE EEUW**

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	114
1.1	Woord vooraf	114
1.2	Administratieve gegevens	114
1.3	Beschrijving van het onderzoeksgebied	115
2	Methodiek	116
2.1	Aanleg van de werkputten	116
2.2	Werkput 1	116
2.3	Werkput 2	117
2.4	Werkput 3	120
3	Bodemopbouw	122
4	Bewoningssporen per periode	124
	-Periode 1 < 11de eeuw	124
	-Periode 2 11de/13de eeuw	125
	-Periode 3 14de eeuw	125
	-Periode 4 14de/15de eeuw	126
	-Periode 5 16de eeuw	127
	-Periode 6 17de eeuw	128
	-Periode 7 18de/19de eeuw	128
	-Periode 8 20ste eeuw	128
5	Beerput	130
5.1	Inleiding	130
5.2	Kookgerei	130
5.3	Bereiding/tafelgerei	131
5.4	Opslag en schenk- en drinkgerei	132
5.5	Vuur	134
5.6	Overig	134
5.7	Verhoudingen tussen de verschillende materiaalcategorieën	135
5.8	Overige vondsten	135
6	Waterputten	138
6.1	Waterput 2C	138
6.2	Waterput 2V, vondstnummer 85	139
6.3	Waterput 2AI, vondstnummer 76	139
7	Topografische en schriftelijke bronnen over de brouwerij Het Fortuin	140
7.1	Inleiding	140
7.2	Gebouwen en gereedschappen van een brouwerij	140
7.3	De brouwerij op afbeeldingen	142
7.4	Eigenaren van de brouwerij en hun activiteiten	144
7.5	Interpretatie van archeologische sporen	152
8	Conclusie	155
	Catalogus van keramiek en glas	157
	Bijlage A: Beschrijving van de sporen	169
	Bijlage B: Vondstenlijst per spoor	179
	Bijlage C: Vondstenlijst op vondstniveau	182
	Bijlage D: Overzicht sporen en vondsten	188
	Bijlage E: Opmerkingen	190
	Bijlage F: Beschrijvingen profielen	192
	Literatuurlijst	194
	Noten	196

1 INLEIDING

Nancy de Jong-Lambregts

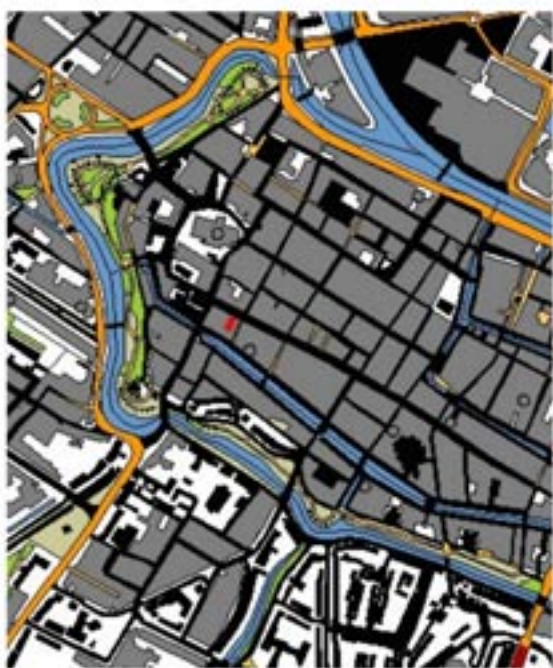
1.1 Woord vooraf

In mei en juni 2004 werd er gedurende twee weken een archeologisch onderzoek verricht op het perceel van de zuidzijde van de Laan 229-231 te Alkmaar. Het archeologisch onderzoek werd verricht naar aanleiding van de sloop van twee panden voor een nieuwbouw ter plaatse.

Opdrachtgever is Dhr. Bontje, de aannemer die de sloop en de bouw uitvoert is Tervoort uit Egmond aan de Hoef. De opdrachtgever heeft opdracht gegeven voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek ter plaatse alvorens de nieuwbouw gaat plaatsvinden. Het archeologisch onderzoek mocht uitgevoerd binnen een veilige afstand van de zijgevels van de naastgelegen panden. De diepte tot waar gegraven mocht worden was niet gelimiteerd. Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door medewerkers van de gemeente Alkmaar.

1.2 Administratieve gegevens

Opdrachtgever:	Dhr. Bontje
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar
Duur en tijdstip onderzoek:	Onderzoek vond plaats gedurende twee weken van 24-05-2004 tot 04-06-2004.
Locatie onderzoeksgebied:	Laan 229-231 te Alkmaar.
Landelijke X/Y coördinaten:	Noordwesthoek: X = 111.464, Y = 516.163 Noordoosthoek: X = 111.473, Y = 516.158 Zuidwesthoek: X = 111.451, Y = 516.138 Zuidoosthoek: X = 111.462, Y = 516.138
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	OM 6652
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.
Gemeentelijke opgravingscode:	04 LAA

Links: kaart van het oostelijk deel van de Alkmaarse binnenstad. Het onderzoeksgebied is met rood weergegeven. Rechts: uitsnede van de huidige kadasterkaart. Het onderzoeksgebied is rood. Voor beide afbeeldingen is het noorden boven.

1.3 Beschrijving van het onderzoeksgebied

De Laat is een straat met een oost-west oriëntatie die zich in het centrum van Alkmaar bevindt. Het op te graven terrein bevindt zich aan de zuidzijde van de Laat en in het meest westelijk deel van deze straat. Het blok huizen waarbinnen het op te graven terrein zich bevindt wordt aan de westzijde begrensd door de Koorstraat, aan de zuidzijde door de achterkant van de percelen die gelegen zijn aan de noordzijde van de Oudegracht en aan de oostzijde door de Ruiterssteeg.

Dit deel van de Laat ligt in de buurt van de geestrug die vanaf Limmen in noordelijke richting loopt en in Alkmaar eindigt. Aan de overzijde van het perceel aan de Laat zijn in 1998 bewoningsresten uit de IJzertijd en vanaf de 10de eeuw gevonden. Op basis hiervan kunnen bewoningsresten uit de IJzertijd en de periode van de volle middeleeuwen tot en met heden aangetroffen worden. De verwachting bestaat dat de resten van een brouwerij gevonden gaan worden.

Doel van het onderzoek is het volgende:

- Inzicht verkrijgen in de opbouw van de bodem van het terrein
- Kijken wat de aard is van de vroegste bewoning- en of gebruikssporen van dit perceel.
- Een datering verkrijgen van de bouwdatum van het grote pand waarin de brouwerij “Het Fortuin” gevestigd was.
- Inzicht verkrijgen in de bedrijfsactiviteiten van de brouwerij en de aard en omvang van de fysieke resten daarvan.

De gebouwen die op het perceel stonden werden tot op het maaiveld weggesloopt. De verwijdering van fundamenteën vond plaats gedurende het archeologisch onderzoek.

Over het algemeen zijn resten in de Alkmaarse bodem goed geconserveerd, verwacht wordt dan ook dat eventuele houtresten goed geconserveerd zullen zijn. Deze houtresten zullen afhankelijk van hun relatie tot eventuele constructies of andere sporen bemonsterd gaan worden voor dendrochronologisch onderzoek. Er worden ook funderingsresten verwacht van het grote gebouw dat op foto's uit de 19de eeuw nog te zien is.

Verwacht wordt dat er één of meerdere beerputten op het achterterrein zullen worden gevonden. Gezien de bedrijfsfunctie van het terrein uit de 18de en de 19de eeuw zal er vermoedelijk ook een groot aantal kelders en waterkelders aanwezig zijn.

2 METHODIEK

Nancy de Jong-Lambregts

2.1 Aanleg van de werkputten

Het gehele terrein aan de Laat 229-231 is archeologisch onderzocht. Er werden drie werkputten aangelegd met behulp van een graafmachine en deze zijn in twee tot drie vlakken opgegraven. Alle nog aanwezige fundamenteën en sporen zijn ingetekend en gedocumenteerd. De nog aanwezige fundamenteën uit de 20ste eeuw werden onder archeologische begeleiding verwijderd, dit om de schade aan eronder liggende structuren tot een minimum te beperken.

In de volgende paragrafen worden de gevolgde strategie, werkwijze en bevindingen per werkput besproken. De datering van de opgegraven sporen berust op de stratigrafische volgorde van de lagen en sporen en op de typochronologie van het vondstmateriaal. Het aardewerk is beschreven volgens het Classificatiesysteem voor laat en postmiddeleeuws aardewerk. Enkele absolute dateringen zijn verkregen door middel van dendrochronologisch onderzoek.

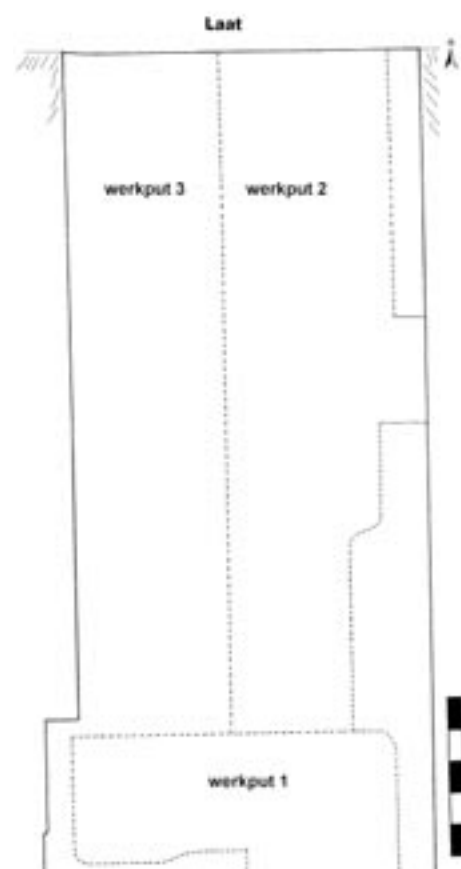

2.2 Werkput 1

Werkput 1 is aangelegd aan de zuidzijde van het terrein en had een oppervlak van circa 10 x 5 meter. In het zuiden van de werkput werd een fundering gevonden van een enkelsteens tuinmuur met daarin een soort toegang. Deze toegang was te zien door een uitbouw in de fundering. Er werd op dit niveau ook een aantal kuilen gevuld met puin gevonden die in de 19de eeuw te dateren zijn. De funderingen en de puinkuilen zijn niet op de tekening gezet.

Aan de zuidzijde van de werkput werd onder een deels verzakte oude erfafscheiding met de Oudegracht een beerput gevonden (zie bijlage periode 6 spoor 6D). De beerput was vervaardigd van halve kloostermoppen en de koker rustte op een boog over het midden van de put. Het vondstmateriaal in de beerput bevond zich met name aan de oostkant van de put. De bodem bevond zich op 0,20 + NAP op het zand. Het vroegste vondstmateriaal bevond zich in een kleine concentratie op de bodem en was te dateren in de eerste helft van de 17de eeuw.

Er werden in dit zelfde deel van de put twee waterputten gevonden. Een van de waterputten (zie bijlage periode 4 spoor 4D) bevond zich onder een betonnen fundering. Deze waterput kon niet verder onderzocht worden omdat al snel bleek dat deze vervuild was met stookolie. De andere waterput lag aan de westzijde (zie bijlage periode 6 spoor 6A) en was gevuld met sintels. Tegen en onder de uitloper van de betonnen fundering was nog net een afvalkuil (zie bijlage periode 6 spoor 6B) zichtbaar. Verder werd er nog een ronde askuil (zie bijlage

Overzichtsplattegrond van de aangelegde werkputten

Links: beerput (periode 6, spoor 6D). Rechts: periode 7, spoor 7D.

periode 6, spoor 6G) gevonden. Bij verder verdiepen begonnen zich sporen af te tekenen in het zand. Vlak 2 werd aangelegd en de eerder waargenomen lijnen in het zand tekenen zich beter af. Bij nader onderzoek blijkt het hier om meerdere fasen van greppels te gaan. Voor een beschrijving zie bijlage periode 2. Op basis van het in de greppels aangetroffen vondstmateriaal zijn de greppels te dateren in de 12de –13de eeuw. In dit vlak werd ook nog waterput 6A waargenomen en het bleek dat er onder in de waterput een houten goot was aangebracht. De onderste ton van de waterput lag op het veen en de goot liep weg het profiel in. De betonnen funderingen werden in dit stadium verwijderd en een deel van werkput 1 dat al opgegraven was werd gedicht. Aan de oostzijde van werkput 1 werd een vreemd uitziende fundering aangetroffen (zie periode 7, spoor 7D). De fundering is rond afgewerkt en er lijkt een soort stookgat te zitten. In noordoostelijke richting loopt er een gootje gemaakt van IJsselsteentjes schuin weg in de richting van de steeg.

Waterput (periode 2, spoor 2C)

2.3 Werkput 2

Het zuidelijke deel van werkput 2 werd als eerste aangelegd. Pas op een diepte van rond de 0,00 m. NAP werden de eerste sporen gevonden. Hier tekenden zich de contouren af van een houten ton met daaromheen een grote verkleuring. Het betrof hier een waterput (zie bijlagen periode 2, spoor 2C). De waterput doorsneed twee andere verkleuringen. Bij nader onderzoek bleek het hier om een houten tonput te gaan die is opgebouwd uit twee houten tonnen die boven elkaar geplaatst waren. De tonnen werden bijeengehouden door vrij grote wilgentenen met een breedte van circa 5 cm. De conservering van het hout was goed en zodoende is er hout van beide tonnen bemonsterd voor een dendrochronologische datering. Opvallend kenmerk van deze waterput was dat er op de scheiding tussen de twee tonnen zich in de waterput een harde uitgekristalliseerde zandlaag bevond. Vondstmateriaal van boven en onder de zandlaag is apart verzameld.

Op deze diepte werd ook voor het eerst de insteek van waterput 2C waargenomen. Er werd nog een andere structuur waargenomen die een relatie zal hebben gehad met deze waterput. Deze structuur bestond uit een vierkante kuil gevuld met grijs zand en klei en had een uitloper die uitkwam in de insteek van deze waterput.

Om een idee te kunnen krijgen van de opbouw van het terrein

Periode 7, spoor 7F

werd een noord-zuid profiel gezet dat gaandeweg steeds uitgebreid werd. Opvallend was dat er een dik pakket veen van circa 60 cm in het profiel te zien was. Dit veen was gelegen op een laag klei van circa 20 cm dik en er was vanuit het veen een doorworteling van riet te zien in de klei. Op het veen lag een dunne laag duinzand waarin diverse greppels te zien waren die wel in het profiel maar niet in het vlak zijn waargenomen. Het profiel werd opgetekend en bezweek enige tijd later door een achterliggende waterkelder (zie bijlagen periode 7 spoor 7B). De waterkelder had een afmeting van 4 meter lang en 1.80 meter breed en de bodem van de kelder liep tot op het schone zand. De inhoud van de kelder bestond uit zwarte modder met daarin vondstmateriaal dat rond 1900 te dateren valt. Naast de waterkelder werd nog een septic tank gevonden die dateert uit de 20ste eeuw. Door de aanwezigheid van deze septic tank en de waterkelder waren er verder geen sporen meer te documenteren omdat deze twee structuren de bodem grondig verstoord hadden.

De werkput werd na deze bevinding uitgebreid in noordelijke richting. Hierbij werden fundamenteen gevonden van een soort stookplaats (zie bijlagen periode 7, spoor 7F). De stookplaats bestond uit een rechthoekige fundering met in het midden een vlak vervaardigd van zwarte plavuizen. Het geheel was dichtgestort met beroete stenen en buizen met een roetaanslag. De funderingen werden getekend en gefotografeerd. Er werd een grote recente kelder gevonden (zie bijlagen periode 8 spoor 8A) die een trapgat gehad bleek te hebben (zie bijlagen periode 8 spoor 8B). Het trapgat bleek voor een deel uitgehakt te zijn in het gebouw met de stookplaats en ging voor een deel door een fundering. Naast en achter deze fundering werd een waterput gevonden waarvan de koepel nog intact en aanwezig was (zie bijlagen periode 6/7, spoor 6F). Op de koepel was een bakje gebouwd met een bodem die voor een deel in de koepel verzonken was. Alle sporen werden ingetekend en gedocumenteerd.

De eerste sporen in vlak 2 werden gevonden op een diepte van circa 0,10 + M NAP en lagen onder een dik pakket donkerbruin zand dat schervenmateriaal uit de 14de eeuw bevatte (zie bijlagen periode 3, spoor 3E). Deze laag was ook waargenomen in werkput 1. De eronder gelegen sporen tekenden zich af in het blonde duinzand en bestonden voornamelijk uit greppels. Naast kelder 8A tekende zich een greppel af die gevuld was met zandplaggen, bij verdiepen bleek het hier te gaan om een waterput (zie bijlagen periode 2, spoor 2D). De waterput bestond uit twee tonnen die boven elkaar waren geplaatst. Deze tonnen zijn bemonsterd voor een dendrochronologische datering. De waterput was deels verstoord door een 17de eeuwse vergraving. Het Noord-Zuidprofiel werd weer verder doorgezset en de opbouw van het terrein bleef een zelfde beeld vertonen. Op deze plaats werd een ingraving gezien die vermoedelijk van een waterput afkomstig was die zich in de nog te graven werkput 3 bevond.

Periode 7, sporen 7M, 7N, 7K

Na documentering van de sporen werden de betonnen resten en de kelders verwijderd met de kraan. Hierbij verdween ook kelder 8A. Bij deze actie werden de resten gevonden van veel ouder muurwerk. Het betreft een stuk achtergevel en delen van binnenmuren die samen een kelder vormen (zie bijlagen perioden 3-7, spoor 4A en 4B). De hoek en de zijgevel lijken ter hoogte van kelder 8A gelegen te hebben. Na het documenteren van dit geheel werd de werkput in noordelijke richting uitgebreid tot aan de Laat. Tussen de plaats waar kelder 8A gelegen was en de straat waren veel funderingen te zien. Eén van de funderingen was afkomstig van een oven met in het midden een stookgat met een verdiepte vloer (zie bijlagen periode 7, spoor 7K). De oven was aan de noordzijde door een gootje (zie bijlagen periode 7, spoor 7L) verstoord. Aan de straatkant werd een soort put gevonden (zie bijlagen periode 7, spoor 7O), afgedekt met een metalen plaat die mogelijk ooit dienst heeft gedaan als haardplaat. Uit deze put kwam een rood aardewerken buis die afkomstig was van een gemetselde goot (zie bijlagen periode 7, spoor 7R) die te volgen was vanaf kelder 8A. Deze

Periode 4, sporen 4A en 4B

goot was afgedekt met verschillende materialen die varieerden van baksteen en natuursteen tot metaal. Naast de oven 7K werd een straatje gevonden (zie bijlagen periode 7, spoor 7M). Op dit straatje lag een dikke laag puin die veel beroete stenen bevatte. Het straatje was tot tegen de oven afgewerkt en aan de zuidzijde liep het straatje tegen een muur (zie bijlagen periode 7, spoor 7N). Alle funderingen werden getekend en gedocumenteerd en aan een nader onderzoek onderworpen om de aard en de omvang van de constructies beter te kunnen begrijpen. Nadat dat gedaan was werden de funderingen weggebroken.

Het vlak werd verdiept en weer werd de laag met donkerbruin zand gezien (3 E). In deze laag werden wederom geen sporen aangetroffen. Pas op een diepte van 0,25 + M NAP werden de eerste sporen weer waargenomen. Deze bestonden uit een groot aantal greppels die elkaar doorsneden. Het was voor een deel niet te onderzoeken omdat er zich een recente verstoring bevond. Deze verstoring maakte het ook onmogelijk een deel van werkput 3 te onderzoeken.

Er werd aan de straatzijde nog een profiel afgestoken. Hierbij werd nog een waterput gevonden die voor een deel onder de straat gelegen was. Het bleek een waterput te zijn met een vlechtwerkwand (zie bijlagen periode 2 spoor 2AI). Op de bodem bevond zich een grote hoeveelheid aardewerk.

2.4 Werkput 3

Werkput 3 heeft een kleine overlap met werkput 1 op de plaats waar de waterkelder 7E werd gevonden. Bij het verlengen in noordelijke richting van de werkput werd een waterkelder gevonden met daarnaast een ondiep geplaveid bakje. (zie bijlagen periode 7, spoor 7E). Om de kelder liep een fundering en daaronder kwam een verkleuring die gevuld was met as. In eerste instantie leek het te gaan om een askuil, maar bij verdiepen bleek het te gaan om een houten tonput die verder gevuld was met beer (zie bijlagen periode 5, spoor 5A). Dit geheel werd ingetekend en gedocumenteerd. Hierna werden de resten van de kelders en het beton door de kraan verwijderd. Er werd vanaf het deel van kelder 8A die deels in werkput 3 gelegen was verder naar het noorden verlengd. De bovenste halve meter grond bestond wederom uit donkerbruin zand, het gaat hier weer om de al eerder gesignaleerde laag 3 E. Op een diepte van 0,20 + M NAP kwamen de eerste sporen tevoorschijn. Deze bestonden voornamelijk uit greppels. Er was één greppel die erg opviel (zie bijlagen periode 2, spoor 2D). Deze greppel was opgevuld met plaggen. Verder was het een complex samenspel van veel greppels die elkaar doorsneden. Na het intekenen van de greppels werd het vlak nog iets verder verlaagd waardoor bepaalde faseringen van greppels duidelijker werden. Er werden ook enkele paalsporen gevonden (zie bijlagen periode 2, sporen 2P, 2Q, 2R).

Opvallend was dat er op deze diepte grote vierkante gaten werden gevonden die waren uitgestoken in het veen. Deze kwamen onder de greppels vandaan en hadden geen relatie met de greppels en moeten daarom ouder zijn (zie bijlagen sporen periode 1). De greppel met de plaggen erin werd verder uitgediept om te kijken of er geen sporen van paalgaten aanwezig waren, m.a.w. om te bepalen of het mogelijk

een huiswandgreppel was. Bij het verder verlengen van de werkput in noordelijke richting tot aan de straatzijde bleek dat een recente verstoring een deel van deze werkput onleesbaar had gemaakt. Deze verstoring was ook in werkput 2 al waargenomen. Hierdoor kon nog slechts een klein deel van de werkput onderzocht worden aan de straatzijde. Hierbij werd er een stuk fundering gevonden (zie bijlagen periode 7, spoor 7G). Er werd verder verdiept en op een diepte van 0,50 + M NAP werd een haard gevonden (zie bijlagen periode 3, spoor 3C). Er werd weer verder verdiept door de laag met bruin zand heen. Hieronder verschenen weer een greppel die op de grens liep met werkput 2 en 3 (zie bijlagen periode 3, spoor 3D) en de contouren van een waterput (zie bijlagen periode 2, spoor 2V). Deze waterput bleek ook pal aan de straatkant te liggen en was opgebouwd uit gevlochten wilgentenen. De diepte van de waterput was zeker – 2,00 M NAP. Naast de put zaten er planken in de grond geslagen die in alle 4 de windrichtingen waren geplaatst. Eén van de planken is bemonsterd voor dendrochronologische datering. Bij het onderzoek naar de waterput leek het alsof er nog een zat, maar vanwege gevaar voor instorting (omdat deze zo dicht bij de straat gelegen was) is deze niet onderzocht.

Periode 2, sporen 2O, 2P, 2Q

3 BODEMOPBOUW

Nancy de Jong-Lambregts

Tijdens het archeologisch onderzoek naar de bewoningssporen zijn er ook waarnemingen gedaan betreffende de bodemkundige opbouw van het terrein. Hiertoe zijn er tijdens de opgraving profielen gemaakt in noord-zuidrichting.

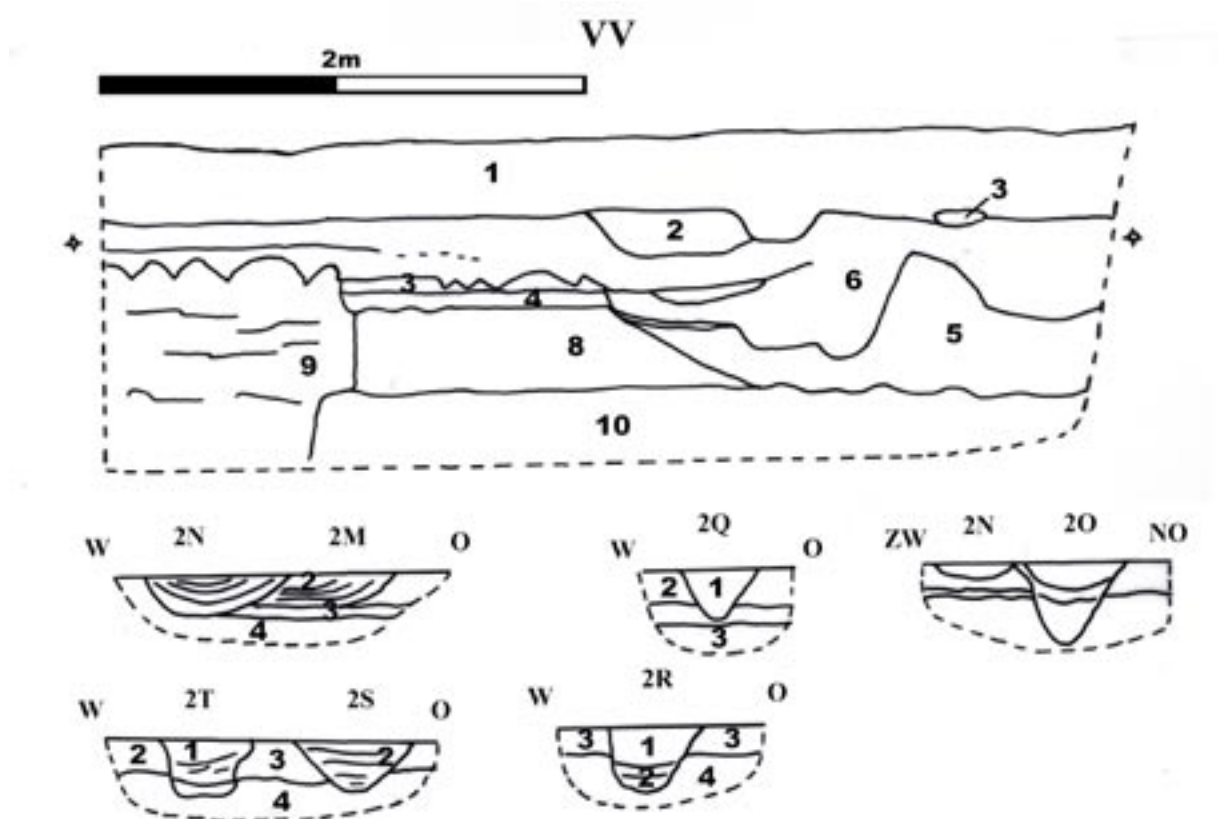
Opbouw van de bodem kan meer inzicht geven in de context van de archeologische sporen.

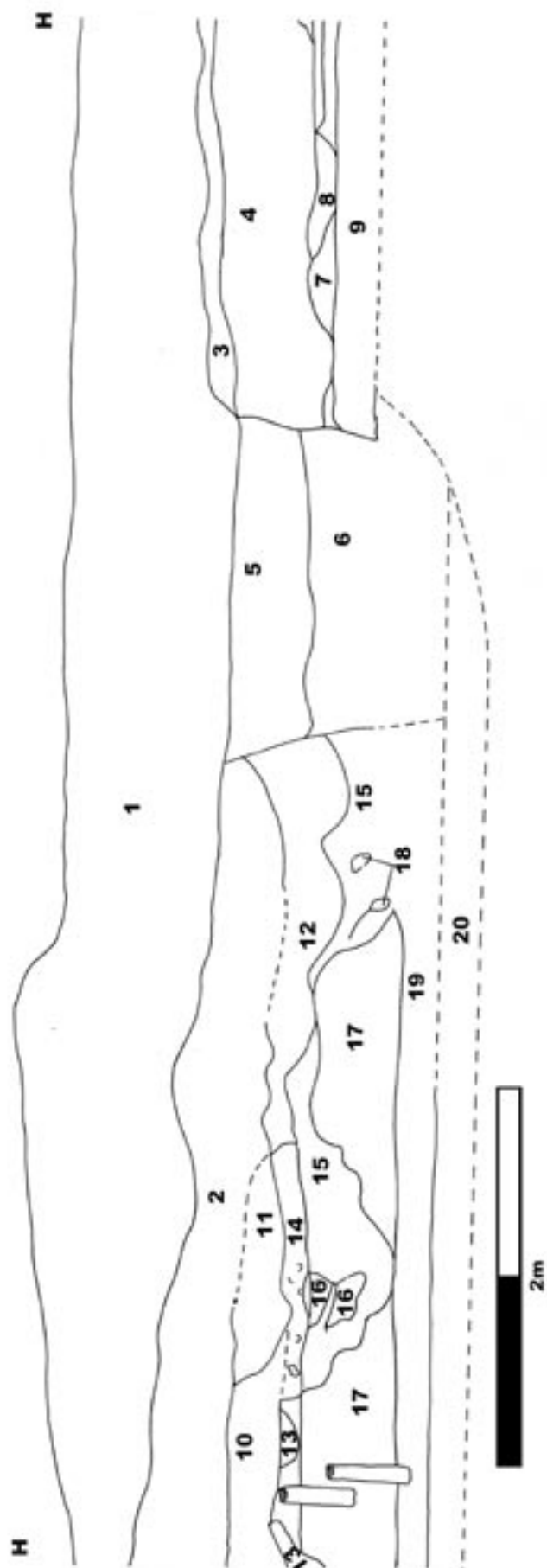
De lagen die tijdens deze opgraving aangetroffen zijn, zijn alle gevormd in het Holoceen. De Holocene geschiedenis van Noord-Holland is zeer complex. Onder invloed van de zeespiegelstijging en later door de bodemdaling hebben gedurende de laatste 8000 jaar verschillende typen landschappen elkaar opgevolgd.²

De Holocene afzettingen bereiken in de ondergrond van Alkmaar soms wel een dikte van meer dan 30 meter en bestaan overwegend uit door de zee aangevoerde mariene sedimenten. De afzetting hiervan houdt nauw verband met de genese van het hele West-Nederlandse kustgebied. Voor Alkmaar is daarbij de vorming van de strandwallen en het door de wind op deze wallen gedeponeerde duinzand van belang omdat het westelijk deel van de Alkmaarse binnenstad op deze afzetting ligt.

Er zijn twee grote profielen gezet, profiel VV en profiel HH. In profiel HH is te zien dat er op het veen blond duinzand gelegen is. In profiel VV is dit ook te zien maar in veel mindere mate aangezien de lagen boven het veen erg verstoord zijn door de cultuurlagen. Onder het veen bevindt zich een laag grijze klei. Het opgravingsterrein bevindt zich naast de strandwal (die omstreeks de Westergweg gezocht zal moeten worden) maar nog wel op het duinzand dat over het klei-/veengebied naast de strandwal is gestoven.

Over het gehele terrein was een dikke laag donkerbruin zand te zien die op het terrein was aangebracht. Deze laag heeft als spoornummer 3E gekregen. Het zou kunnen zijn dat in de loop van deze periode de Laat gegraven is en dat het daarbij vrijgekomen zand op dit terrein werd opgeworpen ten behoeve van het ophogen van het terrein.

4 BEWONINGSSPOREN PER PERIODE

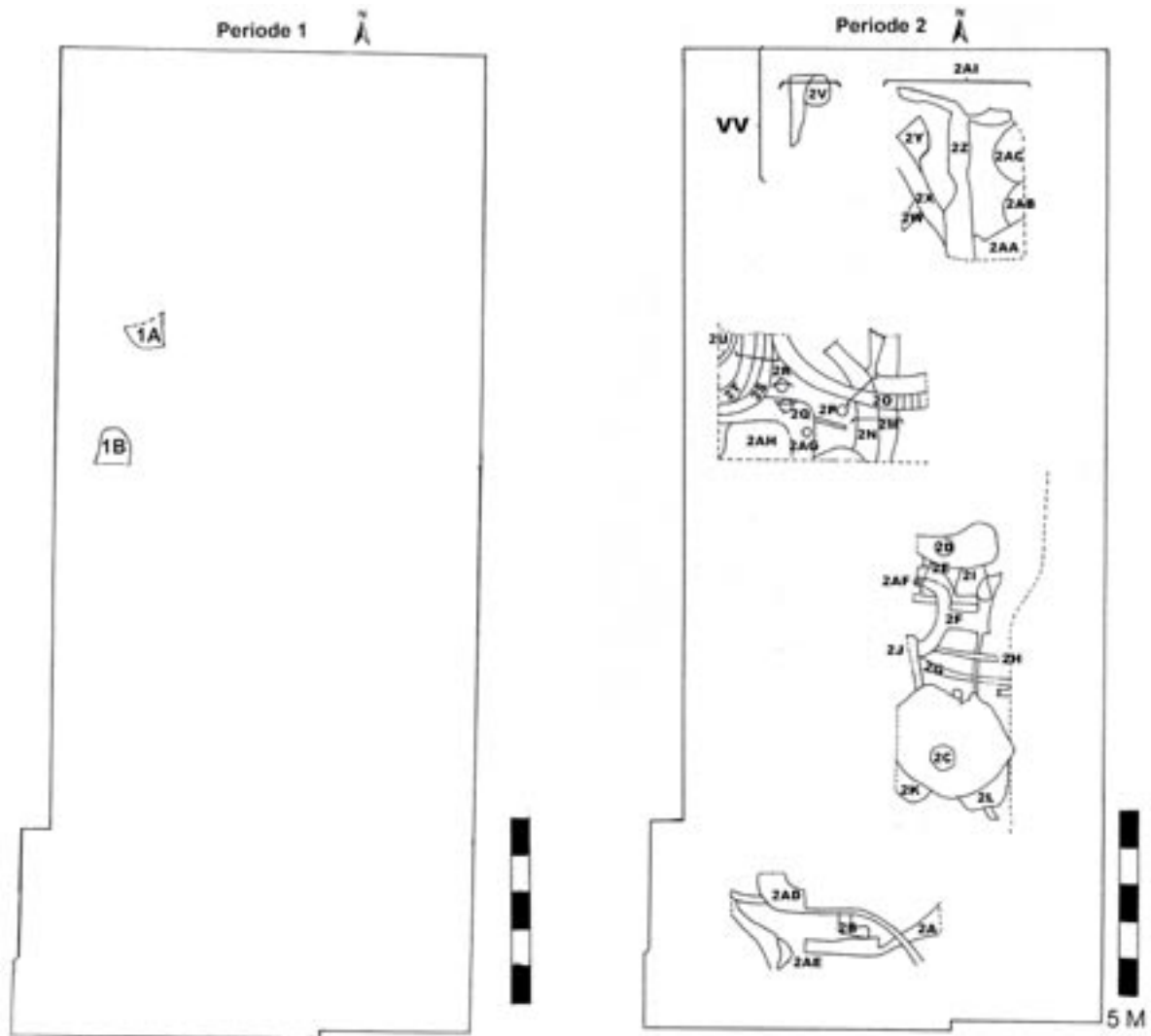
Nancy de Jong-Lambregts

De verschillende sporen per periode uitgesplitst en in plattegrond gebracht. De volgende periodes zijn geïdentificeerd

Periode 1:	< 11de eeuw
Periode 2:	11de/13de eeuw
Periode 3:	14de eeuw
Periode 4:	14de/15de eeuw
Periode 5:	16de eeuw
Periode 6:	17de eeuw
Periode 7:	18de/19de eeuw
Periode 8:	20ste eeuw

Periode 1 < 11de eeuw

Deze periode wordt feitelijk maar door twee sporen vertegenwoordigd en dat is door spoor 1A en 1B. Het gaat om twee ongeveer vierkante gaten die uitgestoken zijn in het veen. Dit gat in het veen is maar deels onderzocht omdat 1A voor een deel buiten het op te graven terrein viel en 1B alleen in profiel TT zichtbaar was. Spoor 1A was pas zichtbaar onder twee greppels (2S en 2T) die te dateren zijn in de

Links: sporen uit periode 1. Rechts: sporen uit periode 2

11de/13de eeuw. Deze greppels lopen over dit spoor heen en hebben er geen relatie mee, op basis van de stratigrafie kan gezegd worden dat dit spoor vroeger moet zijn dan de 11de eeuw. Het zou kunnen zijn dat deze gaten in het veen gestoken werden voor de turfwinning of als welwaterputten. Soortgelijke kuilen werden in 1992 gevonden aan de Langestraat 117 en daar bevatten ze aardewerk uit de late Bronstijd of vroege IJzertijd.

Periode 2 11de/13de eeuw

De hoeveelheid sporen in deze periode is erg groot en geeft blijk van veel activiteit. Het overgrote deel van de sporen wordt gevormd door greppels en tevens is er een aantal waterputten gevonden.

De greppels vormen een complex geheel van elkaar door- en oversnijdende greppels die op basis van het zeer schaarse vondstmateriaal in de periode van de 11de tot de 13de eeuw te dateren zijn. Er zijn geen directe sporen van een huisplattegrond gevonden in de vorm van opeenvolgende palenrijen. Wel zijn er enkele paalsporen gevonden die geen directe relatie met elkaar lijken te hebben (spoor 2P, 2Q, 2R). Een greppel kan mogelijk in aanmerking komen voor een functie als funderings/wandgreppel, het gaat hier om spoor 2O. Deze wanden kunnen hebben bestaan uit gestapelde plaggen met mogelijk een houten wand ertussen, of dat deze wand iets opzij van de staanders was gelegen.⁴ In deze greppel was nog een deel van een plaggenconstructie te zien. Verder zijn er geen greppels meer aangetroffen met een dergelijke plaggenconstructie. De greppels lijken halverwege het terrein een bepaald patroon te volgen. Ze buigen namelijk alle circa 90 graden af. Hier is vermoedelijk een erfafscheiding herkenbaar in vier delen: greppels 2U, 2T, 2S horen dan bij een noordwestelijk erf, 2N bij een zuidwestelijk erf en 2O bij een noordoostelijk erf.

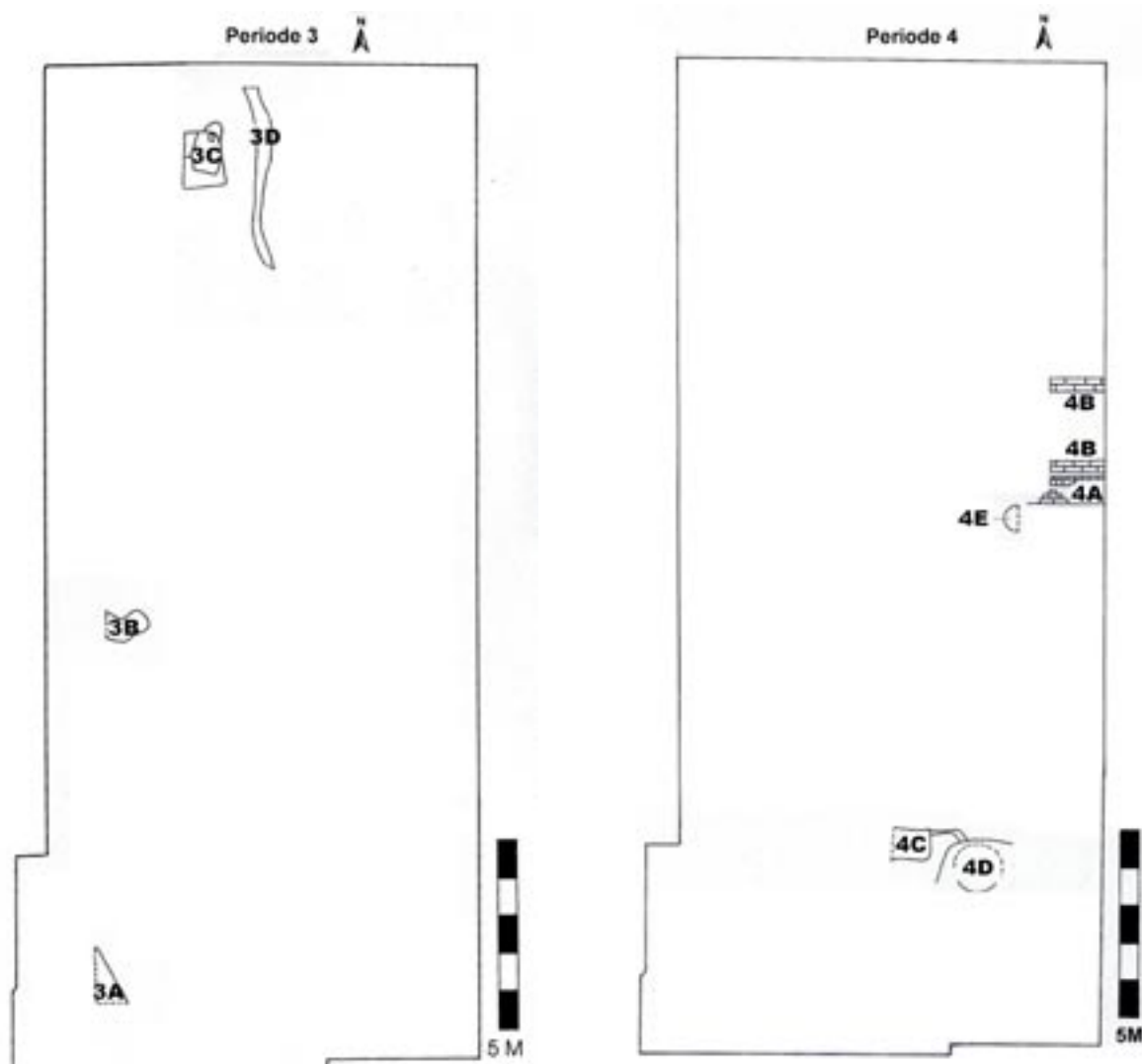
De erfafscheidingen 2N, 2O, 2 T en 2S zijn 13de eeuws, het is onzeker of de andere erfafscheidingen ouder zijn. De erfafscheiding tussen het noord- en zuiddeel ligt op slechts zo'n 10 meter vanaf de huidige rooilijn aan de Laat. Dit doet vermoeden dat de Laat destijds nog niet bestond. Andere indicatoren voor bewoning in de onmiddellijke nabijheid zijn de op het terrein aanwezige waterputten, hiervan zijn er in totaal vier gevonden. In het noord-zuid profiel dat beschreven wordt in hoofdstuk 4 is een mogelijk vijfde waterput te zien. Al de waterputten zijn te dateren in de periode van de 11de tot de 13de eeuw. Er zijn in profiel VV (zie bijlagen) tekenen van landbouwactiviteiten. Dit profiel is gezet aan de westzijde van werkput 3 in noord-zuid richting. De laag met hak/spitsporen ligt tegen de 11de/13de eeuwse laag en zal dus vermoedelijk uit dezelfde periode dateren. Op basis hiervan lijkt het aannemelijk dat er landbouwactiviteiten in de buurt van de huizen plaatsvonden.

Het hout uit de waterputten is bemonsterd voor dendrochronologische datering door het RING. Dit leverde alleen bij put 2C positieve resultaten op.

Waterput 2C bevatte twee tonnen, de bovenste ton (V31) werd gedateerd op 1179 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van de datering van 99,99%. Van de onderste ton (V32) zijn drie monsters bekeken en de datering hiervan bedraagt: 1243 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van 99,9%, 1258 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van 99,5%, 1252 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van 99,5 %. Hier ontstaat een vreemde situatie, de bovenste ton is dus omstreeks zeventig jaar ouder dan de onderste ton. Mogelijk zijn de tonnen heel lang in gebruik geweest voordat ze als waterput werden gebruikt.

Periode 3 14de eeuw

De sporen uit de 14de eeuw zijn slechts vertegenwoordigd door een greppel, twee kuilen en een stookplaats. Al deze sporen zijn ingebed in een laag donkerbruin zand met vondstmateriaal uit de 14de eeuw (3E). Deze laag donkerbruin zand is over het hele terrein aangetroffen en heeft op sommige plaatsen wel een dikte van 40 cm. Het zou kunnen zijn dat in de loop van deze periode de Laat gegraven is en dat het daarbij vrijgekomen zand op dit terrein werd opgeworpen ten behoeve van het ophogen van het terrein. Het meest in het oog springende spoor uit deze periode wordt gevormd door de stookplaats (3C). Deze bestond uit een rechthoekig gegraven kuil met daarin een ronde stookvloer met aan de noordzijde een rand van kleibrokken. Aan de zuidzijde van de stookplaats is een grote concentratie houtskool te zien en een laag zand die vermoedelijk groen verkleurd is door verhitting tot een hoge temperatuur. Hijlag voor een deel in het donkerbruine zand vormt als eerste bewijs voor bewoning direct op deze site na de ophoging. De vondsten uit de stookplaats laten slechts een globale datering toe in de tweede helft van de 14de eeuw.

Links: sporen uit periode 3. Rechts: sporen uit periode 4

Periode 4 14de/15de eeuw

De sporen die in deze periode te dateren zijn, zijn eveneens niet talrijk. Er werd uit deze periode één waterput (4D) aangetroffen met een stenen ommanteling, deze kon niet verder onderzocht worden vanwege een vervuiling met stookolie. Uit de waterput is wat vondstmateriaal geborgen en op basis daarvan kan gezegd worden dat de waterput te dateren valt in de 14de/15de eeuw.

Naast de waterput werd een vierkante kuil (4C) gevonden die gevuld was met grijs zand en klei. De kuil had een uitloper in de vorm van een greppeltje dat in de richting van de waterput liep.

Op het terrein werd een emmer (4E) aangetroffen van hout die voor een deel was ingegraven in het veen. Boven de emmer was een soort mand te zien die gemaakt was van gevlochten riet. In de emmer werd vondstmateriaal aangetroffen dat te dateren valt in deze periode.

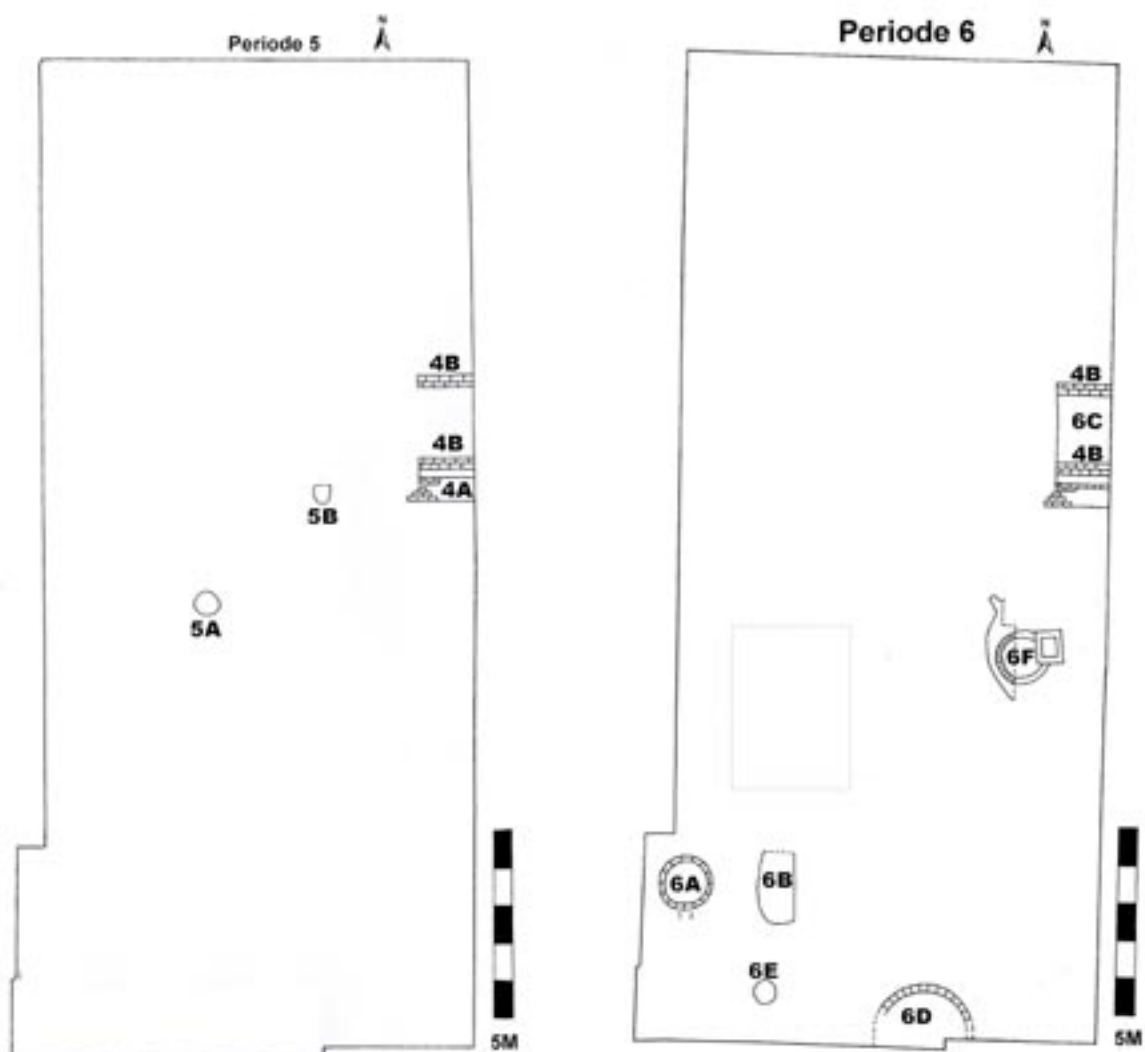
In de buurt van de emmer werden de oudste stenen fundamenteën (4A, 4B) aangetroffen op deze site. Het betrof een fundering (4A), met een oost-west oriëntering, met primair gebruikte stenen van 25,5 x 12,5 x 6,5 cm, circa 1,5 m diep ingegraven en door vertandingen onderaan verbreed tot ruim 1 meter. Er vlak naast (ten noorden) bevond zich nog een muurfragment (4B) met rode baksteen van rond de 28/29 cm lengte. Nader onderzoek wees uit dat 3,5 meter ten noorden van deze muur zich nog een muurrestant bevond (4B). Deze muur was vervaardigd van rode baksteen met afmetingen van 28,5 x 13 x 6,5 cm. Hij moet de achtergevel hebben gevormd van een pand aan de Laat. Tezamen met de andere meer zuidelijke muur die ook spoornummer 4B gekregen heeft vormde dit een kelder die dicht tegen de

buitengevel gelegen was. De kelder is rond het midden van de 17de eeuw met puin gedempt en buiten gebruik geraakt. De insteek van de muren bevond zich in de laag met donkerbruin zand (3E) en hierin werd dateerbaar vondstmateriaal gevonden. Dit vondstmateriaal (V79) bestond uit een fragment van een steengoed kan. Deze steengoed kruik zou vroeg in de 14de eeuw gedateerd kunnen worden.

Het vermoeden rees dat de stookplaats die in periode 3 beschreven is (3C) mogelijk bij de stenen fundamenteën uit deze periode hoorde. Op basis van de NAP-hoogte is dit echter uit te sluiten. De bovenkant van de stookplaats had een NAP-hoogte van 0,52 M + NAP en de onderkant van de fundamenteën 4A en 4B was gelegen op 0,63 M + NAP. De stookplaats is dus lager gelegen dan de onderkant van de stenen fundamenteën. Tussen de bouw van het huis waarbij 3C en 4B hoorde heeft er dus op het terrein nog een ophoging plaatsgevonden. Door de vele verstoringen op het terrein was dit niet meer waar te nemen. Het pand is vermoedelijk kort na de ophoging van het terrein gebouwd. Het zuidelijk deel van het terrein bevat haast geen sporen die te dateren zijn in deze periode.

Periode 5 16de eeuw

Aan deze periode zijn slechts twee sporen toe te schrijven. Spoor 5A lijkt zich op het achterterrein te bevinden van het huis waarvan alleen de muurresten in de vorm van spoor 4A en 4B aanwezig zijn. Hierdoor is het moeilijk om te zeggen hoe dit huis precies gestaan heeft omdat dit de enige aangetroffen fundamenteën zijn van dit huis. Spoor 5B lijkt zich in de buurt van de fundamenteën te bevinden, maar hoe dit spoor gelokaliseerd was ten opzichte van het huis is niet te zeggen omdat het grondplan van het huis verre van compleet is.

Links: sporen uit periode 5. Rechts: sporen uit periode 6

Spoor 5A is een houten tonput die gevuld was met beer en spoor 5B is een kuil gevuld met as en aardewerk. Het gehele achterterrein lijkt op dit moment nauwelijks in gebruik te zijn geweest.

Periode 6 17de eeuw

In deze periode verschijnen er sporen die ten zuiden van de vermoedelijke achtergevel liggen. Het betreft hier een beerput (6D), twee waterputten (6A en 6F) en een askuil. Verder is de kelder tussen 4A en 4B dichtgestort. Op basis van het erin aangetroffen vondstmateriaal is het dichtstorten te dateren in de 17de eeuw.

Het vondstmateriaal uit de beerput wijst op een gebruikperiode van circa 1600 tot 1800. De beerput is gelegen onder de perceelscheiding tussen het op te graven terrein en het buurperceel aan de noordzijde van de Oudegrachten behoort naar alle waarschijnlijkheid toe aan het huis dataan de Oudegracht 238-240 gelegen is. De beide waterputten zijn voorzien van een stenen ommanteling en zijn te dateren in de 17/18de eeuw. Een van de waterputten lag in het oostelijk deel van de opgravingsput tegen de perceelsscheiding aan en kon daardoor niet volledig onderzocht worden. Het gaat hier om waterput 6F, op basis van de bouwwijze en de steensoort is deze waterput te dateren in de 17de/18de eeuw. Waterput 6A is wel helemaal onderzocht en kon op basis van het vondstmateriaal gedateerd worden in de 17de/18de eeuw. Opvallend kenmerk is dat de waterput voor een groot deel gevuld is met sintels en dat de stenen met een erg kalkrijke mortel gemetseld zijn. Nader onderzoek liet zien dat de waterput tot in het veen ging en daardoor kon de bodem van de waterput niet bepaald worden. Wel was waar te nemen dat er vanuit het houten deel van de waterput een goot wegliep in zuidelijke richting naar de Oudegracht. Deze goot liep naar perceel B846, het perceel waar de moutmolen gestaan heeft. Uit de historische bronnen is gebleken dat deze molen zoet water uit de schuiten pompte, mogelijk houdt deze houten goot daar verband mee.

Periode 7 18de/19de eeuw

In deze periode was er over het gehele terrein veel bouwactiviteit. Het achterterrein werd in deze periode in gebruik genomen en werden twee kelders en een stookplaats gebouwd. De kelders waren zeer waarschijnlijk in gebruik als waterkelder (7B en 7E). De stookplaats (7F) bestond uit een rechthoekige constructie van gele bakstenen die in twee delen was verdeeld met op de vloer plavuizen van grijsbakkend aardewerk. In de bakken werden voornamelijk veel resten aangetroffen van een schoorsteen en beroete buizen van aardewerk. De verhoogde bouwactiviteit houdt verband met een herinrichting van het terrein in de 18de eeuw. Ook aan de noordzijde van het terrein waren bouwactiviteiten. Hier werden de resten van een stookvloer, oven, goten en stukjes bestrating aangetroffen. Getuige het vondstmateriaal zijn de beerput en de waterputten ook in deze tijd nog in gebruik geweest.

Periode 8 20ste eeuw

In 1891 is het gebouw van de brouwerij gesloopt en een nieuw pand neergezet. Bij de bouw van dit pand is er een nieuwe kelder met trapgat en een septic tank gebouwd. Dit gebouw is in 2004 gesloopt.⁵

5 BEERPUT 6D

Nancy de Jong-Lambregts, Peter Bitter, Rob Roedema, Cor Prins

5.1 Inleiding

Het vondstmateriaal uit de beerput 6D laat een gebruikperiode zien van circa 1600 tot 1800 met vooral veel materiaal uit de periode van 1675 tot 1750.

De beerput was gelegen onder de perceelscheiding tussen het op te graven terrein en het perceel aan de noordzijde van de Oudegracht en behoort naar alle waarschijnlijkheid

toe aan het huis dat aan de Oudegracht 238-240 gelegen (Kad.A847-oost)

Het aardewerk en glas dat in deze beerput werd gevonden, wordt binnen een aantal gebruikscategorieën besproken om zo de functie van de voorwerpen binnen het betreffende huishouden aan te duiden.

De grootste groep aardewerk werd gevormd door producten van faience, de hierna grootste groep werd gevormd door wit en rood aardewerk. Tevens werden er enkele voorwerpen van majolica, steengoed, porselein, industrieel wit en industrieel rood, chinees steengoed en glas aangetroffen.

Het algemene beeld is van een gemiddeld huishouden. Dit is gebaseerd op het ontbreken van kwaliteitsporselein en dure glassoorten. Wel kan er gezegd worden dat er zeer veel aardewerkproducten van faience zijn gevonden in de categorie tafelgerei/bereiding en ook veel voorwerpen in de categorie opslag- en schenkgerei waarbij voorwerpen van glas in aantal overheersten.

5.2 Kookgerei

Er zijn verschillende aardewerkvormen aangetroffen die in de keuken te plaatsen zijn, waarvan de bekendste vormen toch wel de grappen en bakpannen zijn. Verder behoren tot deze functiegroep de steelkommen, grote kommen, deksels en lekschalen.

Er zijn in totaal veertien grappen, al dan niet fragmentarisch, gevonden. Twee daarvan zijn vervaardigd van rood aardewerk en tien van wit aardewerk. Van de veertien grappen zijn er drie te fragmentarisch om er een type aan toe te kennen. Op basis van de kenmerken van de scherven (rand, wand en bodemfragmenten) kon er toch een minimum aantal exemplaren van drie stuks worden vastgesteld. Het vroegste exemplaar is de w-gra-7 en deze grape werd geproduceerd van circa 1500 tot 1700. De andere drie typen grappen (r-gra-49, w-gra-22, w-gra-23 en w-gra-36) dateren van de 17de eeuw tot de 18de eeuw.⁵

Van de twee aangetroffen bakpannen is er één tot een specifiek type terug te voeren. Het type van deze

bakpan is de w-bak-1. De w-bak-1 heeft een looptijd van 1750-1825. De andere bakpan van wit aardewerk was te fragmentarisch om terug te kunnen voeren tot een specifiek type.

Van de categorie steelkommen zijn er twee type van het r-stk-3 en zijn te dateren tussen circa 1700 en 1800.⁶

Er werd ook een incomplete lekschaal aangetroffen. Een lekschaal heeft de vorm van een bord met gaten erin. Lekschalen werden gebruikt om vochtige etenswaren zoals groente of vis te wassen en te laten uitdruipen. Op een aantal stillevens uit de 17de eeuw

Overzicht van een deel van werkput 1 met daarin de beerput

04LAA 9 r-stk-3 EG

is te zien hoe vissen of mosselen op lekschalen liggen. Lekschalen hebben altijd pootjes en oren en zijn over het algemeen voorzien van een dikke laag loodglazuur om het schoonmaken te vergemakkelijken aangezien er met rauwe producten zoals vis gewerkt werd.

Verder zijn er drie deksels aangetroffen, één in rood- en één in wit aardewerk en één van porselein. De deksel van rood aardewerk is van het type r-dek-8 en de deksel van wit aardewerk is van het type w-dek-11. Beide deksels kunnen in de 17de eeuw gedateerd worden, de deksel van rood aardewerk komt tot in de eerste helft van de 18de eeuw nog voor. De deksel van porselein, van het type p-dek-3, is in de 18de eeuw vervaardigd in Japan.

5.3 Bereiding/tafelgerei

Tot deze functiegroep behoren borden, (pap)kommen en (pap)koppen, zoutschalen, en boterschalen.

Borden, kommen en eetkoppen werden zowel gebruikt om van te eten als om gerechten in te bereiden. Sommige borden zijn beroet aan de onderzijde wat erop kan duiden dat ze in combinatie met een komfoor met gloeiende kooltjes gebruikt zijn om gerechten warm te houden. Ook kon er vis bereid worden tussen twee borden, dit werd dan “koocken tussen twee scotelen genoemd”.⁷

In totaal zijn er in dit complex vijf borden gevonden van rood aardewerk. Het betreft drie borden van het type r-bor-3 en één van het type r-bor-17. Beide borden zijn te dateren van het derde kwart van de 17de eeuw tot en met de 18de eeuw.⁸

Er werden twee borden van majolica aangetroffen en 27 borden van faience. Deze aardewerksoorten behoren tot het tinglazuur aardewerk. De majolica borden waren van het type m-bor-3 en m-bor-11, beide borden waren ongedecoreerd en zijn te dateren van 1625-1675.

De faience borden zijn zeer talrijk vertegenwoordigd en zijn onder te verdelen in acht verschillende types. De borden zijn beschilderd met een blauw op wit beschildering en hebben uiteenlopende decoraties. Deze worden in de catalogus verder toegelicht.

Eetkoppen zijn in zowel wit- als rood-aardewerk aangetroffen als in faience. In totaal zijn er negen koppen aangetroffen. Van de aangetroffen types zijn er twee van het type w-kop-2, twee van het type w-kop-31, één van het type f-kop-1, één van het type f-kop-2 en één van het type r-kop-4. De kop van wit aardewerk van het type w-kop-2 is het vroegst te dateren, namelijk van 1525 tot 1675.⁹ De overige koppen dateren allemaal vanaf het laatste kwart van de

Boven: 04LAA m-bor-11 DO
Midden: 04LAA f-bor-11 DS
Onder: 04LAA f-bor-19 DR

17de eeuw tot de eerste helft van de 18de eeuw.

Aangetroffen zijn een faience kom van het type f-kom-2 en een majolica kom van het type m-kom-6. Beide zijn ongedecoreerd en dateren van het laatste kwart van de 17de eeuw tot in het eerste kwart van de 18de eeuw.

Er is één zoutschaal van glas gevonden van het type gl-zou-4. Hij is vervaardigd van krijtglas met geslepen facetten met een pontilmerk op de onderzijde. De zoutschaal is op basis van de stijlkenmerken te dateren in de eerste helft van de 18de eeuw.¹⁰

5.4 Opslag en schenk- en drinkgerei

Tot de functiegroep schenkgerei behoren de kruiken, kannen, bekers, drinkschalen, diverse drinkglazen, als drinkgerei gebruikte koppen en borden (schoteltjes) en theepotten; tot de groep opslag behoren de potten, voorraadkannen en –kruiken en groot formaat kogelpotten. Binnen deze functiegroep dit complex zijn verschillende materiaalsoorten te onderscheiden te weten steengoed (s2), industrieel steengoed (s3), rood aardewerk, wit aardewerk, industrieel wit en rood aardewerk, porselein, chinees steengoed en glas. Vanwege de grote omvang van deze functiegroep zullen de voorwerpen per materiaalgroep besproken worden.

Echt steengoed en industrieel steengoed

Er zijn een aantal fragmenten gevonden van Duits steengoed met zoutglazuur (S2) en van industrieel steengoed (S3). Op basis van de gevonden van wand/rand en bodemfragmenten kan een minimum aantal bepaald worden van twee steengoed kannen, een steengoed beker van het type s2-bek-11, een fles van industrieel steengoed van een niet nader te bepalen type, een steengoed

knikker van een niet nader te bepalen type, een steengoed pot van een niet nader te bepalen type, een kom van industrieel steengoed waarvan het type niet nader te bepalen is, een industrieel steengoed kop van het type s3-kop-3 en een fragment van s2 steengoed waaraan geen vorm of type is toe te kennen. Er kon geen type toegekend worden aan de steengoed kannen die hier gevonden waren. Op basis van de uiterlijke kenmerken van de scherven en de herkomst kan gezegd worden dat een van de kannen te dateren is van circa 1675-1750 en afkomstig is uit Raeren en de andere kan dateert van circa 1550 tot 1625 en is afkomstig uit Keulen.

De beker van steengoed is van het type s2-bek-11 en is afkomstig uit het Westerwald (Duitsland) en is te dateren van circa 1675-1725. De fles die vervaardigd is van industrieel steengoed is te dateren van circa 1800 tot 1900 maar is te fragmentarisch om er een specifiek type aan toe te kennen. Dit zelfde geldt voor de steengoed pot afkomstig uit het Westerwald en de knikker en de industrieel steengoed kom van Brownware. De pot en de industrieel steengoed kom zijn te dateren van

circa 1720 tot 1800 en de knikker dateert ergens tussen 1600 en 1800. De kop van industrieel steengoed van het type s3-kop-3 dateert van 1725-1775. Deze kop is vervaardigd in Staffordshire (Engeland).

Rood en wit aardewerk

Binnen deze functiegroep zijn van het rode en witte aardewerk een kan en vier potten aangetroffen. De kan is van het type r-kan-5 en is te dateren uit circa 1700-1800 en is geheel voorzien van loodglazuur met inwendig een gele sliblaag.

De potten zijn van het type r-pot-2 en r-pot-13, w-pot-8 en een rood aardewerken pot waarvan het type niet nader te bepalen is. De pot van het type r-pot-2 is te dateren van 1700 tot 1800. De pot van het type r-pot-13 is een groot model en is te dateren van 1700-1850. De wit aardewerken pot van het type w-pot-8 is geheel voorzien van loodglazuur, uitwendig met koperoxide en inwendig alleen loodglazuur en is te dateren van 1700 tot 1750.

Knikker van steengoed met zoutglazuur; diameter 5 cm., 17de eeuw (04LAA9 EH)

Industrieel wit en rood aardewerk

Van deze materiaalsoort is met name drinkgerei in de vorm van kop en schotels gevonden. In totaal zijn er vier schoteltjes en twee kopjes en één theepot geïdentificeerd. De bordjes zijn van het iw-kop-3 en een niet nader te bepalen type, beide vervaardigd van creamware afkomstig uit Engeland. Beide zijn te dateren van 1760-1800. De kopjes zijn van het type iw-kop-1 en iw-kop-12. Het type iw-kop-1 is vervaardigd van creamware afkomstig uit Engeland en is te dateren 1760-1800. Het andere kopje is van het type iw-kop-12 en heeft in een mal gevormde verticale ribben en een blauw op wit beschildering met geometrische motieven. Dit kopje dateert van 1775-1825 en is vervaardigd van het zogenaamde Pearlware, eveneens afkomstig uit Engeland uit de plaats Worcester.

04LAA r-kan-5 EO

De theepot is vervaardigd van industrieel rood aardewerk en hieraan kon geen specifiek type toegekend worden vanwege het fragmentarische van de theepot. Er is wel een datering aan deze soort theepotten toe te kennen, namelijk van 1750-1800.

Porselein

Ook bij deze materiaalsoort is er alleen maar drinkgerei aangetroffen in de vorm van zes schoteltjes en één kopje. Alle exemplaren zijn vervaardigd van Chinees porselein met diverse soorten blauw op wit beschildering. Voor een meer uitgebreide beschrijving van de beschildering wordt naar de catalogus verwezen. Van de schoteltjes zijn er vier van het type p-bor-1, één van het type p-bor-2 en één van het type p-bor-6. De bordjes van het type p-bor-1 kennen diverse decoraties maar zijn allen in de 18de eeuw te dateren. Het bordje van het type p-bor-2 is te dateren van circa 1675-1725 en het bordje van het type p-bor-6 is te dateren van circa 1725-1775.

Het kopje van het type p-kop-3 is van het zogenaamde Capucijnergoed dat zich kenmerkt door de bruine kleur aan de buitenzijde en de blauw op wit beschildering aan de binnenzijde. Dit kopje is te dateren van 1700-1725.

Chinees steengoed

In dit complex is in totaal één voorwerp van Chinees steengoed aangetroffen (S7-pot-1). Deze voorraadpot is beter bekend als martavaan en werd gebruikt als transport/opslagmedium. De pot is voorzien van Celadon glazuur dat een groene kleur heeft. Aan de bovenzijde zijn drie kleine oortjes aangebracht voor het vastbinden van de afsluiting van de pot. Deze pot is te dateren van 1700 tot 1750.

Glas

Er is ook veel drink- en schenkgerei van glas aangetroffen. Van de drinkglazen zijn er twee hoofdgroepen aanwezig, de glazen bekers en de kelkglazen. Van de glazen bekers zijn er drie exemplaren van het type gl-bek-6, één exemplaar van het type gl-bek-7b, één exemplaar van het type gl-bek-8a, één exemplaar van het type gl-bek-10 en 1 gl-bek-87. De glazen bekers van het type gl-bek-6 zijn voorzien van verschillende radgravures van Chinese pagoden en bloemen en zijn te dateren van 1700-1800. De glazen beker van het type gl-bek-7b is eveneens te dateren van 1700-1800 en is voorzien van in een mal gevormde verticale ribben en heeft als extra decoratie nog geslepen bloemen binnen een vakverdeling. De beker van het type gl-bek-8a is te dateren van 1675-1725 en het type beker gl-bek-10 dateert van 1650-1700 en een beker van het type gl-bek-nieuw. Deze beker heeft in een mal gevormde verticale ribben en heeft een zware geribde voet met een pontilmerk en een traan (luchtbel) boven de voet. Deze beker dateert van 1725-1775.

Binnen de groep van de kelkglazen zijn ook meerdere typen te onderscheiden, namelijk één exemplaar

van het type gl-kel-1, twee exemplaren van het type gl-kel-32, twee exemplaren van het type gl-kel-39 en twee gl-kel-5. Het type gl-kel-1 heeft in de stam een luchtslinger en is te dateren tussen 1700 en 1800. De typen gl-kel-32 en gl-kel-39 zijn beiden te dateren in de 18de eeuw.

Van de nieuwe typen kelkglazen zijn er twee nieuwe typen aan te wijzen. Het eerste nieuwe type gl-kel-nieuw1 heeft een dubbele balusterstam met een traan en is te dateren tussen 1625 en 1650. Het andere nieuwe type gl-kel-nieuw2 heeft een geprofileerde stam met traan en is te dateren tussen 1700 en 1750. Binnen deze functiegroep horen ook de flessen en kannen, er zijn in totaal elf flessen en één kan gevonden. Van de flessen zijn er drie exemplaren van het type gl-fle-6 gevonden deze dateren tussen 1675 en 1750. Van het type gl-fle-9 zijn er vier exemplaren gevonden die te dateren zijn tussen 1600 en 1800. Deze flessen werden vaak gebruikt als medicijnfles, het type gl-fle-11 werd eveneens gebruikt als medicijnfles en dateert ook tussen 1600 en 1800. Verder is er nog een exemplaar van het type gl-fle-25 met een datering in de 18de eeuw en een exemplaar van het type gl-fle-36 met een uivormig model dat dateert tussen 1650 en 1725.

5.5 Vuur

Tot deze functiegroep behoren de komforen, testen, vuurstolpen, dovers, olielampen, kandelaars, blakers en vlooienvangers. De voorwerpen binnen deze functiegroep worden vertegenwoordigd door producten van rood en wit aardewerk.

Er zijn in totaal vier komforen gevonden, drie van rood aardewerk en twee van wit aardewerk. Het betreft de typen r-kmf-2, r-kmf-12 een rood en een wit aardewerken komfoor waarvan het type niet nader te bepalen is binnen het Deventer systeem. De typen r-kmf-2 en r-kmf-12 en de r-kmf-? dateren van 1675 tot 1750¹¹. De rood aardewerken

04LAA r-kmf-12 EM

komfoor waaraan geen type kon worden toegekend is voorzien van een laag glazuur met een zwarte kleur, voorheen werd aangenomen dat aardewerk uit deze tijdsperiode met mangaanglazuur in Tegelen (Limburg) werd geproduceerd. Momenteel wordt duidelijk dat dit soort aardewerk ook in regionale centra werd geproduceerd. Het wit aardewerken exemplaar waaraan geen specifiek type toe te kennen was, was voorzien van loodglazuur met koperoxide en viel niet nader te dateren. .

Van de vuurtesten zijn drie rood aardewerken exemplaren aangetroffen, van twee exemplaren van het type r-tes-2 en één exemplaar van het type r-tes-3. Het type r-tes-2 is te dateren tussen 1600 en 1800¹² en het type r-tes-3 is te dateren tussen 1625 en 1750¹³.

Er is maar één fragment van een vuurstolp van rood aardewerk gevonden, te dateren in de 17de eeuw. Het fragment was te klein om er een specifiek type aan toe te kunnen kennen.

Van wit aardewerk zijn er nog twee blakers en twee vlooienvangers geïdentificeerd, deze zijn van het type w-bla-3 en w-vlo-1. Beide typen zijn voorzien van een 'zuinigje' en beiden zijn te dateren tussen 1675 en 1725.

5.6 Overig

Tot de categorie overig worden andere voorwerpen gerekend die niet bij de voorgaande functiegroepen besproken zijn. In het geval van dit complex betreft dat een wit aardewerken ondersteek van het type w-ond-1 die te dateren valt tussen 1525 en 1625. Bovendien kan een miniatuur kannetje, r-min-?, ook onder deze categorie geschaard worden. Tevens vallen onder deze functiegroep twee faience kwispedoors van een niet nader te bepalen type binnen het Deventer systeem. Beide kwispedoors zijn te dateren tussen 1675 en 1725.

Zalfpotten vallen ook binnen deze subgroep, er zijn er in totaal drie gevonden, één van rood aardewerk van het type r-zal-3 die te dateren valt tussen 1550 en 1750 en twee exemplaren van faience van het type f-zal-3 die dateren tussen circa 1625 en 1900.

Er werd nog een horlogeglas gevonden en een glazen vogeldrinkbakje. Het drinkbakje is van het type gl-vog-2, circa 1625 en 1675.

04LAA r-min-? EK

5.7 Verhoudingen tussen de verschillende materiaalcategorieën

Figuur 12: verhoudingen tussen de verschillende materiaalcategorieën.

Als naar bovenstaande tabel wordt gekeken dan valt op dat de best vertegenwoordigde materiaalcategorie faience is, gevolgd door het glas en het rode en witte aardewerk.

5.8 Overige vondsten

In de beerput zijn vondsten gedaan die buiten bovenstaande functiegroepen en categorieën vallen. Het gaat hier om vondsten van metaal, hout en tegels. Deze zullen per materiaalcategorie besproken worden.

Metaal

Eén metaalvondst sprong er echt uit en dit is een gouden ring. Bij het spoelen en het zeven van de beerputvondsten werd deze gouden ring aangetroffen van een opmerkelijke schoonheid. Het gaat hier vermoedelijk om een dames huwelijksring of een kinderring van twee centimeter doorsnee met, vermoedelijk, Alkmaarse keuren en een jaarletter. De ring is gemaakt uit een strip met twee opstaande randen die een kabelmotief met daartussen gesoldeerde rondjes uit gouddraad hebben. Daarop zijn vervolgens sierplaatjes gemonteerd. De merken zijn door het dragen behoorlijk gesleten wat een nauwkeurige datering van de ring moeilijk maakt. Op basis van uiterlijke kenmerken van de ring en de datering van het aardewerk kan gezegd worden dat de ring dateert in de periode 1735-1740.¹⁴ Van metaal zijn verder nog een mes van ijzer met een houten handvat en een fragment van een messing gesp, twee messing spelden en een koperen kledinghaakje gevonden.

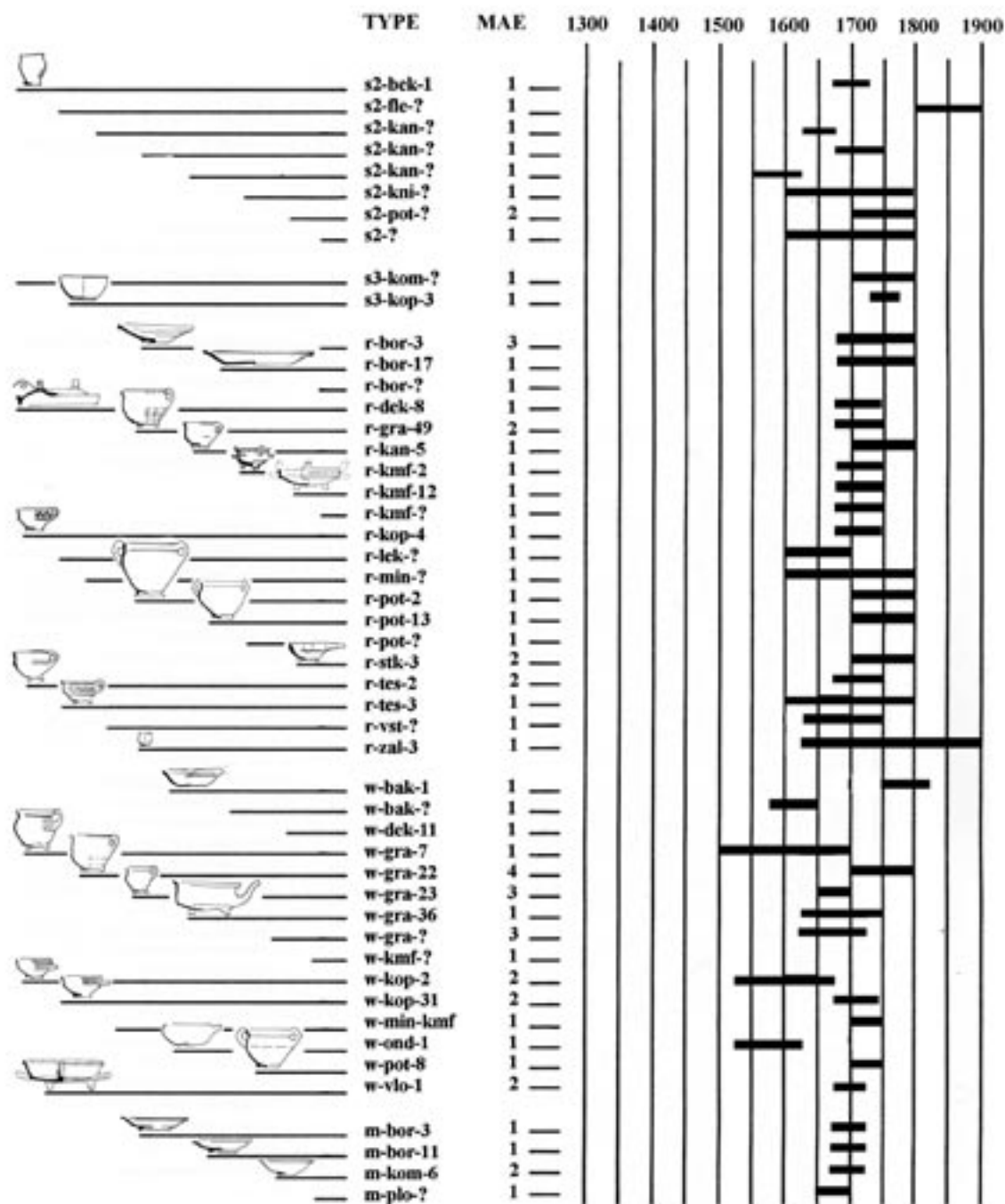

Hout

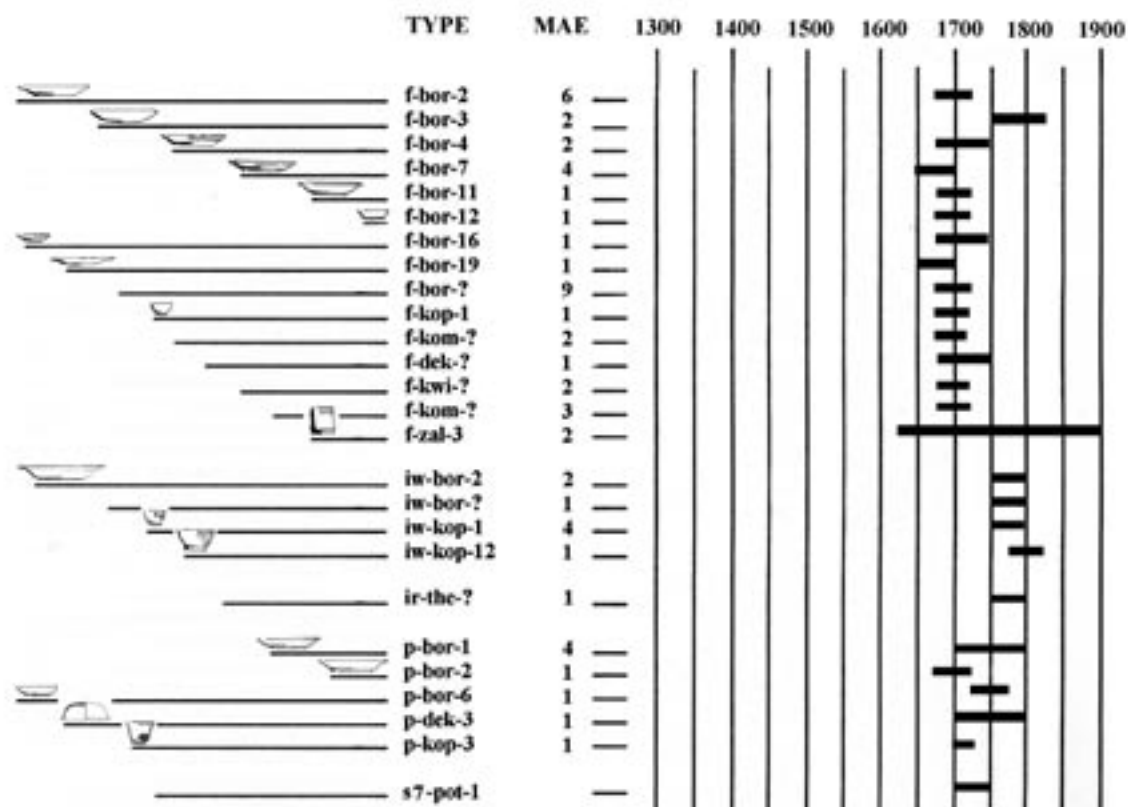
In de beerput is een gedraaid houten heft gevonden dat mogelijk als kurkentrekker gefungeerd heeft.

Tegels en plavuizen

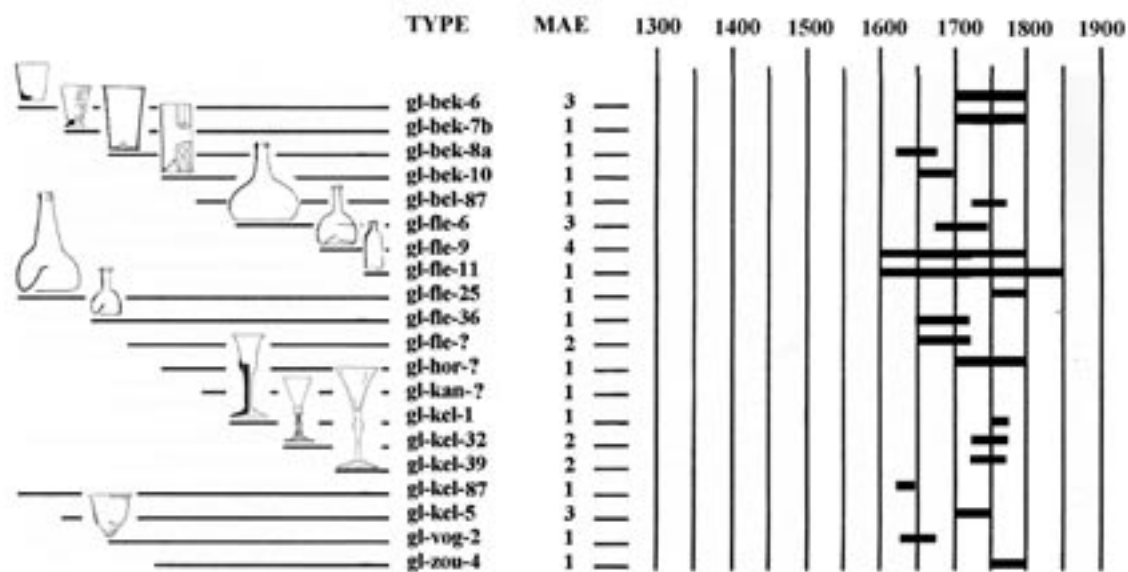
In de beerput zijn een aantal rode plavuizen aangetroffen. Alle plavuizen waren aan de bovenzijde van een laag loodglazuur voorzien, bij een aantal van de plavuizen was er aan het loodglazuur koperoxide toegevoegd waardoor de plavuizen een groen uiterlijk kregen. Verder werden er vijftien tegelfragmenten met tinglazuur gevonden met als decoratie dieren en kinderspelen. Deze tegels zijn te dateren in de 17de en de 18de eeuw.

Overzicht van de aangetroffen types met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

Overzicht van de aangetroffen types met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

Overzicht van de aangetroffen types met hun minimum aantal exemplaren en de dateringen

6 WATERPUTTEN

Nancy de Jong-Lambregts, Peter Bitter

Tijdens deze opgraving zijn in drie waterputten grote hoeveelheden vondstmateriaal geborgen uit de 12de-13de eeuw: waterputten 2C, 2N en 2AI.

6.1 Waterput 2C

Deze waterput bestond uit twee houten tonnen van eikenhout die bij elkaar gehouden werden door opvallend brede wilgentenen. Beide tonnen zijn bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek. De bovenste ton (V31) werd gedateerd op 1179 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van de datering van 99,99%. Van de onderste ton (V32) zijn drie monsters bekeken de datering hiervan bedraagt: 1243 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van 99,9 %, 1258 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van 99,5%, 1252 AD $\pm$ 6 met een zekerheid van 99,5 %. De ton zal derhalve in 1249/1252 samengesteld zijn om een onbekend aantal jaren later hergebruikt te worden in de put. De kannen dateren dan uit de jaren van het gebruik van de put, pakweg tussen circa 1260 en 1300. De zeer veel eerdere herkomst van de onderste ton is onverklaard.

Opvallend kenmerk van deze waterput was dat er halverwege de onderste ton een uitgeharde zandlaag bevond. Het vondstmateriaal onder en boven deze zandlaag is apart verzameld V29 (onder) en V28 (boven).

Uit de onderste ton werd een aanzienlijke hoeveelheid aardewerk geborgen waaruit een minimaal van 17 exemplaren geïdentificeerd kon worden. Het aardewerk bestaat uit Maasvallei aardewerk, rood hoogversierd aardewerk en proto-steengoed. Van het Maasvallei aardewerk zijn in totaal twee kannen gevonden. Eén van de kannen is compleet, de andere kan is fragmentarisch. Het is een kleine kan met een bolle buik, de rand is uitstaand en afgerond. De kan heeft een standvlak en een verticaal lintoor. Het aardewerk heeft een rozig baksel.

Er zijn in totaal elf minimum aantal exemplaren gevonden van kannen vervaardigd van hoogversierd rood aardewerk. Het minimum aantal exemplaren is bepaald op basis van het aantal bodemfragmenten. De kannen waren erg fragmentarisch maar konden op basis van het glazuurgebruik en de decoratie geïdentificeerd worden als hoogversierd rood aardewerk. De datering van dit aardewerk is circa 1250-1350.

Van proto-steengoed (s5) zijn er in totaal drie kannen gevonden. Van twee van deze kannen kon geen specifiek type bepaald worden omdat zij te fragmentarisch waren. De andere kan is van het type s5-kan-3. Deze kan is compleet en is voorzien van een aantal engobe vlekken en is te dateren tussen 1225 en 1300.

Ook uit bovenste ton werd een aanzienlijke hoeveelheid vondsten geborgen. Het gaat in totaal om een minimum aantal exemplaren van zes en een aantal losse fragmenten. De samenstelling van het aardewerk bestaat uit proto-steengoed (s5), kogelpot aardewerk, hoogversierd rood aardewerk en gewoon rood aardewerk.

Van het proto-steengoed werden er in totaal vier exemplaren geïdentificeerd, hiervan konden er drie kannen niet tot een specifiek type herleid worden. De andere proto-steengoed kan is van het type s5-kan-10. De kan heeft een kraagrand, een aangeknepen standring en een verticaal lintoor. Het aardewerk heeft een zacht, rozig baksel. Deze kan is zowel aan de binnen- en buitenzijde bedekt met een engobe die sterk lijkt op de engobe van de aardewerk producten die afkomstig zijn uit Langerwehe Duitsland, maar zou ook afkomstig kunnen zijn uit de Maasvallei. Er is een kan van hoogversierd rood aardewerk aangetroffen van het type r-kan-60. De kan is uitwendig voorzien van een laag loodglazuur over witte engobe met oranje vegen. Tot dusverre is dit model alleen bekend van vroeg rood aardewerk uit Vlaanderen (en Zeeland). De lage peervorm van de buik en de wat slordig gevormde hals met aan de binnenzijde afgeschuinde rand van onze Alkmaarse kan komen daar veelvuldig voor bij 13de-eeuwse kannen zoals beschreven door Verhaeghe (1988/1989). Het Alkmaarse exemplaar is derhalve waarschijnlijk een vrij zeldzaam Vlaams importstuk in (Noord-)Holland. Van het hoogversierd rood aardewerk zijn er nog drie losse wandfragmenten gevonden. Een rood aardewerken kan van het type r-kan-59 is ongeglazuurd op één klein spettertje glazuur na. De kan heeft over het gehele oppervlak veel draairibbels. Verder werden er nog twee fragmenten van kogelpot aardewerk aangetroffen met een bezemstreek decoratie. Ook

werden er nog een fragment van een baksteen, een fragment van een maalsteen en een stuk sintel in dit deel van de waterput gevonden.

6.2 Waterput 2V, vondstnummer 85

Het betreft hier een waterput met een opvallend kleine insteek. De waterput is opgebouwd uit twee gevlochten manden van wilgentenen. Naast de waterput zaten vier planken in de grond. Uit de waterput is een minimum aantal exemplaren van 26 stuks aardewerk geborgen (V85).

Het aardewerk is onderverdeeld in Maasvallei aardewerk, kogelpot aardewerk en Pingsdorf-type aardewerk.

Het minimum aantal exemplaren van Maasvallei aardewerk bestaat uit tien kannen. Aan geen van de kannen is een specifiek type toe te kennen. Hiervoor waren de kannen te fragmentarisch, want het merendeel bestond uit bodemfragmenten. Dit aardewerk is te dateren tussen de 11de en de 13de eeuw.

Van het kogelpot aardewerk werd een minimum aantal exemplaren van zes stuks gevonden, deze kogelpotten zijn op basis van de magering (zand) te dateren tussen de 10de en de 14de eeuw.

Er werd een minimum aantal exemplaren van tien stuks van Pingsdorf-type potten gevonden, helaas te fragmentarisch om er een specifiek type aan toe te kennen. De keramiek is te dateren tussen de 10de en de 12de eeuw.

De vondsten zijn waarschijnlijk in de waterput beland bij de demping ergens in de 11de of de 12de eeuw. Verder werd er nog een fragment van een plavuis van rood aardewerk gevonden, vier brokken sintel, drie fragmenten blauwe leisteen en zes brokken maalsteen.

Er werd in deze waterput ook een redelijke hoeveelheid botmateriaal aangetroffen van rund, schaap/geit, varken en vogel. Het botmateriaal bestond uit fragmenten, deze zijn verder gespecificeerd in de tabellen met het vondstmateriaal.

6.3 Waterput 2AI, vondstnummer 76

Deze waterput is in het vlak niet te zien geweest maar werd ontdekt met het zetten van het profiel T-T aan de Laatzijde. Onder de fundering kwam een grote insteek tevoorschijn waarin veel Andenne scherven gevonden werden (V74 en V75). De waterput is opgebouwd uit vlechtwerk, dat voor een groot deel was vergaan. Het geheel ging erg diep en liep ver door onder de stoep. Hierdoor werd het onderzoek bemoeilijkt. Er is een profiel getekend en er is vondstmateriaal geborgen uit de waterput dat vondstnummer 76 gekregen heeft.

Opvallend genoeg werd in deze waterput een zeer grote hoeveelheid vondstmateriaal gevonden van zeer fragmentarische aard. Door de zeer kleine fragmenten was het onmogelijk om een minimum aantal exemplaren vast te stellen. Hier zal een overzicht gegeven worden van de aantallen fragmenten per aardewerksoort. Van het kogelpot aardewerk werden er in totaal 76 fragmenten gevonden waarvan de kleur van de fragmenten varieerde tussen rood en grijs. Alle fragmenten hadden een relatief fijne magering en zijn daardoor te dateren tussen de 12de en de 14de eeuw.

In totaal 100 fragmenten Maasvallei aardewerk werden er aangetroffen met een rozig baksel. Het enige dat er over deze voorwerpen gezegd kan worden is dat zij een lensvormige bodem hebben. Zelfs het aantal bodems was vanwege het fragmentarische karakter niet vast te stellen.

Van het Pingsdorf-type aardewerk werden er in totaal 226 fragmenten gevonden, deze zijn op basis van het baksel verder onder te verdelen. Van het baksel dat gelig van kleur was met beschildering werden er 112 fragmenten gevonden, van de fragmenten die grijs en steengoedachtig aandeden werden er 129 fragmenten gevonden, van de fragmenten die een lichtgrijs baksel hadden met een roze zweem erin werden er 83 fragmenten aangetroffen en ten slotte werden er nog 14 fragmenten aangetroffen die een oranje-rood baksel hadden.

Verder werden er nog 24 stukjes huttenleem gevonden. Er werd geen botmateriaal aangetroffen in deze waterput.

De totale schervenverzameling zal omstreeks de 12de eeuw te dateren zijn. Het fragmentarische karakter kan wijzen op een herdeponering van het materiaal. Wellicht is een oudere afvalkuil omgewerkt bij het met grond dempen van de waterput. De waterput kan daardoor in principe ouder zijn, maar gezien de kwetsbare bouwtechniek is niet te rekenen op een lange gebruikstijd (wellicht enkele decennia).

7 TOPOGRAFISCHE EN SCHRIFTELIJKE BRONNEN OVER DE BROUWERIJ HET FORTUIN

Peter Bitter

7.1 Inleiding

De opgravingslocatie maakte ooit deel uit van een groot gebouwencomplex, waarin van de 17de tot en met de 19de eeuw de brouwerij Het Fortuin was gevestigd. Van de brouwerij zijn slechts een paar afbeeldingen bewaard omdat het complex reeds kort na de opheffing in 1891 is afgebroken. De opgraving heeft enkele nieuwe gegevens opgeleverd over de inrichting van de brouwerij. Onderstaand worden deze gegevens in verband gebracht met de topografische en schriftelijke bronnen.

De locatie van de percelen wordt onderstaand steeds beschreven aan de hand van de Kadastrale Minuut van 1832.

7.2 Gebouwen en gereedschappen van een brouwerij

Het brouwen van bier was een gecompliceerd proces en hiervoor waren verschillende voorzieningen nodig. Door de schaalvergroting in de 16de eeuw was deze nijverheid zeer kapitaalintensief.¹⁵ Globaal kan men drie fasen onderscheiden: het maken van het mout, het bereiden van de wort en het eigenlijke brouwen van het bier.

Het maken van de mout kon plaats vinden in een apart bedrijf, de mouterij. Grotere brouwerijen hadden ook wel een mouterij in het eigen bedrijf. Als eerste werd graan in water geweekt (in de 'meltbak') en daarna uitgespreid en bevochtigd om de graankorrels te laten ontkiemen. Vervolgens liet men het kiemproces eindigen door de kiemen te drogen op een droogzolder en ze vervolgens licht te roosteren op een eest. De eest bestond uit een geperforeerde vloer¹⁶ bovenop een soort rechthoekige oven met trechtervormige bovenhelft. Op de eest werden de kiemen uitgespreid op matten van paardenhaar en verhit. De worteltjes en kiembladjes werden daarna van de geroosterde plantjes verwijderd door deze te trappelen en te zeven. Vervolgens werden de zaden grof vermalen, het zogenaamde 'schroten', tot de mout.

In de beslagkuip werd van de mout een vloeistof bereid, de 'wort'. De mout werd daartoe in de grenenhouten beslagkuip met warm water vermengd. Het warme water werd op een apart vuur verhit. Onder voortdurend roeren werd het zetmeel uit de mout in het water opgelost. Door het kiemen waren er ook enzymen gevormd waardoor het zetmeel werd omgezet in suikers. De brij werd vervolgens gefilterd, waarbij de vloeistof (de 'wort') werd overgegoten in een tweede kuip, de eigenlijke brouwketel. Het residu van het filteren, de 'bostel', werd wel verkocht als veevoer.

De brouwketel was doorgaans van koper en was eerder een open ronde bak dan een echte ketel- wel kon hij een houten deksel hebben om warmteverlies te beperken. Hij stond op een soort oven, bestaande

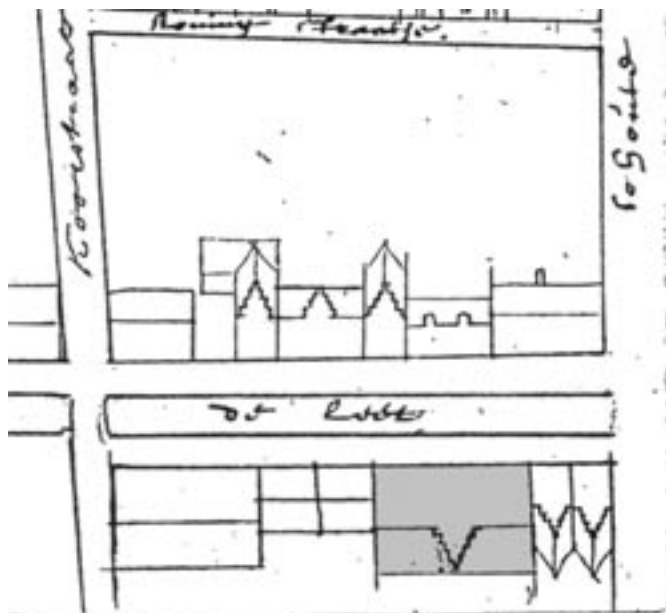

De Laat gezien vanaf de Koorstraat. Met rechts bierbrouwerij Het Fortuin. (anoniem, 1871) [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

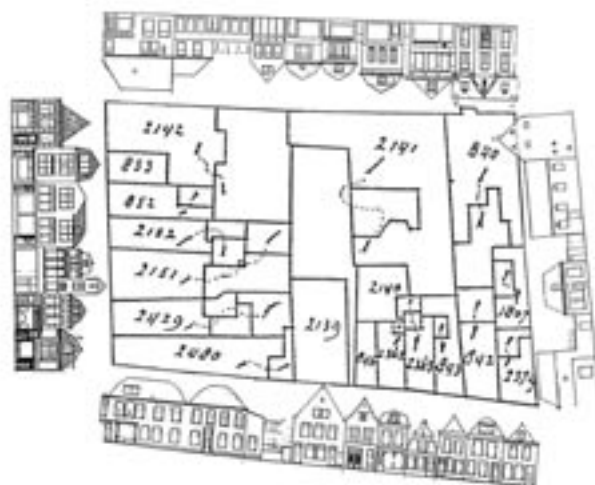
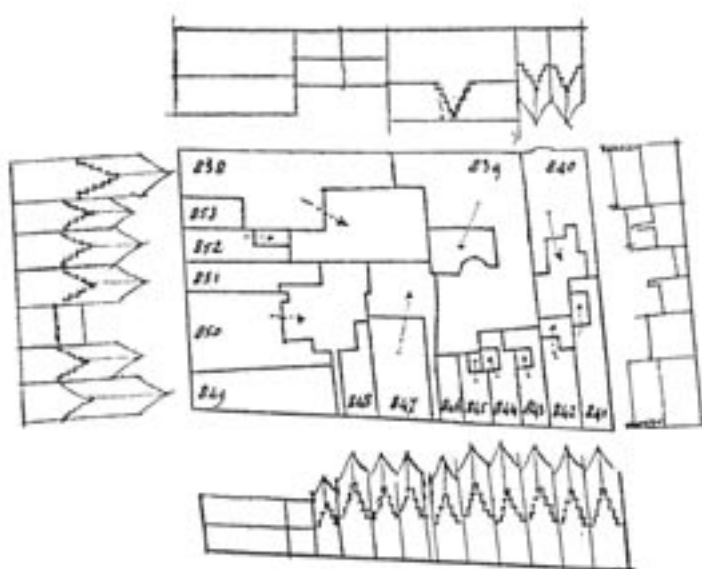
uit een stevige ronde bakstenen onderbouw waarin werd gestookt, waar de ketel bovenop stond. In de brouwketel werd al roerende de wort gekookt, waardoor het werd gesteriliseerd en de enzymwerking stopte. Tegelijk voegde men hop toe als smaakstof. Van de brouwketel goot men de warme vloeistof over in koelbakken en hieraan werd nog gist toegevoegd. Van de koelbakken ging de vloeistof in de 'gijlkuip', waarin het gistte tot bier. Bij de gisting worden suikers omgezet in alcohol. Tenslotte werd het bier in tonnen opgeslagen. Het bier kon in de ton ook nog nagisten, waartoe men het spongat van de ton geopend liet. Het schuim dat tijdens de nagisting uit dit gat kwam, werd opgevangen in lage bakken, de 'vloten'. De eenmaal gesloten tonnen werden getransporteerd door middel van de boom, een balk met twee haken die door twee mannen werd gedragen.

Er was een grote variatie aan soorten en smaken bier, als gevolg van verschillen in de gebruikte graansoorten, de wijze van eesten, het kalkgehalte en de zuiverheid van het water en verschillen in de uitvoering van de opeenvolgende handelingen.

Al met al bevatte een brouwerij dus verschillende kuipen, deels verwarmd, alsmede opslagruimte voor de tonnen. Het gedeelte van de mouterij bevatte een kiemvloer, een warmwaterketel en meltbak, een droogzolder, een eest en een molen (meestal een rosmolen), met eventueel opslagruimte voor een voorraad mout. Bij een brouwerij behoorde meestal ook een eigen waterschuit (de Alkmaarse brouwers haalden hun water via Schoorl dam uit de duinen) en voor het lossen hiervan was een kade met een speciale

Linksboven: Fortuin kaartuitsnede 1660 1673. Rechtsboven: Uitsnede uit de kaart van Cornelis Drebbel (1597) [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]; Linksonder: kadasterkraat uit 1832 met de gevels van 1660 1673; Rechtsonder: de kadasterkaart van 1885 met de gevels uit 1980

waterhevelinstallatie nodig. Brouwerijen bevonden zich stevast aan een bevaarbare gracht. Vaak was er ook opslagruimte in een of meerdere pakhuizen. Bij een brouwerij kon ook nog een wagenhuis, stal en hooisluur horen, vanwege het transport. Tenslotte was het gebruikelijk dat de eigenaar van een bedrijf, of zijn bedrijfsleider, op of naast het bedrijf woonde.

Al bovenstaande elementen blijken ook aanwezig te zijn geweest bij de brouwerij Het Fortuin.

7.3 De brouwerij op afbeeldingen

Van vlak vóór de sloop in 1891 dateren twee afbeeldingen van de brouwerij. Het meest informatief is een prent die in 1880 als briefhoofd is gebruikt. De panden zijn kort tevoren ook gefotografeerd, vlak voor de demping van de Laet (1872). Geheel rechts op de foto staat het aangebouwde achterhuis achter het hoekpand Laet/Koorstraat dat nog steeds aanwezig is (nu Laet 237-westdeel). Links van het achterhuis is de tuinmuur te zien van de tuin van het hoekpand, ongeveer ter plekke van het huidige Laet 233 en 237-oostdeel.

Het hoofdgebouw van de brouwerij bestond toen uit een fors dubbelpand met de langsgevel parallel aan de Laet. Het was 2 verdiepingen hoog met daarboven een zolderverdieping en een vliering. Boven

de hoofdingang middenin de lijstgevel aan de Laat was een beeldnis met het houten beeld van Vrouwe Fortuna. Dit beeld is na de sloop geborgen en bevindt zich thans in het Stadhuis. Op de Kadastrale Minuut van 1832 besloeg dit hoofdgebouw het kavelnummer A839. Op de prent is te zien dat achter het hoofdgebouw aan de Laat een tweede vleugel stond van gelijke hoogte. Op de prent is hiervan alleen de kopse gevel te zien. Uit de Kadastrale Minuut van 1832 blijkt dat deze tweede vleugel in feite iets korter was dan de hoofdvleugel aan de Laat en dat de kopse gevels dus niet echt naast elkaar stonden zoals op de prent is getekend.

Ter plekke van de achtergevel (zuidgevel) van deze tweede vleugel zijn in de opgravingen de zware funderingen 4A gevonden uit de late 14de, vroeg 15de eeuw. Vermoedelijk bestond in elk geval deze tweede vleugel in de kern dus nog uit een fors 14de-/15de-eeuws gebouw! Over de ouderdom van de voorste vleugel, het hoofdgebouw, heeft de opgraving helaas geen nadere gegevens opgeleverd.

Het hoofdgebouw doet sterk denken aan de hoofdgebouwen van een paar andere brouwerijen uit de 17de eeuw. Zo was ook de brouwerij De Starrekroon aan de Turfmarkt uit de 17de eeuw een fors gebouw met 2 verdiepingen met vrij kleine rondboogvensters en een soortgelijke zolderverdieping. Ook het linkerpand van brouwerij Het Zwaard aan de Oudegracht 26, archeologisch gedateerd in de vroege 17de eeuw, lijkt hier veel op. De zolderverdieping was voorzien van rechthoekige lage vensters. Vermoedelijk zijn dit grote ventilatiegaten die zijn aangebracht in de borstwering en diende de zolder als droogruimte - misschien voor de mout? Links van het hoofdgebouw (aan de oostzijde) bevond zich eind 19de eeuw het woonhuis van de brouwer. Het was een dubbelpand, gevormd door twee panden met elk een eigen schilddak en een gezamenlijke lijstgevel. Opvallend is de grote erker voor de rechterhelft, welke ook op de kaart van 1832 goed zichtbaar is. Het dubbelpand droeg in 1832 de aanduiding A840.

Rechts van het hoofdgebouw (aan de westzijde) stond in 1880 een pandje met een lijstgevel en dubbele deuren. Hier was kennelijk nog een onderdeel van de brouwerij ondergebracht, wellicht een wagenhuis en/of stal.

Van vóór de 19de eeuw zijn er slechts twee enigszins betrouwbare afbeeldingen van de brouwerij, beide op kaarten. De oudste voorstelling is op de kaart van Cornelis Drebbel uit 1597. Op de latere kaarten

is dit kaartbeeld vrij onnauwkeurig gekopieerd (onder andere door Joan Blaeu in 1649), zodat we verder over weinig hoogwaardig cartografisch materiaal beschikken. In het huizenblok zien we in 1597 het grote hoofdgebouw terug als een enkel pand met de gevel parallel aan de straat. Het pand heeft aan de achterzijde drie driehoekige dakkapellen. Er staat een opvallend grote schoorsteen middenin het pand. Opmerkelijk genoeg is niet te zien dat het hoofdgebouw uit twee vleugels naast elkaar bestaat. Aan de oostkant zien we tussen dit hoofdgebouw en de Ruiterssteeg twee panden met trapgevels. Ze hebben een zolderverdieping met borstwering en kennelijk geen aangebouwd achterhuis. Aan de westkant van het hoofdgebouw is in 1597 meteen de tuin van het hoekpand Koorstraat/Laat getekend. Het enige andere nauwkeurige kaartmateriaal is een reeks pentekeningen in het Regionaal

Uitsnede uit de kaart van S.P. van Diggelen uit 1823 van het blok tussen Koorstraat, Laat, Ruiterssteeg en Oudegracht [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

Archief Alkmaar,¹⁷ te dateren rond 1660/1673, waarop een onbekende tekenaar alle gevelbeelden van de binnenstad heeft ingetekend. Delen van het huizenblok van Het Fortuin zijn te vinden op vier kaartjes, waarop tezamen alle gevelwanden rondom het huizenblok zijn getekend. Deze geveltekeningetjes zijn in bijgaande afbeelding gecombineerd met de Kadastrale Minuut van 1832. Hoewel de pentekeningen erg klein zijn en de schaal van de kaartjes niet helder is, blijken ze voortreffelijk overeen te komen met de erfindelingen van 1832.

Aan de Laat heeft het hoofdgebouw van de brouwerij middenin de voorgevel een hoge trapgevel. De beide pandjes ten oosten ervan, tot de hoek Ruiterssteeg, hebben nog steeds trapgevels (ze zullen hierna worden aangeduid als A840-West en –Oost). De tussenruimte tussen het hoekpand Koorstraat/Laat en het hoofdgebouw lijkt volgebouwd met twee tegen elkaar geplaatste gebouwtjes met de kap parallel aan de straat. Het linker pandje is later vervangen door de aanbouw met lijstgevel die eind 19de eeuw bij de brouwerij hoorde. Opvallend genoeg blijkt het hoekpand destijds een stuk groter en forser te zijn geweest dan het huidige bouwvolume. Het westelijke tussenpandje was eind 19de eeuw weer verdwenen en hier was toen de tuin van het intussen ingekorte hoekpand. Het kavelnummer uit 1832 van het hoekpand wordt in het navolgende onderverdeeld op grond van de 17de-eeuwse indeling in A838-West (hoekpand) en A838-Oost1 en A838-Oost2.

Het kaartje van de Oudegracht-zijde toont ons een zestal trapgevels vanaf de hoek Ruiterssteeg, dan een steeg, dan weer vier trapgevels en dan de zijgevel van het hoekpand Koorstraat/Oudegracht. De steeg correspondeert met de steeg die zich in 1832 bevond tussen de panden Oudegracht 234/236 (A846) en Oudegracht 238/240 (A847).

Het pand Oudegracht 238/240 (A847) bestond rond 1660 nog uit twee smalle panden. De opgegraven beerput ligt recht achter het oostelijke van deze twee pandjes.

De oudste weergave van de locatie is op de ingekleurde kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560. Hij tekende geen gebouwen in detail, maar gaf de bebouwde terreinen slechts aan door middel van een rode inkleuring. Uit de kaart valt derhalve weinig meer af te leiden dan dat er rond 1560 inderdaad langs de Laat tussen de Koorstraat en de Ruiterssteeg (min of meer) aaneengesloten bebouwing stond. Aan de zijde van de Oudegracht stond toen nog geen bebouwing omdat zich hier de Oudegracht als vestgracht bevond, met een stadsmuur. De Ruiterssteeg bestond toen al en verbond een weg langs de Laat-zuidzijde met de weg achterlangs de vesten. De bebouwing langs de Oudegracht kwam pas tot stand nadat in 1573 de Kennemersingel was gegraven als nieuwe vesting. De Oudegracht verloor toen haar defensieve functie en werd in de jaren 1575-1585 heringericht als een woongracht- voor de doorbraak van de Brillesteeg werd bijvoorbeeld in 1575 een huis door de stad opgekocht.¹⁸

7.4 Eigenaren van de brouwerij en hun activiteiten

De brouwerij Het Fortuin bestond begin 17de eeuw uitsluitend uit het hoofdgebouw aan de Laat. De eigenaren waren in de loop der eeuwen steeds tamelijk tot zeer welgesteld. Meermalen bezaten de eigenaren ook diverse andere panden in de stad en daarbuiten soms weilanden, een akker, een tuin of een boomgaard. Van al deze eigenaren was het brouwersvak wel steeds het hoofdberoep en meestal woonden de brouwers ook in of vlak naast de brouwerij. De schriftelijke bronnen geven tevens enkele aanwijzingen voor bouwactiviteiten aan de brouwerij.¹⁹

De brouwerij werd in 1646 gekocht door Pieter Jansz Bal, voor het forse bedrag van f. 9750. Van de verkoopster, Guurtje Vermensd, wordt in de overeenkomst vermeld dat zij de helft had geërfd van haar moeder in 1628 en de andere helft van haar man in 1631.²⁰ Pieter kocht in de jaren hierna nog huizen aan de Oudegracht, Verdrunkenoord, Ritsevoort, Langestraat en Vrouwenstraat. Zijn dochter Maria trouwde in 1660 met chirurgijn mr. Jacob Ruijter.²¹ Zijn rol in de brouwerij is onduidelijk, maar wellicht assisteerde hij toch in de bedrijfsvoering na het overlijden van zijn schoonvader. Jacob kocht in 1665 het pand dat aan de oostkant van de brouwerij stond voor f. 1050.²² Hij vestigde hierin vervolgens een bierhuis bij de brouwerij. Dit was een verkooplokaal waar niet alleen handelaren en tappers maar ook particulieren bier konden halen. Het gaat om het huis met trapgevel dat op de kaart van 1660/1673 direct naast het hoofdgebouw stond (A840-West). Blijkens de transportakte had het pand een gemene muur met het buurpand ten oosten, het hoekhuis aan de Ruiterssteeg.

In 1669 wordt de brouwerij verkocht door de onvolwassen kinderen van Pieter Jansz Bal en van Jacob Ruijter.²³ Kennelijk waren Jacob en Maria Ruijter overleden, evenals Maria's ouders.²⁴ Het wordt omschreven als 'een brouwerij genaamt de Fortuijn en het bierhuijs daer bij zijnde met gereetschap en voorts alle het gunt tot en aan deselve Brouwerij is dependeerende, met de belastinge van 2000 gld toecoemende Jan van Kessel scilder tot Amsterdam'. Er is blijkbaar een lening verstrekt met de brouwerij als onderpand. Dit bedrag moet dus bij de verkoopprijs van f. 4500 worden opgeteld om de werkelijke waarde van het onroerend goed te berekenen. De koper is Willem Keijser uit Haarlem, die vervolgens naar Alkmaar verhuisde.

Willems dochter Maria Keijser verkocht de brouwerij in 1681 aan Cornelis Roos.²⁵ Er is geen verkoopprijs vermeld, wel nog steeds de belasting van de brouwerij met een schuld van f 2000 ten gunste van Jan van Kessel. Het complex wordt in de transportakte van 1681 geschetst als 'de brouwerij genaemt de Fortuijn en het bierhuijs daer besijden van gelegen staende en leggende aen de suijtzijde van de Laet belent het houckhuijs van het Ruijtersstegje ten oosten en de erfgenamen van Dirck Visscher ten westen ende Arent Veenboer ten zuijden met een vrije uijtgangh door de steeg tot op de graft ende met een gerechte vierde part van deselven steeg ... met de ketel, coelbacken, kuijpen ende andere gereetschap, mitsgaders de daarbij sijnde waterschuijt, vaten, vlooten ende saeken daerbij sijnde'. Bij de condities van de verkoop staan nog enkele interessante gegevens. Zo mag de brouwer zijn waterschuit aan de kade van de Oudegracht leggen voor het huis van Arent Veenboer. De genoemde steeg loopt vanaf de brouwerij naar de Oudegracht langs het huis van Arent Veenboer en er is zelfs een watergoot (vermoedelijk voor hemelwaterafvoer) aangelegd onder de osendrop (overstek van het dak) van het huis van Arent Veenboer, die mag worden gehandhaafd. Er is vervolgens sprake van een tweede goot ten westen van de muur van de brouwerij 'waerdoor het water van de middelgoot loopt' alsmede van een derde 'houten goot leggende aende brouwerij daer de ketel staet ten zuijden' – de situering van dit alles is onduidelijk. Verder is er een 'conditie dat de wup²⁶ van de brouwerij gaende over het erfe vande erfgenamen van Henric Arentsz Weteringh zal mogen blijven sulcx die nu staet tot de tijd toe dat de beide voorsz erfgenamen van Henric Arentsz zal werden getimmerd' – er is kennelijk een constructie op een leeg buurerf die moet worden afgebroken indien men het terrein weer wil bebouwen. Het gaat vermoedelijk om de installatie waarmee water uit de waterschuit naar de brouwerij werd geleid. Brouwerijen hadden daartoe meestal een soort verhoogde waterbak op de kade staan, waarvandaan het water met een goot naar het bedrijf werd gevoerd. Helaas is niet bekend welke panden precies van Arent Veenboer en Hendrik Arentsz Weteringh waren.²⁷ De steeg is ongetwijfeld dezelfde als de steeg tussen Kad.A846 en A847 die we ook al op de kaart van 1660/1673 hadden gelokaliseerd. Hij wordt niet genoemd in eerdere akten, maar dat kan ook liggen aan de beknoptheid van de beschrijvingen daarin.

Cornelis Roos en zijn eerste echtgenote Eva Lourens Schotvanger verkochten in 1681 een huis aan de Langestraat en in 1683 verkochten ze hun woonhuis aan de oostzijde van de Houttil.²⁸ Mogelijk gingen ze toen in hun bedrijf wonen, bijvoorbeeld in het pand dat in 1681 te boek stond als het bierhuis.

Na het overlijden van Cornelis Roos (circa 1695)²⁹, erfde zijn dochter Alida, gehuwd met Willem Eubels, de brouwerij.³⁰ Kort hierna overleed Alida en Willem hertrouwde (rond 1700) met Elisabeth Hemmers.³¹ In 1704 kocht Eubels het grote hoekhuis Koorstraat/Laat (A838-W) met paardenstal voor maar liefst f. 2225 en waarschijnlijk diende dit pand als hun woonhuis bij de brouwerij.³²

Eubels kocht en verkocht in de loop der tijd verscheidene panden in de stad, waarvan het merendeel ongetwijfeld verhuurd werd. Zo kocht hij in 1707 een pand verderop aan de Laat (143, tegenwoordig V en D) van zijn zwager Laurens Roos.³³ Bij de verkoop wordt het omschreven als het huis 'daar nu de roos uijthangt' en kennelijk had Laurens een uithangbord met naamsverwijzing aan de gevel aangebracht. Bij de verkoop in 1707 bleek Eubels het overigens omgedoopt te hebben in het Wapen van Leiden. Laurens werd apotheker aan het Fnidsen³⁴ en later winkelier in linnen en kant.

Een van de belangrijkste aankopen van Eubels was ongetwijfeld een mouterij en eest met een pakhuis, gevestigd op het Luttk Oudorp 20, in 1710. Dit was oorspronkelijk het hoofdgebouw geweest van de brouwerij De Werelt op Stutten maar in het bedrijf werd inmiddels slechts de mouterij voortgezet.³⁵ Het lijkt aannemelijk dat deze mouterij ten dienste stond van brouwerij Het Fortuin.

Eubels kocht in de loop der jaren ook enkele buurpanden van Het Fortuin. De beide pandjes tussen het

hoekhuis en de brouwerij, afgebeeld op de kaart van 1660/1673, waren eind 17de eeuw nog in handen van één eigenaar die ze vermoedelijk als woonhuis verhuurde. In transporten worden ze dan namelijk nog omschreven als twee kamers.³⁶ De westelijke kamer (A838-O1) werd in 1699 nog voor f.50 verkocht aan Teunis Ouburg³⁷ en hoorde nadien steeds bij het hoekhuis. Toen Eubels in 1704 het hoekhuis kocht, zal de daarbij vermelde paardenstal zich wel in dit pandje (A838-O1) hebben bevonden. In 1704 werd door Eubels ook de oostelijke kamer (A838-O2) verworven en als bijgebouw bij de brouwerij gevoegd.³⁸ Op het hoekhuis bij de Ruiterssteeg na had hij nu dus de hele gevelwand aan de Laatzijde in handen. Ook aan de achterzijde van de brouwerij deed hij aankopen. Zo verwierf hij in 1710 Oudegracht 228 (A843) voor f. 370 en in 1720 Oudegracht 234/236 (Kad.A846) gelegen aan de steeg (!), voor f. 450.³⁹ Beide dienden als pakhuis. In 1730 blijkt Oudegracht 234/236 te worden verhuurd.

Na het overlijden van Willem Eubels (1728) werden diverse bezittingen door zijn weduwe Elisabeth Hemmers (of Van Hem) één voor één van de hand gedaan, waaronder de mouterij op het Luttk Oudorp in

*Houten beeld van Vrouwe Fortuna, dat ooit de gevel van het hoofdgebouw van de brouwerij sierde. Het beeld is tegenwoordig opgesteld in het stadhuis. Wellicht is de gevel aan de Laat, waar dit beeld in een beeldnis werd geplaatst, gebouwd door Jan Caspar Witte rond 1800 (foto: J. Elsinga, 1976)
[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]*

1729,⁴⁰ hun woonhuis op de hoek Koorstraat/Laat met stal in 1730,⁴¹ de wijnkoperij Het Wapen van Leiden in 1734⁴² en in 1736 ook de brouwerij Het Fortuin met naastgelegen bierhuis en woonhuis. Deze laatste gingen voor f. 5.340 naar haar schoonzoon Klaas Maartensz Kluft, die dat jaar huwde met Catherina Eubels.⁴³ Het complex wordt in de transportakte als volgt omschreven: ‘Een brouwerij genaamt ‘het Fortuin’, met desselfs ketels, kuipen, bakken, waterschuijt & legger, mitsgaders verder ap en dependentien van dien, als vaatwerk en ’t gunt meerder tot exercitie der brouwerij is gehoorende, met een hujs en erve alles annex den andere aan de zijdzijde van de Laat alhier, en het bierhujs daar bezijden aan, uijtcoomende op de Oudegragt’.⁴⁴ Een ‘wup’ wordt niet genoemd maar dat kan aan de beknoptheid van de akte liggen. Het is onduidelijk of in Het Fortuin het volledige brouwproces werd bedreven, inclusief productie van de mout (ontkiemen op moutzolder, vermalen tot mout) of dat de mout elders werd ingekocht.

Catharina was reeds vier jaar later weduwe en ze verkocht de brouwerij met het woonhuis in 1741 aan Pieter de Gruijter voor f. 6100. Deze verkocht het in het volgend jaar al aan Frans Robbé voor f. 6000, die het nog datzelfde jaar doorverkocht aan Jan de Gooijer ‘de Oude’ voor slechts f. 3500. Deze was een grutter op het Luttk Oudorp⁴⁵ die vervolgens zijn zoon Jan in de brouwerij te werk stelde. Nadat Jan de Gooijer junior een paar jaar later naar Schiedam was vertrokken,⁴⁶ werd de brouwerij in 1750 door zijn vader verkocht aan Pieter van Dijk en diens echtgenote Cornelia Vermeulen. In de opeenvolgende transporten tot en met

1750 is de beschrijving vrijwel identiek aan die van 1736, met als enige verschil dat Jan de Gooijer een tweede waterschuit aan de brouwerij toevoegde.⁴⁷

Inmiddels ging het met de brouwersnering in Alkmaar, zoals in heel Holland, bergafwaarts. Al in de late 17de eeuw ging de toegenomen wijnconsumptie ten koste van de bierafzet, maar er kwamen na 1700 nog andere problemen. In een request uit 1750 wijten de gezamenlijke brouwers van Alkmaar, Edam en Purmerend de achteruitgang aan veranderde drinkgewoonten en aan de economische malaise op het platteland door de veepest. Die veranderde drinkgewoonten

Gevelsteen van Oudegracht 238/240 met opschrift JCW 1805

betroffen de consumptie van koffie en thee maar ook de opkomst van brandewijn en jenever.⁴⁸ In 1749 was Het Fortuin één van de vier laatst overgebleven brouwerijen in de stad. De andere waren De Starrekroon (Turfmarkt), Het Zwaard (Oudegracht 26) en Het Lam (Luttik Oudorp/Wortelsteegplein).⁴⁹ Interessant is, dat deze Pieter van Dijk de zoon was van Jacobus van Dijk, een voormalige gorter die brouwer was geworden in De Eenhoorn⁵⁰ - een dergelijke overstap tussen gorterijen en brouwerijen was overigens niet ongewoon.⁵¹ Pieters broer Arnoldus zette de gorterij voort. Pieter daarentegen begon een koffiehuis op het Verdronkenoord (114, Kad.B373), waar hij in 1744 ook als bemiddelde inwoner wordt aangeslagen voor de vermogensbelasting.⁵² Hij had dus vanaf 1750 inkomsten uit zowel het bier als de koffie.

In 1755 kochten Pieter en Cornelia het hoekhuis van de Ruitersteeg voor f. 400 en richtten dit in als hun woonhuis. Zij bezaten ook nog andere pandjes in de stad, waarvan vlakbij Het Fortuin een pakhuisje op de oosthoek Ruitersteeg (A854) en kamers aan de Laat-noordzijde nabij de Schoutenstraat (A724 en A725). In 1760 kochten zij voor f. 350 het huis Oudegracht 236 (Kad.A846), dat in 1736 niet was verkocht maar nog steeds in eigendom was van Catharina Eubels.⁵³

Het echtpaar verkocht de brouwerij in 1779.⁵⁴ Het complex van het Fortuin en aangrenzende bezittingen bestond toen uit: '1 brouwerij genaamt Het Fortuijn met desselfs keetels, kuipen, bakken, twee waterschuijten mitsgaders alle verdere ab en dependentiën vandien als vaatwerk en tgeen verder tot exercitie der Brouwerij behorende, met een woonhs en erve, Item 't bierhuijs daar bezijden daarnaast c.a., 2. stal met desselfs erve, 3. een huijs en erve op de hoek van het Ruijterssteegje, thans het woonhuijs van voorn. brouwerij, en zijnde deeze drie perceelen aan elkanderen verheelt, 4. huis, thans ingericht tot pakhuijs aan de Noordzijde van de Oudegracht.' De laatste is het pand Oudegracht 236 (Kad.A846) oostelijk naast de steeg.

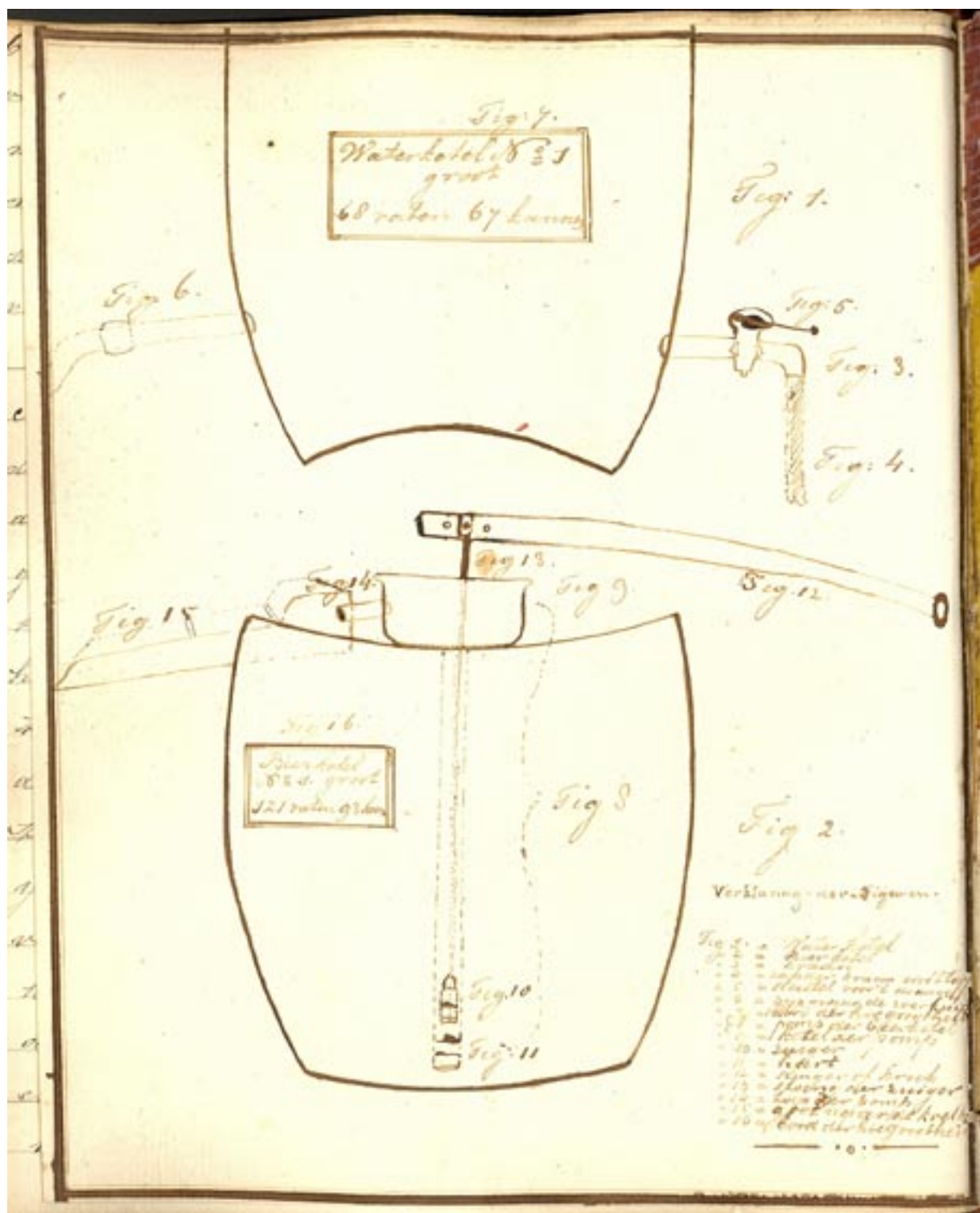
De kopers waren mr. Joan Groot en zijn vrouw Jacomina van den Berg. Hij was een Hoorns regentenzoon die een paar jaar eerder gehuwd was met de Alkmaarse en in 1779 naar Alkmaar verhuisde.⁵⁵ Hoewel hij in Hoorn al notaris was, nam hij in Alkmaar het brouwersbedrijf ter hand. Hij was vanaf 1784 schepen,⁵⁶ maar werd in de commotie rond de afzetting van de patriotten in 1788 uit het stadsbestuur gezet. In de eerste jaren van de Franse omwenteling zou hij zelfs de functie van schout bekleden (1795-1797). Joan en Jacomina kochten in 1782 nog een wagenhuis aan de Laat op de oosthoek van de Ruitersteeg voor f. 305.⁵⁷ In 1797 verkochten ze de brouwerij en diverse andere panden, waarna mr. Joan Groot zich als notaris in Alkmaar liet inschrijven.

De kopers van de brouwerij in 1797 waren Frans Hendrik Smet, wonend te Amsterdam, en Jan Caspar Witte, woonachtig te Hoorn.⁵⁸ In 1803 nam Witte de andere helft van de aankoop over van de weduwe van zijn Amsterdamse compagnon.⁵⁹ Jan Caspar Witte (1767-1832) was een bemiddelde immigrant uit de omgeving van Osnabrück. Hij was in 1785 naar Amsterdam getrokken en had daar een opleiding gekregen als brouwersknecht. Jan Caspar huwde daar in 1798 met Catharina Zwering.

In zijn bedrijf werkten naast lokaal personeel ook drie tot vijf knechten afkomstig uit Osnabrück en omgeving. Deze immigranten waren bij hem inwonend in zijn woonhuis Laet 221.⁶⁰ Jan Casper kocht

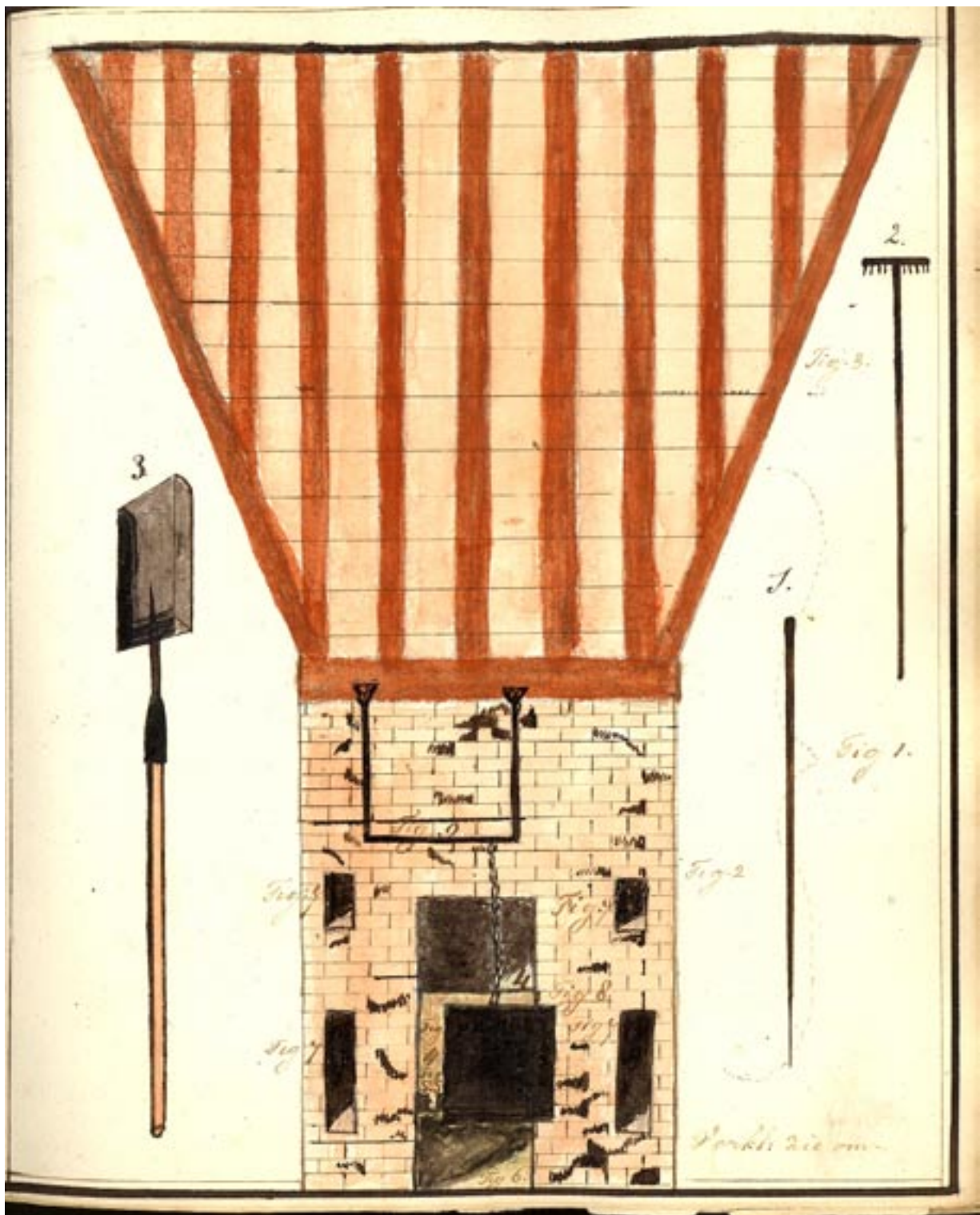
Titelpagina van "Mijne geliefkoosde uren" uit 1862-1865, door J.J.G. Wahlen [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

De warmwaterketel en de brouwersketel (J.J.G. Wahlen, 1862-1865) [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

nog verscheidene andere panden in de stad op die hij verhuurde. Hij bezat ook diverse landerijen in de omgeving. In 1832 verdeelden zijn weduwe en 6 kinderen (een zevende was voortijdig overleden)⁶¹ een boedel met een waarde van maar liefst f. 146.400!

Kort na 1797 is de moutmolen gesticht in Oudegracht 236 (Kad.A846), een pakhuisje dat sinds 1760 bij de brouwerij was gebleven. In 1801 wordt de aanwezigheid van de mouterij het eerst vermeld, met de kanttekening dat de ligging aan de Oudegracht ook nodig was omdat het zoete water met schuiten van Schoorlham moet worden gehaald. De benodigde grondstoffen waren gerst, spelt, hop en turf, 'zijnde

Eest. De eest is een bakstenen constructie, waarvan de bovenste delen zijn versterkt met grenen balken, met bovenop een eestvloer van geperforeerd plaatijzer (J.J.G. Wahlen, 1862-1865) [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

Zeeuwse garst en Engelse en Vlaamse hop de beste, schoon bij gebrek ook inlandse gebruikt wordt⁶². De rosmolen van de mouterij werd ook gebruikt voor het aandrijven van een pompinstallatie die het water uit de waterschuit haalde. In de 19de eeuw bestond de brouwerij steeds uit het hoofdgebouw aan de Laat met erachter het pakhuis en de mouterij aan de Oudegracht, met het woonhuis op de hoek Laat/Ruitersteeg.

Inmiddels waren de concurrerende brouwerijen alledrie van het toneel verdwenen: de Starrekroon ging

In het vat nagistend bier, met vloten eronder voor de opvang van het schuim. De vaten dragen het bedrijfsmerk (J.J.G. Wahlen, 1862-1865) [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

in 1770 failliet. Het Lam werd in 1798 verbouwd tot militair hospitaal en Het Zwaard in 1801 buiten bedrijf gesteld en in 1809 afgebroken.

Jan Caspar kocht in de loop der jaren ook een reeks panden rondom Het Fortuin aan: Oudegracht 238/240 (A847, 1805, voor f. 600),⁶³ Oudegracht 230 en 232 (A844 en A845, 1819, f. 500), Oudegracht 228 (A843, 1818, f. 300), Oudegracht 224/226 (A842, voor 1832), Oudegracht 222 hoek Ruiterssteeg

(A841, voor 1832), het hoekpand Laat/Koorstraat en Koorstraat 51 (A838 en A853, 1827). Tenslotte bezat hij dus een groot deel van het huizenblok, met als grootste buurman de herberg De Rode Leeuw aan de Koorstraat. We kunnen veronderstellen dat hij ook wel veranderingen in het bedrijf zal hebben aangebracht. Het pand Oudegracht 238-240, tot eind 19de eeuw in gebruik als pakhuis van de brouwerij, heeft nog steeds een gevelsteen met opschrift J.C.W. 1805 en voorstellingen van een bierton en Fortuna. De steen is herplaatst bij een 20ste-eeuwse herbouw van het pand.

In 1816 en 1819 werd over Het Fortuin medegedeeld dat de brouwerij na een moeilijke periode in de Franse tijd weer opbloeide. Als belangrijke neveninkomsten van de brouwerij noemde men ook de biergist, die kennelijk in den lande werd afgezet.⁶⁴ Het bedrijf beschikte in 1829 over ‘twee bierketels, de eerste ter grootte van 98 vaten en 74 kannen en de tweede van 43 vaten en 46 kannen, een waterketel en twee koelbakken; men brouwt er van 2500 tot 3500 vaten bier jaarlijks, hetwelk in de gemeente zelf en in de omstreken verbruikt wordt’.⁶⁵

Na het overlijden van Jan Caspar in 1832 werd de brouwerij voortgezet door zijn zoon Johann Christiaan Coenraad (1811-1841), de laatste jaren samen met zijn oom Coenraad Melchior Witte (broer van Willem). In 1846 zou Coenraad Melchior Witte de brouwerij De Burg stichten in Bierkade 10, een voormalige borstelfabriek die hij het jaar tevoren had gekocht.⁶⁶

In 1841 ging brouwerij Het Fortuin over naar Johannes Jacobus Gerardus Wahlen. Het Regionaal Archief heeft van hem een fraai handschrift, getiteld ‘Mijne Geliefkoosde Uren, geschreven door Johannes Jacobus Gerardus Wahlen in de jaren 1862 1863 1864 & 1865 in Alkmaar’.⁶⁷ Hierin staan brouwrecepten en uitleg van brouwtechnieken, met kleurtekeningetjes van de gereedschappen voor het brouwproces, deels zoals die toen in het bedrijf ook aanwezig waren. Wahlen meldt voorin dat hij voor de recepten ook gebruik maakte van ‘een boek genaamd De Bierbrouwer geschreven door Jacobus Buijs brouwer in de Klundert en dat wij overgenomen hebben van wijlen de Heer J.C. Witte’.⁶⁸

In 1843 had de brouwerij nog slechts één brouwketel en leverde 2400 vaten per jaar.⁶⁹ Diverse van de door Witte rondom de brouwerij aangekochte panden werden in deze periode weer verkocht. Kort na het overlijden van Wahlen in 1875 hertrouwde zijn weduwe Catharina Kuys met Willebrordus Johannes Schoon, om in 1885 naar Utrecht te verhuizen.

De brouwerij werd in 1891 gesloten en vervolgens afgebroken. In 1892-1893 werden de kavels bebouwd met de huizen die er in 2004 nog grotendeels stonden, waaronder het pand Waakt en Bidt op de hoek Ruitersteeg.⁷⁰

7.5 Interpretatie van archeologische sporen

Diverse archeologische sporen kunnen in verband gebracht worden met de archiefstukken en topografische bronnen over Het Fortuin.

Om te beginnen lijkt het hoofdgebouw ooit uit twee vleugels bestaan te hebben, waarvan de achterste uit de 14de eeuw zou kunnen dateren gezien de aangetroffen fundering 4A met de kelder 4B. Het is echter onbekend wat de functies van dit grote gebouw zijn geweest – was hier wellicht al eeuwenlang een brouwerij gevestigd? In het tweede kwart van de 17de eeuw is de kelder gedempt. Wellicht was er een relatie met bouwactiviteiten? Het is denkbaar dat de grote vleugel aan de Laat in die tijd is gebouwd of verbouwd. Het vertoont immers veel overeenkomsten met de hoofdgebouwen van andere brouwerijen uit die tijd.

Enkele 17de-eeuwse sporen die niet bij de brouwerij horen zijn te relateren aan buurpanden. De beerput 6D zal zijn aangelegd tijdens de bouw van de eerste huizen aan de Oudegracht, kort voor 1600. Hij behoorde bij een huis ter plekke van de oostelijke helft van het huidige Oudegracht 238/240 (kad.A847-Oost). Dit huis is afgebeeld op de kaart van 1660/1673 als een doorsneepandje met een zolderverdieping, afgewerkt met een trapgevel. Het huis is vermoedelijk binnen een paar decennia verenigd met het buurpandje aan de westzijde. Vanaf begin 18de eeuw zijn deze twee samen als één pand in de Verpondingen geregistreerd. Dit pand is gedurende de 17de en 18de eeuw bewoond. In 1718 was Jan Jansz Straat de eigenaar, in 1730 zijn weduwe. Daarna houdt zijn zoon Cornelis Straat er een tabakswinkel. Hij is niet onbemiddeld want hij wordt voor de Personele Quotisatie in 1744 zelfs aangeslagen wegens inkomsten

van maar liefst 2500 gulden aan pacht. Hij bezit bovendien een rijtuig ('chais' oftewel een sjees) en een paard. Zijn broer Jan en zuster Maartje woonden nog enige tijd bij hem in.⁷¹ Overigens is de aanslag van de Verpondingen in 1730 voor het dubbelpand niet bijzonder hoog, met een getaxeerde huurwaarde van slechts 60 gulden. De sluitdatum van de beerput ligt rond 1800, hetgeen correspondeert met de nieuwbouw van het pakhuis door Witte in 1805.

Een paar 17de-eeuwse sporen lijken nog te behoren bij het westelijke van de twee pandjes (Kad.A847-West), namelijk de waterput 6A, afvalkuil 6B en askuil 6E. Waterput 6A had nog een uitzonderlijk kenmerk- er was een goot op aangesloten aan de zuidzijde. Men kan zich afvragen of deze constructie toch niet eveneens bij de brouwerij heeft behoord. Was dit wellicht het erf dat in 1681 onbebouwd was, in handen van de erfgenamen van Hendric Arentsz Weteringh en waar de 'wup' van de brouwerij stond? Had de waterput een opslagfunctie voor schoon water uit de waterschuit? We zullen dit zonder verdere schriftelijke bronnen alleen kunnen raden.

Een deel van het hoofdgebouw van de brouwerij bevond zich in de opgraving en hierbinnen is een 18de eeuwse baksteenvloer

7P gevonden met de ovenfundering 7K. Enkele funderingsresten horen bij een binnenindeling in het gebouw (7N en 7Q)- zij lijken de werkruimte rond de oven af te schutten. Het ligt voor de hand om te denken aan een oven waar de brouwketel op stond. Het valt evenwel niet uit te sluiten dat het een installatie is om warm water te maken voor het moutproces – nota bene het is niet bekend of de brouwerij vóór 1797 al een mouterij had. De oven lijkt namelijk niet erg zwaar gebouwd.

In de 19de eeuw was deze oven buiten gebruik gesteld (NB na de bouw van de mouterij aan de achterzijde) en de plek werd doorsneden door goot 7L, waarvan de functie onduidelijk is, en door de goot 7H (waar 7L merkwaardigerwijs niet op aansloot).

De oven is wellicht verdwenen bij een grootscheepse verbouwing die wel op conto van Jan Caspar Witte kan worden geschreven. Daarbij is ook de kopse gevel van het hoofdgebouw vervangen, getuige de aangetroffen fundering 7G die omstreeks 1800 te dateren viel. Deze nieuwe fundering duidt wellicht op een forse verbouwing van het hoofdgebouw. De gevel aan de Laet, met het houten beeld van Vrouwe Fortuna in een beeldnis boven de ingang, zou in deze periode kunnen zijn ontstaan.

Diverse sporen stammen uit de 19de eeuw. Een aantal is in verband te brengen met de bouw van de mouterij in Oudegracht 236 door J.C. Witte in 1797/1801.

De oven 7D in het achterterrein is verbonden met een watergoot die afvalwater dwars door het gehele complex naar de Laet afvoerde (goten 7J en 7H). Deze oven bevindt zich precies in het verlengde van de steeg van de brouwerij aan de Oudegracht. Volgens de schriftelijke bronnen werd in Oudegracht 236 de rosmolen ondergebracht. Gezien het kleine formaat van het huisje is het niet ondenkbaar dat onderdelen van de mouterij niet binnen dit pandje waren gehuisvest maar in het tussengelegen middenterrein. De oven 7D kan heel goed de warmwaterinstallatie voor de mouterij zijn geweest, welke was voorzien van

Advertentie in adresboek van 1876 [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

een goot voor overtollig water.

Langs de steeg werd vermoedelijk in de 18de en 19de eeuw het water de brouwerij ingeleid dat werd gelost door de waterschuit aan de Oudegracht. Waarschijnlijk hadden de houten goot en bak bij spoor 7C op enig moment verband met deze wateraanvoer. Spoor 7C zou heel goed kunnen zijn ontstaan door de sloop van onderdelen van de brouwerij in 1891/1892. Het is denkbaar dat de waterconstructie bij 7C verband hield met een warmwatervoorziening voor de mouterij bij 7D. Overigens ging het meeste water natuurlijk verder naar de brouwketels in het hoofdgebouw.

Intrigerend zijn de constructies 7F en 7E. De constructie 7F is globaal gedateerd rond 1800 en dit zou heel goed de fundering van de eest van de mouterij kunnen zijn geweest. Er zijn enkele stukken fundering buitenom gevonden die zich moeilijk laten reconstrueren maar deze zullen zeker behoord hebben bij een gebouw dat 7F en 7E beschutte. De funderingen 7F doen sterk denken aan de rechthoekige onderbouw van een eest. De functie van de constructie 7E is vooralsnog duister.

De hele constructie kan niet lang hebben bestaan. Immers, op de kaart van 1820 door S.P. van Diggelen en op de daarvan afgeleide Kadastrale Minuut van 1832 is dit alweer een onbebouwd binnengebied. De eest die door J.J.G. Wahlen rond 1865 is beschreven en getekend in het eerder gemelde handschrift, moet zich inmiddels elders in het bedrijf hebben bevonden.

In de tweede helft van de 19de eeuw wordt de enorme waterkelder 7B gebouwd (de toepassing van beton is globaal te dateren vanaf het midden van de eeuw). Gezien het grote volume van meer dan 15.000 liter lijkt hij geschikt om de gehele vracht van een waterschuit erin op te slaan.

Een paar sporen zijn afkomstig van de eindfase van de brouwerij. De put 7O, vlak achter de rooilijn aan de Laat, werd aangelegd na de buitengebruikstelling van goot 7H. Dit kan samenhangen met de demping van de Laat in 1872.

8 CONCLUSIE

Nancy de Jong-Lambregts

In de inleiding werden de vraagstellingen ten aanzien van dit onderzoek besproken. Als afsluiting zullen de gegevens per vraag besproken worden.

Inzicht in de opbouw van de bodem van het terrein

De opgegraven natuurlijke lagen zijn gevormd in het Holoceen. Er zijn twee grote profielen gezet, profiel VV en profiel HH. In profiel HH is te zien dat er op het veen blond duinzand gelegen is. In profiel VV is dit ook te zien maar in veel mindere mate. Onder het veen bevindt zich een laag grijze klei. Deze opbouw is een normaal beeld in het westelijk deel van de Alkmaarse binnenstad.

Over het gehele terrein was een dikke laag donkerbruin zand te zien die op het terrein was aangebracht. Deze laag heeft als spoornummer 3E gekregen. Het zou kunnen zijn dat in de loop van deze periode de Laat gegraven is en dat het daarbij vrijgekomen zand op dit terrein werd opgeworpen ten behoeve van het ophogen van het terrein. Uit de diepe ligging van haardplaats 3C en de funderingen van periode 4 valt af te leiden dat er tussen periode 3 en 4 nog een ophoging moet hebben plaatsgevonden van enkele decimeters, die in de opgraving niet meer te onderscheiden vielen.

Aard van de vroegste bewoningssporen van dit perceel

De eerste sporen van menselijk handelen zijn maar door twee sporen vertegenwoordigd, 1A en 1B. Dit waren vierkante gaten die uitgestoken zijn in het veen. Dit gat in het veen is maar deels onderzocht omdat spoor 1A voor een deel buiten het op te graven terrein viel en 1B alleen in profiel TT zichtbaar was. Spoor 1A was pas zichtbaar onder twee greppels (2S en 2T) die te dateren zijn in de 11de/13de eeuw. Deze greppels lopen over dit spoor heen en hebben er geen relatie mee. Op basis van de stratigrafie kan gezegd worden dat dit spoor vroeger moet zijn dan de 11de eeuw. Het zou kunnen zijn dat deze gaten in het veen gestoken werden voor de turfwinst.

De sporen uit periode 2 bestaan voornamelijk uit greppels en een aantal waterputten. De greppels vormen een complex geheel van elkaar doorsnijdende greppels die op basis van het vondstmateriaal in de periode van de 12de tot de 13de eeuw te dateren zijn. Er zijn geen directe sporen van een huisplattegrond gevonden in de vorm van opeenvolgende palenrijen. Wel zijn er enkele paalsporen gevonden, die echter geen directe relatie met elkaar lijken te hebben (spoor 2P, 2Q, 2R). Een greppel kan mogelijk in aanmerking komen voor een functie als funderings/wandgreppel, het gaat hier om spoor 2O. Deze wanden kunnen bestaan uit gestapelde plaggen met mogelijk een houten wand ertussen, of dat deze wand iets opzij van de staanders was gelegen.⁷² In deze greppel was nog een deel van een plaggenconstructie te zien. Verder zijn er geen greppels meer aangetroffen met een dergelijke plaggenconstructie. De greppels lijken halverwege het terrein een bepaald patroon te volgen. Ze buigen namelijk alle circa 90 graden af. Hier is vermoedelijk een erfafscheiding herkenbaar in vier delen: greppels 2U, 2T, 2S horen dan bij een noordwestelijk erf, 2N bij een zuidwestelijk erf en 2O bij een noordoostelijk erf.

De erfafscheidingen 2N, 2O, 2T en 2S zijn 13de eeuws, het is onzeker of de andere erfafscheidingen ouder zijn. De erfafscheiding in noord- en zuiddeel ligt op slechts zo'n 10 meter vanaf de huidige rooilijn aan de Laat. Dit doet vermoeden dat de Laat destijds nog niet bestond. Andere indicatoren voor bewoning in de onmiddellijke nabijheid zijn de op het terrein aanwezige waterputten, hiervan zijn er in totaal vier gevonden. In het noord-zuid profiel dat beschreven wordt in hoofdstuk vier is een mogelijk vijfde waterput te zien. Al de waterputten zijn te dateren in de periode van de 12de tot de 13de eeuw. Verder zijn er in profiel VV (zie bijlagen) tekenen te zien van landbouwactiviteiten.

Over het gehele terrein is de zandlaag 3E aangetroffen, mogelijk is deze zandlaag afkomstig van het uitgraven van de Laat als waterafvoer vanaf de strandwal.

De bouwdatum van het hoofdgebouw van "Het Fortuin"

De vroegste stenen fundamenteën worden gevormd door sporen 4A en 4B. Deze fundamenteën waren vervaardigd van grote bakstenen en hadden een oost-west oriëntering. De insteek van de muren bevond

zich in de laag met donkerbruin zand (3E) en hierin werd dateerbaar vondstmateriaal gevonden. Dit vondstmateriaal (V79) bestond uit een fragment van een steengoed kruik. Deze steengoed kruik zou vroeg in de 14de eeuw gedateerd kunnen worden. Op basis hiervan worden de fundamenteën gedateerd in periode 4 (14de/15de eeuw), wat de datum van de bouw van het grote stenen pand aangeeft.

In periode 7 is de kelder dichtgegooid met allerlei puin waarbij de fundamenteën 4A en 4B nog steeds in gebruik waren. Dit betekent dat de fundamenteën tot de sloop van het gebouw in periode 8 aanwezig zijn geweest. Op basis van dit gegeven is met zekerheid te zeggen dat de fundamenteën toebehoren aan het pand dat nog op oude foto's uit de 19de eeuw te zien is.

Inzicht in de bedrijfsactiviteiten van de brouwerij en de aard en omvang van de fysieke resten daarvan

Het achterterrein werd in periode 7 (18de/19de eeuw) in gebruik genomen, te zien aan twee kelders en een stookplaats. De kelders waren zeer waarschijnlijk in gebruik als waterkelder (7B en 7E). De stookplaats (7F) heeft waarschijnlijk toebehoord aan een schoorsteen, dit omdat er centraal binnen het gebouw een rechthoekige bak was gebouwd van gele bakstenen die in twee delen was verdeeld met op de vloer plavuizen van grijsbakkend aardewerk. In de bakken werden voornamelijk veel resten aangetroffen van de schoorsteen en beroete buizen van aardewerk. Op de kadastrale kaart van 1832 die in het hoofdstuk over de bewoningsgeschiedenis op afbeelding 2 te zien is, is op kadastraal perceel A839 in het midden een vierkant getekend met een halfronde uitsparing. Dit komt precies overeen met de plaats van de kelders en de stookplaats. Ten tijde van het opstellen van de kadastrale kaart van 1832 was de brouwerij nog volop in bedrijf, dus deze weergave klopt met de archeologische gegevens. Ook aan de noordzijde van het terrein zijn bouwactiviteiten te zien die hiermee verband houden. Hier werden de resten van een stookvloer, oven, goten en stukjes bestrating aangetroffen, die zeker met het bedrijfsproces van de brouwerij te maken hebben.

Getuige het vondstmateriaal zijn de beerput en de waterputten ook in deze tijd nog in gebruik geweest. Onderin waterput 6A werd een houten goot aangetroffen die mogelijk verband houdt met de met paardenkracht aangedreven waterpomp aan de Oudegracht die in dienst stond van de brouwerij.

In tegenstelling tot andere plaatsen in de stad werden hier nog wel resten van de bedrijfsgebouwen aangetroffen. Over het algemeen vindt men in Alkmaar weinig meer terug van bedrijfsgebouwen.⁷³

04 LAA
Catalogus van keramiek & glas

1		2		3	
1a	04LAA9DA	1a	04LAA9DL	1a	04LAA9EE
1b	beerput 1	1b	beerput 1	1b	beerput 1
2	s2-bek-11	2	s7-pot-1	2	r-bor-3
3	1675-1725	3	1700-1750	3	1675-1800
4a	/8,5/14,5	4a	/16,0/19,5	4a	/20,5/4
4b	cilindrische beker met afgeschuinde rand, standvlak, diverse decoraties met/zonder ribbels	4b	pot ('Martavaan') met hoge schouder met knik, met horizontale oortjes op de schouder, standvlak	4b	bord zonder vlag met afgeronde kraagrand, op standring
5a	steengoed	5a	Aziatisch steengoed, lichtgrijs baksel	5a	rood aardewerk
5b	zoutglazuur	5b	op bovenhelft buitenzijde olijfgroene celadon glazuur	5b	loodglazuur met slibversiering
5c		5c		5c	bovenzijde: spiraal van slibwerk, bruin op geel
5d		5d		5d	standring
6a	standvlak	6a		6a	
6b	verticaal lintoor	6b	4 oortjes op schouder	6b	compleet
6c	compleet	6c	compleet	6c	bord
7	drinkbeker	7	pot, Martavaan	7	
8	Westerwald (Duitsland)	8	China	8	
9		9		9	Ostkamp et al 2001 nr. 166

4
 1a 04LAA9EF
 1b beerput 1
 2 r-bor-3
 3 1675-1800
 4a /23,5/6.0
 4b bord zonder vlag met afgeronde kraagrand, op standring
 5a rood aardewerk
 5b loodglazuur met slibversiering
 5c bovenzijde: spiraal van slibwerk, bruin op geel
 5d
 6a standring
 6b
 6c compleet
 7 bord
 8
 9 Ostkamp et al 2001 blz. 213, nr. 166

5
 1a 04LAA9EN
 1b beerput 1
 2 r-kop-4
 3 1675-1725
 4a /13,0/8,0
 4b kop met scherpe knik bodem-wand, hoge wand, op standring
 5a rood aardewerk
 5b loodglazuur met slibversiering, deels met koperoxide
 5c ringeloordecoratie op buitenzijde, inwendig slibversiering spiraal in groen op bruin
 5d
 6a standring
 6b horizontaal oor
 6c ontbreekt een stuk uit de rand
 7 kop
 8 Holland
 9

6
 1a 04 LAA 9 EK
 1b beerput 1
 2 r-min-
 3 1600-1700
 4a 5,5 x 6,0
 4b
 5a rood aardewerk
 5b geheel loodglazuur
 5c
 5d schenklip
 6a standvlak
 6b aangeknepen verticaal oor
 6c compleet
 7 miniatuur kan
 8
 9

7
1a 04LAA9DW
1b beerput 1
2 f-bor-3
3 1750-1825
4a /22,3/4,0
4b afgerond bord op standvlak en met vrij brede vlag
5a faience
5b tinglazuur
5c blauw op wit beschildering, spiegel: rozet, vlag: cirkel
5d
6a
6b
6c compleet
7 bord
8
9 Ostkamp et al 1998, 66 (datering 1820); Ostkamp et al 2001 blz. 216-217, nr. 176-179

8
1a 04LAA9DT
1b beerput 1
2 f-bor-3
3 1750-1825
4a /22,5/3,0
4b afgerond bord op standvlak en met vrij brede vlag
5a faience
5b tinglazuur
5c blauw op wit beschildering, spiegel: rozet, vlag: cirkel
5d
6a
6b
6c compleet
7 bord
8
9 Ostkamp et al 1998, 66 (datering 1820); Ostkamp et al 2001 blz. 216-217, nr. 176-179

9
1a 04LAA9DU
1b beerput 1
2 f-bor-4
3 1675-1750
4a /22,5/4,0
4b
5a faience, geel baksel
5b tinglazuur
5c blauw op wit beschildering, spiegel: bloem binnen concentrisch bladmotief
5d
6a
6b
6c compleet
7 bord
8
9

10		11		12	
1a	04LAA9DV	1a	04LAA9DP	1a	04LAA9DQ
1b	beerput 1	1b	beerput 1	1b	beerput 1
2	f-bor-4	2	f-bor-7	2	f-bor-7
3	1675-1750	3	1650-1675	3	1650-1675
4a	/22,5/4,0	4a	/16,7/2,0	4a	/16,0/3,0
4b		4b	diep bord met holle spiegel, knik spiegel- vlag, smalle vlag, op standring	4b	diep bord met holle spiegel, knik spiegel- vlag, smalle vlag op standring
5a	faience, geel baksel	5a	faience, geel baksel	5a	faience, geel baksel
5b	tinglazuur	5b	tinglazuur	5b	tinglazuur
5c	blauw op wit beschildering, spiegel: bloem binnen concentrisch bladmotief	5c	blauw op wit beschildering, op de spiegel een vogel in perk binnen geometrische randversieringen	5c	blauw op wit beschildering, spiegel: bloem binnen bloemenkrans, vlag: gestileerde bladerenkrans
5d		5d		5d	
6a		6a		6a	
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	compleet	6c	compleet
7	bord	7	bord	7	bord
8		8		8	
9		9		9	

13		14		15	
1a	04LAA9DX	1a	04LAA9EB	1a	04LAA9EC
1b	beerput 1	1b	beerput 1	1b	beerput 1
2	f-kop-1	2	p-bor-1	2	p-bor-1
3	1675-1725	3	1700-1725	3	1725-1750
4a	/7,8/4,0	4a	/11,5/2,0	4a	/110,3/2,0
4b	licht afgeronde kop met rechte rand, op standring	4b	klein diep bord zonder vlag met uitgebogen rand en standring	4b	klein diep bord zonder vlag met uitgebogen rand en standring
5a	faience, geel baksel	5a	porselein	5a	porselein
5b	tinglazuur	5b		5b	
5c	uitwendig blauw op wit bloemenbeschildering	5c	onder glazuur blauw op wit beschildering, spiegel: bloem binnen cirkel, vlag: bloemen	5c	onder glazuur blauw op wit beschildering bovenzijde: bloemen
5d		5d		5d	
6a		6a		6a	
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	incompleet, stuk uit rand ontbreekt	6c	compleet
7	kop	7	bord, schoteltje	7	bord, schoteltje
8		8	China	8	China
9		9		9	

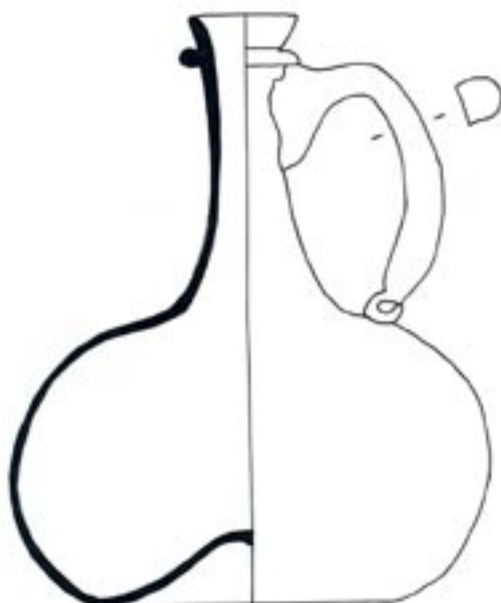
16		17		18	
1a	04LAA9ED	1a	04LAA9EA	1a	04LAA9DY
1b	beerput 1	1b	beerput 1	1b	beerput 1
2	p-bor-1	2	p-kop-1	2	iw-kop-12
3	1725-1750	3	1700-1750	3	1775-1825
4a	/12,0/2,3	4a	/7,5/4,0	4a	/10,3/6,0
4b	klein diep bord zonder vlag met uitgebogen rand en standring	4b	slank trompetvormig kopje, op standring, zonder oor	4b	bolle kop met geribde wand en rechte rand, op standring
5a	porselein	5a	porselein	5a	industrieel wit aardewerk
5b	onder glazuur blauw op wit beschildering,	5b		5b	loodglazuur, pearlware
5c	inwendig landschapjes en concentrische geometrische motieven, uitwendig bruin ('capucijnergoed')	5c	inwendig onder glazuur blauw op wit beschildering Chinees in landschap; buitenzijde bruin ('capucijnergoed')	5c	blauw op wit beschildering buiten- en binnenlangs de rand: band van geometrische motieven
5d	proenaafdrukken aan de achterzijde	5d		5d	
6a		6a		6a	
6b		6b		6b	onderzijde blauw geschilderd merkteken '1.'
6c	compleet	6c	compleet	6c	compleet
7	bord, schoteltje	7	kop	7	kop
8	Japan	8	China	8	Engeland
9		9		9	

19
 1a 04LAA9AAA
 1b beerput 1
 2 gl-bek-6
 3 1700-1800
 4a /11,0/10,0
 4b dikwandige conische beker met standvlak met pontilmerk (eventueel weggeslepen), eventueel vorm geblazen facetten (a), met reliëf (b) of meerzijdig (c)
 5a glas
 5b kleurloos
 5c radgravure Chinese pagodes
 5d
 6a
 6b gladwandige conische beker
 6c ontbreken stukken uit wand en rand
 7 beker
 8
 9

20
 1a 04LAA9AAB
 1b beerput 1
 2 gl-bek-6
 3 1725-1775
 4a /11,0/9,0
 4b dikwandige conische beker met standvlak met pontilmerk (eventueel weggeslepen), eventueel vorm geblazen facetten (a), met reliëf (b) of meerzijdig (c)
 5a glas
 5b kleurloos
 5c radgravure van bloemenfries
 5d
 6a pontilmerk weggeslepen
 6b
 6c ontbreken stukken uit wand en rand
 7 beker
 8
 9

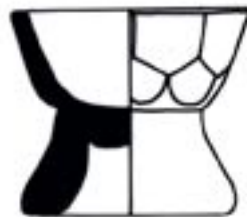
21
 1a 04LAA9AAC
 1b beerput 1
 2 gl-bek-7b
 3 1700-1800
 4a /7,5/9,0
 4b dikwandige hoge conische beker met ingevouwen voet met pontilmerk, gladwandig (a) of met reliëf (b)
 5a glas
 5b kleurloos
 5c radgravure van bloemen in een vakverdeling
 5d
 6a pontilmerk weggeslepen
 6b
 6c compleet
 7 beker
 8
 9

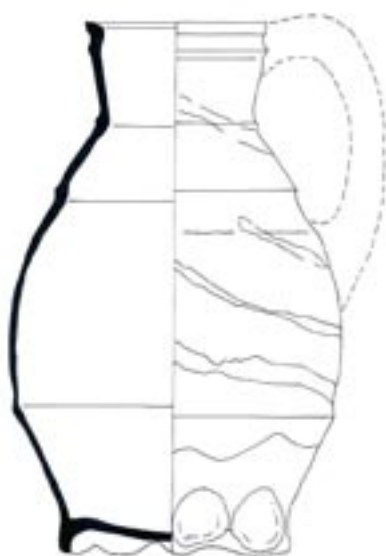
22
1a 04LAA9AAD
1b beerput 1
2 gl-bek-87
3 1725-1775
4a /7,5/10,0
4b trompetvormige beker met verticaal
ribbenpatroon, dikke geribde massive voet
met pontilmerk
5a glas
5b kleurloos
5c
5d
6a compleet
6b luchtbel onderin kelk
6c
7 beker, voetbeker
8
9

23
1a 04LAA9
1b beerput 1
2 gl-fle-105
3 1650-1700
4a /12,5/15,5
4b bolvormige wijnfles met lange hals, ook met
oor, met grootste breedte aan de schouder,
met draad ruim onder de lip, opgestoken
bodem met pontilmerk
5a glas
5b groen
5c
5d
6a incompleet
6b
6c verticaal oor met gekruld ondereinde
fles
7
8
9 Broekhuizen 1988, 220

24
1a 04LAA9
1b beerput 1
2 gl-kel-5
3 1700-1750
4a /0,0/0,0
4b klok- of trechtervormig kelkglas met
dikwandige bodem, massieve stam met drie
of vier geledingen met baluster met luchtbel,
voet (ook met gewelfde voet) met pontilmerk
5a glas
5b kleurloos
5c
5d
6a incompleet
6b trechtervormige kelk, geprofileerde stam met
traan, voet met omgeslagen rand
6c
7 kelkglas
8
9

25		26		27	
1a	04LAA9	1a	04LAA9	1a	04LAA28B
1b	beerput 1	1b	beerput 1	1b	waterput 2C, bovenste ton
2	gl-kel-5	2	gl-zou-4	2	s5-kan-10
3	1650-1700	3	1700-1750	3	1225-1300
4a	/7,5/0,0	4a	/6,0/5,5	4a	/12,0/24,5
4b	klok- of trechervormig kelkglas met dikwandige bodem, massieve stam met drie of vier geledingen met baluster met luchtbl, voet (eventueel gewelfde voet) met pontilmerk	4b	dikwandige diabolovormige zoutvaatje met massief onderste deel en met eivormige facetten, hol standvlak met weggeslepen pontilmerk	4b	kan met afgeronde buik overgaand in hals met zware manchetrans, op standing
5a	krijtglas	5a	krijtglas	5a	protosteengoed, okergeel baksel
5b	kleurloos	5b	kleurloos	5b	binnen- en buitenzijde licht glanzende paarse ijzerengobe
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a		6a		6a	dubbele standing (ingezette bodem)
6b	klokvormige kelk, dubbele balusterstam, voet met rechte rand	6b		6b	verticaal lintoor
6c	incompleet	6c	incompleet	6c	compleet
7	kelkglas	7	zoutvaatje	7	kan
8		8		8	Langerwehe?
9		9	Bartels, 1998, blz. 1026, nr. 307	9	

- 28**
 1a 04LAA28A
 1b waterput 2C, bovenste ton
 2 r-kan-59
 3 1225-1325
 4a /11,5/21,5
 4b kan met afgeronde buik overgaand in hals met kraagrand, op standring
 5a rood aardewerk
 5b ongeglazuurd, op kleine spetter loodglazuur na
 5c
 5d beroet, spetters loodglazuur op oor en op onderzijde buik
 6a geknepen standring (met draairibbels aan binnenzijde bodem)
 6b verticaal lintoor
 6c incompleet, een paar wandfragmenten ontbreken
 7 kan
 8
 9 imitatie van s5-kan-3

- 29**
 1a 04LAA28C
 1b waterput 2C, bovenste ton
 2 r-kan-60
 3 1250-1350
 4a /17,5/28,0
 4b kan met bolle buik
 5a rood aardewerk (Vlaams hoogversierd)
 5b uitwendig loodglazuur met gele slibengobe met diagonale oranje vegen erover
 5c
 5d compleet, een paar wandfragmenten en het oor ontbreken
 6a gelobde standring
 6b
 6c oor ontbreekt
 7 kan
 8 Vlaanderen
 9 Trimpe Burger 1962-1963, afb. 15, 16, 18 en 20; Verhaeghe 1988, afb. 62, 72 en 73; Verhaeghe 1989, afb. 2, 26, 43, 54, 55

- 30**
 1a 04LAA44
 1b aanlegvondst vlak 2
 2 ha-dek-5
 3 1500-1575
 4a /21,5/10,5
 4b bol deksel met naar onder gebogen rand, knop
 5a Hafner aardewerk
 5b ongeglazuurd
 5c
 5d beroet
 6a
 6b afgeplatte geknepen knop
 6c
 7 deksel
 8 beneden-Rijng gebied (Keulen/Frechen?)
 9

-
- 31**
1a 04LAA29A
1b waterput 2C, onderste ton
2 wm-kan-5
3 1225-1350
4a /8,5/11,5
4b kleine bolle kan met hoge afgerond-conische
hals, op standvlak
5a Maaslands wit aardewerk, Andenne-type,
lichtrood baksel met grijs verkleurde
buitenzijde
5b loodglazuur op de schouder
5c
5d
6a standvlak
6b verticaal lintoor
6c
7 kan
8 Maasvallei
9 verkleinde versie van wm-kan-2; Borremans
en Warginaire 1966, fig. 23:7-8 en 11 (1225-
1350)

BIJLAGE A: BESCHRIJVING VAN DE SPOREN

Nancy de Jong-Lambregts

Beschrijving sporen periode 1 < 11de eeuw

1A: dit spoor was pas zichtbaar onder twee greppels (2S en 2T) die te dateren zijn in de 12de/13de eeuw. Deze greppels lopen over dit spoor heen en hebben er geen relatie mee, derhalve kan gezegd worden dat dit spoor vroeger moet zijn dan de 12de eeuw. Het spoor kenmerkte zich door een vierkante uitsparing onder het veen.

1B: alleen zichtbaar in profiel TT als een vierkant uitgestoken gat in het veen.

Beschrijving sporen periode 2 11de/13de eeuw

2A: greppel, gelegen in het zuidelijk deel van de opgravingsput. De greppel had een vulling grijs tot bruingrijs zand en de bovenzijde had een NAP-waarde van + 0,04 M NAP. Dit spoor is gecoupeerd en op de coupe was te zien dat het spoor uit één laag was opgebouwd en dat het zand een gelaagdheid vertoonde. Deze gelaagdheid lijkt erop te wijzen dat er water in deze greppel heeft gestaan en dat deze af en toe droogviel getuige de donkere bandjes. De diepte van dit spoor heeft een NAP-waarde van – 0,40 M NAP. Te zien was dat de greppel in het blonde duinzand ingegraven was tot in het veen.

Op basis van het vondstmateriaal (V20 en V18) is deze greppel te dateren in de 12de/13de eeuw. Deze greppel wordt doorsneden door greppel 2AD.

2B: deel van een greppel, gelegen in het zuidelijk deel van de werkput. Deze greppel had een vulling van grijs zand met klei erin en had een NAP-waarde op het vlak van + 0,04 M NAP. Deze greppel is verder niet gecoupeerd, dus de diepte is niet te bepalen. Op basis van het vondstmateriaal (V17) is deze greppel te dateren in de 12de/13de eeuw.

2C: Waterput met grote insteek. Deze waterput bestond uit twee houten tonnen van eikenhout die bij elkaar gehouden werden door vrij grote wilgentenen van ongeveer 5 cm breed. Beide tonnen zijn bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek (V31(bovenste ton) en V32 (onderste ton)). Opvallend kenmerk van deze waterput was dat er halverwege de onderste ton een uitgeharde gekristalliseerde zandlaag. Het vondstmateriaal van onder en boven deze zandlaag is apart verzameld (V29 (onder) V28 (boven)). De datering van de onderste helft van de ton lijkt zich vooral te concentreren in de eerste helft van de 13de eeuw en de bovenste helft meer in de tweede helft van de 13de eeuw. De NAP-waarde van de waterput op het vlak was circa 0,00 M NAP, de diepte van de waterput was gelegen op –2,00 M NAP in het zand. Uit de insteek kwam een fragment Maasvallei aardewerk (V23) dat te dateren valt van de 11de tot de 13de eeuw.

2D: waterput met insteek, de waterput is opgebouwd uit twee tonnen die boven elkaar geplaatst zijn. De tonnen zijn bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek (V41 bovenste ton, V42) onderste ton. Uit de waterput kwam alleen een fragment van kogelpot aardewerk met bezemstreek (V43) dat te dateren valt van de 12de tot de 13de eeuw. Deze waterput was deels verstoord door een ingraving van een meer recente datering.

2E: greppel, donkerbruin zand, NAP-waarde van het spoor op het vlak is 0,15 + M NAP. De greppel is gecoupeerd middels profiel E-E, hierbij bleek dat het spoor uit 1 laag bestaat met een vulling van donkerbruin zand. De NAP waarde van het diepste punt van het spoor is -0,07 M NAP. Het vondstmateriaal dat uit deze greppel afkomstig is (V36) is te dateren van de 10de tot de 13de eeuw. Een datering van deze greppel is te verscherpen doordat hij doorsneden wordt door greppel 2F.

2F: greppel, donkerbruin zand met klei. De greppel heeft een vorkvormige vertakking van waaruit de greppel een halfronde vorm krijgt. Vanuit de greppel lopen nog twee vertakkingen, hiervan kon geen over- of doorsnijding bepaald worden, om deze reden zijn deze vertakkingen tot dit spoor gerekend. De

NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,15 + M$ NAP. De greppel is gecoupeerd middels profiel E-E, hierbij bleek dat het spoor uit twee lagen bestond. Er is maar een klein kleurverschil tussen beide lagen, hoofdkleur is donkerbruin zand. Op basis van het beeld dat de coupetekening laat zien lijkt het er op te wijzen dat de greppel een keer opnieuw is gegraven. Het diepste punt van het spoor is gelegen op $-0,05$ M NAP. Het vondstmateriaal dat uit deze greppel afkomstig is te dateren in de 13de eeuw (V37). Deze greppel doorsnijdt greppel 2E die daarmee vroeger te dateren valt als spoor 2F. Deze greppel wordt weer doorsneden door spoor 2AF.

2G: Greppel met een oost-west oriëntering, er is geen beschrijving gegeven van de grondkleur. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $+0,10$ M NAP, het diepste punt kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Deze greppel heeft geen vondstmateriaal opgeleverd maar wordt doorsneden door spoor 2F. Op basis hiervan kan gezegd worden dat deze greppel vroeger te dateren valt dan spoor 2F.

2H: Greppel met een oost-west oriëntering, er is geen beschrijving gegeven van de grondkleur. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,10 + M$ NAP, het diepste punt van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Deze greppel heeft geen vondstmateriaal opgeleverd maar wordt doorsneden door greppel 2F en is hierdoor vroeger te dateren als greppel 2F.

2I: Grote verkleuring van gemengd grijs, blond en bruin zand. Deze verkleuring heeft een NAP-waarde op het vlak van $-0,20$ M NAP. De diepte van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het spoor wordt doorsneden door spoor 2D, de insteek van de waterput. Het is niet geheel uit te sluiten dat deze verkleuring een relatie heeft met de aanleg van de waterput. Deze verkleuring ligt onder greppel 2F en is daardoor vroeger te dateren als deze greppel. Het vondstmateriaal afkomstig uit deze greppel (V38) is overeenkomstig met dat van spoor 2F en is daardoor ook in de 13de eeuw te dateren.

2K: Grote verkleuring waarvan de grondkleur niet nader omschreven is. De NAP waarde van dit spoor op het vlak is $0,01 + M$ NAP, de diepte van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Deze verkleuring wordt doorsneden door de insteek van de waterput (2C) en is daardoor te dateren in de 12de/13de eeuw. Mogelijk heeft deze verkleuring iets te maken gehad met de aanleg van de waterput.

2L: Verkleuring van grijs kleiig zand met klei- en veenbrokjes die wordt doorsneden door de insteek van de waterput (2C). De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,00 + M$ NAP, de diepte kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen in deze verkleuring, op basis van de doorsnijding door spoor 2C is het spoor te dateren in de 12de/13de eeuw. Mogelijk heeft de verkleuring te maken met de aanleg van de waterput getuige het veen en kleibrokjes.

2M: greppel gevuld met grijs zand. De greppel heeft een noord-zuid oriëntatie en wordt doorsneden door spoor 2N en 2O. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,14 + M$ NAP, het diepste punt van het spoor is gelegen op $-0,26$ M NAP. Bij couperen blijkt het spoor twee lagen te hebben. De bovenste laag bestaat uit grijs kleiig zand dat een gelaagdheid vertoont en de onderste laag bestaat uit donkerbruin zand. Het lijkt erop dat deze greppel een keer opnieuw is uitgegraven en dat er water ingestaan en dat hij af en toe droog stond getuige de gelaagdheid van grijs zand. Het vondstmateriaal dat is aangetroffen (V58) is te dateren in de periode 10de-13de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2N: greppel gevuld met grijs gelaagd zand en huttenleem. De greppel heeft deels een noord-zuid oriëntatie en buigt later af naar het westen. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $+0,14$ M NAP, het diepste punt van het spoor is gelegen op $-0,16$ M NAP. Bij couperen blijkt het spoor 1 laag te hebben, de vulling van deze laag bestaat uit grijs zand dat een sterke gelaagdheid vertoont. Deze gelaagdheid lijkt erop te wijzen dat er water in de greppel heeft gestaan en dat hij af en toe droog stond. Deze greppel is de

opvolger van spoor 2M want op de coupetekening is te zien dat deze greppel spoor 2M doorsnijdt. Het vondstmateriaal dat is gevonden in deze greppel (V59) is te dateren in de tweede helft van de 13de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2O: greppel met een oost-west oriëntatie met een afbuiging naar het noorden toe. De greppel was gevuld met donkerbruin humeus en kleiig zand, in het oostelijk deel van de greppel waren kleiplaggen aanwezig. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,14 + M$ NAP, het diepste punt van het spoor is gelegen op $-0,46$ M NAP en was in het veen gegraven. Bij couperen blijkt het spoor uit twee lagen grijs zand te bestaan met daartussen een band met lichter grijs zand. Het vondstmateriaal dat uit deze greppel afkomstig (V 56) is geeft een datering van de 10de-13de eeuw. Deze greppel doorsnijdt greppel 2M en 2N, op basis van deze doorsnijding valt te zeggen dat deze greppel laat in de 13de eeuw te dateren valt. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2P: paalkuil met een vulling van grijs zand. Er is geen NAP maten genomen van de paalkuil en de paalkuil is niet gecoupeerd. Er is geen vondstmateriaal gevonden in dit spoor, dit spoor doorsnijdt greppel 2AG. De datering op basis van deze doorsnijding is dat de paalkuil jonger is ten opzichte van greppel 2AG met een datering van 12de/13de eeuw en dus ergens in de late 13de eeuw te dateren valt.

2Q: paalkuil met een vulling van grijs zand. De paalkuil blijkt bij couperen 1 laag te hebben en is gevuld met grijs zand met een humeuze component, er is geen duidelijke kern-insteek onderscheiding te maken. De NAP waarde van het spoor op het vlak is niet genomen wel kan gezegd worden dat bij couperen het spoor 40 cm diep was en dat de paalkuil is ingegraven in het blonde duinzand. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen. Deze paalkuil dateert uit de 12de/13de eeuw omdat hij niet te zien was op een hoger niveau en onder het dikke pakket met bruin humeus zand vandaan kwam dat te dateren valt in de 14de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2R: paalkuil met een vulling van grijs zand. De paalkuil blijkt bij couperen 2 lagen te hebben, de bovenste laag bestaat uit grijs zand en de onderste laag bestaat uit een laag met wat lichter grijs zand. Er is geen duidelijke kern-insteek onderscheiding te maken. De NAP-waarde van de bovenkant van het spoor is niet genomen wel kan gezegd worden dat het spoor 60 cm diep was ten opzicht van het vlak en dat de paalkuil tot in het veen is gegraven. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen. Deze paalkuil dateert uit de 12de/13de eeuw omdat hij niet te zien was op een hoger niveau en onder het dikke pakket met bruin humeus zand vandaan kwam dat te dateren valt in de 14de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2S: greppel die uit westelijke richting komt afbuigen en dan verder gaat met een noord-zuid oriëntatie. De greppel heeft een vulling van donkergrijs gelaagd zand, de NAP-waarde op het vlak is $0,12 + M$ NAP. Op hoger niveau ($0,25 + M$ NAP) leek deze greppel één te zijn met greppel 2T, bij verdiepen bleek dat het om twee aparte greppels ging. Bij couperen is te zien dat het spoor uit 1 laag bestaat van grijs gelaagd zand en dat de greppel tot in het veen gegraven is. Het lijkt erop dat er in de greppel water gestaan heeft getuige de gelaagdheid. Het diepste punt van dit spoor is gelegen op $-0,30$ M NAP. Het vondstmateriaal dat in deze greppel is gevonden (V 53) is te dateren in de 11de/13de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2T: greppel met dezelfde oriëntering als greppel 2 S. De greppel heeft een vulling van donkergrijs gelaagd zand, de NAP-waarde op het vlak is $0,12 + M$ NAP. Op hoger niveau ($0,25 + M$ NAP) leek deze greppel één te zijn met greppel 2S, bij verdiepen bleek dat het om twee aparte greppels ging. Bij couperen is te zien dat het spoor 2 lagen heeft en dat de greppel tot in het veen gegraven is. De bovenste laag heeft een vulling van grijs zand dat gelaagd is, de onderste laag heeft een vulling van donkerbruin zand. Het diepste punt van het spoor is gelegen op $-0,36$ M NAP. Het vondstmateriaal dat in deze greppel is gevonden (V55) dateert uit de periode 11de-13de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2U: kleine greppel met dezelfde oriëntering als greppels 2S en 2T, de vulling van deze greppel bestaat uit grijs zand. De NAP-waarde van dit spoor op het vlak is $0,12 + M$ NAP, het diepste punt van dit spoor kan niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. De greppel dateert in de 12de/13de eeuw omdat hij op een hoger niveau niet voorkomt en hij wat vulling betreft overeenkomsten vertoont met de andere greppels uit deze periode.

2V: waterput met kleine insteek. De waterput is opgebouwd uit twee gevlochten manden van wilgentenen. De NAP-waarde van de waterput op het vlak is $0,43 + M$ NAP, het diepste punt van de waterput kon niet bepaald worden omdat bij een diepte van $-2,00$ M NAP de bodem nog niet bereikt was en er om veiligheidsredenen niet dieper gegaan kon worden. Naast de waterput zaten planken in de grond op alle vier de punten van de windstreken, een van de planken is bemonsterd voor dendrochronologische datering (V87). Uit de waterput is vondstmateriaal meegenomen (V85) met een datering van de 10de-13de eeuw. Uit de insteek is ook vondstmateriaal verzameld (V 86) met een datering van de 10de-13de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

2W: klein deel van een greppel of kuil, de grondkleur is niet beschreven. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,20 + M$ NAP. Het diepste punt van het spoor kan niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal dat uit dit spoor afkomstig is (V71) kan gedateerd worden in de tweede helft van de 13de eeuw. Dit spoor wordt doorsneden door greppel 2X.

2X: greppel met een noordwest-zuidoost oriëntering, de grondkleur is niet beschreven. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,20 + M$ NAP, het diepste punt kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal dat uit deze greppel afkomstig is valt te dateren in de 12de/13de eeuw. Deze greppel doorsnijdt spoor 2W met een datering van de tweede helft van de 13de eeuw, hierdoor zal greppel 2X laat in de 13de eeuw te dateren zijn.

2Y: kuil met een vulling van kleiig grijs zand. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,20 + M$ NAP, de diepte van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Er is geen vondstmateriaal in dit spoor aangetroffen. Dit spoor wordt doorsneden door greppel 2X met een laat 13de eeuwse datering, dit spoor dateert daardoor uit de 12de/13de eeuw.

2Z: greppel met een noord-zuid oriëntering uitlopend in een T-splitsing die oost-west georiënteerd is. De greppel heeft een vulling van grijs kleiig zand en heeft een NAP-waarde op het vlak van $0,25 + M$ NAP. De diepte van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. De datering van het aangetroffen vondstmateriaal (V65) is 10de-13de eeuw. Deze greppel doorsnijdt greppel 2AA.

2AA: greppel met een zuidwest-noordoost oriëntering, de vulling van de greppel bestaat uit grijs zand. De NAP-waarde van dit spoor op het vlak is $0,30 + M$ NAP, het diepste punt is gelegen op $-0,60$ M NAP. De greppel blijkt bij couperen 1 laag te hebben en is bijna tot op het veen gegraven. Het vondstmateriaal (V70) is te dateren in de periode van de 10de-13de eeuw. Deze greppel doorsnijdt kuil 2AB.

2AB: halfronde kuil gevuld met lichtgrijs zand. Deze kuil licht tegen de fundamenteën aan van het buurpand, hierdoor kon er geen uitgebreid onderzoek naar dit spoor plaatsvinden. De NAP-waarde van dit spoor bedraagt $0,35 + M$ NAP op het vlak. Het diepste punt van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Dit spoor heeft zelf geen vondstmateriaal opgeleverd, maar wordt doorsneden door spoor 2AA dat een datering heeft van de 10de-13de eeuw. Op basis hiervan kan gezegd worden dat dit spoor in deze periode gedateerd kan worden.

2AC: halfronde kuil gevuld met donkergrijs zand. Deze kuil lag erg dicht tegen de fundamenteën van het buurpand aan waardoor het niet uitgebreid onderzocht kon worden. Er is een kleine coupe gezet, profiel O-O aan de rand van het spoor, hierbij was 1 laag van het spoor te zien die sterk naar beneden afliep. Het diepste punt van het spoor was niet te bepalen omdat het te diep ging en er veiligheidshalve niet dieper gegaan kon worden. In dit spoor is geen vondstmateriaal aangetroffen. Op een hoger niveau is dit spoor

niet te zien en het ligt onder het dikke pakket met donkerbruin zand dat te dateren valt in de 14de eeuw. Op basis hiervan dateert dit spoor in de periode van de 12de/13de eeuw.

2AD: greppel met een oost-west oriëntering. De greppel heeft een vulling van grijs zand en de NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,05 + M$ NAP. De diepte van het spoor is niet te bepalen omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal (V13, V19) dat in deze greppel is gevonden is te dateren in de 13de eeuw.

2AE: greppel, gelegen in het zuidelijk deel van de opgravingsput. De greppel heeft een vulling van grijs kleiig zand, de NAP waarde op het vlak van dit spoor is circa $0,00 M$ NAP. Bij couperen bleek het diepste punt van het spoor gelegen te zijn op $- 0,23 M$ NAP. Er kon geen gelaagdheid onderscheiden worden. Deze greppel was ingegraven in het blonde duinzand tot in het veen. Op basis van het vondstmateriaal (V15) is deze greppel te dateren in de 12de/13de eeuw

2AF: paalkuil. Deze paalkuil doorsnijdt greppel 2F die een datering heeft van de 13de eeuw. Deze paalkuil is op een hoger niveau niet waargenomen en kwam onder het dikke pakket donkerbruin zand vandaan die in periode 3 te dateren valt, namelijk de 14de eeuw. Derhalve is deze paalkuil ook in de 13de eeuw te dateren. Er is geen vondstmateriaal in deze paalkuil aangetroffen die deze datering kan bevestigen. De NAP-waarde van het spoor op het vlak is $0,15 + M$ NAP. De vulling van de paalkuil bestaat uit donkerbruin zand, iets donkerder dan de aangetroffen vulling van spoor 2F. De paalkuil bleek door het veen te gaan en heeft daarmee een minimale diepte gehad van $- 0,35 M$ NAP.

2AG: kuil/greppel met een deels noord-zuid oriëntering die afbuigt naar het westen. De greppel heeft een vulling van donkergrijs zand en een NAP-waarde op het vlak van $0,14 + M$ NAP. Het diepste punt van het spoor kon niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal dat afkomstig uit deze greppel heeft een datering van de 12de-13de eeuw. Dit spoor wordt doorsneden door paalkuil 2P.

2AH: Was in het vlak te zien als een grote ronde vlek van grijs zand gemengd met blond zand, op dieper niveau zat een gat in het veen van circa $1,5 \times 2,5$ meter dat erg vierkant was. Op het niveau van $0,30 + M$ NAP werd er vondstmateriaal aangetroffen (V54) met een datering van 12de-13de eeuw. Op dieper niveau werd er ook nog vondstmateriaal aangetroffen met een datering uit de 10de-13de eeuw.

2AI: waterput, deze waterput is in het vlak niet te zien geweest en werd ontdekt met het zetten van een profiel T-T aan de laatzijde. Onder de fundering kwam er een grote insteek tevoorschijn waaruit veel Andenne scherven tevoorschijn kwamen (V 74) De waterput is opgebouwd uit een vlechtwerkwand die voor een groot deel was vergaan. Het geheel ging erg diep en liep zelfs een groot deel door onder de stoep. Hierdoor werd het onderzoek erg bemoeilijkt. Er is een profiel getekend van de waterput en er is vondstmateriaal geborgen uit de waterput (V76). Op basis van dit vondstmateriaal kan gezegd worden dat de waterput dateert uit de late 12de/vroeg 13de eeuw. De coupetekening en de bijbehorende omschrijving zijn te vinden in de bijlagen.

Beschrijving sporen periode 3 14de eeuw

3A: kuil met een vulling van donkergrijs zand met klei. De NAP-waarde van de bovenkant van het spoor is $0,05 + M$ NAP, het diepste van het spoor kan niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal (V16) dat hierin werd aangetroffen dateert uit de 14de eeuw.

3B: kuil gevuld met donkerbruin humeus zand gemengd met donkergrijs zand. De NAP-waarde op het vlak is $0,16 + M$ NAP, het diepste punt bedraagt $- 0,10 M$ NAP. Het spoor blijkt bij couperen 1 laag te hebben die gevuld is met donkerbruin grijs humeus zand. Het vondstmateriaal dat hieruit afkomstig is (V45) is te dateren in de 14de eeuw.

3C: stookplaats, bestaande uit een rechthoekig gegraven kuil met daarin een ronde vloer met aan de

noordzijde een wand die bestaat uit kleibrokken. Aan de zuidzijde een grote concentratie houtskool en een groenige laag zand die duidelijk tot hoge temperaturen verhit is geweest. De bovenkant van de stookplaats is gelegen op $0,52 + M$ NAP, het diepste punt is niet te bepalen omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal (V79) dat is aangetroffen dateert uit de tweede helft van de 14de eeuw.

3D: greppel met een noord-zuid oriëntatie, er is geen grondkleur beschreven. De NAP-waarde van de bovenkant van het spoor is $0,30 + M$ NAP, het diepste punt kan niet bepaald worden omdat het spoor niet gecoupeerd is. Het vondstmateriaal (V73) dat uit dit spoor afkomstig is dateert uit de 14de eeuw.

3E: dikke laag met donkerbruin humeus zand dat over het gehele terrein aanwezig is en waar vondstmateriaal in aangetroffen wordt dat dateert in de 13de-14de eeuw (V10, V24, V40, V84). Het pakket begint op circa $0,50 + M$ NAP. De sporen uit periode 3 liggen op en in deze laag.

Beschrijving sporen periode 4 14de/15de eeuw

4A: muurrest gebouwd met kloostermoppen met een oost-west oriëntering. Het betreft een fundering met primair gebruikte stenen van $25,5 \times 12,5 \times 6,5$ cm, circa 1,5 m diep ingegraven en door vertandingen onderaan verbreed tot ruim 1 meter. De stenen hebben een rood baksel. In de insteek van de muur werd vondstmateriaal aangetroffen (V79) met een datering in de 14de eeuw. Dit klopt met de laag die aangeduid is met 3E. Deze muur behoorde waarschijnlijk toe aan een gevel van het gebouw waar de brouwerij zich gevestigd had. Op zeer korte afstand van het meest zuidelijk stuk muur bevond zich nog een muurrest (4B) met stenen van rond de $28/29$ cm lengte. De NAP-waarde van de onderkant van de fundering ligt op $0,63 + M$ NAP, het niveau waarop de muur voor het eerst gezien is op $0,85 + M$ NAP. Het gebouw is nog te zien op een foto die genomen is aan het einde van de 19de eeuw en stond met de gevel aan de Laatzijde. Als gekeken wordt naar de ruimte die loopt tussen deze muurresten en de straat aan de Laatzijde dan is vrijwel niets meer terug te vinden van dit gebouw. Wel is er een haard aangetroffen (3C) die een NAP-hoogte heeft van $0,52 + M$ NAP. De onderkant van deze fundering ligt een stukje hoger. Hierdoor kan gezegd worden dat de haard niet aan dit gebouw toebehoort kan hebben. De datering van de haard is tweede helft van de 14de eeuw. Het lijkt er op dat het gebouw waaraan deze muurresten toebehooren de opvolger is van het huis met deze haard erin. Hierdoor vallen deze muurresten op zijn vroegst te dateren in het laatste kwart van de 14de eeuw, vroege 15de eeuw.

4B: Rest van een kelder gebouwd van kloostermoppen. Deze kelder werd gevormd door twee muurresten, de zuidelijke muurrest die bijna tegen muurrest 4A gelegen is en de muurrest die 3,5 meter ten noorden van deze muurrest gelegen is. De meest zuidelijke muurrest van de kelder is gevormd door rode bakstenen met een lengte van circa $28/29$ cm. De noordelijke muurrest van de kelder was gevormd uit stenen met een afmeting van $28,5 \times 13 \times 6,5$ cm (V78).

4C: kuil gevuld met grijs zand en klei. De kuil is vierkant van vorm en heeft een uitloper in de vorm van een klein greppeltje. Het greppeltje heeft een oost-west oriëntering en komt uit in de insteek van waterput 4D. De greppel en de kuil werden voor het eerst gezien op een diepte van rond $0,00$ M NAP.

4D: waterput met een stenen ommanteling. De waterput is deels gelegen onder een betonnen fundering. Deze waterput is verder niet onderzocht omdat deze vervuild was met stookolie. Er is wat vondstmateriaal geborgen voor de datering (V14) en daar bleek uit dat deze waterput te dateren valt uit de 14de/15de eeuw. De insteek van de waterput was pas op een diepte van rond de $0,00$ M NAP voor het eerst waar te nemen.

4E: ingegraven emmer met onduidelijke functie. Deze emmer was in het veen ingegraven, vlak boven de duigen was wat gevlochten riet te zien dat een soort mand vormde. De bovenkant van de emmer had een NAP waarde van $0,06 + M$ NAP, het diepste punt was gelegen $- 1,10$ M NAP. De emmer was ingegraven in grijs zand en was gevuld met een dik pakket donkerbruin humeus zand. Het vondstmateriaal (V40) dat in deze emmer werd gevonden is te dateren in de 15de eeuw.

4F: resten van een beerkuil die te zien waren in profiel HH, hieruit was vondstmateriaal (V46) afkomstig dat in de tweede helft van de 15de eeuw te dateren viel. De NAP-hoogte bedroeg circa 0,40 m + NAP.

Beschrijving sporen periode 5 16de eeuw

5A: houten tonput gevuld met beer, de bovenzijde van de ton had een NAP-waarde van 0,80 + M NAP, het diepste punt kon niet bepaald worden omdat de grond erg drassig was. Deze tonput was voor een deel onder een waterkelder (7J) gelegen. Het vondstmateriaal (V44) dat uit deze put afkomstig is is te dateren in de eerste helft van de 15de eeuw.

5B: kuil gevuld met as en aardewerk. Deze kuil kon pas op een diepte van 0,16 +M NAP geïdentificeerd worden omdat hij onder een kelder (8A) lag. De datering van het aardewerk (V34) is tweede helft 16de eeuw. Vermoedelijk gaat het hier om een afvalkuil.

Beschrijving sporen periode 6: 17de eeuw

6A: waterput, deze waterput heeft een stenen ommanteling, met stenen die een steenmaat hebben van 21,5 x 10 x 5,5 cm (V5) . In deze waterput werden opvallend veel sintels gevonden en de stenen waren gemetseld met erg kalkrijke mortel. De bovenzijde van de waterput heeft een NAP-waarde van 0,53 + M NAP, het diepste punt van deze put was niet te bepalen omdat hij door het veen heen ging en er niet zo diep gegaan kon worden. Bij couperen bleek dat deze waterput een houten ton onderin had die door het veen ging. Opvallend was dat er uit deze houten ton een soort houten goot wegliep in zuidelijke richting, richting Oudegracht. Het vondstmateriaal (V21) dat in deze waterput is aangetroffen heeft een datering in de 17de/18de eeuw, er is ook later materiaal aangetroffen dat erop duidt dat deze put in de 19de eeuw gedempt is.

6B: afvalkuil, deze kuil lag deels tegen en onder een betonnen fundering. De NAP-waarde van dit spoor is niet bepaald en dit spoor is niet gecoupeerd. De kuil was gevuld met aardewerk (V6) met aardewerk dat te dateren valt rond 1600-1625.

6C: vulling oude kelder. Deze vulling werd aangetroffen tussen de oude muurresten die beschreven zijn in periode 4 onder 4/5/6B. Het materiaal dat is gevonden (V80) is te dateren rond 1625-1650.

6D: beerput aangetroffen aan de zuidzijde van de werkput onder een deels verzakte oude erfafscheiding met de Oudegracht. de beerput was vervaardigd van halve kloostermoppen en de koker bestond uit bakstenen met een steenmaat van 20 x 8,5 x 4,5 cm. De koker was gebouwd door middel van een boog over het midden van de beerput. Het vondstmateriaal was voornamelijk geconcentreerd aan de oostzijde van de beerput en kreeg vondstnummer 9. De bodem van de beerput bevond zich op 0,20 + M NAP op het zand. Het vroegste vondstmateriaal bevond zich in een kleine concentratie op de bodem van de beerput en dateert van rond 1600.

6E: askuil, deze kuil was mooi rond van vorm en lijkt een kuiltje geweest te zijn dat naast de haard gelegen was. Deze askuil werd voor het eerst gezien op een diepte van 0,23 + M NAP. Het vondstmateriaal (V4) dat erin werd aangetroffen dateert rond 1625.

6F: waterput: ronde put met een stenen ommanteling, met daarboven een koepel met een vierkante bak erop. De NAP-waarde van de top van de koepel is 0,82 + M NAP, de bovenkant van de vierkante bak heeft een NAP-waarde van 0,92 + M NAP. De bak staat bovenop de koepel en heeft een bodem die gelegen is op 0,68 + M NAP en is dus een klein beetje verzonken in de koepel en zal waarschijnlijk aan de waterput toebehoord hebben. De steenmaat van de stenen van het bakje is 18,5 x 8,5 x 4 cm. Op basis van de stenen en de soort bouw is de waterput te dateren in de 17de/18de eeuw. De waterput is verder niet onderzocht omdat deze erg dicht op de erfafscheiding lag en er gevaar voor het andere gebouw zou kunnen ontstaan.

Beschrijving sporen periode 7 18de/19de eeuw

7A: kuil gevuld met puin. Deze kuil lag deels onder een betonnen fundering de NAP hoogte van dit spoor is niet bepaald, het spoor is ook niet gecoupeerd. Uit deze puinkuil kwam ook wat aardewerk dat te dateren valt in de 19de eeuw.

7B: waterkelder, afmetingen 4 meter lang en 1.80 meter breed. Bovenop de kelder zat een intact tongewelf compleet met mangat. De diepte is niet gemeten maar de kelder liep door tot op het zand onder de veenlaag. De kelderbodem was opgebouwd uit 4 lagen keiharde baksteen die op een soort betonplaat lagen. De vloer van de kelder was betegeld met vierkante geel geglazuurde plavuizen. Bij het verwijderen van de kelder was te zien dat de kelderbodem nog extra gefundeerd was op houten planken. De inhoud van de kelder bestond uit zwarte modder met vondstmateriaal (V33) uit het einde van de 19de eeuw.

7C: kuil gevuld met puin, op een diepte van 0,07 + M NAP dicht boven het veen werden in deze kuil de restanten gevonden van een houten bak en een vergane houten holle buis. Mogelijk zijn dit de resten van een bron. Het vondstmateriaal is te dateren in de tweede helft van de 19de eeuw.

7D: fragment van een soort oven, bestaat uit een rond afgewerkte fundering met een stookgat erin. In noordoost richting loopt een goot bestaande uit IJsselsteentjes schuin weg richting de steeg. Ten noorden van de oven bestaat de goot uit gele IJsselstenen, de afmeting bedraagt 17,5 x 8 x 4 cm. Ten zuiden van de oven hebben de stenen een oranje baksel en een afmeting van 18,5 x 9 x 4 cm. De bovenkant van de goot heeft een NAP-waarde van 0,94 + M NAP, de onderkant van de goot heeft een NAP-waarde van 0.80 + M NAP. De bovenkant van de oven heeft een NAP-waarde van 0,91 + M NAP, de onderkant van de oven heeft een NAP-waarde van 0,70 + M NAP. Opvallend is dat het geheel een verzakking vertoont in zuidelijke richting. Boven de oven werden een aantal fragmenten van steengoed mineraalwaterflessen gevonden (V48) die te dateren zijn in de 18de/19de eeuw.

7E: waterkelder gelegen binnen een rechthoekige fundering met naast de kelder een geplaveide ondiepe bak. De waterkelder zelf is opgebouwd uit erg harde rode bakstenen en de bodem van de waterkelder wordt gevormd door een betonnen vloer bekleed met witte tegels. De geplaveide bak die naast de kelder gelegen is bestaat uit gele bakstenen met een afmeting van 22 x 10,5 x 4 cm. De bodem van deze bak bestaat uit gele plavuizen met een afmeting van 22 x 22 cm. De NAP-waarde van de bovenkant van de bak bedraagt 0,89 + M NAP, de bodem van de waterkelder heeft een NAP-waarde van 0,10 + M NAP. Het geheel geeft op basis van de manier van constructie een 19de eeuwse indruk. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen.

7F: rechthoekig gebouw vermoedelijk gebruikt als stookplaats. De fundering is vervaardigd van secundair gebruikte stenen, dit is te zien aan de verschillende soorten mortel die gemengd gebruikt zijn. Centraal binnen het gebouw is een rechthoekige bak gebouwd van gele bakstenen in twee delen met op de vloer plavuizen van grijsbakkend aardewerk. In de bakken werden voornamelijk veel resten aangetroffen van een schoorsteen en beroete buizen van aardewerk. De NAP-waarde van het vloerniveau ter hoogte van de grijze plavuizen bedraagt 0,91 + M NAP. De bovenzijde van de rechthoekige fundering heeft een NAP-waarde van 1,26 + M NAP, de onderkant van de fundering heeft een NAP-waarde van 1,01 + M NAP. Er is geen aardewerk gevonden tussen het puin waarmee de kelder gevuld was. Op basis van de bouw en het gebruik van bouwmaterialen kan de kelder rond 1800 gedateerd worden.

7G: fundering opgebouwd uit secundair gebruikte stenen, dit is te zien aan de verschillende soorten mortel die gemengd gebruikt zijn. De NAP-waarde van de bovenkant bedraagt 1,29 + M NAP, de onderkant van de fundering heeft een NAP-waarde van 1.06 M + NAP. Deze wijze van bouwen komt erg overeen met spoor 7F en zal waarschijnlijk ook rond 1800 dateren.

7H: gemetselde goot, loopt vanaf de kelder (8A) in de richting van de Laet. De goot is opgebouwd uit rode bakstenen met een afmeting van 23 x 9,5 x 4,5 cm. De bovenzijde van de goot heeft een waarde

van 0,99 + NAP. De goot is opgebouwd uit een enkelsteens laag bakstenen en wordt afgedekt door verschillende materialen. Delen zijn afgedekt met natuurstenen platen en met baksteen en een deel is afgedekt met een metalen plaat. Aan de straatzijde is de goot verstoord en doorbroken door een put (7O). Vermoedelijk liep deze goot naar de Laat toe en mondde daar uit in het water. Aangezien de Laat rond 1870 gedempt is zal dat ook ongeveer de datering zijn van het buiten gebruik raken van de goot. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen in of rond de goot, op basis van de constructie zal deze goot te dateren zijn in de periode van de 18de-19de eeuw. Deze goot lijkt ook een vervanger te zijn van een oudere gemetselde goot waarvan nog een stuk is waargenomen (7I). Er is nog een fragment van een gemetselde goot gevonden (7J), 7H is zeer waarschijnlijk een voortzetting van deze goot. Mogelijk bestaat er ook een relatie met spoor 7D, de structuren die naast het zogenaamde stookgat zijn aangetroffen vertonen grote overeenkomsten met de gemetselde goot. Het lijkt er dus op dat er een goot over het gehele terrein liep die afwaterde in de Laat.

7I: restant van gemetselde goot, hiervan is alleen het onderste deel nog aangetroffen. De bouwwijze lijkt overeenkomstig te zijn met die van 7H. De NAP-waarde van de onderkant van de fundering bedraagt 1,02 + M NAP. Deze goot dateert waarschijnlijk ergens in de 18de/19de eeuw.

7J: restant van gemetselde goot, hiervan is alleen het onderste deel nog aangetroffen. De bouwwijze lijkt overeenkomstig te zijn met die van 7H. Deze goot dateert waarschijnlijk ergens in de 18de/19de eeuw.

7K: oven en stookvloer: Tussen kelder 8A en de straat aan de Laatzijde werd een groot aantal funderingen aangetroffen. Bij nader onderzoek blijkt het hier om een aantal constructies te gaan die te maken hebben met stoken. Er werd een oven met gevonden met in het stookgat een naar het oosten toe duikende plavuizenvloer. De plavuizen hebben een afmeting van 20 x 20 x 2 cm en zijn erg beroet aan het oppervlak. Het stookgat was enigszins gebold gebouwd en de vorm van het stookgat was sleutelgatvormig. Het stookgat bestond uit twee lagen gemetselde bakstenen. Het stookgat liep op naar het westen omdat daar de stookruimte was gelegen. Aan de noordzijde is de oven verstoord door een goot (7L). Aan de westzijde loopt een straatje opgebouwd uit IJsselsteentjes die op hun kant staan (7M). Dit straatje is afgewerkt tegen een muur die bij de oven blijkt te horen. Het deel van het straatje voor het stookgat is roetzwart en lag nog vol as en roet. De vloer van de oven is opgebouwd uit rode bakstenen met een afmeting van 23,5 x 10,5 x 4 cm. Het vloerniveau heeft een NAP-waarde van 1,07 + M NAP, de onderkant van de oven heeft een NAP-waarde van 0.98 + M NAP.

7L: gemetselde goot met een oost-west oriëntering. De goot is opgebouwd uit gele bakstenen met een afmeting van 22 x 11 x 4,5 cm. De bovenkant is gelegen op 1,0 + M NAP, de onderkant van de goot is gelegen op 0,76 + M NAP. Op de bodem is de goot bekleed met plavuizen met een afmeting van 28 x 28 x 3 cm. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen. Deze goot doorsnijdt oven/stookvloer 7K met een einddatering van de 18de eeuw en dus zal deze goot waarschijnlijk uit de 19de eeuw dateren.

7M: Straatje opgebouwd uit IJsselsteentjes, loopt tegen een muur aan die onder de oven door lijkt te gaan. Op het straatje ligt een dikke laag met puin dat een groot aantal flink beroete stenen bevat. Dit puin ligt tegen de oven aan (7K), het lijkt erop dat het straatje bij de oven hoort. Boven het straatje is vondstmateriaal gevonden (V63) dat te dateren valt in de tweede helft van de 18de eeuw. Op basis hiervan lijkt het erop dat de oven aan het einde van de 18de eeuw voor het laatst gestookt werd.

7N: stukje fundering, deze loopt deels oost-west en maakt dan een knik in noord-westelijke richting. De fundering is opgebouwd uit rode bakstenen met een afmeting van 19 x 8 x 4 cm. De bovenkant van de fundering heeft een NAP-waarde van 0,90 + M NAP, de onderkant van de fundering heeft een NAP-waarde van 0,76 + M NAP. Het is niet duidelijk waartoe deze fundering behoort heeft. Mogelijk heeft het een relatie gehad met de oven omdat een deel van de fundering parallel liep met de zuidzijde van de oven en zou dan verband kunnen houden met een binnenindeling van het gebouw. Vermoedelijk dateert deze fundering dan in de 18de/19de eeuw.

7O: put, bevindt zich direct aan de straatzijde en is opgebouwd uit bakstenen waarvan de steenmaat niet genomen is. de put was afgedekt met een gietijzeren plaat die sterke overeenkomsten vertoonde met een haardplaat. In de put mondde een rood aardewerken buis uit die vanuit de steeg leek te komen. In de put werd vondstmateriaal (V64) aangetroffen dat te dateren valt in de 18de/19de eeuw. Deze doorsnijdt goot

7H en zal waarschijnlijk verband houden met het buiten gebruik raken van de goot en het dempen van de Laat.

7P: straatje gelegen ten noorden van de oven. Het straatje is opgebouwd uit bakstenen die pat zijn gelegd in diagonale richting. Aansluitend aan dit stukje straat ligt een straatje er tegenaan dat een oost-west oriëntering heeft. Dit straatje is opgebouwd uit gele IJsselsteentjes die in verband gelegd zijn en begrensd wordt aan de noordzijde door een dubbele rij met op de kant ingeslagen IJsselsteentjes. Het niveau van deze twee straatjes heeft een NAP-waarde van $0,81 + M$ NAP. Een deel van deze straat is bedolven onder een dikke laag puin met daarin een aantal stenen die zeer waarschijnlijk aan de oven toebehoord hebben. Vermoedelijk hoort dit alles tot hetzelfde stookgedeelte en dateert daardoor ook in de 18de/19de eeuw.

7Q: restant fundering. Deze fundering is gelegen ten noorden van goot 7L en loopt een heel klein stukje in noordoostelijke richting loopt vervolgens een stuk oost-west en vervolgt dan in noordelijke richting. De fundering bestaat uit rode bakstenen met een afmeting van $18,5 \times 9,5 \times 4$ cm. De bovenkant van de fundering heeft een NAP-waarde van $1,01 + M$ NAP, de onderkant heeft een NAP-waarde van $0,69 + M$ NAP. Vermoedelijk behoort deze fundering tot het stook/oven gedeelte en zou dan verband kunnen houden met een binnenindeling van het gebouw. Hij was in ieder geval nog onder goot 7L aanwezig en zal dus ook in de periode 18de/19de eeuw te dateren zijn.

7R: fundering opgebouwd uit verschillende soorten stenen. De NAP-waarde van de bovenkant van de stenen bedraagt $1,45 + M$ NAP, de onderkant van de fundering heeft een NAP-waarde van $0,99 + M$ NAP. Aan de westkant van deze fundering zat nog een soort van steunbeer die niet zo diep als de rest van de fundering doorliep. De onderkant van de steunbeer heeft een NAP-waarde van $1,11 + M$ NAP.

Beschrijving sporen periode 8 19de/20ste eeuw

8A: grote kelder met gemetselde muren en een zware betonnen bak. Datering is zeer recent.

8B: trappengat dat bij kelder 8A hoorde. Dit trappengat is dichtgezet, het geheel is recent.

8C: Septic tank, deze septic tank was gelegen ten westen van waterkelder 7 B en is ook te dateren in de 20ste eeuw.

BIJLAGE B: VONDSTENLIJST PER SPOOR*Nancy de Jong-Lambregts*

	Vondst-nummer	Werkput	Vlak	Beschrijving	datering
2A	18	1	2	greppel: 1 x bodemfragment pi-pot-?	10de-12de eeuw
2A	20	1	2	greppel: 1 x fragment Paffrath (12de-13de eeuw), 2 fragmenten Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 fragment kp-kog-? (12de-14de eeuw)	12de eeuw ?
2B	17	1	2	6 x fragmenten kogelpot (10de-14de eeuw), 2 x fragmenten Paffrath (12de-13de eeuw), 7 x fragmenten Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 1 x fragment blauwe leiste, 2 x cortexfragment lang pijpbeen rund, 1 x fragment plavuis roodbakkend	12de-13de eeuw
2C	23	2	1	insteek waterput; 1 x fragment Maasvallei	12de-14de eeuw
2C	28	2	1-2	fragment kloostermop uit bovenste laag waterput, afmetingen: 17,5 x 15,5 x 6 cm	1250-1300
2C	29			waterput onderste ton, 1 x maasvallei kan nieuw type (13de eeuw), 1 x Maasvallei kan nieuw (13de eeuw), 1 x S5-kan-3 (1225-1275) 11 x fragmenten Vlaams hoogversierde kan (1225-1350), 2 x fragmenten S5-kan-? (1225-1275), 1 x fragment aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment lavasteen.	1225-1300
2C	31	2	1-2	bovenste ton waterput dendro	1179 AD ± 6
2C	32	2	1-2	onderste ton waterput dendro	1223 AD ± 6 – 1258 AD ± 6
2D	41	2	3	bovenste ton waterput dendro, is vervallen	
2D	42	2	3	bovenste ton waterput dendro, is vervallen	
2D	43	2	3	uit ton; 1 x fragment kogelpot met bezemstreek	12de-13de eeuw
2E	36	2	2	greppel; donkerbruin zand: 1 x fragment bot niet determineerbaar, 1 x fragment Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw)	10de-12de eeuw ?
2F	37	2	2	bewerkt tufsteen	13de eeuw
2I	38	2	3	1 x fragment pi-pot-?(13A), 1 x brok tufsteen, 8 x vogelbot	1200-1250
2M	58	3	2	greppel: 7 x fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw), 1 x fragment pi-pot-? (10de-12de eeuw)	10de-12de eeuw
2N	59	3	2	2 x fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw), 1 x fragment kloostermop nougat (13B)	1250-1300
2O	56	3	2	greppel: 1 x sintel, 1 x fragment verbrand huttenleem, 1 x klein fragment baksteen, 1 x kp-kog-? (10de-14de eeuw), 1 x fragment pi-pot-? (10de-12de eeuw)	1250-1300
2S	53	3	1	greppel: 1 x fragment Maasvallei	11de-13de eeuw
2T	55	3	2	greppel: 1 x pi-pot-?(10de-12de eeuw), 1 fragment S5-?(1225-1300), 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 1 x randfragment kogelpot (10de-14de eeuw), 2 x fragment Pingsdorf (10de-13de eeuw), 1 x fragment aardewerk niet determineerbaar, 1 fragment sterk geoxideerd metaal en 1 fragment gecalcineerd bot.	1225-1300
2V	85	3	2	Waterput	10de-13de eeuw

2V	86	3	3	insteek waterput: 3 x fragmenten Maasvallei (11de-13de eeuw), 4 x fragmenten Pingsdorf, 1 x fragment runderdijbeen, 1 x randfragment aardewerk niet determineerbaar	11de-13de eeuw
2V	87	3	2	steunpunt vlechtwerk bij waterput, dendro, is vervallen	
2Z	65	2	2	1 x fragment Pi-pot-?	10de-12de eeuw
2AA	70	2	2	1 x fragment Pi-pot-?	10de-12de eeuw
2AC	61	3		Profiel O-O: greppel: fragment van een zwaar verweerd mes, 1 stuk zwaar verweerd niet determineerbaar metaal. 3 fragmenten kloostermop nougat	13de eeuw
2AD	13	1	2	greppel: 1 x sintel, 1 x fragment Paffrath (12de-13de eeuw), 1 fragment Pi-pot-? (10de-12de eeuw), 2 fragmenten S5 (1225-1275)	1225-1275
2AD	19	1	2	"kuil" 1 x fragment kogelpot met bezemstreek (12de-13de eeuw), 1 x g-kan-?(13de-14de eeuw)	1200-1300
2AE	15	1	2	greppel: 2 x rand/wandfragment kp-kog-? met bezemstreek	12de-14de eeuw
2AH	54	3	1	1 x fragment Maasvallei	11de-13de eeuw
2AI	74	2	2	boven waterput/nazak: 2x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 2 x fragment S4 (13d-14a), 6 x fragment pi-pot-? (10de-13de eeuw)	1275-1300
2AI	76	2	2	Waterput	11de-13de eeuw
3A	16	1	2	3 x fragmenten rood aardewerk (1325-1375), 3 x fragmenten grijs aardewerk (13de-15de eeuw) 14 x fragmenten S2-? (1325-1375), 1 x fragment blauwe leisteek, 4 x fragmenten bot	1325-1375
3B	45	3	2	kuil: 1 x r-gra-? (14de eeuw), 1 x r-gra-? (14de eeuw), 1 x rood aardewerk indetermineerbaar, 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 1 x fragment S4 (13d-14a)	1300-1325
3C	79	3	1	haard: 2 x randfragment grape met haakoor (1350-1400), 1 kp-kog-? met vingerveeg (12de eeuw), 1 x S1-kan-? (1325-1375)	1325-1400
3D	73	2	2	greppel: 2 x brokken sintel, 1 x aardewerk niet determineerbaar, 2 x fragment kp-kog-?(10de-14de eeuw), 1 x randfragment r-bak-33 (14de eeuw)	14de eeuw
3E	10	2	B-B	uit zand: 1 x S1-kan-? (14de eeuw)	1300-1400
3E	24	2	Z-N	1 x rand/wandfragment kp-kog-? Met bezemstreek	12de-14de eeuw
3E	40	2	N-Z	"donkerbruin zand" 1 x g-kan-?	13de-15de eeuw
3E	84	3	W-W	1 x randfragment kp-kog-? bezemstreek (12de-14de eeuw), 2 x fragmenten Maasvallei (11de 13de eeuw)	12de-13de eeuw
4A	77	2	1-2	steenmonster muur afmetingen 25,5 x 12,5 x 6,5 cm, rode baksteen	
4A	79	2	1-2	insteek tussen muren: 1 x S1-kan-? wandfragment	1325-1375
4B	78	3	1	steenmonster kelder afmetingen 28,5 x 13 x 6,5 cm, rode baksteen	13de-15de eeuw
4D	14			waterput: 1 x r-gra-92 spaarzaam loodglazuur, bodemfragment van S2-kan-? Raeren	1450-1525
4E	40	2	3	"Ingegraven emmer" 1 x r-vet-?(15de eeuw), 2 x S2-kan-? (15de eeuw), 1 x r-oli-? (15de eeuw), 2 x r-gra-? (15de eeuw), 1 x fragment kogelpot (10de-14de eeuw), 9 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment gele baksteen, 1 x klein fragment glas, 1 x spijker, 1 x nekwervel, 1 x stuk houtskool	15de eeuw

4F	46	3	2	1 x fragment kaak rund, 1 x fragment r-bor-1 met vingerstreek (15de eeuw), 1 x fragment r-gra-? met mangaan (15B), 1 x fragment rood aardewerk niet determineerbaar.	1450-1500
5A	44	3	2	1 x baksteen appelbloesem afmetingen: 22 x 10,5 x 5 cm, 1 x r-oli-? (16de eeuw)	16de eeuw
5B	34	2	2	1 x r-tes-6 (1575-1625), 1 x r-pis-5 (1550-1600), 1 x S2-kan-? (16de eeuw), 2 x r-pot-?, 4 x r-pot-?, 4 x r-gra-?, 1 x r-tes-?, 1 x r-bor-?, w-pot-? (1575-1625)w-gra-? 29 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 2 x botfragmenten vogel, 3 x botfragmenten rund, 1 x botfragment schaap/geit, 1 x botfragment niet determineerbaar	1550-1600
6A	5	1	1	steenmonster waterput, gele baksteen afmetingen 21,5 x 10,5 x 5,5 cm	
6A	21	1		waterput: 2 fragmenten wit aardewerk, 1 x fragment dakpan, 11 x fragmenten pijpensteel, 2 x pijpenkop, 1 porseleinen pijpje met vogelbeschildering	17de-18de eeuw
6B	6	1	1	afvalkuil: 1 x fragment onderkaak rund, 1 x r-bak-1 (1375-1525), 1 x r-bor-6 (1550-1650), 1 x r-zal-3 (1550-1650), 2 x r-kop-2 (1550-1650), 1 x r-gra-34 (1550-1650), 3 x r-gra-?, 9 x rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x r-bor-1 (1450-1525), 1 x r-vst-?(17A), 1 x we-kom-?(16a), 2 x r-pis/pot-?, 1 x S2-kan-?(15B), 2 x m-bor-?(1600-1625)	1600-1625
6C	80	3		vulling kelder: 11 fragmenten m-bor-3	1625-1650
6D	9	1	1	Beerput	1600-1800
6E	4	1	1	askull (rond): 1 x fragment blauwe leisteel, 3 x f-bor-? circa 1630, 1 x f-bor-? 1600-1625, 1 x r-bak-4 (1575-1625)	1625
7B	33	3	1	uit waterkelder: 1 x fe-bor-? beschilderd, 1 x metalen lepel, 1 x r-kap-3 (19B), 1 x loden "aanzuigbuis" fragment, 2 x blikfragmenten met "...bier" erop, 2 x fragmenten tabakspijpen haaks 19de eeuw met klavermerk, 6 x fragmenten EP printwerk (19de eeuw), 1 x ep-bor-min (19B)	1875-1900
7D	48	2	1	boven oven: 3 x fragment S2-fles-?	1775-1850
7O	64	2	1	Naast fundering boven putje: 1 x S2-min-? en 2 fragmenten niet determineerbaar aardewerk	1775-1850

BIJLAGE C: VONDSTENLIJST OP VONDSTNIVEAU

Nancy de Jong-Lambregts

V	WP	Vlak	P	spoor	Beschrijving	datering
1	1	1			aanleg: 2 x fragmenten S1-kan-? Siegburg (1325-1375), 1 x S2-kan Raeren, 1 x fragment daktegel, 1,5 cm dik met glazuur	1300-1350
2	1	1			puinkuil: s2-flie-?, fragment ijzeren rooster	19de eeuw
3	1	1			vlak 1: 4 x fragment kp-kog-? met bezemstreek (12de-14de eeuw), 1 x fragment grijs gedraaid (13de-15de eeuw), 1 x fragment S2-kan-? (1300-1350), 3 x fragmenten S4 (1275-1325)	13de-14de eeuw
4	1	1		6E	askuil (rond): 1 x fragment blauwe leisteek, 3 x f-bor-? circa 1630, 1 x f-bor-? 1600-1625, 1 x r-bak-4 (1575-1625)	1625
5	1	1		6A	steenmonster waterput, gele baksteen afmetingen 21,5 x 10,5 x 5,5 cm	
6	1	1		6B	afvalkuil: 1 x fragment onderkaak rond, 1 x r-bak-1 (1375-1525), 1 x r-bor-6 (1550-1650), 1 x r-zal-3 (1550-1650), 2 x r-kop-2 (1550-1650), 1 x r-gra-34 (1550-1650), 3 x r-gra-?, 9 x rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x r-bor-1 (1450-1525), 1 x r-vst-?(17A), 1 x we-kom-?(16a), 2 x r-pis/pot-?, 1 x S2-kan-?(15B), 2 x m-bor-?(1600-1625)	1600-1625
7	1	1			paalkuil: 1 x fragment tabakspijp met ketelroos	1675-1725
8	1	1-2			puinkuil bron: 1 x r-kap-3 (19B), 1 x stuk "vensterbank", 1 x stuk metaal niet determineerbaar, 1 x gl-fl-53 (19B), 2 x fragmenten tegel blauw op wit beschildering (17B), 3 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x iw-bor-? (19B)	1850-1900
9	1	1		6D	Beerput	1600-1800
10	1	2	B-B	3E	uit zand: 1 x S1-kan-? (14de eeuw)	1300-1400
11	1	1-2			verdiepen uit zand: 1 x S5-kan-? (1225-1275) bodemfragment, 1 x kp-kog-? wandfragment (10de-14de eeuw)	1225-1275
12	1	2			greppel: 1 x cortex fragment van lang pijpbeen van rund/paard, 1 x tand rond	
13	1	2		2AD	greppel: 1 x sintel, 1 x fragment Paffrath (12de-13de eeuw), 1 fragment Pi-pot-? (10de-12de eeuw), 2 fragmenten S5 (1225-1275)	1225-1275
14				4D	waterput: 1 x r-gra-92 spaarzaam loodglazuur, bodemfragment van S2-kan-? Raeren	1450-1525
15	1	2		2AE	greppel: 2 x rand/wandfragment kp-kog-? met bezemstreek	12de-14de eeuw
16	1	2		3A	3 x fragmenten rood aardewerk (1325-1375), 3 x fragmenten grijs aardewerk (13de-15de eeuw) 14 x fragmenten S2-? (1325-1375), 1 x fragment blauwe leisteek, 4 x fragmenten bot	1325-1375
17	1	2		2B	6 x fragmenten kogelpot (10de-14de eeuw), 2 x fragmenten Paffrath (12de-13de eeuw), 7 x fragmenten Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 1 x fragment blauwe leisteek, 2 x cortexfragment lang pijpbeen rond, 1 x fragment plavuis roodbakkend	12de-13de eeuw
18	1	2		2A	greppel: 1 x bodemfragment pi-pot-?	10de-12de eeuw
19	1	2		2AD	"kuil" 1 x fragment kogelpot met bezemstreek (12de-13de eeuw), 1 x g-kan-?(13de-14de eeuw)	1200-1300

20	1	2		2A	greppel: 1 x fragment Paffrath (12de-13de eeuw), 2 fragmenten Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 fragment kp-kog-? (12de-14de eeuw)	12de eeuw ?
21	1			6A	waterput: 2 fragmenten wit aardewerk, 1 x fragment dakpan, 11 x fragmenten pijpensteel, 2 x pijpenkop, 1 porseleinen pijpje met vogelbeschildering	17de-18de eeuw
22	1	1			1 x r-lek-1 (1575-1625), 1 x r-lek-7 (1575-1625), 1 x r-dek-?, 1 x r-stk-5 (1550-1650), 1 x r-bor-?, 1 x r-pis-?, 1 x r-bak-?, 6 x r-gra-?, 1 x r-tes-6 (1575-1625), w-gra-?, 1 x r-kop-?, 6 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x S2-kan-? (16de eeuw), 1 x Italiaans aardewerk, 1 x fragment i-bor-? (1575-1600)	1550-1600
23	2	1		2C	insteek waterput; 1 x fragment Maasvallei	11de-13de eeuw
24	2		Z-N	3E	1 x rand/wand fragment kp-kog-? met bezemstreek	12de-14de eeuw
25	2		Z-N		1 x randfragment kp-kog-? met bezemstreek	12de-14de eeuw
26	2		N-Z		pollenmonster	
27	2		N-Z		pollenmonster	
28	2	1-2		2C	1 x r-kan-nieuw (1225-1250), 1 x S5-kan-nieuw (1225-1275) 1 x r-kan-nieuw (1250-1350) 1 x sintel, 1 x fragment maalsteen, fragmenten van soort harde zandplaat, afkomstig uit de bovenlaag van de waterput op de scheiding van de twee tonnen, 3 x fragmenten S5-kan (1325-1375) 2 x fragmenten kp-kog-? met bezemstreek (12de-14de eeuw), 3 x fragment r-kan-? Vlaams hoogversierd (13de eeuw), 1 x fragment baksteen, 1 x fragment bekken schaap/geit, 1 x fragment pijpbeen schaap/geit, 1 x fragment rib/rund. fragment kloostermop uit bovenste laag waterput, afmetingen: 17,5 x 15,5 x 6 cm	13B (bovenste ton waterput)
29	2	1-2			waterput onderste ton, 1 x maasvallei kan nieuw type (13de eeuw), 1 x Maasvallei kan nieuw (13de eeuw), 1 x S5-kan-3 (1225-1275) 11 x fragmenten Vlaams hoogversierde kan (1225-1350), 2 x fragmenten S5-kan-? (1225-1275), 1 x fragment aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment lavasteen.	1225-1300
30	2	1-2			sintelmonster uit waterput	
31	2	1-2		2C	bovenste ton waterput dendro	1179 AD ± 6
32	2	1-2		2C	onderste ton waterput dendro	1223 AD ± 6 – 1258 AD ± 6
33	3	1		7B	uit waterkelder: 1 x fe-bor-? beschilderd, 1 x metalen lepel, 1 x r-kap-3 (19B), 1 x loden “aanzuigbuis” fragment, 2 x blikfragmenten met “...bier” erop, 2 x fragmenten tabakspijpen haaks 19de eeuw met klavermerk, 6 x fragmenten EP printwerk (19de eeuw), 1 x ep-bor-min (19B)	19 d

34	2	2		5B	1 x r-tes-6 (1575-1625), 1 x r-pis-5 (1550-1600), 1 x S2-kan-? (16de eeuw), 2 x r-pot-?, 4 x r-pot-?, 4 x r-gra-?, 1 x r-tes-?, 1 x r-bor-?, w-pot-? (1575-1625)w-gra-? 29 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 2 x botfragmenten vogel, 3 x botfragmenten rund, 1 x botfragment schaap/geit, 1 x botfragment niet determineerbaar	1550-1600
35	2	2			1 x fragment Pafraath	12de/13de eeuw
36	2	2		2E	greppel; donkerbruin zand: 1 x fragment bot niet determineerbaar, 1 x fragment Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw)	10de-12de eeuw ?
37	2	2		2F	bewerkt tufsteen	13de eeuw
38	2	3		2I	1 x fragment pi-pot-?(13A), 1 x brok tufsteen, 8 x vogelbot	13 A
39	2	3			"verstoring putje"; 1 x fragment baksteen, 1 x fragment rib, 1 x fragment grijs aardewerk (13de-15de eeuw), 1 x fragment r-bor-? (16B)	15de-16de eeuw
40	2		N-Z	3E	"donkerbruin zand" 1 x g-kan-?	13de-15de eeuw
41	2	3		2D	bovenste ton waterput dendro, vervallen	
42	2	3		2D	onderste ton waterput dendro, vervallen	
43	2	3		2D	uit ton; 1 x fragment kogelpot met bezemstreek	12de-13de eeuw
44	3	2		5A	1 x baksteen appelbloesem afmetingen: 22 x 10,5 x 5 cm, 1 x r-oli-? (16de eeuw)	16de eeuw
45	3	2		3B	kuil: 1 x r-gra-? (14de eeuw), 1 x r-gra-? (15de eeuw), 1 x rood aardewerk indetermineerbaar, 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 1 x fragment S4 (13de-14a)	14a
46	3	2	H-H	4F	1 x fragment kaak rund, 1 x fragment r-bor-1 met vingerstreek (15de eeuw), 1 x fragment r-gra-? met mangaan (15B), 1 x fragment rood aardewerk niet determineerbaar	15 B
47	3	2	H-H		1 x fragment kloostermop, nougatkleurig gesin- terd (13B), 1 x fragment kp-kog-? met bezemstreek (12de-14de eeuw), 1 x sintel, 1 x fragment S5 (1225-1300)	1250-1300
48	2	1		7D	boven oven: 3 x fragment S2-fles-?	1775-1850
49	3	1			naast greppel: 1 bodemfragment van een kogelpot op standring (13de-14de eeuw), 3 fragmenten Pingsdorf (10de-12de eeuw)	12de eeuw
50	3	1			greppel: 1 x wandfragment S5-kan-? met grijsbruine engobe	1225-1275
51	3	1			1 x fragment grijs aardewerk (13de-15de eeuw), 1 x fragment blauwe leisteel, 1 x fragment Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 x fragment aardewerk niet determineerbaar	12de-13de eeuw
52	3	1			1 x fragment pi-pot-?	10de-13de eeuw
53	3	1		2S	greppel: 1 x fragment Maasvallei	11de-13de eeuw
54	3	1		2AH	1 x fragment Maasvallei	11de-13de eeuw
55	3	2		2T	greppel: 1 x pi-pot-?(10de-12de eeuw), 1 fragment S5-?(1225-1300), 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 1 x randfragment kogelpot (10de-14de eeuw), 2 x fragment Pingsdorf (10de-12de eeuw), 1 x fragment aardewerk niet determineerbaar, 1 fragment sterk geoxideerd metaal en 1 fragment gecalcineerd bot.	1225-1300

56	3	2		2O	greppel: 1 x sintel, 1 x fragment verbrand huttenleem, 1 x klein fragment baksteen, 1 x kp-kog-? (10de-14de eeuw), 1 x fragment pi-pot-? (10de-12de eeuw)	1250-1300 eeuw
57	3	2			uit zand: 1 x fragment Pingsdorf	10de-12de eeuw
58	3	2		2M	greppel: 7 x fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw), 1 x fragment pi-pot-? (10de-12de eeuw)	10de-12de eeuw
59	3	2		2N	2 x fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw), 1 x fragment kloostermop nougat (13B)	13 B
60	3	2			greppel: 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw) en 1 x fragment kogelpot met zandmagering (10de-14de eeuw)	11de-13de eeuw
61	3		O-O	2AC	greppel: fragment van een zwaar verweerd mes, 1 stuk zwaar verweerd niet determineerbaar metaal. 3 fragmenten kloostermop nougat	13B
62	3	2			2 x fragment pi-pot-?	10de-13de eeuw
63	2				boven straatje van de stookruimte: 2 x pijpenkop gemerkt met zwijntje, Gouds bijmerk na 1740, 2 x verbrande wervels	1760-1780
64	2	1		7O	Naast fundering boven putje: 1 x S2-min-? en 2 fragmenten niet determineerbaar aardewerk	1775-1850
65	2	2		2Z	1 x fragment Pi-pot-?	10de-12de eeuw
66	2	2			1 x sintel, 4 x pi-pot-? (10de-12de eeuw), 5 x fragment kp-kog-? (10de-14de eeuw), 2 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw)	12de-13de eeuw
67	2	2			1 x wandfragment Maasvallei pot	12de eeuw
68	2	2			1 x fragment Pi-pot-?	10de-12de eeuw
69	2	2			koperen munt "Hollandia"	1702
70	2	2	Q	2AA	2 x fragmenten kogelpot met steengruismagering	10de-12de eeuw
71	2	2			kuil: 1 x fragment tufsteen, 1 x fragment Vlaams aardewerk hoogversierd (1250-1300), 1 x kp-kog-? grof gemagerd (9de-10de eeuw), 1 x fragment smeltkroes, 1 x fragment Badorf-achtig materiaal, geen specifieke kenmerken aanwezig zoals radstempels (8ste-12de eeuw)	1250-1300
72					ontbreekt	
73	2	2	Q	3D	greppel: 2 x brokken sintel, 1 x aardewerk niet determineerbaar, 2 x fragment kp-kog-?(10de-14de eeuw), 1 x randfragment r-bak-33 (14de eeuw)	14de eeuw
74	2	2		2AI	boven waterput/nazak: 2x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw), 2 x fragment S4 (13d-14a), 6 x fragment pi-pot-? (10de-12de eeuw)	1275-1300
75	2	2		2AI	boven waterput: 1 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw)	11de-13de eeuw
76				2AI	waterput	11de-13de eeuw
77	3	1			greppel: 1 x bodemfragment S5-?-? (1225-1275), 1 x bodemfragment rood aardewerk, 2 x fragmenten kp-kog-? met bezemstreek (12e-14de eeuw)	13 d
78	3	1-2		4B	paalgat: "koperklontje" 1 x wandfragment grijs aardewerk (13de-15de eeuw)	13de-15de eeuw
79	2	1-2		4A	insteek tussen muren: 1 x S1-kan-? wandfragment	1325-1375
80	3	1-2			4 x fragment Maasvallei (11de-13de eeuw) en 1 x fragment kogelpot (10de-14de eeuw), 11 x fragmenten Pingsdorf (10de-12de eeuw) en 1 fragment van een runderkies	11de-13de eeuw

81	3		V-V		1 x fragment Pingsdorf	10de-12de eeuw
82	3		V-V		kuil/greppel: 1 x fragment bot met slachtsproen, 1 x fragment Pingsdorf wandfragment	10de-12de eeuw
83	3		V-V		1 x fragment Pingsdorf (10de-12de eeuw) en 1 fragment Rood Maasvallei (11de-13de eeuw)	11de-12de eeuw
84	3		W-W	3E	1 x randfragment kp-kog-? bezemstreek (12de-14de eeuw), 2 x fragmenten Maasvallei (11de-13de eeuw)	12de-13de eeuw
85	3	2		2V	waterput	10de-12de eeuw
86	3	2		2V	insteek waterput: 3 x fragmenten Maasvallei (11de-13de eeuw), 4 x fragmenten Pingsdorf, 1 x fragment runderdijbeen, 1 x randfragment aardewerk niet determineerbaar	11de-12de eeuw
87	3	2		2V	steunpunt vlechtwerk bij waterput, dendro	
80	3			6C	vulling kelder: 11 fragmenten m-bor-3	1625-1650
79	3	1		3C	haard: 2 x randfragment grape met haakoor (1350-1400), 1 kp-kog-? met vingerveeg (12de eeuw), 1 x S1-kan-? (1325-1375)	1325-1400
13	1	2			1 x sintel, 1 x fragment kp-kog-? 1 x fragment wervel, rond, kapsproen	10de-14de eeuw
11	1	1-2			2 x fragmenten kp-kog-? met bezemstreek	12de-14de eeuw
?					tinnen lepel, erg slecht, gemerkt met gekroonde tudorroos en 2 stukken lood. Heeft geen vondstnummer: beerput?	
44	3	1-2			1 x Ha-dek-nw 1 x r-gra-21 (1500-1550) 1 x r-vst-6 (1525-1550), 1 x r-gra-26b (1525-1550), 1 x r-kop-22 (1525-1550), 1 x r-gra-22 (1525-1550), 1 x r-vst-? (15de-16de eeuw), 1 x r-bak-15 (1375-1425), 1 x r-pis/pot-? (16de eeuw), 1 x r-gra-8 mangaanglazuur(1450-1525), r x r-gra-?, 1 x r-bor-?, 2 x r-bak-?, 1 x rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x S2-kan-? Frechen (1500-1550), 1 x S2-kan-? Langerwehe (1450-1500), 11 x botfragmenten rond, 7 x botfragmenten schaap/geit, 2 x fragmenten bot varken, 9 x fragmenten vogel bot, 16 x fragmenten bot niet determineerbaar, 2 x vissewervel	16A
29					grondmonster	
77	2	1-2		4A	steenmonster muur afmetingen 25,5 x 12,5 x 6,5 cm, rode baksteen	
78	3	1			steenmonster kelder afmetingen 28,5 x 13 x 6,5 cm, rode baksteen	

40	2	3			ingegraven emmer"1 x r-vet-?(15de eeuw), 2 x S2-kan-? (15de eeuw), 1 x r-oli-? (15de eeuw), 2 x r-gra-? (15de eeuw), 1 x fragment kogelpot (10de-14de eeuw), 9 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment gele baksteen, 1 x klein fragment glas, 1 x spijker, 1 x nekwervel, 1 x stuk houtskool	15de eeuw
----	---	---	--	--	--	-----------

BIJLAGE D: OVERZICHT SPOREN EN VONDSTEN

Nancy de Jong-Lambregts

Spoor	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W	M	F	Iw	Ir	P	Gl	Rest
2A greppel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 1
2A greppel	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2B greppel	7	2	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 2
2C insteek waterput	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2C boven waterput	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm.3
2C bovenste ton	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 4
2C onderste ton	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 5
2D waterput	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2E greppel	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 6
2F greppel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 7
2I ver- kleuring	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 8
2M greppel	1	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2N greppel	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Opm. 9
2O greppel	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2S greppel	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2T greppel	3	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2V waterput		1	6*		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2V insteek waterput	4	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2Z greppel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2AA greppel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2AC greppel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2AD greppel	1	1	1	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	
2AE greppel	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2AH ronde ver- kleuring	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2AI nazak waterput	6	-	-	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2AI waterput		-	76		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Spoor	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W	M	F	Iw	Ir	P	Gl	Rest

3A kuil	-	-	-	-	-	-	-	14	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
3B kuil	-	-	-	1	-	1	-	-	-	3*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3C haard	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3D greppel	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3E	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3E	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3E	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
3E	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Spoor	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W	M	F	lw	lr	P	Gl	Rest
4A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4A insteek muren	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4B steen- monster	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4D waterput	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4E	-	-	-	1	-	-	-	2*	-	3*	-	-	-	-	-	-	-	1	-
4F rest beerkuil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9 2* 1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Spoor	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W	M	F	lw	lr	P	Gl	Rest
5A houten tonput	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5B kuil	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2*	-	-	-	-	-	-	-
Spoor	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W	M	F	lw	lr	P	Gl	Rest
6A waterput	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6A waterput	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
6B Afvalkuil	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
6C vulling kelder	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-	-	-	-	-
6D Beerput	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6E askuil	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Spoor	Pi	Pa	Ko	An	S5	S4	S3	S2	S1	R	G	W	M	F	lw	lr	P	Gl	Rest
7B vulling water- kelder	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	1*	-	-	-	-	-
7D boven oven	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7O naast fundering	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

BIJLAGE E: OPMERKINGEN

Nancy de Jong-Lambregts

1. Bodemfragment Pingsdorf pot.
2. 1 x fragment blauwe leisteen, 2 x cortexfragment lang pijpbeen rond, 1 x fragment rood aardewerken plavuis.
3. Fragment kloostermop, afmetingen 17,5 x 15,5 x 6 cm
4. Dendrochronologisch monster bovenste ton waterput, datering 1179 AD $\pm$ 6, zekerheid 99,5 %
5. Dendrochronologisch monster onderste ton waterput, datering 1243 AD $\pm$ 6, zekerheid 99,5 %
6. 1 x fragment bot indetermineerbaar,.
7. 1 fragment bewerkt tufsteen
8. 1 brok tufsteen, 8 x fragmenten vogelbot
9. 1 x fragment kloostermop, nougatkleurig baksel, 13B
10. sintel, 1 x fragment verband huttenleem, 1 x klein fragment baksteen
11. fragment aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment sterk gecalcineerd bot, 1 x fragment sterk geoxideerd metaal.
12. 1 x randfragment aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment dijbeen rond
13. vondstnummers 13 en 19 hier samen weergegeven, 1 x sintel
14. fragment van een zwaar verweerd mes, 1 stuk zwaar verweerd niet determineerbaar metaal. 3 fragmenten kloostermop nougat, datering 13B
15. vondstnummers 75 en 75 hier samen weergegeven.
- 16 Van de 338 fragmenten Pingsdorf waren er 112 met een gelig baksel voorzien van een beschildering, 129 met een grijs steengoedachtig baksel, 83 fragmenten met een lichtgrijs baksel met een roze zweem en 14 fragmenten met een oranje-rood baksel. Verder werden er nog 24 fragmenten huttenleem aangetroffen.
- 17 1 x fragment blauwe leisteen, 4 x botfragmenten indetermineerbaar.
- 18 1 x fragment aardewerk indetermineerbaar, de rood aardewerken fragmenten zijn het minimaal aantal exemplaren, waarvan er twee graven bij waren. Het type was niet meer vast te stellen.
- 19 2 x brokken sintel, 1 x fragment aardewerk niet determineerbaar, het fragment rood aardewerk is afkomstig van een rood aardewerken bakpan met het type r-bak-33.
- 20 Steenmonster van een rode baksteen met afmetingen: 25,5 x 12,5 x 6,5 cm.
- 22 Seenmonster kelder afmetingen 28,5 x 13 x 6,5 cm, rode baksteen.
22. Fragment rood aardewerk is afkomstig van een graven van het type r-gra-92 en is voorzien van spaarzaam loodglazuur, het S2-fragment is afkomstig van een kan uit Raeren, het type was niet meer vast te stellen.
23. "Ingegraven emmer" 1 x r-vet-? (15de eeuw), 2 x S2-kan-? (15de eeuw), 1 x r-oli-? (15de eeuw), 2 x r-gra-? (15de eeuw), 1 x fragment kogelpot (10de-14de eeuw), 9 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x fragment gele baksteen, 1 x klein fragment glas, 1 x spijker, 1 x nekwerf, 1 x stuk houtskool.
24. 1 x fragment kaak rond, van het rood aardewerk waren er twee exemplaren waarvan het type benoemd kon worden, hiervan was er 1 x r-bor-1 met vingerstreekbeschildering en 1 fragment van een r-gra-? met mangaan glazuur, 1 fragment rood aardewerk was niet te determineren.
25. 1 x baksteen met appelbloesemkleurig baksel afmetingen 21,5 x 10,5 x 5 cm, fragment rood aardewerk is afkomstig van een rood aardewerken olielamp, het type was niet nader te omschrijven dan r-oli-?
26. Van het orde aardewerk waren er 29 x fragmenten rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x r-tes-6 (1575-1625), 1 x r-pis-5 (1550-1600), , 2 x r-pot-?, 4 x r-pot-?, 4 x r-gra-?, 1 x r-tes-?, 1 x r-bor-?, 1 x S2-kan-? (16de eeuw), w-pot-? (1575-1625) w-gra-? 2 x botfragmenten vogel, 3 x botfragmenten rond, 1 x botfragment schaap/geit, 1 x botfragment niet determineerbaar.
27. Baksteenmonster waterput, geel baksel, afmetingen 21,5 x 10,5 x 5,5 cm.
28. 1 x fragment rood aardewerken dakpan, 11 x fragmenten van pijparden tabaksstelen, 2 x pijparden tabakskop, 1 x porseleinen pijpje met vogelbeschildering.
29. 1 x fragment onderkaak rond, 1 x r-bak-1 (1375-1525), 1 x r-bor-6 (1550-1650), 1 x r-zal-3

(1550-1650), 2 x r-kop-2 (1550-1650), 1 x r-gra-34 (1550-1650), 3 x r-gra-?, 9 x rood aardewerk niet determineerbaar, 1 x r-bor-1 (1450-1525), 1 x r-vst-?(17A), 1 x we-kom-?(16a), 2 x r-pis/pot-?, 1 x S2-kan-?(15B), 2 x m-bor-?(1600-1625)

30. Beerput apart beschreven.

31. 1 x fragment blauwe leiste, van de exemplaren waar een type aan toegeschreven kan worden kwamen voor: 4 x f-bor-? En 1 x r-bak-4.

32. 1 x metalen lepel, 1 x fragment loden aanzuigbuis, 2 x blikfragmenten met "...BIER" erop, 2 x fragmenten tabakspijp, haaks model met klavermerk. De exemplaren waaraan een type kon worden toegewezen waren een f-bor-? Met beschildering en een r-kap-3.

33. 2 x fragmenten niet determineerbaar aardewerk.

BIJLAGE F: BESCHRIJVINGEN PROFIELEN:

Nancy de Jong-Lambregts

- 1.coupe spoor 2N en 2M
- 2.grijs zand met een sterke gelaagdheid
- 3.grijs zand met een sterke gelaagdheid, kleiig.
- 4.donkerbruin zand
- 5.grijs zand

Coupe spoor 2Q

- 1.grijs zand met een humeuze component
- 2.blond duinzand
- 3.veen

Coupe spoor 2N en 2O

- 1.grijs zand
- 2.grijs zand gelaagd
- 3.blond duinzand
- 4.veen

Coupe spoor 2T en 2S

- 1.grijs zand met een sterke gelaagdheid
- 2.donkergrijs zand met een sterke gelaagdheid
- 3.blond duinzand
- 4.veen

Coupe spoor 2R

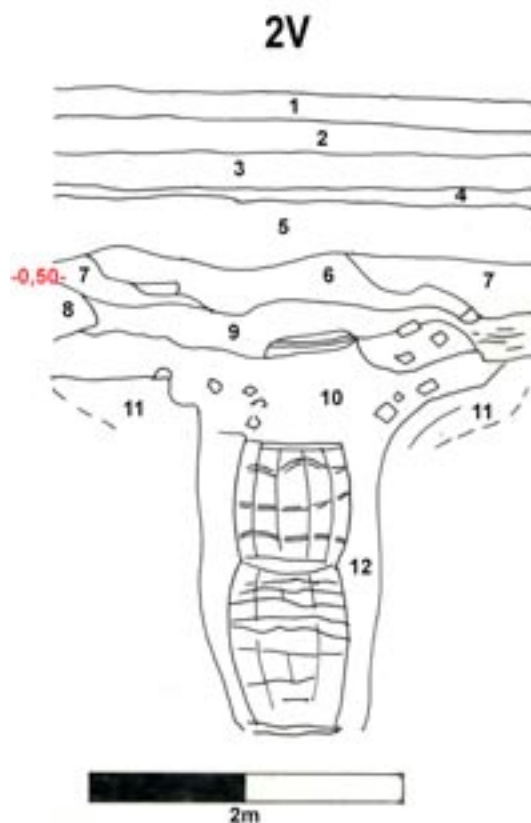
- 1.grijs zand
- 2.lichter grijs zand
- 3.blond duinzand
- 4.veen

Coupe waterput 2V

- 1.bruin zand
- 2.wit zand
- 3.zand + puin
- 4.donkergrijsbruin zand met puin
- 5.donkerbruin humeus zand (V84), spoor 3E
- 6.lichtbruin zand
- 7.donkergrijs zand
- 8.blond duinzand
- 9.grijs zand met brokjes klei
- 10.veenbrokken en grijs zand
- 11.veen
- 12.waterput opgebouwd uit twee tonnen boven elkaar.

Coupe waterput 2AI, profiel TT

- 1.resten funderingen
- 2.resten funderingen
- 3.gemixt zand, grijs, bruin en blond zand
- 4.donkerbruin-zwart humeus zand, onderin naar kleiig toe.
- 5.donkerbruin zand (V75), spoor 3E
- 6.blond zand dat naar het oosten toe verspoeld is

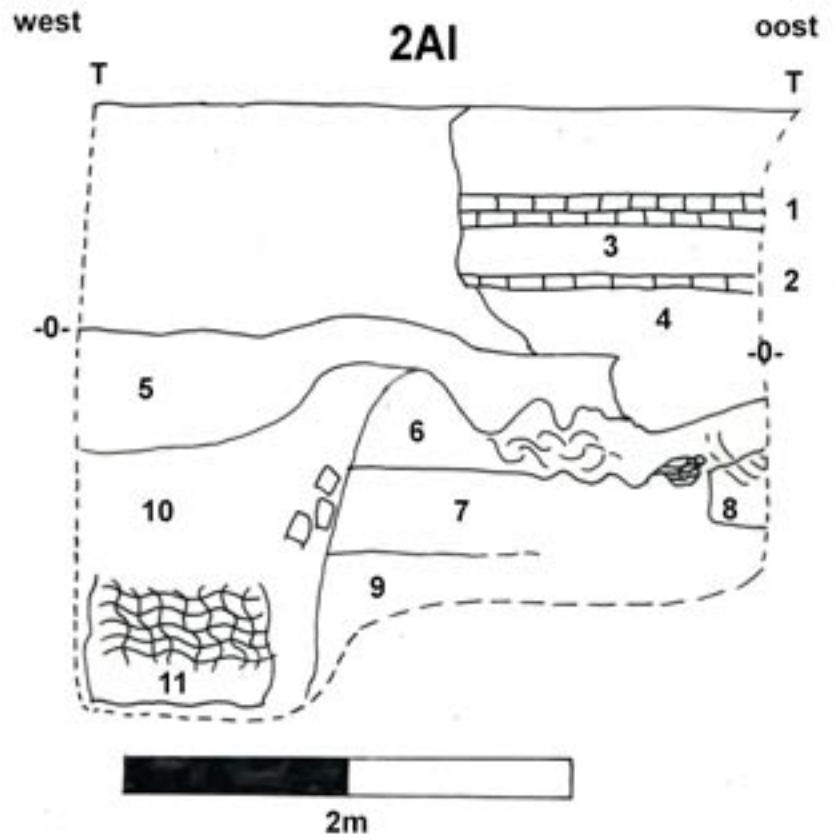
- 7.veen
- 8.gat in het veen (zie periode 1, spoor 1B)
- 9.grijze klei
- 10.laag boven de eigenlijke waterput, grijs gemengd zand (V74), waarschijnlijk de nazak.
- 11.waterput gemaakt van gevlochten wilgentenen

Profiel VV

- 1.bruin zand
- 2.licht bruin zand geoxydeerd
- 3.as
- 4.donkerbruin zand
- 5.donkerbruin humeus zand, kartelige sporen van landbouwwerktuigen, vermoedelijk hak/schop
- 6.ten opzichte van laag 5 donkerder bruin humeus zand, spoor 3E
- 7.klonten klei in donkerbruin zand
- 8.blond zand
- 9.gelaagd bruin zand met klonten veen en klei
- 10.veen

Profiel HH

- 1.Donkerbruin zand met stukjes puin
- 2.Donkerbruin zand, spoor 3E
- 3.Puin
- 4.Donkerbruin zand, spoor 3E
- 5.Gemengd grijs en blond zand
- 6.Grijs zand met kleine stukjes puin
- 7.Blond zand
- 8.Grijs zand
- 9.Veen
- 10.Grijs kleiig zand
- 11.Bruin en blond zand gemengd
- 12.Grijs zand overgaand in grijs gemengd zand
- 13.Grijs zand
- 14.Gemixt grijs, bruin en blond zand
- 15.Grijs zand met klontjes
- 16.Brokken veen binnen het grijze zand met klontjes (laag 15)
- 17.Veen
- 18.Kluiten grijze klei binnen laag 15
- 19.Klei
- 20.Grijs schoon zand

LITERATUURLIJST

- Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort (2 dln).
- Berg, W.J. van den, 1998: *Historisch Kadaster Alkmaar, 1: 1700-1914*, Utrecht (cd-rom).
- Bitter, P., 1995: *Geworteld in de bodem*, Alkmaar (Publikaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1) 1995.
- Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997: *Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat*, (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, delen 5 en 5A), Alkmaar.
- Bitter, P., m.m.v. W.J. van den Berg, 1998: Historische gegevens over huizen en bedrijven, hun eigenaren en bewoners, in: S. Ostkamp e.a., *Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr.6), 21-56.
- Broekhuizen, P.H., et al. 1988: *Kattendiep deurgraven; Historisch-archeologisch onderzoek aan de noordzijde van het Gedempte Kattendiep te Groningen*, Groningen.
- Brugmans, L.J., 1956: *Statistieken van de Nederlandse Nijverheid uit de eerste helft der 19e eeuw*, (RGP Grote Serie 98-99).
- Carmiggelt, A., en M.M.A. van Veen, 1995: *Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag*, Den Haag (H.O.P.-reeks 2).
- Clevis, H., en J.Kottman, 1989: *Weggegooid en teruggevonden; Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.
- Clevis, H., en M.Smit, 1991: *Verscholen in vuil; archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925*, Kampen.
- Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk*, Waalre (Bijdragen tot de Studie van het Brabantse Heem, deel 35).
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996: Van kerk tot rekenwerk; Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout, *Haagse Oudheidkundige Publicaties* 3.
- Janssen, H.L., 1983: Later medieval pottery production in the Netherlands, in: P.Davey en R.Hodges (red.), *Ceramics and trade*, Sheffield, 121-185.
- Jong-Lambregts, N. de, 2004: Koken, braden en eten met aardewerk, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 30-47.
- Kistemaker, R.E., V.T. van Vilsteren (red.), *Bier! Geschiedenis van een volksdrank*. Amsterdam, 51-60
- Ostkamp, S., P. Bitter, R. Roedema, R. van Wilgen, "Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein.", Alkmaar 1998
- Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001: *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10).
- Peteri, W.B., 1913: *Overheidsbemoeingen met stedenbouw tot aan den Vrede van Münster*. Delft (dissertatie T.H.)
- Prins, C., 2004: Bijzondere bodemvondsten - Goud! In *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* 1 nr.12, 12
- Rappol. M., C.M. Soonius, 1994: *In de bodem van Noord-Holland. Geologie en Archeologie*. Amsterdam 1994

Tump, M., 2004: *Boerenhuizen in het veen. Een onderzoek naar agrarische woningen in het veengebied van de provincies Noord- en Zuid-Holland en Friesland ten tijde van de Middeleeuwse 'Grote Ontginning' in de 10e tot 13e eeuw*. Doctoraalscriptie opleiding Archeologie van de Middeleeuwen, Universiteit van Amsterdam.

Unger, R.W., 2001: *A history of brewing in Holland 900-1900. Economy, technology and the State*, Leiden/Boston/Köln.

Verhaeghe, F., 1988: Middeleeuwse en latere ceramiek te Brugge. Een inleiding, in: H.de Witte, *Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987*, Brugge, 71-114.

Verhaeghe, F., 1989: La céramique très décorée du Bas Moyen Age en Flandre, in: G. Blieck (red.), *Travaux du groupe de recherches et d'études sur la céramique dans le Nord-Pas-de-Calais: actes du colloque de Lille* (26-27 maars 1988), 19-113

Woude, A.M. van der, 1973: De Goldberg-enquête in het Departement Texel, 1801, in: *AAG Bijdragen* 18, Wageningen, 173-178.

NOTEN

- ¹ Pavlovic, A. in red. rapport opgraving Laat 1998.
- ² Rappol/Soonius (red) 1994, 97
- ³ opgraving 92 LAN, in red.
- ⁴ Tump 2004, 28
- ⁵ Bitter 1997, blz 52, nr. 8.
- ⁶ Clevis/Kottman 1989, 48 (bp 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (bkelder 17d-18A) en 46 (bkelder 18); Groeneweg 1992, 101 (pbakkersafv 18); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (bkelder 17B); Ostkamp et al 1998 (beerput voor 1807)
- ⁷ De Jong-Lambregts 2004, blz. 42.
- ⁸ Clevis/Kottman 1989 (beerkelder 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A); Bartels 1999 (beerput c.1690-1740); Ostkamp et al 2001 cat.166 (beerput c.1760-1780), Carmiggelt/Van Veen 1995, 47 (beerkelder 18B)
- ⁹ Bitter 1995 (pottenbakkersafval c.1550-1620); Ostkamp et al 2001 cat.27 (afvalkuil c.1560-1580) en cat.108 (beerput 16A) en cat.147 (beerput c.1640-1680)
- ¹⁰ vgl. Bartels 1998, blz. 1026, nr. 307
- ¹¹ Bitter et al 1997
- ¹² Clevis/Kottman 1989, 48 (beerput 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18)
- ¹³ Bitter et al 1997; Jacobs/Van Veen 1996, 63 (beerput 17ac)
- ¹⁴ Prins 2004, 12
- ¹⁵ Een overzicht van het brouwproces: Kistemaker en Van Vilsteren 1994, 17-27 en 61-93.
- ¹⁶ In 1865 beschrijft brouwer J.J.G. Wahlen een eestvloer van geperforeerd plaatijzer, maar eerder werden hiervoor geperforeerde gebakken tegels gebruikt.
- ¹⁷ Regionaal Archief Alkmaar, Collectie Aanwinsten 123.
- ¹⁸ Zie Peteri 1913, 72-74, 84, 103 en 132-133. In 1562 werd al een huis gekocht aan de zuidzijde Laat voor de aanleg van de Ridderstraat, die toen kennelijk eveneens als verbinding naar de vestingwerken moest dienen. In 1584 werd de Ridderstraatbrug gebouwd. In 1574 werd de grond voor de 7 lijnbanen aan de zuidkant van de stad verkocht. In 1575 werd een huis aan de zuidzijde Laat getaxeerd voor de doorbraak van de Hofstraat- het werd in 1582/1583 aangekocht en gesloopt. Ten zuiden van de Oudegracht werden in 1581 verscheidene kavels voor huizenbouw verkocht, onder andere bij de Ritsevoort en tussen de Oudegracht en de lijnbanen.
- ¹⁹ De schriftelijke bronnen uit de periode 1707-1914 zijn deels ontsloten middels het Historisch Kadaster Alkmaar, afgekort HKA (Van den Berg 1998. Zie ook de website www.regionaalarchiefalkmaar.nl). Voor zover er in dit stuk geen bronvermelding meer wordt gegeven, is de informatie hieruit afkomstig. Dank is verschuldigd aan Harry de Raad van het Regionaal Archief Alkmaar voor diens hulp bij een onderzoek naar verkooptransacties (transporten), alsmede aan Jan Klinkert, die diverse transporten heeft getranscribeerd.
- ²⁰ Transport 9-5-1646, ORA 153 fol.243-245 nr.59. Van Guurtje is de familienaam niet in de transportakte opgenomen - aankomstitels van haar moeder 19 april 1628 en van haar man 9 mei 1631.
- ²¹ Jacob Ruijter trad ook in enkele overeenkomsten op namens zijn schoonvader, bij transport van een reeks bezittingen op 8-5-1662 (ORA 158 fol.243-254 nr. 64 t/m 68) en op 26-5-1662 (ORA 158 fol.224 nr.96).
- ²² Transportakte 8-5-1665, ORA 159 fol.177 nr.38. Verkoper is Lieuwen Jansz Cooperslager gehuwd met Dieuwertje Willems.
- ²³ Transportakte 2-9-1669, ORA 160 fol.206 nr.115.
- ²⁴ Ziekelijk ter bed maakte Jacob Ruijter op 8 november 1666 een codicil op voor de verzorging van zijn kinderen door zijn lieve huisvrouw Maria Bal (ONA 126 akte 13).
- ²⁵ ORA 162 fol.158-159 nr.12 d.d. 9-2-1681. Maria was inmiddels als weduwe van Cornelis Lodesteijn hertrouwd met Willem van Swieten Baarn (blijkens transportakte 15-3-1680 van 1/9 huis aan de Laat, ORA 162 fol.114 nr.38), kennelijk onder huwelijkse voorwaarden want haar man komt in de verkoopakte niet voor. Ze is in 1700 overleden.
- ²⁶ Deze term komt driemaal in het stuk voor en zou eventueel ook als wux kunnen worden gelezen.
- ²⁷ Hun namen zijn niet te vinden in de transporten van de belendende panden.
- ²⁸ ORA 163 fol 57 nr.137.
- ²⁹ Roos leverde nog bier in 1694 (begravenisafrekening in boedelinventaris ONA 61 fol.385 nr.90) en Eubels vanaf 1697 (begravenisafrekening in boedelinventaris ONA 61 fol.413 nr.1)
- ³⁰ Hun enige kind, dochter Eva, werd op 11-9-1695 Rooms-Katholiek gedoopt. Bij de verkoop van de brouwerij in 1736 door Eubels weduwe Elisabeth Van Hem of Hemmers (uit diens tweede huwelijk) stond nog als aankomstitel de aankoopdatum door Cornelis Roos geregistreerd (Transport ORA 170 fol.241 nr.71 van 16-2-

1736).

³¹ Tussen 22-9-1701 en 5-6-1716 werd negen kinderen van hen R-K gedoopt.

³² Transportakte 10-4-1704, ORA 166 fol.99 nr.52. Verkopers waren de erfgenamen van Teunis Ouburg.

³³ Laurens Roos had het pand slechts een paar jaar eerder aangekocht van de erfgenamen van Klaas de Poorter op 4-6-1703 (Kad.A938), met het erachter gelegen pakhuis aan de Vijver (Kad.A953).

³⁴ In Kad.B336 (Fnidsen 66), waar hij in 1716 is vermeld in de Verpondingen (HKA).

³⁵ Kad.B243-Z, transportakte ORA 167 fol.47 nr.75. Aankoopbedrag f. 1360. Na de verkoop door Eubels' weduwe in 1729 werd de mouterij opgeheven en werd het pand als pakhuis gebruikt.

³⁶ Transporten: beide samen op 18-9-1798 (ORA 165 fol.185 nr.72) door verkoper Arien Brasser aan Nelletie Nagels voor slechts f. 20;9;-; Brasser had ze ook samen gekocht op 7-1-1798 (ORA 165 fol.163v nr.64).

³⁷ Transport 6-1-1699 ORA 165 fol.193 nr.2).

³⁸ Transport 7-4-1704 verkoopster Guurtje Gerritsd Visscher, dochter en erfgename van Nelletie Nagels, voor f. 20 ; 9 ; -

³⁹ Transportakte kad.A843 op 20-1-1710 (ORA 167 fol.31 nr.16), verkoper Caspar Seullijn. Transportakte kad.A846 op 5-3-1720 (ORA 168 fol.89 nr.58), verkoper Jan Pietersz De Zeeuw- Eubels wordt hier als westbelending genoemd- dat betreft wellicht de steeg.

⁴⁰ Zie Verpondingen bij Kad.B243-Z (HKA). De nieuwe eigenaar was Pieter Beets, een kaaskoper op de Bierkade die van de mouterij een pakhuis maakte.

⁴¹ Hoekhuis met de stal (A838-West plus A838-Oost1): ORA 169 fol.243 nr.44. Voor f. 2600 werd het gekocht door dr. Barent Swart. Hij verkocht het al in 1733 (ORA 170 fol.131 nr.98) aan Johannes Mensing die er vervolgens decennia woonde.

⁴² ORA 170 fol.150 nr.51. Verkocht voor f. 1000 aan Reijnder Uytgeest.

⁴³ Klaas Kluft trouwde in dat jaar met Catharina Eubels. Zij was Willems vierde kind. Willem Eubels oudste zoon Jan was reeds overleden, zijn tweede zoon Jacob was in 1736 naar Oostindië vertrokken, zijn derde zoon Pieter was medisch doctor. Willems andere twee dochters waren gehuwd in een aan brouwers verwante bedrijfstak: zijn tweede dochter Maria was gehuwd met graanhandelaar Huybert Lelieveld (Dekker 1995, 87) en zijn derde dochter met grutter Pieter Walraven. Overigens was Klaas Kluft de zoon van een nabij wonende bakker, Maarten Kluft (in 1716 bakker in Laat 151, Kad.A905; in 1730 verhuurt hij dit pand en woont vlakbij in het Payglop Kad.A627).

⁴⁴ Transportakte ORA 170 fol.241 nr.71. Het 'huijs en erve alles annex' zou ons vroegere kamertje A838-Oost2 kunnen zijn (het bierhuis wordt immers apart vermeld). Een vrijwel identieke tekst is te vinden in de transportakten van 1741 (ORA 171 fol.140 nr.28), 1742 (ORA 171 fol.209 nr.94) en 1750 (ORA 172 fol.193 nr.39).

⁴⁵ Kad.B330.

⁴⁶ HKA: toelichting bij Kad.B330 in 1716.

⁴⁷ Transportakten ORA 170 fol.241 nr. 71 (16-2-1736), ORA 171 fol.140 nr.28 (23-1-1741), ORA 171 fol.209 nr.94 (13-7-1742), ORA 171 fol.213v nr.111 (17-12-1742) en ORA 172 fol.193 nr.39 (20-2-1750).

⁴⁸ Unger 2001, 245-284.

⁴⁹ Dekker 1995, 30. Voor Het Lam zie ook Bitter en Van den Berg 1998.

⁵⁰ Jacobus van Dijk begon in 1710 als gorter in het huis De Bijenkorf Kad.B688. De brouwerij De Eenhoorn op Verdronkenoord 38 en 40 Westhoek St. Annastraat (Kad.B505, 506 en 507) was het gedeeld bezit van meerdere eigenaren.

⁵¹ Zie Bitter 1998 voor enkele andere voorbeelden.

⁵² Als weduwnaar van (onbekende naam) van Haarlem, overleden in 1745, hertrouwde hij met Cornelia Vermeulen.

⁵³ Transport 3-5-1760, ORA 174 fol.155 nr.95. Catharina Eubels, weduwe van Kluft, was inmiddels hertrouwd en ook weduwe van Nicolaas Goudsblom.

⁵⁴ Transport op 27-3-1779 (ORA 177 fol.185 nr.77): 1-4 Het Fortuin met aangrenzende panden, 5 een huis en erf op de Heul, 6 een huis en erf met aangrenzend pakhuis met tuin op de Heul, 7 huis en erf op de Laat Noordzijde bewoond in drieën. Verkoopprijs alles tezamen f. 15000.

⁵⁵ Joan Groot huwde in 1775 Jacomina van den Berg (geboren Alkmaar 1753), dochter van dr. Johannes van den Berg en Maria Jans Wentel.

⁵⁶ Sinds 1769 moesten nieuwelingen eerst 6 jaar de weinig populaire functie van schepen bekleden, voordat ze tot de vroedschap werden toegelaten (Bruinvis z.j. Regering).

⁵⁷ Transport 18-1-1782, ORA 178 fol.43 nr.15.

⁵⁸ Transport 26-4-1797, ORA 180 fol.135 nr.48: 1 brouwerij Het Fortuin, twee waterschuiten, met woonhuis, bierhuis en pakhuis met toegang tot Oudegracht, 2 een pakhuis aan de Oudegracht (A846), 3 een huis en erf aan

de Heul, 4 een huis aan de Laat Noordzijde bewoond in drieën, 5 een huis en erf met aangrenzend pakhuis met tuin aan de Heul, 6 een pakhuis Laat Zuidzijde hoek Rustersteeg oost. Deze waren sinds 26-4-1779 het eigendom van de verkopers, behalve de laatste sinds 18-1-1782.

⁵⁹ Transport 5-5-1803, ORA 183 fol.146-150 nr.101-104. Verkoopster was Catharina Margaretha Budding, weduwe van Frans Hendrik Smet. De omschrijving van de kavels is identiek aan die van 1797.

⁶⁰ In 1822 worden in dit woonhuis als medebewoners naast het gezin Witte vermeld: Catharina Verkouter en Maria van der Wiele (dienstmeiden), uit Osnabrück afkomstig de meesterknecht Coenraad Witte (46 jaar, zijn broer) en de knechten Hendrik Duivel (26), Fredrik Brandhorst (25) en Johan Nieters (22), uit Usude afkomstig knecht Casper Doodt (27, ingekomen van Amsterdam 1821) en uit Alkmaar knecht Pieter de Boer (22).

⁶¹ Hij was in 1814 hertrouwd met Francisca Sartorius uit Amsterdam. Uit zijn eerste huwelijk had hij Jan Barend (1797-), Jan Casper (1800-1826), Johanna (1806-), Johann Christian Coenraad (1811-1841) en Coenraad Melchior, uit zijn tweede huwelijk Caspar Hendrik (1815-) en Matthias Josephus Antonius (1820-).

⁶² Goldberg-enquete / AAG Bijdr. 18 (1973) 174.

⁶³ Transport 9-5-1805, ORA 184 fol.104 nr.57.

⁶⁴ Brugmans 1956, Statistieken Ned Nijverheid, RGP Grote Serie 98-99, 28-29 en 696-697. In 1819 herstelde de markt voor biergist, nadat er eerder een grote concurrentie was van goedkope jenevergist.

⁶⁵ RANH Grondbel. 83, Alkmaar Tabel nr.5 (HKA).

⁶⁶ Bierkade 10 (Kad.B539) was een zeer riant vroeg-18de-eeuws woonhuis, dat ook al tussen 1826 en 1834 korte tijd als brouwerij was gebruikt, onder de oudere naam De Burg (HKA).

⁶⁷ RAA Collectie Aanwinsten 244.

⁶⁸ Vermelding op p. 5 in het handschrift.

⁶⁹ Brugmans 1956, Statistieken Ned Nijverheid, RGP Grote Serie 98-99, p. 837.

⁷⁰ In dat jaar werden de nieuwe bewoners aangeslagen voor het ton-geld (bron: HKA)

⁷¹ Bron: HKA. In de verpondingen wordt vóór 1779 Gerrit Haak als eigenaar genoemd, die het in 1789 verkocht aan Francois Conod (destijds azijnmaker in Kad.B541, vanaf 1809 directeur van het Tuchthuis). Deze verkocht het in 1794 aan E. Prilop die het in 1805 overdeed aan Witte.

⁷² Tump 2004, 28

⁷³ vergelijk Bitter 1995 en Ostkamp e.a. 1998.

**VAN POORTEN EN VESTEN,
ONDERZOEK IN DE
GASTHUISSTRAAT (2003),
MOLENBUURT (2003)
EN
ACHTER DE VEST (2004)**

*PETER BITTER,
LISETTE VERSPAY-FRANK
EN*

NANCY DE JONG-LAMBREGTS

INHOUDSOPGAVE

	Inleiding	201
1	Historische achtergrond	201
1.1	Stadsversterkingen	201
1.2	Gasthuisstraat	202
1.3	Molenbuurt	203
1.4	Achter de Vest	203
2	Het onderzoek 03 GAS	205
2.1	Administratieve gegevens 03 GAS	205
2.2	De opgraving 03 GAS	205
2.3	Periodisering met sporenlijst 03 GAS	206
2.4	Vondstenlijst 03 GAS	208
3	Het onderzoek 03 MBU	210
3.1	Administratieve gegevens 03 MBU	210
3.2	De opgraving 03 MBU	210
3.3	Periodisering met sporenlijst 03 MBU	211
3.4	Vondstenlijst 03 MBU	211
4	Het onderzoek 04 ADV	213
4.1	Administratieve gegevens 04 ADV	213
4.2	De opgraving 04 ADV	213
4.3	Periodisering met sporenlijst 04 ADV	214
4.4	Vondstenlijst 04 ADV	215
	Literatuur	216
	Noten	216

*Uitsnede uit de kaart van Jacob van Deventer (circa 1561)
[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]*

INLEIDING

Deze rapportage betreft drie opgravingen van vestingwerken. Als eerste zal in dit rapport het historisch beeld en de archeologische stand van zaken tot nu toe worden beschreven. Vervolgens worden de drie opgravingen besproken.

1. HISTORISCHE ACHTERGROND

1.1 Stadsversterkingen¹

De schriftelijke bronnen over de vestingbouw bieden, zoals over zoveel onderwerpen vóór 1500, erg verbrokkelde en schaarse informatie². De vroegste vermelding is uit 1297. De 14de-eeuwse kroniek van Melis Stoke vermeldt dat in dat jaar troepen werden verzameld ‘in de vesten, tot Alcmaer’. In 1326 worden de ‘poorten van Alcmaer’ vermeld in een document over dijkanaanleg.³ Keizerin Margaretha, gravin van Holland, liet in 1346 driehonderd pond betalen aan Alkmaar

om ‘tot horen vesten te helpen, wanneer dat sij vesten willen alse die brief hout dien sij van onsen voirvorders hebben daer of sprekende’.⁴ Met dit aanzienlijke geldbedrag moesten kennelijk plannen worden gerealiseerd die al (veel ?) eerder waren ontwikkeld.

In 1426 werd Alkmaar na het conflict tussen Jacoba van Beieren en Filips van Bourgondië door de laatste bestraft met intrekking van de stadsrechten en met het ontmantelen van de vestingwerken. Toen Alkmaar in 1445 weer in ere werd hersteld, hoefde men slechts de deuren in de poorten terug te hangen om de weerbaarheid te herstellen. Kennelijk was het vonnis niet in alle zwaarte uitgevoerd. De aanduiding vesten betekent letterlijk niets meer dan verdedigingswerken en het blijft lange tijd onduidelijk of er een wal, palissade of muur heeft gestaan. Uit een reeks keuren uit omstreeks 1450 komt een interessant gegeven, namelijk de eerste vermelding van muren: een zware straf wachtte er voor wie ‘steen van der stede vesten ende mure brake’.⁵

De gevolgen van een tweede oproer, in 1492, waren groot. Na de ‘Commotie van het Kaas- en Broodvolk’, een gewelddadige opstand tegen de heffing van oorlogsbelasting in de vorm van het ‘ruitergeld’, moest Alkmaar ten tweeden male haar versterkingen ontmantelen. De stad was daardoor in 1517 een makkelijke prooi voor de beruchte Friese hoofdman Grote Pier tijdens een strooptocht door West-Friesland. Direct daarop kreeg Alkmaar van keizer Karel V opdracht om de stad weer te versterken. Dit werk is uitgevoerd tussen 1524 en 1551 en het resultaat is goed te zien op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1561. De westelijke binnenstad was toen grotendeels voorzien van zware bakstenen muren met halfronde torens. Deze waren mede betaald door de kloosters het Oude Hof en Middelhof, nadat de stad had bedreigd een deel van de kloostergebouwen te bedelven onder aarden wallen. Langs de Oudegracht, die blijkens afrekeningen pas in 1536 schijnt te zijn uitgegraven en langs de Wageweg, zijn door Jacob van Deventer wel aarden wallen weergegeven.

Deze versterkingen waren reeds in 1573 dusdanig verouderd, dat men kort voor het Spaans Beleg nieuwe aarden wallen en bastions opwierp en brede singels groef, de thans nog steeds goed herkenbare

Bij diverse opgravingen zijn in de stad resten ontdekt van de middeleeuwse versterkingen. Het meest tot de verbeelding spreekt nog wel het onderzoek bij het Canadaplein in 1998. Daarbij zijn funderingen gevonden van de oudste stadsmuur. Deze waren nog tamelijk licht uitgevoerd, met een muurdikte van slechts 1.30 m onderin de fundering. De datering moet louter worden gebaseerd op de gebruikte baksteensoort. De steenmaat van 27/28 x 12/13 x 6,5/7 cm stamt van omstreeks 1300-1350. Door deze vondst is duidelijk geworden dat de muurresten die in 1964 zijn gevonden onder het Postkantoor aan de Bagijnenstraat (nu bankfiliaal van ABNAmro) ook afkomstig zijn van de oudste stadsmuur. De muur liep verder door langs de Lindegracht. In 1960 heeft monumentenzorger W.J. Reder bij rioleringswerkzaamheden in de Koorstraat aan de Lindegracht muurwerk opgemeten van de Kennemerpoort, die van dezelfde baksteen gemaakt bleek te zijn.⁶

*Boven: uitsnede uit de kaart van Cornelis Drebbel (1597).
Onder: Uitsnede uit de kaart van Joan Blaeu (1648)
[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]*

1.2 Gasthuisstraat

In maart 2003 werd bij de herbestrating van de Gasthuisstraat de mogelijkheid gegeven voor een archeologisch onderzoek naar de Geesterpoort. Van de plek van deze poort is thans niets meer te zien, maar nog steeds verandert de straat er van naam: van Gasthuisstraat in Zevenhuizen. In 1932 had men hier reeds bij rioleringswerkzaamheden enkele zware brokken metselwerk waargenomen, maar de poort kon hiermee niet worden gereconstrueerd.⁷ Dankzij de medewerking van collega Paul Visser van het gemeentelijk Ingenieursbureau, aannemer Schot en de ANBAmro konden er enkele diepe onderzoekspuiten worden gegraven, deels pal voor de uitrit van de bank. De resultaten geven belangrijke aanvullingen op het beeld. Twee zware funderingen van 1,25 m dik en metersdiep kunnen worden toegeschreven aan het poortgebouw zelf. Gedacht wordt aan een vierkante poorttoren met een doorgang er middenin. Er bleek echter ook een zeer zware fundering vanaf die poorttoren circa 3,5 meter meter naar het westen te lopen en zelfs ten opzichte van de stadsmuren uit te steken in de vestgracht. Dit zal een ommuurd voorhof van de poort zijn geweest. Bij poortgebouwen elders in het land is een dergelijke opzet wel vaker aangetroffen, met wisselende afmetingen en soms nog voorzien van hoektorens aan het voorhof. Vanaf het voorhof zal een klapbrug over de gracht hebben gelegen. Het brughoofd is nog in de 19de eeuw vervangen. Hierdoor kon niet meer worden nagegaan of het voorhof bij de brug recht was afgewerkt of dat hier nog

twee kleine poorttorentjes zijn geweest. Gezien de bescheiden afmetingen van het voorhof ligt een rechte afwerking evenwel het meest voor de hand.

Onder dit voorhof was de bodem vanouds niet vergraven, hetgeen betekent dat de constructie stamt uit de tijd van de eerste aanleg van de vestinggracht. De poort is niet massief gemetseld maar bestaat uit 'kistwerk', dat wil zeggen dat hij een kern heeft van kalkmortel en puin, met een beklede buitenzijde. Voor de poort is een grotere baksteen gebruikt dan voor de stadsmuren, namelijk van 30,5/31 x 14/15 x 8,5/9 cm. De poort is daarom waarschijnlijk ook ouder dan de stadsmuur. Vermoedelijk had de eerste vestgracht derhalve geen stadsmuur maar een aarden wal en/of een houten palissade. Deze werd pas in tweede instantie vervangen door de stadsmuur, wellicht pas rond 1346 toen de stad van de gravin ook een grote som geld kreeg voor de vesten.

1.3 Molenbuurt

In 1998 is bij het Canadaplein ook de vestinggracht buitenom de stadsmuur aangesneden. Daarbij werd de overzijde van de oudste gracht evenwel niet bereikt. Direct aangrenzend was er vijf jaar later een bouwproject bij Molenbuurt 23. Er vond een bescheiden opgraving plaats met steun van de eigenaar, dhr. Toorenburg. Het terrein leverde weinig sporen op, doordat het omstreeks 1935 reeds diep was verstoord. Toch werd in een profielsleuf nog de oever aangesneden van de oude vestinggracht, met een planken beschoeiing. De breedte van de gracht ten opzichte van de oudste stadsmuur kon daarmee worden gereconstrueerd op omstreeks 15 meter.

1.4 Achter de Vest

Deze hoek van de binnenstad heeft in de loop der eeuwen enkele forse gedaantewisselingen ondergaan, waarbij grachten en wegen zijn aangelegd en weer verdwenen. Zo staat het CWI (=gebouw Centrum

Werk en Inkomen) middenin de bedding van de middeleeuwse vestinggracht van de stad. In 1573 heeft men bij de aanleg van nieuwe bolwerken en de Geestersingel de oorspronkelijke vestinggracht teruggebracht tot een binnengrachtje en het deel in de noordwesthoek van de stad werd zelfs geheel gedempt. Zo kreeg men meer ruimte bij de Paardenmarkt.

Het verloop van dit deel van de oude vestgracht is slechts bij benadering bekend, omdat hij alleen is te vinden op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1561.

Het water werd toen met een nieuw grachtje langs de zuidkant van de Paardenmarkt omgeleid naar de Nieuwesloot, welke vervolgens naar het noorden uitwaterde in de stadsgracht bij de huidige Kanaalkade.

*Uitsnede uit de kadastrale kaart van A. van Diggelen (1823)
[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]*

Achter de stadswal langs de Geestersingel liep een weggetje, de Molenbuurt. Men trok de Koningsweg langs de rand van de Paardenmarkt door over de gedempte gracht heen om op de Molenbuurt aan te sluiten. Wanneer de stadskaat van 1820 over de huidige stadskaat heen gelegd wordt is te zien dat die verlengde Koningsweg precies over het onderzoeksterrein van 2004 loopt.

In 1986 is in de bouwput van het Arbeidsbureau een onderzoek verricht door E.H.P. Cordfunke. De tijdens dit onderzoek gegraven, diagonale sleuf over de binnenplaats van het CWI bracht al snel de gracht aan het licht. Op bijna 2,5 meter diepte werden een gemetselde kade gevonden (waarschijnlijk uit omstreeks 1538) en twee oudere beschoeiingen van gevlochten takken en palen. Het betreft de oever van de overzijde van de gracht. De stadsmuren moeten zich dus vrij dicht bij de inrit van de parkeergarage De Vest in de bodem bevinden! Ze zullen de noordwesthoek van het plein van de Paardenmarkt doorkruisen. Dit zal een punt van aandacht moeten zijn bij de toekomstige uitbreidingsplannen voor de parkeergarage.

2. HET ONDERZOEK 03 GAS

2.1 Administratieve gegevens 03 GAS

Opdrachtgever:	Gemeente Alkmaar
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar, afdeling monumentenzorg en archeologie, Guus van den Berg, Rob Roedema en Sjaak Waterlander
Bevoegd gezag:	Gemeente Alkmaar, dr. P. Bitter, stadsarcheoloog
Duur en tijdstip onderzoek:	Onderzoek vond plaats gedurende twee perioden, te weten 10 tot 12 februari 2003 en 18 maart 2003
Projectnaam:	03 GAS
Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Alkmaar
Plaats:	Alkmaar
Toponiem:	Gasthuisstraat
Gemeentecode:	Alk
Kaartblad:	19W
Landelijke X/Y coördinaten:	X: 111364 / Y: 516389
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	12548
Relevante Archiswaarnemingsnrs.:	98 CAN: 47320
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.
Oppervlakte plangebied:	39 m ²
Huidig grondgebruik:	weg

Links: kaart van de Alkmaarse binnenstad. Rechts: uitsnede van de huidige kadasterkaart. Met de rode pijlen is het onderzoeksgebied aangegeven. Voor beide afbeeldingen is het noorden boven.

2.2 De opgraving 03 GAS

Van 10 tot 12 februari 2003 en op 18 maart 2003 is in de Gasthuisstraat archeologisch onderzoek gedaan ter begeleiding van grondwerkzaamheden. Hierbij is onder andere gezocht naar sporen van de oude Geesterpoort. In totaal zijn drie werkputten aangelegd (zie afbeelding 7).

Werkput 1 en 2 zijn aangelegd ten behoeve van boomkuilen. Aangezien de rooilijn van de Gasthuisstraat in de 20de eeuw is teruggezet, is in deze kuilen gezocht naar eventuele resten van oude bebouwing.

Op de locatie van werkput 1 bleek de grond echter compleet verstoord te zijn door de 20de eeuwse riolering en de werkput is daarom niet verder gedocumenteerd. Wel zijn er een aantal monsters genomen van de los aangetroffen kloostermoppen.

Boven: overzichtstekening met de werkputten van 03 GAS.

Onder: reconstructie van de 13de-eeuwse Geesterpoort met de Middeleeuwse gracht (oranje)

Werkput 2 was gesitueerd op de plaats waar de rooilijn van de vroegere bewoning lag. Verwacht werd dan ook, dat er sporen van de voorgevels van de huizen aangetroffen konden worden. Echter, de grond was erg verstoord. Uit het profiel dat getekend is, kwamen een paar baksteenfragmentjes, die voor onderzoek mee zijn genomen. Behalve het profiel is deze werkput niet verder gedocumenteerd.

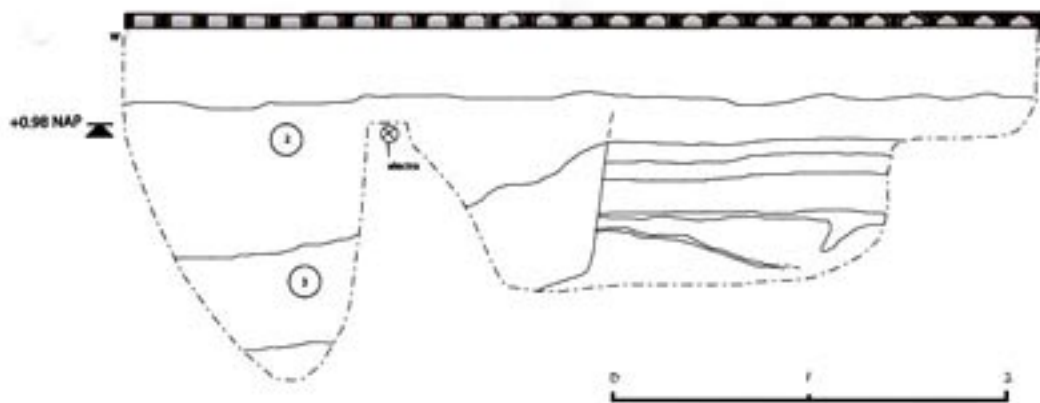
Vlak naast de ingang van de ABNAmro-bank werd werkput 3 aangelegd, teneinde onderzoek te doen naar eventuele restanten van de oude stadspoort. De grond was hier niet verstoord en de resten bleken daadwerkelijk nog aanwezig te zijn. Deze werkput is in twee vlakken opgegraven en nog naar het westen uitgebreid, waar de andere kant van de poort en de muur van het voorhof werden aangetroffen.

Op 18 maart is aan de andere kant van de ingang van de bank, ter hoogte van de hoek van Zevenhuizen en de Gasthuisstraat nog een uitbreiding van werkput 3 aangelegd (Werkput 3b). Met de aanleg van deze werkput is geprobeerd om uitsluitsel te geven over de westgevel van de voorhof bij de stadspoort. De Utrechtse Weerdsepoort had hier nog twee kleine ronde hoektorens en dat zou ook bij onze Geesterpoort het geval kunnen zijn geweest. De aanwezige gas- en waterleidingen verhinderde echter het diepe graafwerk. Uit de verstoringen kwamen stukken kloostermoppen en fragmenten aardewerk. Gezien de kleine ruimte tussen de poort en de overkant van de gracht, zal een rechte afwerking wel waarschijnlijker geweest zijn.

2.3 Periodisering met sporenlijst 03 GAS

Periode 1: 2de helft 13e eeuw.

1A: Muurwerk van de stadspoort dat waarschijnlijk uit de 2de helft van de 13de eeuw stamt. De muren waren uitgevoerd als 'Romaans kistwerk'. De buitenzijde van de funderingen is gemetseld van baksteen, met daarbinnen een vulling van baksteenpuin en mortel. De muur was ca. 1,25 meter dik en had

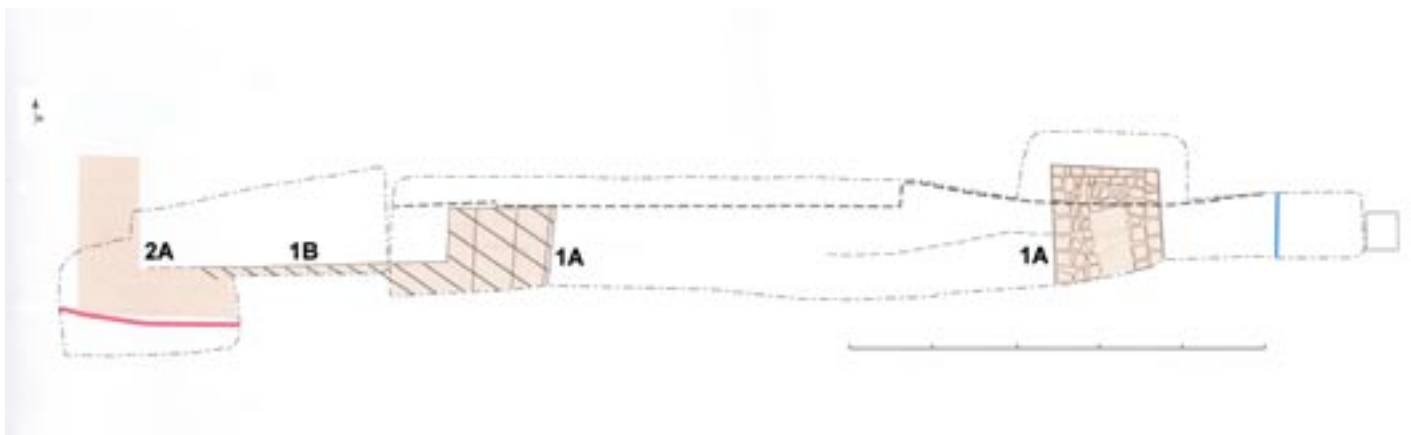
Werkput 2, profiel links (schaal 1:50)

baksteenmaten van 30,5/31 x 14/15 x 8,5/9 cm.

1B: Een zware fundering die vanaf de poorttoren naar het westen loopt en ten opzichte van de stadsmuren uitsteekt in de vestgracht. Dit zal een ommuurd voorhof van de poort zijn geweest. Onder dit voorhof was de bodem niet vergraven, dit betekent dat de constructie stamt uit de tijd van de eerste aanleg van de vestinggracht. De fundering is in verband gemetseld met 1A en met dezelfde baksteen. Door de latere verbouwing aan de zuidzijde (2A) kon de originele muurdikte niet bepaald worden.

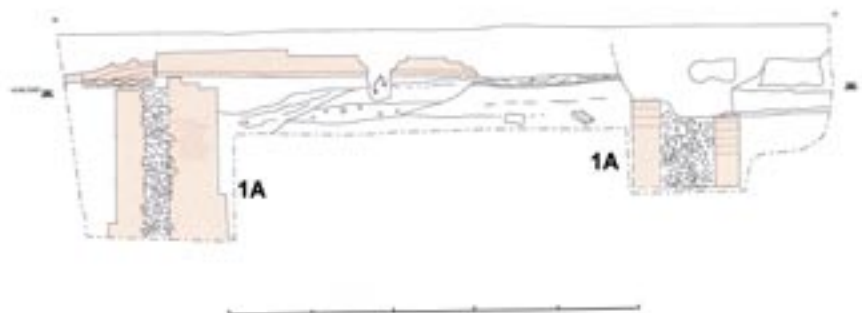
Periode 2: 19e/20e eeuw.

2A: gebruik van het westelijk deel van de 13de eeuwse muur in de 19de en 20ste eeuw als fundering voor een bruggehoofd over de stadsgracht.

*Boven: werkput 3, vlak 2
(schaal 1:100)*

*Onder: werkput 3, profiel
schaal 1:100)*

2.4 Vondstenlijst 03 GAS

Vondstnummer 1 (WP1)

Afkomstig uit de insteek van het riool.

Baksteen (kloostermop)

5 x geel baksel ... x 9 x 15

1 x rood baksel ... x 8 x 15

1 x r-gra-

Datering: baksteen = 13e eeuw

Vondstnummer 2 (WP2)

Afkomstig uit profiel A, uit grijs bruin zand met iets baksteenpuin, recent verstoord door leidingaanleg. (Zie afbeelding 10)

Aardewerk

2 x m-bor-

1 x f-bor-

1 x p-bor- (randfragment kraakporselein)

1 x r-

1 x S2 kan Langerwehe

1 x S2-

1 x p-bor- (kraakporselein, randfragment)

1 x S2 kan (Keulen of Frechen, (15)84)

1 x f-

Datering: 1600-1650

Vondstnummer 3 (WP2)

Afkomstig uit profiel A, lichtgrijze-lichtbruine zand met iets baksteenpuin. Onder de laag van Vnr. 2, licht grijs bruin zand met iets baksteenpuin. (Zie afbeelding 10)

Zandsteen

Vondstnummer 4 (WP3)

Afkomstig uit het westelijk deel van de stadspoort (1A).

Mortel monster uit de stadspoort.

Vondstnummer 5 (WP3)

Afkomstig uit profiel B, tijdens het opschaven. Oud looppniveau (?), ca. 0,40 + NAP

Aardewerk

1 x S1 kan (randscherf)

Vondstnummer 6 (WP3)

Afkomstig uit profiel B, tijdens het opschaven. Onder looppniveau van Vnr. 5, grijs zand met veenbrokjes, tegen oostelijke stadspoort aan.

Aardewerk

r- (pootje van grape?)

Kiezel, grijs gespikkeld, doorsnede 8 cm.

Vondstnummer 7 (WP3)

Afkomstig uit de westelijke muur van de stadspoort. (1A)

Baksteenmonster

Kloostermop, geel baksel, 30 x 14 x 8,5 cm.

Datering: 13de eeuw

Vondstnummer 8 (WP3)

Afkomstig uit profiel B. Baksteenmonster van westelijk muur van de stadspoort.

Baksteenmonster

Kloostermop, geel baksel, 30 x 13,5 x 8 cm.

Datering: 13de eeuw

Vondstnummer 9 (WP3)

Afkomstig uit de insteek van het bruggehoofd.

Baksteenmonster

1 x licht rode baksteen 23,5 x 10,5 x 5 cm.

1 x kloostermop, geel baksel, 28 x 14 x 9 cm.

Aardewerk

W-? binnenzijde glazuur, buitenzijde koperoxide (20e eeuw)

Datering: 19de eeuw???

Vondstnummer 800 (WP3b)

Afkomstig uit de noordelijkste uitbreiding van werkput 3 uit de verstoorde bovengrond.

Baksteenmonster

1 x kloostermop 15,5 x 8,5 x ...

1 x kloostermop 16 x 8,5 x ...

3 x brokken kloostermoppen, geel-rood geaderd, tras mortel

Natuursteen, kei

3 x r- (18de-19de eeuw)

3. HET ONDERZOEK 03 MBU

3.1 Administratieve gegevens 03 MBU

Opdrachtgever:	Gemeente Alkmaar
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar, afdeling monumentenzorg en archeologie, Rob Roedema, Rob van Wilgen
Bouwaannemer:	Toorenburg Alkmaar BV.
Bevoegd gezag:	Gemeente Alkmaar, dr. P. Bitter, stadsarcheoloog
Duur en tijdstip onderzoek:	28 en 29 april 2003
Projectnaam:	03 MBU
Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Alkmaar
Plaats:	Alkmaar
Toponiem:	Molenbuurt 23
Gemeentecode:	Alk
Kaartblad:	19W
Landelijke X/Y coördinaten:	X: 111.387 Y: 516.435
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	12551
Archis-waarnemingsnummer:	55327
Relevante Archis-waarnemingsnrs.:	98 CAN: 47320 00 CAN: 47433
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.
Oppervlakte plangebied:	100 m ²
Huidig grondgebruik:	bebouwd

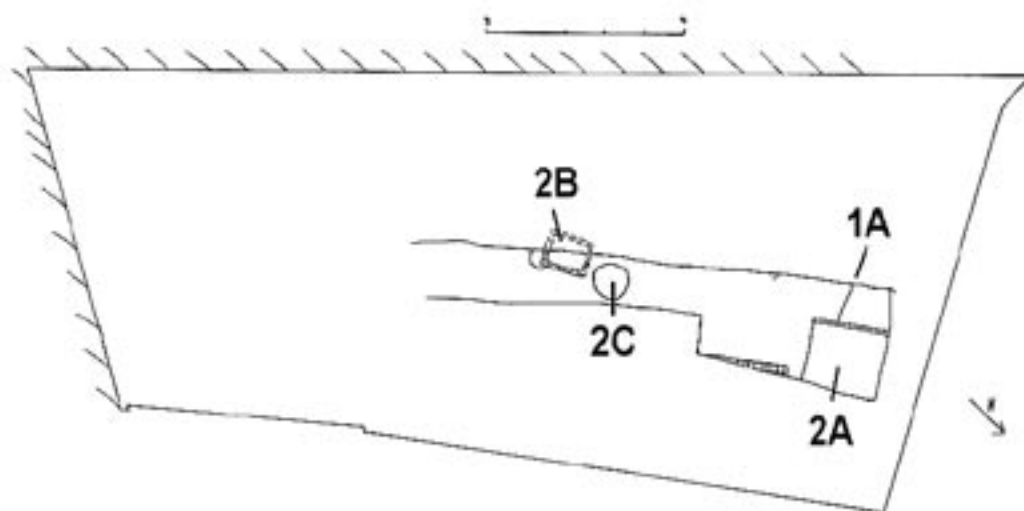

Links: kaart van de Alkmaarse binnenstad. Rechts: uitsnede van de huidige kadasterkaart. Met de pijlen is het onderzoeksgebied aangegeven. Voor beide afbeeldingen is het noorden boven.

3.2 De opgraving 03 MBU

Op 28 en 29 april 2003 heeft op de Molenbuurt 23 een klein archeologisch onderzoek plaats gevonden. De grond bleek tot circa 0.20 meter onder NAP verstoord te zijn door werkzaamheden in 1935, maar daaronder werden toch een paar sporen aangetroffen.

In het zuid-profiel van de werkput zat een oude houten beschoeiing van planken, die met ronde palen was gestut. Dit bleek de oeverbeschoeiing van de oude Middeleeuwse vestinggracht te zijn. De stadszijde van deze gracht was bij onderzoek in 1998 op het Canadaplein al aangetroffen, waardoor nu de breedte van de gracht van circa 15 meter kon worden herleid.

Opgravingsplattegrond 03 MBU

3.3 Periodisering met sporenlijst 03 MBU

Periode 1: 1400-1550

1A: Het meest westelijke deel van de oude Middeleeuwse gracht. Hij was ook in het vlak zichtbaar. (Vnr. 1)

1B: Beschoeiing van planken, gestut met ronde palen.

Periode 2: na 1550-1935

Allerlei verstoringen door de eeuwen heen. Met als zekere datum 1935, als de grond op dit terrein omgegooid wordt.

2A: Een mestbak, deze is recht uitgestoken tot in het veen en heeft aan de zuidzijde een muurtje van een half steens dik. (Vnr. 2)

2B: Dit is een waterkelder. De datering is onduidelijk doordat het materiaal verrommeld is. (Vnr. 3)

2C: Een waterput met materiaal uit de 17de en 18de eeuw. (Vnr. 4)

3.4 Vondstenlijst 03 MBU

Vondstnummer 1

Afkomstig uit de gracht. (1A)

1 x r-pis-

1 x r-gra-

Datering: 1400-1550

Vondstnummer 2

Afkomstig uit de mest bak. (2A)

1 x S2-kan-

1 x r-bor-1, 1475-1525

1 x r- (handvat bakpan?)

1 x r-kop-

1 x f-

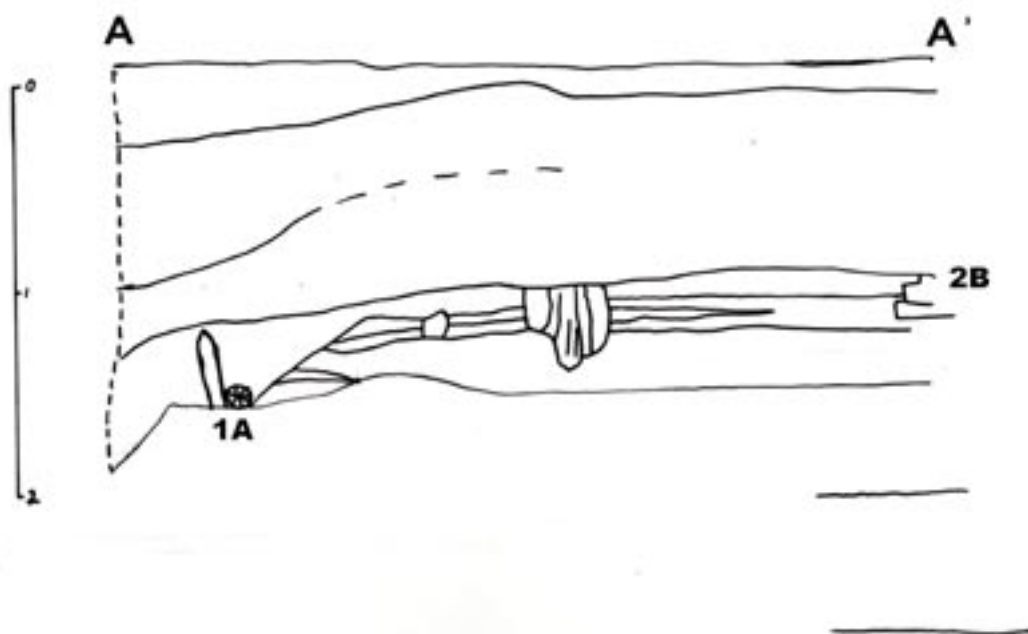
1 x r-bor-, slib/kras versiering, 1575-1625

1 x r-bak-1, 1375-1450
 1 x S3-pot-, Brown-ware, 1775-1850
 1 x S2-pot/kan-, 1525-1575
 1 X S2-
 2x r-
 1 x f-bor-, 18A

Vondstnummer 4

Afkomstig uit de waterput. (2C)

1 x r-kop-4, 1675-1750
 1 x w-oli-2, 1575-1675
 1 x r-bor-17, 1675-1750
 1 x gl-bek-23, 1750-1825
 1 x stukje leer, zijpand van een schoen
 1 x f-, kommetje of schaalpje, 18A
 1 x f-bor- 18de eeuw
 1 x f-bor- 18de eeuw
 2 x f-
 1 x tegel, ca. 1660, past aan tegelfragment in vnr. 3
 Datering: 17de-18de eeuw

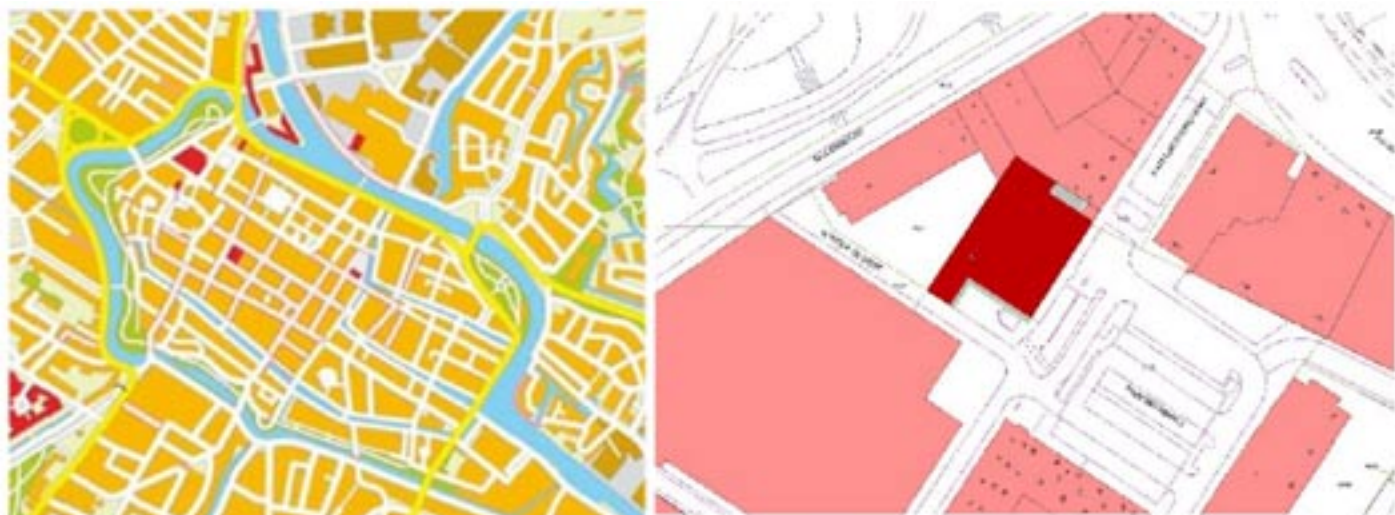

Zuidprofiel (schaal 1:50)

4. HET ONDERZOEK 04 ADV

4.1 Administratieve gegevens 04 ADV

Opdrachtgever:	Gemeente Alkmaar, projectcoördinatie Henk Algra afdeling vastgoedbeheer.
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar, afdeling monumentenzorg en archeologie, dr. P. Bitter en S. Waterlander
Bouwaannemer:	Teerenstra Heiloo Onderaannemer sloop en grondwerk: Fa. Schijf uit Uithoorn, contactpersoon dhr. Hans Guichelaar
Bevoegd gezag:	Gemeente Alkmaar, dr. P. Bitter, stadsarcheoloog
Duur en tijdstip onderzoek:	3 en 4 juni 2004
Projectnaam:	04 ADV
Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Alkmaar
Plaats:	Alkmaar
Toponiem:	Centrum Werk en Inkomen, Achter de Vest 1 te Alkmaar
Gemeentecode:	Alk
Kaartblad:	19W
Landelijke X/Y coördinaten:	X: 111.510 / Y: 516.501
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	12557
Archis waarnemingsnummer:	55339
Relevante Archiswaarnemingsnrs.:	98 CAN: 47320
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.
Oppervlakte plangebied:	210 m ²
Huidig grondgebruik:	Binnenplaats

Links: kaart van de Alkmaarse binnenstad. Het onderzoeksgebied is met rood aangegeven. Rechts: uitsnede van de huidige kadasterkaart. In rood is het onderzoeksgebied aangegeven. Voor beide afbeeldingen is het noorden boven

4.2 De opgraving 04 ADV

Op 3 en 4 juni 2004 vond een kleinschalige opgraving plaats op de binnenplaats achter het Centrum voor Werk en Inkomen, het vroegere Arbeidsbureau, bij Achter de Vest 1. De straatnaam is vernoemd naar het cultureel centrum, dat op zijn beurt zijn naam weer dankt aan de middeleeuwse vestinggrachten die hier hebben gelopen. De kleine opgraving richtte zich op die vesten en sloot aan op een reeks eerdere

onderzoeken in dit deel van de binnenstad. Aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de geplande overbouw van de binnenplaats.

Doelstelling van het onderzoek is het lokaliseren van de gracht en nadere informatie te vergaren over de ontwikkeling van de vestingwerken in dit deel van de stad. De archeologische resten worden verwacht tot een diepte van circa 2,5-3 meter onder het maaiveld. Er is een onderzoekssleuf gegraven in oost-westrichting om de bodemopbouw te kunnen bestuderen en de vestinggracht te kunnen lokaliseren.

Er is een sleuf gegraven die ongeveer diagonaal liep over de binnenplaats achter het CWI en ruwweg haaks op de veronderstelde middeleeuwse vestgracht. Deze gracht werd al vrij snel tijdens het onderzoek aangetroffen. Het onderzoek werd bemoeilijkt doordat de doorgang tot de binnenplaats slechts ruimte bood voor een erg kleine graafmachine. Ook de werkruimte in de binnenplaats was beperkt waardoor de sleuf een licht gebogen vorm moest krijgen.

De stadsgracht bleek zich bijna 2,5 meter onder het maaiveld te bevinden en kon nog net worden onderzocht. Dit omdat men in 1986 bij de bouw van het voormalige arbeidsbureau de grond tot bijna 2 meter diepte verstoord had.

Het onderzoek vond plaats met behulp van een reeks kleine en diepe werkputjes die achter elkaar een sleuf vormden. Na 4 meter sleuf werd een gemetselde kade gevonden (3A). Dit was de oever aan de overzijde van de vestgracht (veldzijde). De kade was met zachte schelpmortel gemetseld van hergebruikte rode baksteen van uiteenlopende steenmaten, voornamelijk 30/29 x 15/14 x 6,5/6 cm maar ook kleinere maten waarvan helaas alleen maar brokstukken van ... x 11 x 5 cm herkenbaar waren. Deze laatste steensoort doet denken aan de 21-22 x 11-12 x 5 cm die gebruikt is voor de stadsmuur van 1538 en wellicht is ook de kade in die tijd gemetseld. Zo'n 2 meter verder naar het westen werd de oudste westoever van de gracht gevonden, met in de tussenruimte palen en vlechtwerk van twee fasen van oudere beschoeiingen (1A en 2A). Deze beschoeiingen waren versterkt met gevlochten takken in plaats van planken en zullen uit de 14de of 15de eeuw dateren.

De aangetroffen beschoeiingen en muur betreffen de oever van de overzijde van de gracht. De stadsmuren moeten zich vrij dicht bij de inrit van de parkeergarage De Vest in de bodem bevinden! Ze zullen de noordwesthoek van het plein van de Paardenmarkt doorkruisen en dit zal een punt van aandacht moeten zijn bij de toekomstige uitbreidingsplannen voor de parkeergarage.

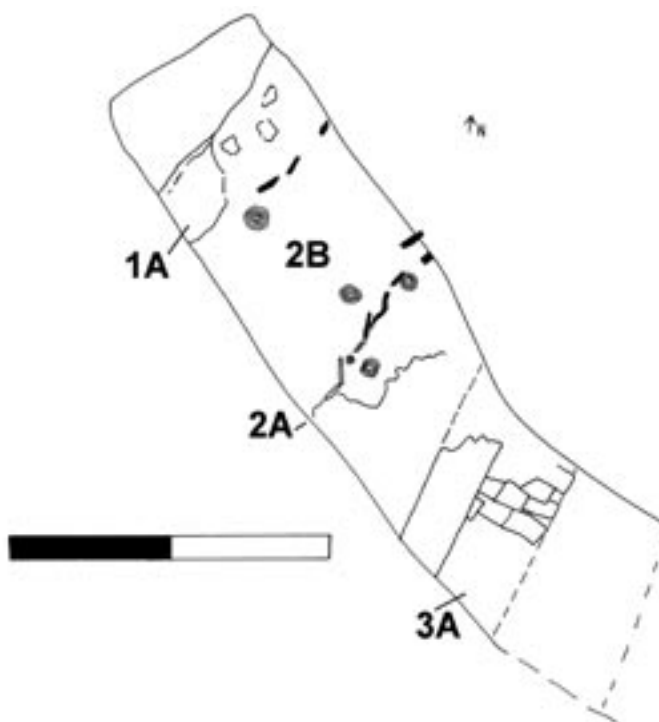
4.3 Periodisering met sporenlijst 04 ADV

Periode 1: 14de eeuw

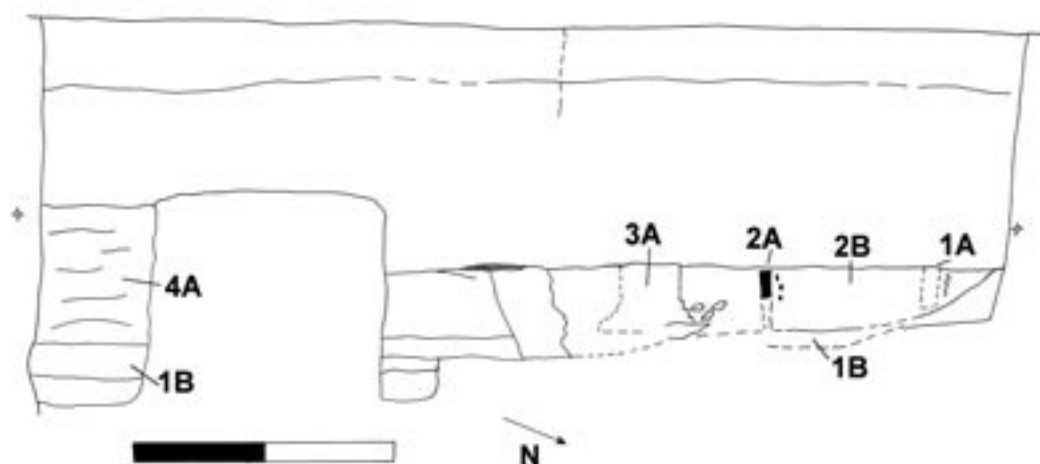
1A: Meest westelijke vlechtwerkbeschoeiing bestaande uit restanten vlechtwerk en een houten paal met een diameter van 15 cm
1B: gelaagde bruine humeuze kleilaag, grachtbodem (V2)

Periode 2: 14de-15de eeuw

2A: Vlechtwerkbeschoeiing tussen kademuur 3A en vlechtwerkbeschoeiing 1A, bestaande uit resten vlechtwerk en houten paaltjes met diverse afmetingen.
2B: demping van westelijke oeverstrook tot aan beschoeiing (V5)

Vlaktekening met periodisering 04 ADV (schaal 1:200)

Zuidprofiel 04 ADV (schaal 1:200)

Periode 3: circa 1538

3A: Stenen kademuur. De kade was met zachte schelpmortel gemetseld van hergebruikte rode baksteen van uiteenlopende steenmaten: voornamelijk 30/29 x 15/14 x 6,5/6 cm maar ook kleinere maten waarvan alleen maar brokstukken van ... x 11 x 5 cm herkenbaar waren. Deze laatste steensoort doet denken aan de 21-22 x 11-12 x 5 cm die gebruikt is voor de stadsmuur van 1538 en wellicht is ook de kade in die tijd gemetseld. De muur is ca. 0,45 meter dik en de fundamente was waarschijnlijk ca. 0,70 meter dik. De onderkant van de muur ligt op -0.80 m NAP.

Periode 4: circa 1573

4A: Damping gracht. Met kluiten zand, klei, turf met enig puingruis. (V1 en 3)

4.4 Vondstenlijst 04 ADV

Vondstnummer 1

Afkomstig uit laag met gelaagde kluiten zand in donkere sliblaagjes met hier en daar wat puin (4A). Mogelijk is deze grond afkomstig van de damping omstreeks 1573:

1 x randfragment r-gra-2

1 x randfragment r-bor-(1?)

1 x bodemfragment s2-kan- geknepen standring, herkomst Raeren/Langerwehe

Datering: 1450-1500

Vondstnummer 2

Afkomstig uit bruine sliblaag bestaande uit humus en klei, met daarin rietwortels en kleine slakkenschelpjes (o.a. van de moeraspoelslak, determinatie door S. Waterlander, medewerker afdeling Monumentenzorg en Archeologie van de gemeente Alkmaar). Dit is de grachtbodem uit de gebruikstijd van de gracht (1B):

1 x bodemfragment g-kom- grote kom op lobvoeten

1 x bodemfragment r-gra- pootje

1 x fragment van een geglazuurde daktegels van 17 mm dikte.

Vondstnummer 3

Is als vondstnummer 1 maar dan enkele meters westelijk ervan (4A).

1 x randfragment r-gra-8

1 x wandfragment r-gra- Met donkergroene glazuur (mangaan)

1 x bodemfragment r-bak-

3 x wandfragmenten rood aardewerk

1 x paardenschedel (onderkaak en andere delen niet in-situ aanwezig) van een oud paard met sterk gesleten voortanden

1 x zware ijzeren nagel (ca 20 cm lang) met aangesmede vierkante kop

1 x fragment rode daktegel met nok (evt. glazuur niet te bepalen), 17 mm dik

Datering: 1450-1500

Vondstnummer 4

Afkomstig uit puin naast muurwerk (mogelijk afbraakpuin uit circa 1573)

1 x randfragment r-bor-1, onversierd

1 x bodemfragment r-bor-, onversierd

1 x oorfragment van een r-gra-

Vondstnummer 5

Afkomstig uit laag met grijs zand bij beschoeiingen (2B). Mogelijk door het sloopwerk in 1986 vermengd met later materiaal (onderscheid in het veld is slecht te maken).

1 x randfragment w-kmf-8 met lichtgroene glazuur en een radstempel aan de buitenkant van de rand

1 x wandfragment rood aardewerk met lichtgroen gevlekte glazuur

1 x randfragment r-gra-(34?) met dekselgeul

Datering: lijkt eerder 17de-eeuws dan 16de-eeuws

LITERATUUR

Bitter, P., 2004: Opgegraven vesten, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr.12, 2-3 (opgravingen Canadaplein 1998; Gasthuisstraat 1998; Molenbuurt 23 in 2003, Achter de Vest 1 in 2004).

Cordfunke, E.H.P., 1972: *Alkmaar, van boerderij tot middeleeuwse stad*, Alkmaar.

Cordfunke, E.H.P., 1978: *Alkmaar in prehistorie en middeleeuwen*, Zutphen (A.H.R. II).

Cordfunke, E.H.P., 1992: Thirty years of archaeological investigation in Alkmaar's town centre, *Berichten R.O.B.* 40, 333-387.

Fasel zj, *Stadsarchief*

Fasel zj. *Rechtsbronnen*, deel 1,41

NOTEN

¹ Bitter 2004, 2-3.

² Cordfunke 1992, 374-376; Cordfunke 1978, 111-113 en 178.

³ Fasel zj, Stadsarchief, deel 2, regest 13.

⁴ ARA, leen- en registerkamer Van Holland, Reg. EL23 fol. 14. Met dank aan H. de Raad, Regionaal Archief Alkmaar, voor de transcriptie.

⁵ Fasel zj, Rechtsbronnen, deel 1,41

⁶ Cordfunke 1972, 96-97.

⁷ Cordfunke 1972, 95 en Cordfunke 1978, 20.

BASISRAPPORT OPGRAVING 04 ODG

*PETER BITTER,
LISETTE VERSPAY-FRANK
EN
NANCY DE JONG-LAMBREGTS*

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	219
1.1	Woord vooraf	219
1.2	Administratieve gegevens	219
2	Historische achtergrond	220
3	Het onderzoek	221
3.1	De opgraving	221
3.2	Periodisering	221
	Vondstenlijst	223
	Literatuur	223
	Noten	223

1. INLEIDING

1.1 Woord vooraf

Op 24 augustus werd een kleinschalige opgraving uitgevoerd in de gemeente Alkmaar door de afdeling Monumenten & Archeologie op het achterterrein van een particulier woonhuis aan de Oudegracht 178. Aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de sloop en nieuwbouw van het achterhuis.

1.2 Administratieve gegevens

Opdrachtgever:	Gemeente Alkmaar
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar, afdeling monumentenzorg en archeologie
Bouwaannemer:	Bouwbedrijf Bolten
Bevoegd gezag:	Gemeente Alkmaar, dr. P. Bitter, stadsarcheoloog
Auteurs:	Nancy de Jong-Lambregts, Lisette Verspay-Frank en Rob Roedema, archeologen gemeente Alkmaar
Duur en tijdstip onderzoek:	24 augustus 2004
Projectnaam:	04 ODG
Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Alkmaar
Plaats:	Alkmaar
Toponiem:	Oudegracht 178
Gemeentecode:	Alk
Kaartblad:	19W
Landelijke X/Y coördinaten:	X: 111.633 Y: 516.003
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	12556
Archis waarnemingsnummer:	55338
Relevante Archiswaarnemingsnrs.:	n.v.t.
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.
Oppervlakte plangebied:	30 m2
Huidig grondgebruik:	bebouwd/bouwlocatie

Links: kaart van de Alkmaarse binnenstad. Het onderzoeksgebied is met rood weergegeven. Rechts: in rood is het onderzoeksgebied aangegeven. Voor beide afbeeldingen is het noorden boven.

2. HISTORISCHE ACHTERGROND

De Oudegracht is een gracht met een oost-west oriëntatie die zich in het centrum van Alkmaar bevindt. Het op te graven terrein bevindt zich aan de noordzijde van de Oudegracht.

Op een kaart van Jacob van Deventer uit ca. 1560 is ter hoogte van dit perceel geen bebouwing (zie Afbeelding 2). Op de kaart van Cornelis Drebbel uit 1597 is te zien dat er bebouwing is. Dit deel van de Oudegracht is namelijk pas bebouwd geraakt na 1573, toen deze vestinggracht (aangelegd in 1536) haar defensieve functie verloor door de aanleg van nieuwe vestingen bij de Kennemer-, Nieuwlander- en Baansingel.

Uit de periode 1575-1585 is een aantal rekeningen bewaard gebleven van erven die werden uitgegeven aan onder andere de Oudegracht, de Ridderstraat, de Zilverstraat en de Laat.¹ Het huidige pand Oudegracht 178 dateert in hoofdzaak nog uit deze eerste aanleg aan het einde van de 16de eeuw. Het heeft in de loop van de tijd een aantal verbouwingen ondergaan maar er zijn nog genoeg aanwijzingen om aan te nemen dat het huis uit die tijd dateert. De resultaten van het archeologisch onderzoek wijzen ook in die richting.

Links: uitsnede uit de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560. Hierop is te zien dat er ter hoogte van het onderzochte perceel nog geen bebouwing is. Rechts: uitsnede uit de kaart van Cornelis Drebbel uit 1597. Hier is te zien dat het gehele stuk volledig bebouwd is.
[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

3. HET ONDERZOEK

3.1 De Opgraving

Naar aanleiding van de sloop- en bouwvergunning die werd verleend voor dit perceel werd er een klein archeologisch onderzoek verricht.

Het archeologisch onderzoek is in één kleine werkput uitgevoerd aangezien er maar een klein deel van het achterterrein verstoord werd. Bij aankomst was al een deel van de bovengrond verwijderd. Hierbij was al gelijk een kelder (2A) zichtbaar, die werd gefotografeerd en ingetekend. Het bleek dat de kelder gefundeerd was op houten planken. De keldervloer was bekleed met rood aardewerken plavuizen en had in het midden van de vloer een verlaging waarvan de vloer ook bekleed was met rood aardewerken plavuizen, maar met een andere afmeting. De plavuizen van de verdiepte keldervloer hadden een afmeting van 21 x 21 cm, de plavuizen van het niet verdiepte deel van de kelder hadden een afmeting van 19 x 19 cm. De kelder is waarschijnlijk 17e eeuws.

Ten noorden van de kelder werd er een kijkgat gemaakt en daar bleek zich een beerput (1A) te bevinden. Rondom de wand van de koepel en de beerput bevond zich een stevige laag met klei.

De koepel van de beerput werd vrijgelegd met behulp van een graafmachine. De beerput bleek dichtgestort te zijn met grijs zand waarin zich fragmenten van rood aardewerken daktegels en plavuizen bevonden. De diameter van de beerput was 2,4 meter. De storkoker was nog aanwezig en lag aan de westkant van de beerput, tegen en deels onder de fundering van Oudegracht 180. Uit de bovenlaag werden slechts enkele vondsten geborgen, deze werden verzameld onder vondstnummer 2.

Na verder verdiepen werd de beerlaag aangetroffen, deze was van een zeer dunne samenstelling en had maar een dikte van circa 10 cm. Direct hieronder werd het grijze zand van de natuurlijke ondergrond al gezien.

Het centrale deel van de beerput leverde dan ook maar weinig vondstmateriaal op (V1).

Nader onderzoek van de storkoker liet zien dat deze enigszins taps uitliep onder de gevel van het buurpand aan de Oudegracht 180.

De aannemer maakte ook melding van een kleine waterput (1/2A) die zich op dezelfde lijn als de beerput bevond maar dan in het oostelijk deel van de tuin. Wij hebben deze niet zelf kunnen waarnemen, maar op basis van enkele bewaard gebleven bakstenen van de put lijkt deze een zelfde aanvangsdatering te hebben als de beerput (1A).

Een deel van de tuin is voor zover relevant op de vlaktekening op schaal 1:20 ingetekend. Er bleek ook nog een fundering vanaf het huis naar de kelder te lopen. Deze is bij benadering ingetekend aangezien deze door de aannemer voor het grootste deel al verwijderd was.

Verder werden er tijdens dit onderzoek nog enkele bouwhistorische waarnemingen gedaan.

3.2 Periodisering

De aangetroffen sporen kunnen in drie perioden ingedeeld worden:

Periode 1 circa 1575-1585

Periode 1 betreft de bouw van de huizen aan dit deel van de Oudegracht. Tot deze periode behoort alleen beerput 1A. Op basis van het aangetroffen vondstmateriaal lijkt een gebruikperiode ca. 1575/1585-1625/1650 aannemelijk.

Periode 1 / 2 1575-1650

Tot deze periode behoort de waterput die door de aannemer is waargenomen. Omdat de waterput niet door ons tijdens het archeologisch onderzoek gezien is kunnen we er geen exacte datering aan toe kennen. Op basis van enkele steenfragmenten die nog werden aangetroffen die volgens de aannemer van de waterput afkomstig waren lijkt een datering in deze periode waarschijnlijk.

Periode 2 1625/1650

In deze periode wordt het achterhuis met kelder (2A) aangelegd. Door de aanleg van het achterhuis raakte de beerput 1A buiten gebruik. Op basis van het vondstmateriaal uit beerput 1A kan gezegd worden dat dit dan waarschijnlijk rond 1625/1650 moet hebben plaats gevonden. Uit deze periode dateert ook fundament 2B. Dit fundament behoort waarschijnlijk toe aan het voormalige achterhuis.

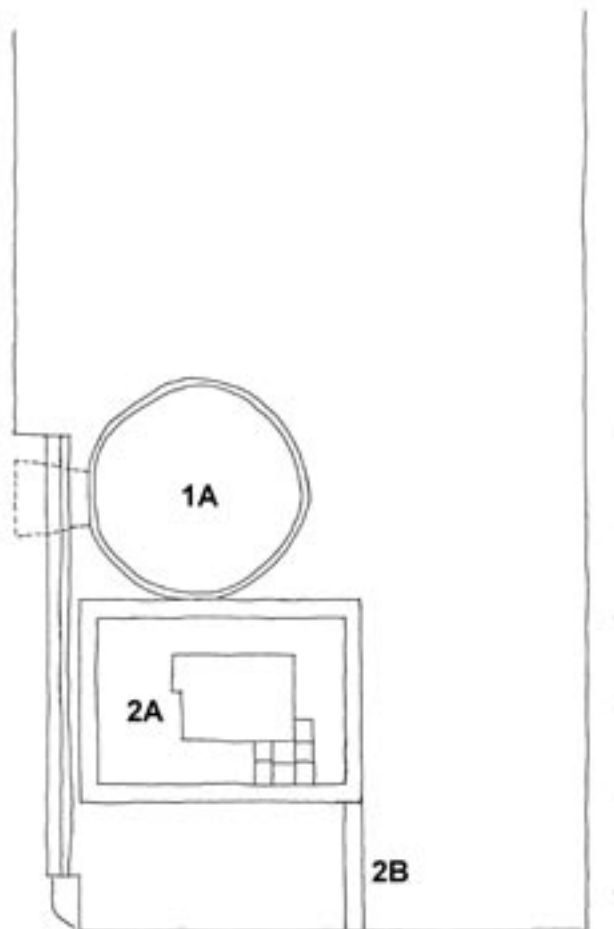
Spoorbeschrijving per periode:

Periode 1: circa 1575

1A: Beerput met een diameter van 2,40 m. De beerput was intact en was opgemetseld met verschillende maten baksteen. De put bleek na openen dichtgestort te zijn met grijs zand en fragmenten daktegels en kleine rode plavuizen.

De stortkoker was nog aanwezig en bevond zich aan de westzijde van de beerput en bevond zich deels onder en tegen de oostelijke gevel van Oudegracht 180. De stortkoker had een naar onderen enigszins taps toelopende vorm.

In de beerput werd weinig vondstmateriaal aangetroffen en dat werd verzameld onder vondstnummers 1 (centrale deel beerput) en 2 (bovenlaag beerput). Al het vondstmateriaal wijst op een datering in de periode 1575-1625/1650.

Periode 1 / 2: 1575-1650

1/2A: Waterput in het oostelijk deel van de tuin. Deze put is niet tijdens het archeologisch onderzoek waargenomen, maar een dag ervoor door de aannemer. Op basis van de omschrijving zal de waterput vermoedelijk een zelfde aanvangsdatering hebben als de waterput, maar dit valt niet met zekerheid te zeggen. Daarom is als periodisering 1/2 gekozen.

Periode 2: 1625-1650

2A: Kelder met een lengte van 3 m en een breedte van 2,20 m. De kelder is gefundeerd op houten planken. De keldervloer is bekleed met rood aardewerken plavuizen en heeft in het midden van de vloer een verlaging waarvan de vloer ook bekleed is met rood aardewerken plavuizen, maar van een andere afmeting. De plavuizen van de verdiepte keldervloer hadden een afmeting van 21 x 21 cm, de plavuizen van het niet verdiepte deel van de kelder hadden een afmeting van 19 x 19 cm. Net als de beerput was ook de muur opgemetseld met verschillende maten baksteen.

2B: stuk fundering dat vanaf de achtergevel van het huis naar de kelder liep. Deze fundering maakte deel uit van het achterhuis. Van deze fundering zijn slechts resten waargenomen aangezien de aannemer ze al deels verwijderd had.

VONDSTENLIJST

Op een paar vondsten na is het materiaal zeer fragmentarisch.

Beerput 1A, centrale laag datering: 1575-1625			
Type	Aantal	Datering	Opmerkingen
r-bor-6	1	1575-1625	
r-gra-?	1	1600-1650	ringeloorversiering
r-gra-?	1	1500-1700	
r-kop-2	6	1575-1625	zo goed als compleet
r-kom-?	1	1600-1650	ringeloorversiering
r-oli-19	1	1575-1625	
r-pis-19	1	1575-1600	
r-pot-27	1		Voorraadpot
r-pot-?	1		Aspot, bodemfragment, ongeglazuurd, inwendig beroet
r-?	2	1600-1700	
r-tes-1	1	1575-1625	
r-tes-6	1	1575-1625	zo goed als compleet, 04ODG1E
w-kop-2	1	1600-1650	zo goed als compleet, 04ODG1F
w-kom-6	1	1575-1625	
we-?	1	1575-1625	oortje
i-bor-?	1		Liguria, blauw fond met donker blauwe decoratie, randfragmentje
gl-bek-19a	1	1600-1625	zo goed als compleet, 04ODG1A
		1575-1625	Resten van een tinnen lepel, in zeer slechte toestand
	1		Rood geglaazuurde plavuis
S2-kan-?	1		Raeren?
	1		steengoed

Beerput 1A, bovenlaag datering: 1600-1650			
Type	Aantal	Datering	Opmerking
f-plo-?	1	1625-1650	randfragment
m-bor-?	2	1600-1650	fragmentjes
		1625-1675	tegelfragment met een diervoorstelling
		1625-1650	fragment van een tabakspijp
			fragment van een glazen schijf

LITERATUUR

Peteri, W.B., 1913: Overheidsbemoeingen met stedenbouw tot aan den Vrede van Münster. Delft (dissertatie T.H.).

NOTEN

¹ Peteri 1913, 74.

050DG
OUDEGRACHT 182

J. CHRISPIJN

ALKMAAR.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	227
1.1	Woord vooraf	227
1.2	Administratieve gegevens	227
1.3	Beschrijving van het onderzoeksgebied	227
2	Methodiek	231
2.1	Inleiding	231
2.2	Werkput 1	231
2.3	Werkput 2	232
2.4	Werkput 3	233
2.4	Werkput 4	235
3	De interpretatie van de archeologische gegevens en de indeling van de grondsporen in perioden	237
3.1	Inleiding	237
3.2	Periode 1: vestingwerken circa 1450	237
3.3	Periode 2: aanleg vestingwerken vanaf 1524	237
3.4	Periode 3 slechten van de vestingwerken en de eerste bebouwing vanaf 1575	238
3.6	Periode 4: aanleg van de school circa 1875	238
4	Ecologische vondsten uit Askuil Oude gracht	239
4.1	Inleiding	239
4.2	Zoogdierresten	239
4.3	Vogels	240
4.4	Vissen.	240
4.5	Molusken	240
4.6	Samenvattend	240
5	De leervondsten	241
5.1	Inleiding	241
5.2	Schoenen	243
5.3	Overige vondsten	243
6	Metaalvondsten	244
6.1	Inleiding	244
6.2	Grachtvulling	244
6.3	Waterkelder 3G (V22)	245
6.3	Stortvondsten (V18)	246
7	Historische achtergrond	248
7.1	Inleiding	248
7.2	Uitbreidingen en vestingwerken	248
7.3	Bewoningsgeschiedenis	250
8	Conclusie	254
	Catalogus van keramiek en glas	256
	Bijlage A: Sporenlijst	262
	Bijlage B: Vondstenlijst per spoor	266
	Bijlage C: Vondstenlijst per vondstnummer	268
	Bijlage D: Ecologische resten askuil 3N Oudegracht	276
	Bijlage E: Scan vogels uit askuil vondstnummer 23	277

Bijlage F: Scan vissen uit askuil vondstnummer 23	278
Bijlage H: RING rapport	279
Bijlage H: Profielen	280
Literatuur	284
Noten	286

1 INLEIDING

Nancy de Jong-Lambregts

1.1 Woord vooraf

In oktober en november 2005 werd er een opgraving verricht op het terrein van de Oudegracht 182. Aanleiding voor het archeologisch onderzoek was de sloop van een voormalig schoolcomplex op dit terrein dat plaats moest maken voor nieuwbouw ter plaatse.

1.2 Administratieve gegevens

Opdrachtgever:	Gemeente Alkmaar
Uitvoerende instantie:	Gemeente Alkmaar in samenwerking met Dhr. J. Kaarsemaker
Duur en tijdstip onderzoek:	Onderzoek vond plaats gedurende 9 dagen van 23-10-2005 tot 10-11-2005.
Locatie onderzoeksgebied:	Oudegracht 182 te Alkmaar.
Landelijke X/Y coördinaten:	
Noordwesthoek:	X = 111.953, Y = 515.855
Noordoosthoek:	X = 111.967, Y = 515.847
Zuidwesthoek:	X = 111.949, Y = 515.809
Zuidoosthoek:	X = 111.969, Y = 515.807
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnummer:	14529
Beheer en plaats van deponering:	Afdeling Monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar.

Linkerafbeelding: kaart van de Alkmaarse binnenstad. Het onderzoeksgebied is met rood weergegeven. Rechteraafbeelding, uitsnede van de huidige kadasterkaart. Binnen de gele lijnen is het onderzoeksgebied aangegeven. Voor beide afbeeldingen is het noorden boven.

1.3 Beschrijving van het onderzoeksgebied

De Oudegracht is een gracht met een oost-west oriëntatie die zich in het centrum van Alkmaar bevindt. Het op te graven terrein bevindt zich aan de noordzijde van de Oudegracht in het oostelijk deel van deze straat. Het blok huizen waarbinnen het op te graven terrein zich bevindt, wordt aan de noordzijde begrensd door de achterkant van de percelen die gelegen zijn aan de zuidzijde van de Laet.

Het archeologisch onderzoek had verschillende doelstellingen:

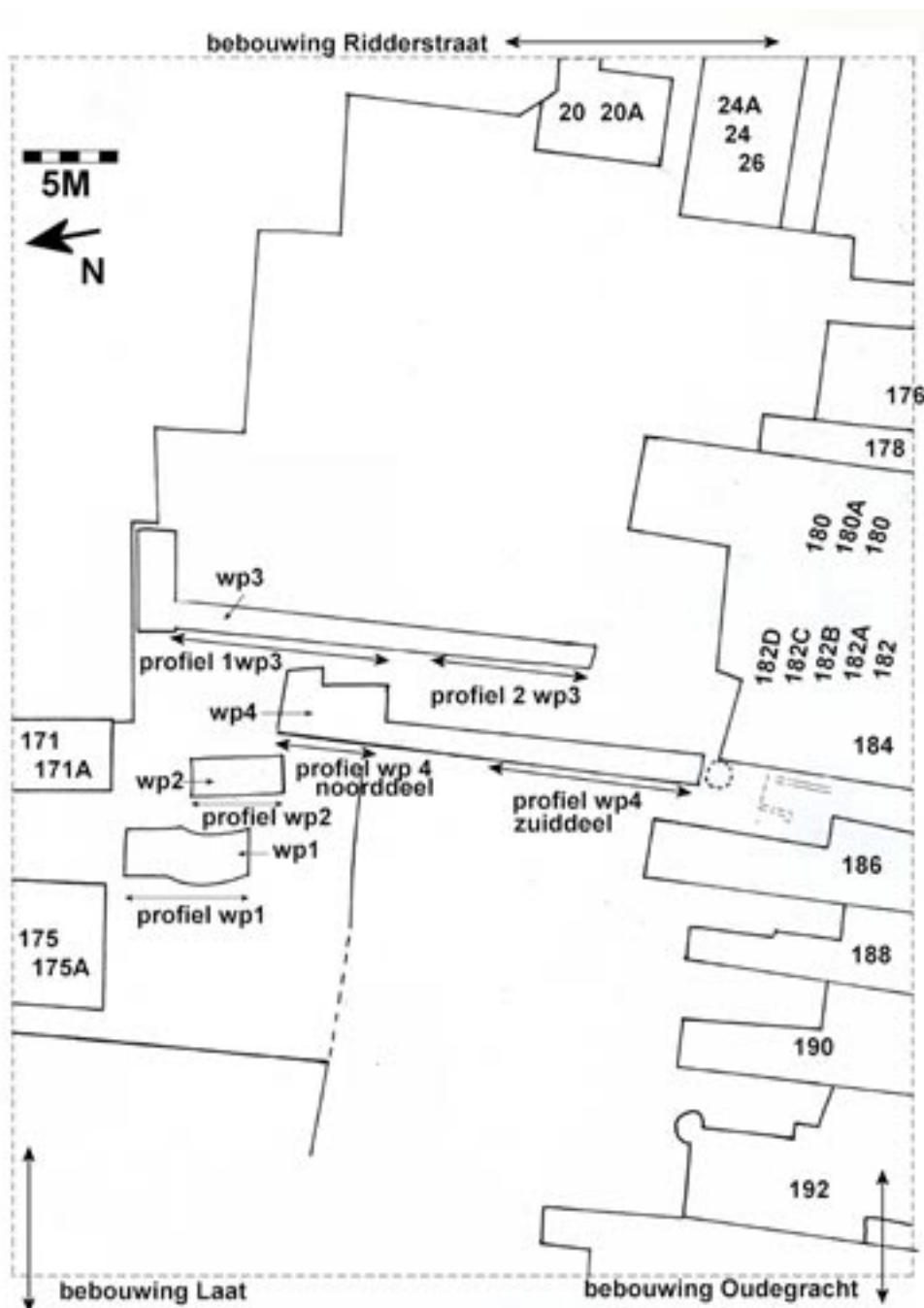
- De bodemopbouw (aanplempingen en ophogingen)
- De aard en omvang van de resten van de Vijversloot/Vestinggracht

Boven links en rechts: Aanleg profiel. Onder: het leeghalen van een afvalkuil

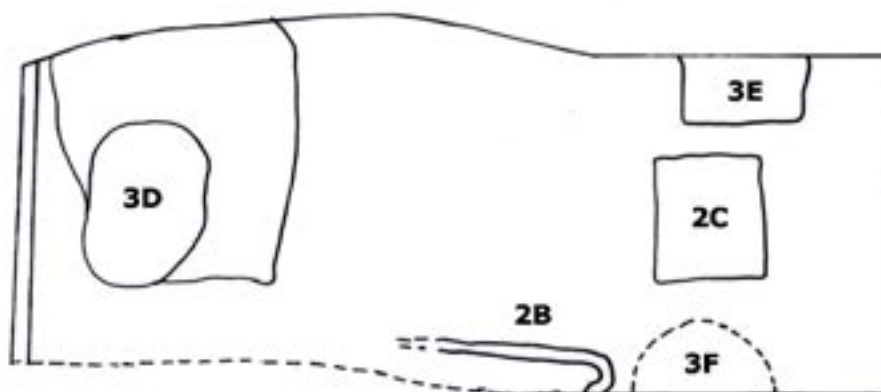

- Waar heeft deze gelopen
- Wat is de aanvangsdatering
- Wat is de datering van de demping
- De aard en omvang van de verdedigingswerken ter plaatse
- De resten van de vroegere gebouwen (hout- en steenbouw, huizen en eventuele -bedrijfsgebouwen)
- Erfindelingen van de achtererven
- Vondstcomplexen met huis- en nijverheidsafval (beerputten, afvalkuilen, ophogingslagen, met afval gedempte kelders, sloten en dergelijke, doorgaans vooral op de vroeger onbebouwde achtererven)

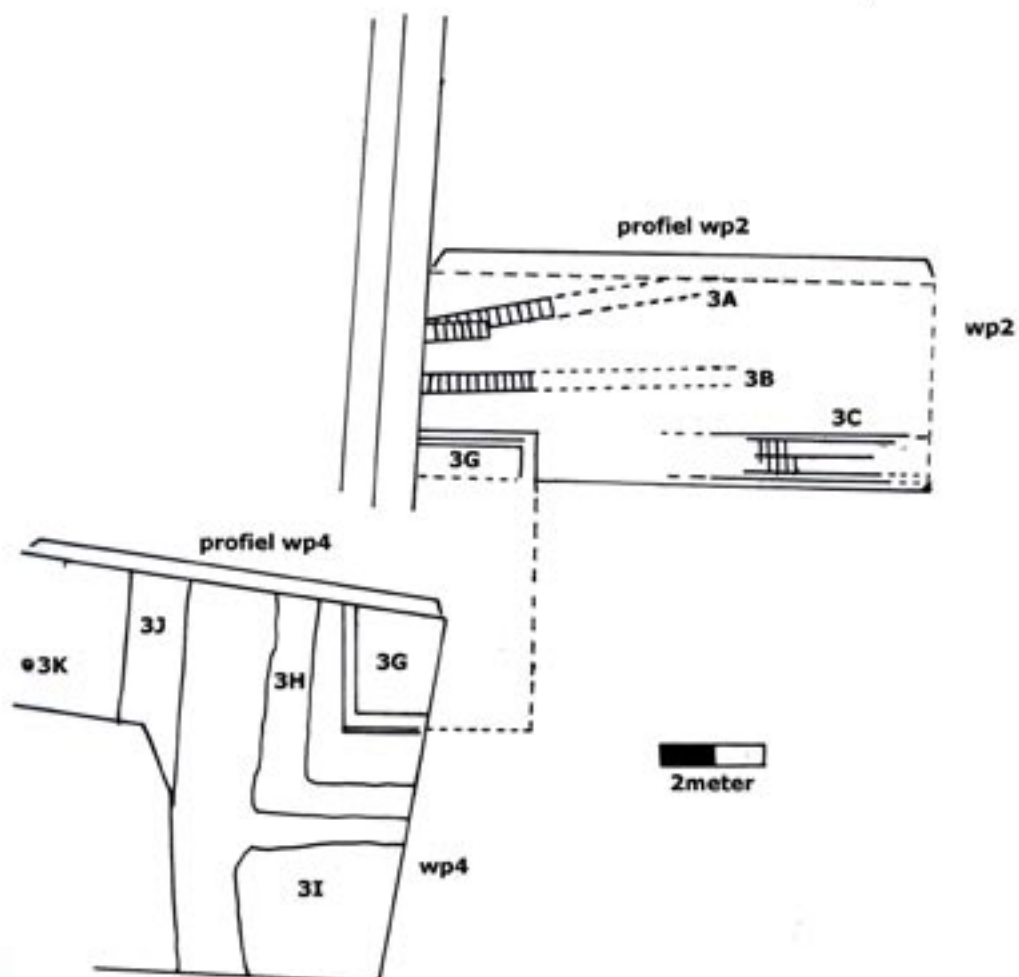

Opgraving 05ODG overzicht

05 ODG wp 1

05 ODG wp 2 & wp 4

Afvalkuil boven achtersloot

2 METHODIEK

Nancy de Jong-Lambregts

2.1 Inleiding

Een groot deel van het terrein achter de Oudegracht 182 is archeologisch onderzocht. Gekozen is om dit in fases te doen. Hiertoe werden vier werkputten aangelegd, die afzonderlijk in hun geheel opgegraven werden. Dit om het terrein overzichtelijk en toegankelijk te houden voor de graafmachine. De werkputten werden met behulp van een graafmachine aangelegd en zijn in één tot twee vlakken opgegraven. Ieder nieuw vlak verwijst naar op dat moment te onderscheiden perioden.

Alle nog aanwezige fundamenteën en sporen zijn ingetekend en gedocumenteerd. De nog aanwezige fundamenteën van de school uit de 19de eeuw werden onder archeologische begeleiding verwijderd, dit om de schade aan de eronder liggende structuren tot een minimum te beperken.

In de volgende paragrafen worden de gevolgde strategie, werkwijze en bevindingen per werkput besproken. De datering van de opgegraven sporen berust op typochronologie, vooral op basis van het vondstmateriaal en is op typochronologische en technologische kenmerken gedateerd. Het aardewerk is beschreven volgens het Classificatiesysteem voor laat en postmiddeleeuws aardewerk. Tevens werd er gedateerd volgens de relatieve stratigrafie, een aantal grondlagen is door de ligging ten opzichte van elkaar relatief te dateren. Enkele absolute dateringen zijn tijdens dit onderzoek verkregen door middel van het nemen van dendrochronologische monsters.

2.2 Werkput 1

Achter het pand aan de Laan 173 direct achter de perceelsscheiding met dit pand is begonnen met de aanleg van werkput 1 met een noord-zuid oriëntatie. Deze werkput is tevens aangelegd voor het maken van een Noord-Zuid profiel tot aan de stevige fundering van de school. Deze oriëntatie is gekozen om een eventuele gracht en stadsmuur te kunnen traceren. Tijdens het verdiepen kwamen er meerdere afvalkuilen tevoorschijn die in lijn lagen van west naar oost en een sloot. Naarmate het profiel uitgebreid werd in noordelijke richting werd er steeds meer donkerblond zand aangetroffen met daartussenin de net genoemde afvalkuilen.

Fundering onder schoolmuur

De aangetroffen sloot (spoor 1A) is gegraven in een kleiondergrond en gedempt met lichtgrijs zand.

Bij de begrenzing met de tuin van Laet 173 werd er een beschoeiing (spoor 1B) aangetroffen van deze sloot compleet met ingeheide paaltjes.

Delen van de beschoeiing zijn bemonsterd (V10) voor dendrochronologisch onderzoek. Uit de bodem van de sloot kwam wat aardewerk (V7) tevoorschijn uit de tweede helft van de 15de eeuw. De bodem van de sloot bevond zich op –1.30 m NAP.

Gezien de wel die ontstond moet het zand vlak bij zijn. Uit de kleiondergrond kwamen vrij vroege scherven (V3) tevoorschijn van Pingsdorf aardewerk uit de twaalfde of vroege 13de eeuw. Ergens in de eerste helft van de 16de eeuw is de sloot alweer gedempt, door de sloot is namelijk een afvalkuil (spoor 3E, V8) met een datering van 1525-1575 gegraven. De oudste kuil (spoor 2A, V5) lijkt te dateren in het tweede en derde kwart van de 16de eeuw. De iets hoger gelegen kuilen (spoor 2A, V2, spoor 2C V3, spoor 3F, V9) dateren meer in de derde en/of vierde kwart van die eeuw tot het eerste kwart van de 17de eeuw.

2.3 Werkput 2

Werkput 2 werd aangelegd iets ten oosten van werkput 1 met een Noord-Zuid oriëntatie. Er werd begonnen tegen de schoolfundering op richting noorden (Laet). In de ondergrond op een diepte van ongeveer –0.20 m NAP werd ook hier een dik pakket donkerblauwe klei aangetroffen. Aan de zuidzijde in het profiel werd op een diepte van ongeveer –0.20 m NAP een depressie van de grondlagen aangetroffen (spoor 2D). Omdat de schoolfundering in de weg zat kon deze laag niet goed onderzocht worden.

De grond van de depressie bestond uit zwart en donkerbruin organisch materiaal met daarin baksteenpuin, kalk, botten en aardewerk. Het vondstmateriaal (V12) bestond uit rood aardewerk zoals r-gra-8 en uitgevoerd o.a. met mangaanlazuur. Datering circa 1450-1525.

De depressie en de kleiondergrond waren deels afgedekt met een laag donkergrijs rul zand met o.a. baksteen fragmenten. Daarbovenop een dik pakket donkergrijsbruin zand met houtskool spikkels. Op zijn dikst was het pakket wel 60cm. Aan de noordzijde kwam de eerder gevonden sloot (1A) weer in zicht.

Profiel Laetzijde

Op een diepte van +0.15 m NAP kwamen diverse funderingen tevoorschijn van 17de en 18de eeuwse origine. Een 40cm dikke fundering (spoor 3C) met een ongeveer noord/zuid oriëntatie begon bij de hoek van een grote waterkelder. De stenen (rood) met een maatvoering van 24x11.5x5.5cm worden vaak gezien bij midden 17de eeuwse vondstcomplexen¹. Tevens werd er een waterkelder (3G) gevonden. Deze zal zeer waarschijnlijk bij een achterhuis van een pand aan de Laat horen, want ze worden meestal naast opstallen aangetroffen in verband met het dakwater. In de kelder werd wat 18de en 19de eeuwse vondstmateriaal aangetroffen (V13). Blijkbaar was deze al in 1820 verdwenen, want er staat ter plaatse geen bebouwing meer weergegeven op de kadastrale minuut uit 1820. Twee andere funderingen (spoor 3A en spoor 3B) met een zelfde noord-zuid oriëntatie waren iets afwijkend van de eerste (3C). Deze twee hadden een oriëntatie die paste bij de panden van de Laat (schuin), terwijl de eerste meer past bij die van de Oudegracht. De aangetroffen funderingen 3A en 3B zullen waarschijnlijk tuinmuren zijn geweest.

Kelder Laatzijde

2.4 Werkput 3

Werkput 3 werd aangelegd met eveneens een Noord-Zuid oriëntatie en is de grootste werkput die tijdens deze opgraving werd aangelegd. Het idee was om het gehele terrein van Noord naar Zuid te onderzoeken door het maken van een groot profiel. Aan de Laatzijde werd een zware fundering gevonden van, vermoedelijk, een achterhuis met kelder van een pand aan de Laat (3L).

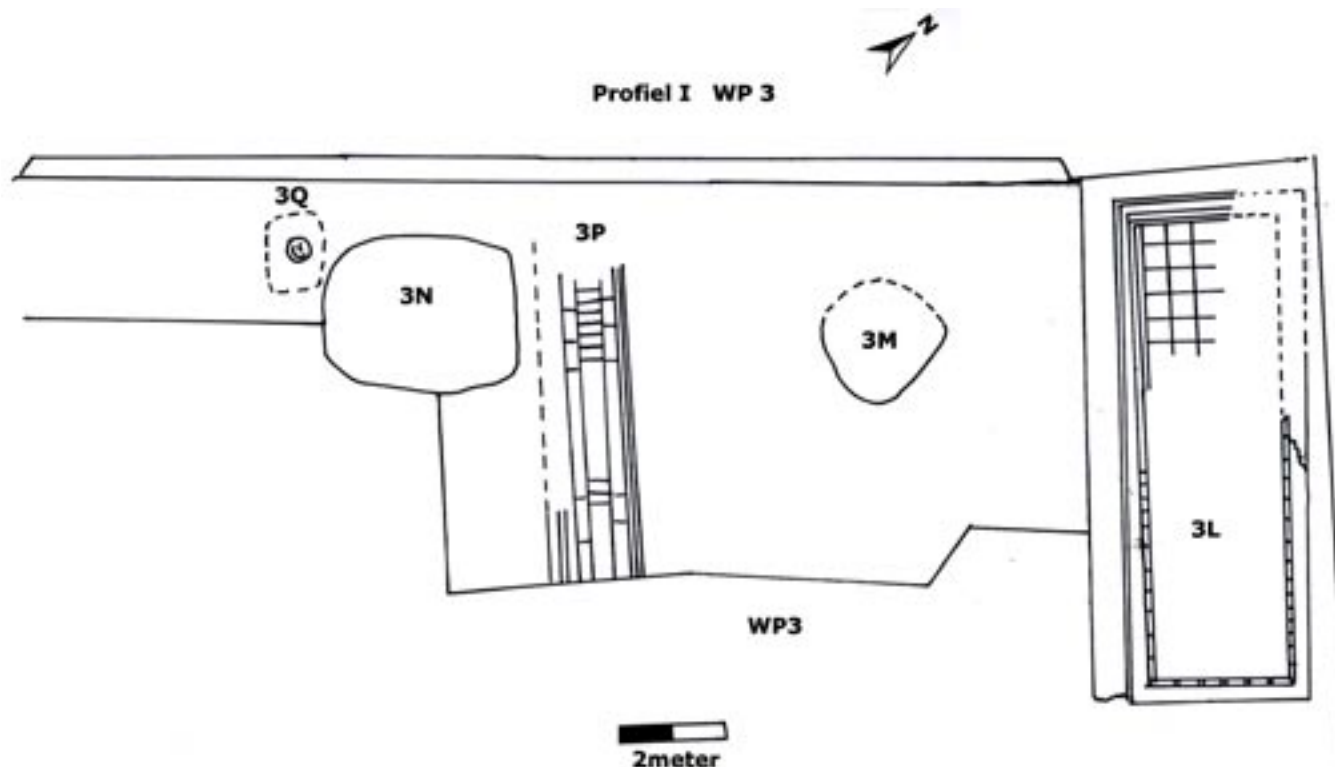
De binnenbak was gemetseld met IJsselsteentjes en is voorzien van plavuizen (23 x 23 x 3.5 cm). De vulling bestond uit puin en een zwarte sliblaag op de bodem met schervenmateriaal uit de periode 1775-1800 (V15) en een complete tegel daterend uit de periode 1625-1675. Uit de insteek van de fundering kwam een steengoed scherf tevoorschijn daterend uit de periode 1550-1625 (V20). De fundering was

Profiel bij verdiepen van sloot

gefundeerd op houten planken. Opvallend was dat de fundering in de lijn lag van de zuidzijde van de eerder gevonden sloot (spoor 1A). Het is goed mogelijk dat de sloot in de 16de eeuw na demping bij de kavels van de Laat werd getrokken. Bij de een werd het een tuin en bij de ander werd het terrein compleet volgebouwd.

Richting het zuiden was het weer de zandophoging op een kleiondergrond. Uit het zand kwam een steengoed scherf tevoorschijn uit waarschijnlijk de eerste helft van de 14de eeuw (V18). Op ongeveer 7 meter vanaf de achtergevel van de Laat kwam een brede fundering (spoor 3P) tevoorschijn met een zelfde steen als in werkput 2 bij fundament 3C. Zeer waarschijnlijk houden deze twee funderingen verband met elkaar. Aan de zuidzijde van de fundering werd weer een afvalkuil met veel as gevonden met vondstmateriaal uit de periode 1620-1640 (spoor 3N V23). Op de bodem werd veel puin gevonden met bakstenen van

dezelfde soort als waarmee de drie trapgevels aan de Oudegracht zijn opgebouwd! Het is vrij zeker dat de kuil toebehoort heeft aan dit pand. Aan de noordzijde van fundering 3P werd nog een afvalkuil gevonden met een datering van 1575-1625 (spoor 3M V19).

Werkput 3 werd 7 meter verlengd vanaf de kelder gemeten. De natuurlijke kleiondergrond blijkt richting zuiden omhoog te lopen. Over een afstand van 7 meter loopt het 30cm omhoog richting Oudegracht. Onder de gevonden tuinmuur was een lichte zakking te zien die waarschijnlijk veroorzaakt is door de neerwaartse druk van de muur. Er werd nog een afvalkuil gevonden met midden 17de eeuwse vondstmateriaal (spoor 3O V25). Werkput 3 werd verder verlengd naar de 12 meter vanaf de (Laat) muur. De top van de kleilaag liep op tot een hoogte van bijna 0 m NAP. Pal hierna begon een stevige duiking naar de diepte, de vestinggracht (spoor 1C). Deze duiking bestond uit zeer zwarte humeuze grond met schelpen, mossels en afval. Dit afval bestaat uit aardewerk, botten, etc. uit de periode 1450-1550 (V26 en 27). De bodem van de gracht werd gemeten op een diepte van ongeveer -1.75 NAP, waar ook het zand begon. Bij het bereiken van het zand begon de ondergrond op te bollen waarna binnen een paar minuten de put met water volstroomde. De zwarte vulling, met een dikte van ongeveer 1 meter maakte een indruk van een water dat tijdenlang heeft opengelegen en waarin steeds weer (stads)afval werd gededponeerd. Opvallend was de vette klei waarmee de gracht is gedempt. Deze klei vertoont sterke overeenkomsten met klei die eerder gezien werd in de ondergrond.

Op de grens waar de kraan stond en waar de grond omhoog werd gehaald bevond zich een ingegraven

paal. Door de slechte conditie van de paal werd deze in eerste instantie niet opgemerkt. De paal (spoor 3Q) is dan ook bij benadering op papier weergegeven. De kuil was ongeveer 80 cm breed, gevuld met grijs zand. De paal (helemaal weggerot) had zeker een dikte van 20 cm. De paal was aan de onderzijde plat. In het profiel zijn wat uitbraaksleuven waar te nemen die zeer waarschijnlijk afkomstig zijn van latere tuinmuren. Er zijn geen resten aangetroffen van een stadsmuur. De vraag is of er wel een muur heeft gestaan aan deze zijde van de stad. Werkput 3 werd verlengd verder de gracht in om het verdere verloop van de gracht te bepalen.

2.5 Werkput 4

Werkput 4 werd aangelegd iets ten oosten van werkput 2. De bedoeling van deze put was om te kijken of er daar ook houten palen aanwezig waren, zoals de houten paal die in werkput 3 is gezien.

Deze zouden te maken kunnen hebben met de gracht. In vlak 1 kwam de waterkelder (spoor 3G) weer in zicht die al in werkput 2 werd aangesneden maar dan aan de andere kant.

De waterkelder bleek een oudere afvalkuil met as en scherven te hebben verstoord (spoor 3H, V31).

Datering tweede en derde kwart van de 17de eeuw.

Deze askuil werd weer doorsneden door een andere askuil (spoor 3I, V32) met een datering van 1650-1675. Ten zuiden van deze twee kuilen liep een oost-west georiënteerde uitbraaksleuf (spoor 3J) van vermoedelijk een tuinmuur.

Werkput 4 werd uitgebreid op zoek naar eventuele palen, maar er werd slechts één paal aangetroffen (spoor 3K V36). Het bleek dat de paal aan de onderzijde vlak was, iets wat de eerder gevonden paal ook had. De paal is bemonsterd voor dendrochronologische datering.

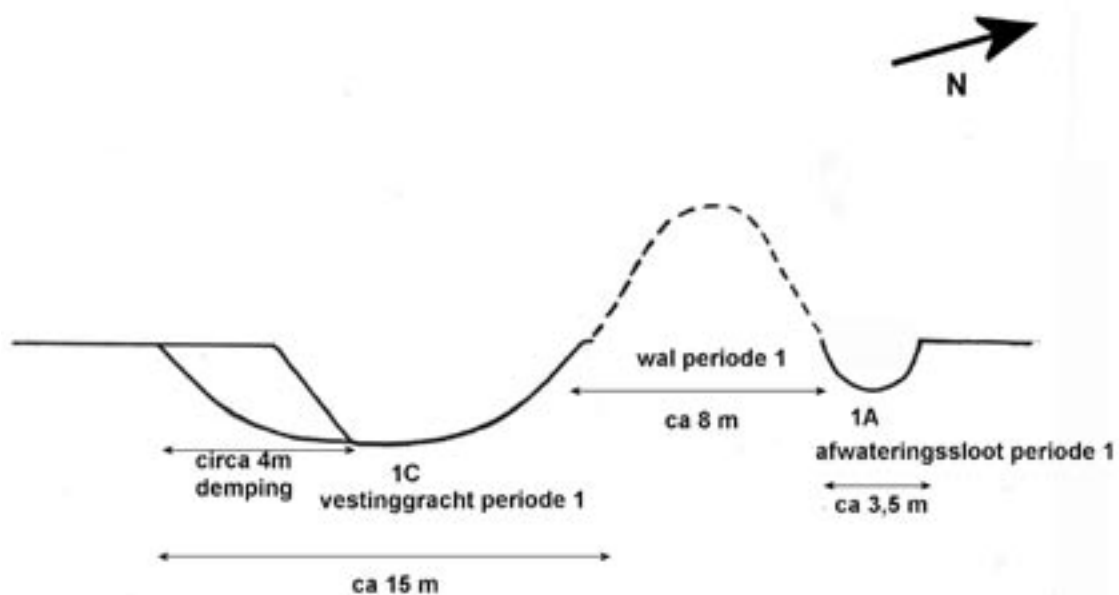
Het klei oppervlak was vrij schoon. Wel werd er een uitbraaksleuf van een fundering gezien, die mogelijk ergens in de 16de eeuw is weggebroken.

Aan de westkant van de werkput werd een nieuw profiel aangelegd, ook hier was weer te zien dat de ondergrond omhoog komt vanuit het noorden.

Op de kaart uit 1820 staat de steeg aan de Oudegracht afgebeeld met aan het eind een klein binnenplaatsje of patio. Blijkbaar stond er in die tijd nog een gebouw achter. Tijdens de sloopwerkzaamheden is gezien dat hier een beerput zit. Er werd een zoektocht gestart naar de vermeende beerput (spoor 3R) aan het begin van de steeg aan de Oudegracht. Deze beerput bleek echter een riool te zijn dat door de steeg naar het water van de Oudegracht liep. De bovenzijde van het riool bleek volgegooid te zijn met puin en troep uit de jaren 50 van de 20ste eeuw. Blijkbaar was het nog in die dagen intact aanwezig. In ieder geval kon vastgesteld worden dat de stortkoker wel op deze locatie zat maar totaal geen vondsten bevatte. Enkel enkele fragmentjes van 18de eeuwse lakzegels werden gezien. De boven- en onderkant van het riool bestond uit grenen planken. De diepte was ongeveer 2 meter onder het maaiveld en de indruk bestond dat de koker naar het buurpand Oudegracht 186 liep.

Vlak achter de stortkoker bevond zich een enkelsteens opgebouwde waterput (spoor 3S) die vermoedelijk in het bezit is geweest van een koepel en dus een zwengelpomp. Deze is verder niet onderzocht vanwege gebrek aan werkruimte. Vlak achter deze waterput is begonnen met het verlengen van werkput 4 in noordelijke richting om ergens in het midden aansluiting te vinden met het al bestaande profiel.

Op een diepte van ongeveer -0.60 NAP bevindt zich een dun donkerbruin humeus laagje wat gezien kan worden als een oud oppervlak. Deze minder dan 10cm dikke laag lag op een laag vette blauwe klei. Hieruit werden scherven geborgen uit de 12de/13de eeuw. (V39). Deze klei moet zijn opgebracht, want een diepere laag bestond duidelijk uit neergeworpen hompen klei, veen, mest en zand. Daar waar het oude woonoppervlak verdween begon het geheel te duiken richting het noorden hetgeen te maken heeft met de eerder gevonden gracht. Bovenop het oude oppervlak werd een laag met neergeworpen kluiten waargenomen. Hier bovenop lag een ongeveer 20/25 cm dik kleipakket vermengd met wat zand dat in het diepere deel veranderde naar een kleipakket met een meer donkerbruin karakter. Uit deze laag kwamen vondsten tevoorschijn uit de periode 1450-1525, zoals o.a. r-gra-8 (V37). Het geheel impliceert dat de gracht in de 15de eeuw een stuk breder was dan later. Later betekent in dit geval de periode 1525-1575. Deze periode tekent zich af als een zwarte humeuze laag met organisch afval met aardewerk. De donkerbruine zandlagen die overal zijn aangetroffen bedekken het gehele terrein inclusief gracht.

Op deze afbeelding is schematisch weergegeven hoe de situatie met de vestingwerken was. Te zien is afwateringssloot 1A met links daarvan de mogelijke vestingwal uit periode 1A. Daarnaast ligt aan de linkerkant vestinggracht 1C. De vestinggracht is aan de linkerzijde voor een deel gedempt in de periode 1525-1550. In deze periode werden er nieuwe vestingwerken aangelegd en werd de Oudegracht gegraven. Gracht 1C werd nu de afwateringssloot van de nieuwe vestingwal en werd hiertoe voor een deel gedempt met de grond die afkomstig was van de vestingwal uit periode 1.

3 DE INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS EN DE INDELING VAN DE GRONDSPOREN IN PERIODEN

Nancy de Jong-Lambregts

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is kort de methodiek van de opgraving met bevindingen weergegeven. In dit hoofdstuk zal nader ingegaan worden op de aangetroffen sporen. Hiertoe worden alle aangetroffen sporen voorzien van een cijfer lettercode. Het cijfer is de periode waarin het grondspoor kan worden geplaatst; cijfer en letter verwijzen samen naar het individuele grondspoor. Iedere periode weerspiegelt de aanlegdatum van de sporen en niet de gebruiksperiode. Uiteindelijk zijn de sporen gegroepeerd in 4 perioden die zijn weergegeven op de overzichtsplattegronden.

3.2 Periode 1: vestingwerken circa 1450

Deze periode wordt gekenmerkt door de aanleg van vestingwerken. Er werd een gracht gegraven (spoor 1C), vermoedelijk een wal opgeworpen en er werd een afwateringssloot (spoor 1A) met beschoeiing (spoor 1B) gegraven. Er is geen direct archeologisch bewijs voor de aarden wal gevonden, maar het is erg waarschijnlijk dat deze er is geweest. Anders zou er een gracht zijn met ten noorden daarvan circa 8 m braakliggende grond en dan een sloot. Ruimte was binnen een stad kostbaar goed en zal dus niet ongebruikt geweest zijn. De afstand van 8m tussen de zuidelijke oever van de sloot en de noordelijke oever van de gracht van 8 meter lijkt ook een acceptabele afmeting te zijn voor een aarden vestingwal. Onderin de sloot werd wat aardewerk (V7) aangetroffen met een datering van 1450-1525. In de profielen van werkput 3 en 4 werd de bijbehorende vestinggracht (spoor 1C) gezien. Te zien was een sterke duiking van de gracht met het diepste punt op - 1,75 m NAP. De gracht had een vulling van zeer humeus zwartgrijs zand met schelpen, mossels en afval (aardewerk, botmateriaal etc.). Het vondstmateriaal laat een gebruiksperiode zien van 1450-1575 (V26, 27 en 38). Beide oevers zijn gezien en de geschatte breedte van de vestinggracht is circa 14 tot 15 meter.

3.3 Periode 2: aanleg vestingwerken vanaf 1524

Deze periode wordt gekenmerkt door het slechten van de oude vestingwerken uit periode 1 en het aanleggen van de nieuwe vestingwerken rond Alkmaar vanaf 1524.

Te zien is dat in deze periode de afwateringssloot werd volgestort met lichtgrijs zand. Deze datering is tot stand gekomen door het vondstmateriaal dat in de sloot is aangetroffen (1450 en 1525) en de afvalkuil (spoor 3E V8) die door de dichtstorting van de sloot is gegraven. De afvalkuil heeft een datering van circa 1525-1575. De datering van het dichtstorten van de sloot ligt rond 1525.

In deze periode is ook het zuidelijk deel van gracht 1C gedempt. Deze dempingslaag bedraagt in het profiel van wp3 minimaal 4 meter en in het profiel van wp4 minimaal drie tot vier meter. In werkelijkheid kan de dempingslaag misschien groter geweest zijn, maar uit de profielen valt in ieder geval 4 m met zekerheid vast te stellen.

In profiel van het zuidelijk deel van wp4 is een gebruikslaag (nr.7) te zien die dateert uit de periode 1450-1575. Ten zuiden van deze laag is een laag blauwe klei (nr.5) te zien die een laag rul bruinzwart kleiig zand afdekt (nr.4) die naar het zuiden toe meer kleiig wordt. Beide lagen lopen naar het noorden toe schuin naar beneden met de gracht mee naar de diepte. Laag 4 heeft vondstmateriaal dat dateert uit de periode 1450-1500 (V37). Mogelijk is deze laag afkomstig van de wal die tussen gracht 1C en sloot 1A heeft gelegen en kan hergebruikt zijn voor het dempen van een deel van de oude vestinggracht.

Profiel 2 van wp 3 laat ook een zelfde ontwikkeling zien. Hier is te zien dat de oude gebruikslaag (nr. 2) met een datering van 1450-1525 is afgedekt met een laag grijze klei met kalkstukjes en aardewerk. Deze laag heeft een datering van 1450-1500 (V30) en zou eveneens heel goed afkomstig kunnen zijn van de vestingwal uit periode 1. De datering van het vondstmateriaal uit laag 4 van het profiel van wp 4 en laag 2

van het noorddeel van het profiel van wp 3 vertoont overeenkomsten qua datering. Beide laten een datering zien uit dezelfde periode. Deze datering correspondeert ook met de datering van de demping van sloot 1A.

Het lijkt erop dat omstreeks 1525 de vestingwerken buiten gebruik zijn geraakt: sloot 1A is in die tijd gedempt, de gracht is versmald en de wal is geslecht. De vrijgekomen grond van het slechten van de wal is waarschijnlijk gebruikt voor het versmallen van de gracht 1C tot afwateringssloot behorend bij de vestingwerken uit periode 2. Deze werden aangelegd in de periode tussen 1525 en 1550.

Er zijn ook een aantal afvalkuilen gevonden uit deze periode die behoort hebben bij bewoning aan de Laat (spoor 2A, 2B, 2C en 2D). De afvalkuilen dateren uit de periode 1525-1575.

3.4 Periode 3 slechten van de vestingwerken en de eerste bebouwing vanaf 1575

Aan het einde van de 16de eeuw werden de vestingwerken uit periode 2 geslecht. De nieuwe vestingwerken langs de Nieuwlandersingel waren klaar en de oude vestingwal uit periode 2 had zijn functie verloren, de Oudegracht bleef wel bestaan. De wal werd geslecht om plaats te maken voor bebouwing. In hoofdstuk 4 wordt nader ingegaan op de historische achtergrond bij deze gebeurtenis.

Er zijn vele sporen aangetroffen uit deze periode die nagenoeg allemaal te maken hebben met bebouwing en bewoning. Waarschijnlijk is de klei en aarde die vrijkwam bij het slechten van de wal gebruikt om gracht 1C te dempen. In de profielen is te zien dat er kleilagen en grondlagen over het hele terrein te zien zijn die de gracht dempen en het terrein lijken vlak te maken.² Het vondstmateriaal uit deze lagen dateert uit de tweede helft van de 16de eeuw (laag 4 profiel 2 wp 3 (V29), laag 4 profiel wp 2 (V14)). Er is een aantal fundamente van tuilmuren gevonden, 3A en 3B die dateren uit de 17de eeuw en een uitbraaksleuf van een tuinmuur (3J). Op het terrein werden een groot aantal afval/askuilen uit deze periode aangetroffen (spoor 3D, 3E, 3F, 3H, 3I, M, 3N, 3O).

Een van de askuilen is direct te verbinden aan het pand met de drie trapgevels aan de Oudegracht. Het gaat om askuil 3N, in deze kuil werd op de bodem veel puin aangetroffen en aardewerk dat dateert uit de periode 1620-1640 (V23). Onder het puin bevonden zich veel bakstenen waarmee de drie trapgevels aan de Oudegracht zijn opgebouwd. Het kan dus met zekerheid gezegd worden dat deze askuil toebehoort heeft aan dit pand.

Verder werden er uit deze periode 2 houten palen (spoor 3K en 3Q) aangetroffen. De palen hadden beide een afgeplatte onderkant en waren ingegraven. Paal 3K is bemonsterd voor dendrochronologische datering en hieruit komt een datering van na 1571 AD.³ Paal 3Q was in een te slechte conditie om te kunnen dateren. Er werden ook twee kelders (3G en 3L) gevonden die behoorden bij de bebouwing aan de Laat. Kelder 3G heeft een datering uit de tweede helft van de 17de eeuw en kelder 3L dateert uit het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw.

Bij kelder 3G hoorden waarschijnlijk ook funderingen 3P en 3C. Fundament 3C loopt recht op de westzijde van kelder 3G af. Fundament 3C vertoont erg veel overeenkomsten met fundament 3P op basis van de steensoort en de bouw van het fundament. Fundament 3P loopt op de noordzijde van kelder 3G af. Mogelijk maakten deze drie sporen samen deel uit van een gebouw.

Kelder 3L heeft een datering van eind 16de, begin 17de eeuw. Deze kelder valt ook binnen de lijn van de fundamente 3P en 3C en kelder 3G. Mogelijk heeft er in de tweede helft van de 17de eeuw een vergroting van pand(en) aan de Laat plaatsgevonden waardoor deze kelder meer in het pand kwam te liggen.

Opvallend was dat de fundering in de lijn lag van de zuidzijde van de eerder gevonden sloot (spoor 1A).

3.5 Periode 4: aanleg van de school circa 1875

Pas in 1897 eeuw komt er verandering op het achterterrein van de Oudegracht 182. In deze periode werd er ter plaatse van de tuin een schoolgebouw neergezet dat eerst dienst deed als school voor jonge juffrouwen en later de Tesselschadeschool werd. Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek werd dit gebouw gesloopt. Van deze school zijn op enkele plaatsen de funderingen verwijderd tijdens de opgraving, deze hebben een spoorcode gekregen (spoor 4A en 4B) omdat ze ook op tekening zijn vastgelegd.

4 ECOLOGISCHE VONDSTEN UIT ASKUIL OUDEGRACHT⁴

Sjaak Waterlander

4.1 Inleiding

Tijdens archeologisch onderzoek worden er regelmatig afval- en askuilen gevonden. Naast aardewerk en glasscherven treffen we in deze kuilen dikwijls botresten van zoogdieren en vissen aan, die door de voormalige bewoners gegeten zijn. Het geeft een beeld van het consumptiepatroon, hoewel dit niet volledig is. Tijdens het bereiden en na het eten van een maaltijd zijn deze resten in de afval/askuil gedeponeerd. Het archeologisch onderzoek achter het pand Oude Gracht 182 leverde naast diverse soorten aardewerk en glaswerk een scala aan botten van zoogdieren, vogels en vissen op. De indruk van het aardewerk en glas geeft aan dat degenen, die het afval in de askuil geworpen hebben, redelijk welgesteld moeten zijn geweest. Aan de hand van tabakspijpen en het aardewerk kon worden vastgesteld dat de gebruikperiode van de kuil tussen 1630 en 1650 moet liggen.

De vraagstelling is of ecologisch onderzoek (bot, vis en vogel) van het consumptieafval uit de askuil kan aantonen of dat de bewoners een bijzonder voedselpatroon hadden en of deze voedselresten mogelijk iets over de welstand van de bewoners kan zeggen.

Werkwijze

De botten, vogel en visresten zijn samen met het aardewerk uitgetroffeld uit de askuil en verzameld. Tijdens het spoelen van het aardewerk op een zeef met een maaswijdte van plus minus 5 mm zijn de botten verzameld en nader gedetermineerd op zoogdier-, vogel- en vissoort. Deze categorieën zullen apart besproken worden in dit hoofdstuk.

4.2 Zoogdierresten

Het zijn vooral de resten van de gebruikelijke vleesleveranciers zoals rund, schaap/geit en varken, die in het zeefresidu van de askuil zijn gevonden (Zie bijlage 1). Eén element is afkomstig van een hond. Deze zal ongetwijfeld niet gegeten zijn. Mogelijk is de hond in de buurt van de askuil begraven en is het bot bij het graven van de afvalkuil tussen de resten van het consumptieafval terecht gekomen. Er zijn heel wat elementen van konijn (47) afkomstig. Het konijn stamt oorspronkelijk uit zuidwestelijk Spanje en komt tot en met de Romeinse tijd alleen in Zuid Europa voor. In Nederland stammen de oudst gevonden konijnenbotten uit de 14^e eeuw.⁵ Het blijkt dat een aantal konijnenbotten zijn verorberd. In totaal zijn 23 runderbotelementen gedetermineerd. Het betreft een aantal incomplete botten van de voor- en achterpoten, die voor of na de slacht doormidden zijn gehakt om mogelijk het merg bij het koken van soep te gebruiken als basis voor bouillon. Eén middenhands- en vijf middenvoetsbeenderen, die gehalveerd zijn, afkomstig van een kalf dat op een leeftijd van 10 maanden geslacht moet zijn, zijn eveneens mogelijk voor dit doel te gebruikt. Volgens mededeling van Laarman⁶, duidt het vinden van deze botten van juveniele exemplaren, bepaald niet op welstand. Botten van grote zoogdieren zijn zowel in beerputten als in afvalkuilen vaak ondervertegenwoordigd. Het aantal gevonden botten is niet representatief voor het vleesgewicht van het dier. Het karkas van een rund was in de 17^e eeuw gemiddeld 7x groter dan een schaap en 4x groter dan een varken. De hoeveelheid rundvlees dat geconsumeerd werd, was dus percentueel groter dan het vlees van schaap of varken.⁷

Het merendeel van de gedetermineerde botten zijn afkomstig van schaap en of geit. Tussen 1600 en 1660 was de prijs voor schapenvlees hoger dan rundvlees⁸. Dit betekent dat schapenvlees in deze periode tot een luxeproduct gerekend kan worden (Het onderscheidt tussen schapen en geitenbotten is echter moeilijk te maken. We zijn er vanuit gegaan dat de hoeveelheid gedetermineerde botten van schapen zijn). Het betreft echter vooral middenhands- en middenvoetsbeenderen. Deze botten bevatten geen vlees en worden vrijwel compleet bij opgravingen gevonden. Ook botten van vleesrijke delen werden in de askuil gevonden.

Varkensbotten zijn eveneens gedetermineerd, vooral veel incomplete botten die doormidden zijn gehakt. Alle botten vertonen hak- en snijsporen van het slachten en villen. Het zijn dieren, die volgens de tabel van Silver, op een leeftijd van 3 à 3 ½ jaar geslacht moeten zijn.⁹ Eén teenkoot is afkomstig van een speenvarken.

4.3 Vogels

Er is een opvallend groot aantal vogelbotten in de askuil vertegenwoordigd (zie bijlage 2). Het merendeel is afkomstig van eendensoorten. In totaal zijn er 29 botten van de wilde eend gevonden. Verder zijn de eendensoorten winter- en zomertaling en smient gedetermineerd.

De winter- en zomertaling zijn broedvogels, die in Nederland broeden. De zomertaling is een soort, die in het najaar wegtrekt naar overwinteringsgebieden in Zuid-Europa tot in Midden Afrika. Smient en wintertaling trekken in grote aantallen ons land door en overwinteren hier. Deze eendensoorten zouden dus mogelijk in eendenkooien gevangen kunnen zijn en op markten zijn aangeboden. Het zou kunnen dat zomer- en wintertalingen via de jacht verkregen zijn. De afwezigheid van de vleesloze schedels en pootelementen zou een aanwijzing kunnen zijn dat deze vogels op de markt zijn aangekocht.¹⁰ Er zijn enkele botten van een gans gevonden en botten van kippen ontbreken niet in de askuil. Laarman stelde vast dat twee scheenbenen van een juveniel exemplaar waren (groot kuiken). Zestien elementen konden niet op vogelsoort gedetermineerd worden.

4.4 Vissen.

De in de kuil gevonden visbotten zijn vooral kopresten van kabeljauw. Hieruit blijkt dat deze vissen in zijn geheel ter plekke op de vismarkt zijn aangeschaft. Er zal dagelijks vis vanuit het naburige toenmalige vissersdorp Egmond aan Zee zijn aangevoerd. Vanwege de bederfelijkheid van vis mocht dit dagelijks vers op de markt aangevoerd en verhandeld worden

De handel in vis werd al vroeg gereguleerd. Zo meldt De Boer dat al in de oudste privileges die Graaf Willem I verleende aan de poorters van Geertruidenberg op 21 september 1213, de vis genoemd wordt. De vis wordt op een dusdanige manier vernoemd dat het belang van verse waar benadrukt wordt. In de stadsrechten werden strenge straffen in het vooruitzicht gesteld voor het verlopen van levende beesten buiten de weekmarkt. Daarbij werd nadrukkelijk vermeld '*piscibus exceptis*' (met uitzondering van vissen), ongetwijfeld omdat vis alleen vers verhandeld kon worden bij dagelijkse verkoop.¹¹ Alkmaar zal ongetwijfeld ook van dit soort bepalingen gekend hebben. Na het schoonmaken van de vis zijn de koppen met overig afval in de kuil gegooid. Naast de kabeljauwresten zijn een aantal resten van schelvis en platvis gevonden. Kabeljauw, schelvis en platvis behoorden tot de algemeen gegeten vissoorten.

4.5 Molusken

Van oesters, mossels en alikruiken treffen we in beerputten en afvalkuilen de schelpen aan. Er is een 59-tal schelpen van de oester gevonden. Het aantal mosselschelpen en alikruiken is beduidend lager. In de 17^e eeuw werden veel mossels gegeten. Het consumeren van oesters duidt in de 17^e en 18^e eeuw op een relatief hoog welstandsniveau (zie tabel 3)¹² De alikruiken zijn mogelijk toevallig tussen de mossels beland.

4.6 Samenvattend.

In de askuil zijn de gebruikelijke vleesleveranciers zoals rund, varken, schaap/geit en varken. Er zijn zoogdierbotten, die vleesrijke delen bevatten gevonden. Een aantal middenvoets- en handwortelbeenderen bevatten geen spierweefsel en worden vaak compleet in archeologische context gevonden. De pijpbeenderen vertonen hak en snijsporen van het slachten van deze dieren. Deze zijn mogelijk gebruikt om bouillon te trekken of soep van te koken. Een vijftal middenvoetsbenen afkomstig van een kalf zijn ook op deze wijze aangewend. Dit is geen aanwijzing van rijkdom volgens Laarman. De consumptie van deze geslachte dieren geeft geen weergave van grote welstand aan. Schapenvleesconsumptie zou gedurende deze periode in de 17^e eeuw echter tot een luxeproduct gerekend mogen worden. We gaan er vanuit dat de botten van schapen zijn.

Daarnaast lijken de vogelbotten van een aantal eendensoorten, gans en kip toch een zekere welstand in het consumptiepatroon aan te duiden. Deze zijn mogelijk op de plaatselijke vogelmarkt aangeschaft. Kabeljauw, schelvis en platvis rekent men tot algemeen geconsumeerde vissoorten. De vele oesterschelpen zouden ook een aanwijzing zijn voor een zekere welstand. Mossels en alikruiken werden veel gegeten. Misschien zouden we de consumenten, die deze voedselresten in askuil hebben gedeponeerd tot de middenklasse in Alkmaar kunnen rekenen.

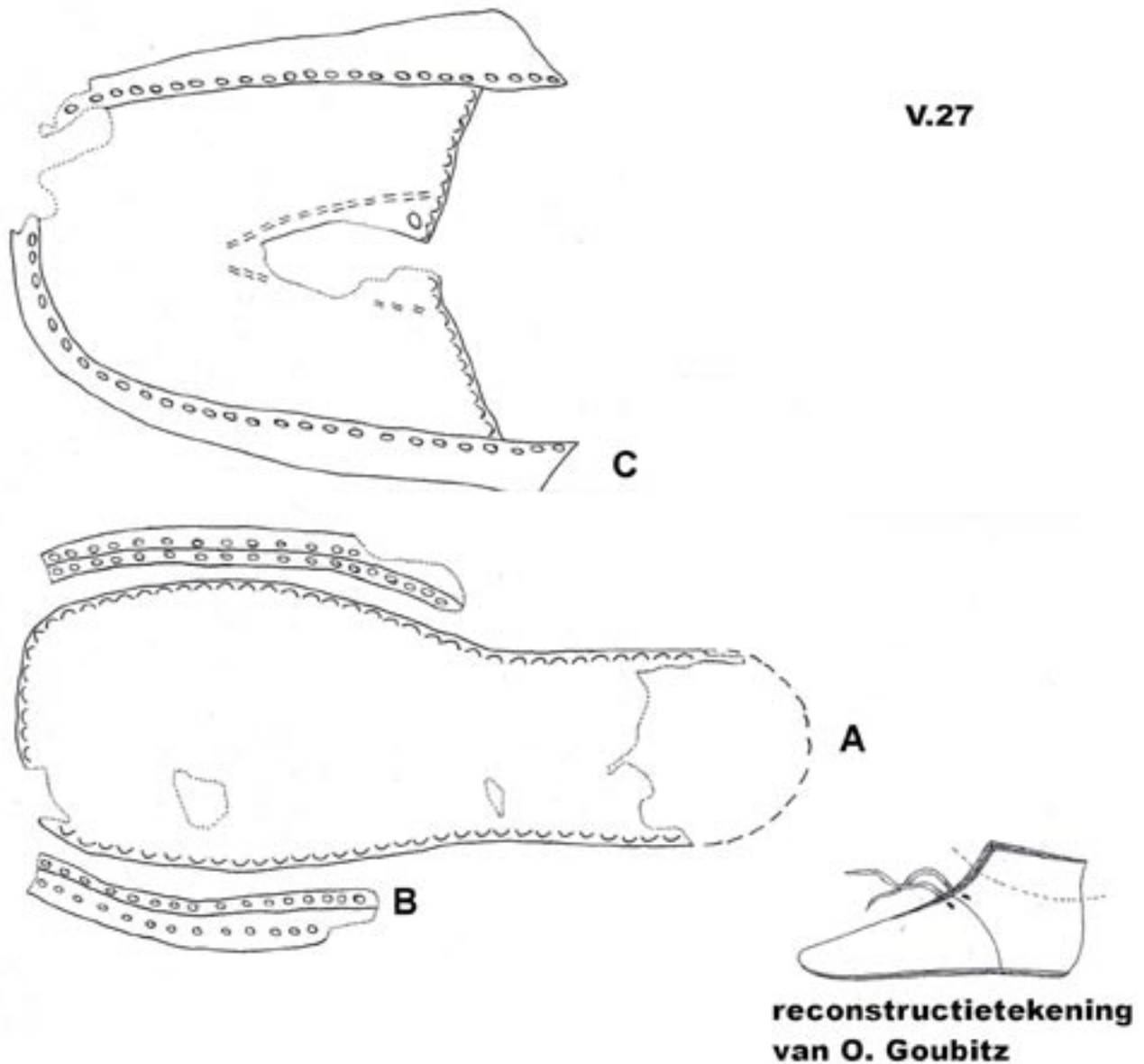
5 DE LEERVONDSTEN

Karin Beemster

5.1 Inleiding

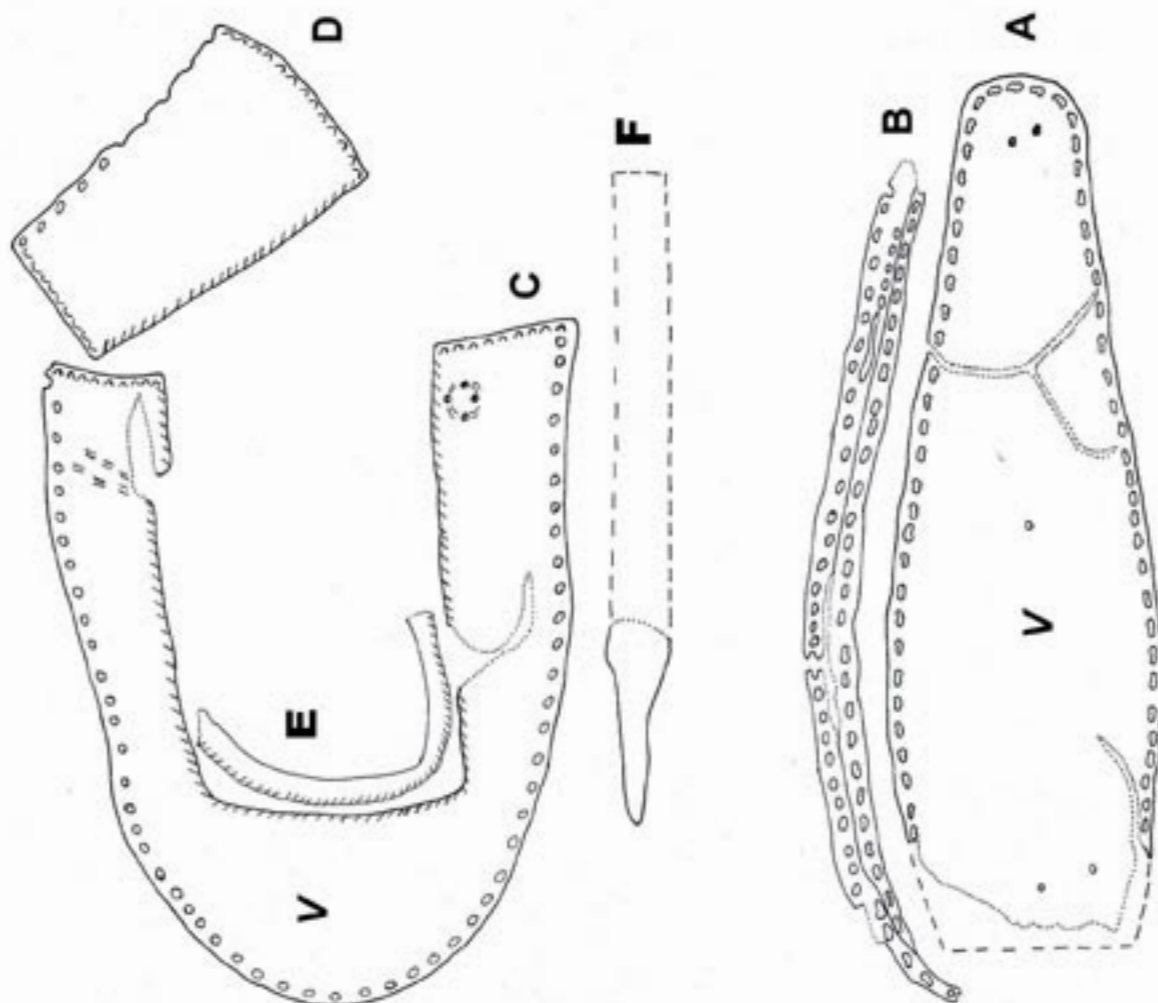
Tijdens het archeologisch onderzoek werden naast al het andere vondstmateriaal ook leervondsten gedaan. De leervondsten waren niet talrijk, maar er kwamen twee interessante incomplete schoenen in beeld. De schoenen dateren ongeveer uit de periode 1500-1550.

Uit de gracht (1C) en uit het profiel van de gracht (Wp 4 zuid), kwamen twee incomplete zogenoemde schoenen te voorschijn, waaronder één koebekschoen.

Koebekschoenen komen uit het Engelse Tudortijdperk en wordt ook wel een Tudorschoen genoemd. De opvallende neuzen worden als koebekschoen beschreven omdat de vorm doet denken aan de bek van een koe. Voor de determinatie is gebruik gemaakt van literatuur van Goubitz¹³ en persoonlijk advies van Dhr. O. Goubitz.

V.38
koebekschoen

5.2 Schoenen

De schoen die deel uitmaakte van vondstnummer 27 is gedetermineerd als een laag model schoen type 65 of type 70. Het verschil tussen deze typen wordt bepaald door de hoogte van de schacht van de schoen. Aangezien deze incompleet was is het definitieve type niet met zekerheid te bepalen. Zie tekening 1 (juiste afbeelding erbij zetten), de letters corresponderen met de bijbehorende tekening.

A – De onderzijde van de zool is sterk versleten en flink beschadigd bij de hiel en aan de voorvoet is een gat in de zool te zien. De zool heeft maat 33.

B – De tussenranden zijn voorzien van twee rijen rechte steken, de schoen heeft nog een tweede zool gehad.

C – Het voorblad is voorzien van een split, deze is beschadigd en heeft nog slechts één vetergat.

Om de split zijn naaigaten te zien van een versterking, helaas ontbreken de hielstukken van deze schoenen.

De uit de gracht gevonden schoen is van runderleer en kan gedateerd worden rond 1500.

De schoen uit vondstnummer 38 is een voorbeeld van een koebekschoen met een riempje op de wreef, tevens type 125 volgens Goubitz. Zie tekening 2 (juiste afbeelding erbij zetten), de letters corresponderen met de bijbehorende tekening.

Deze schoen is ook vervaardigd van rundleer en is gedateerd in de eerste helft 16de eeuw.

A – De zool van deze schoen heeft maat 33. De voorvoet en het middendeel van de zool zijn beschadigd. Het gaat hier om een binnenzool, de bovenzijde heeft een gladde zijde (nerfzijde), de onderzijde is ruw (vleeszijde).

B – Twee rijen rechte steken om de zolen te bevestigen.

C – Het voorblad is enigszins beschadigd, de binnenzijde van de linkerzijde van de schoen is voorzien van naaigaten, hieraan zat het riempje over de wreef vast genaaid.

Aan de rechterzijde aan de binnenzijde komen roestplekjes voor, die duiden op de aanwezigheid van een gespje.

D – Eén hielstuk is gevonden en deze heeft waarschijnlijk aan de binnenzijde een hielversterking gehad.

E – Een deel van de randversterking van het voorblad is teruggevonden.

F – Stelt een deel van het riempje voor.

5.3 Overige vondsten

Naast enkele ondefinieerbare fragmenten van o.a. halve zool, schacht en vermoedelijk een tong was er ook snijdafval in de gracht gevonden. Vermoedelijk is het snijdafval van een schoenmaker afkomstig en heeft zijn werkterrein op of in de buurt van het onderzochte terrein gelegen.

6 METAALVONDSTEN

Cor Prins

6.1 Inleiding

Tijdens de opgraving zijn een groot aantal metaalvondsten gedaan. In dit hoofdstuk zullen deze vondsten met hun bijbehorende datering besproken worden en waar mogelijk zal iets over de vervaardiging en/of gebruik worden toegelicht. De metaalvondsten zijn voor het grootste deel op de stort gevonden, een aantal uit waterkelder 3G en een deel uit de grachtvulling 1C. De metaalvondsten zullen per vindplaats besproken worden.

6.2 Grachtvulling

Uit de grachtvulling is een aantal metaalvondsten geborgen die hieronder per voorwerp besproken zullen worden. Alle voorwerpen hebben vondstnummer 23.

Messing vingerhoed: Een messing vingerhoed met een hoogte van 16 mm, is geperst en voorzien van met de hand ingehamerde putjes. De vingerhoed is zeer dun geworden door de inwerking van bodemzuren. De plaats van vervaardiging is mogelijk Neurenberg, datering 1575-1600.

Zilveren hanger: Een zilveren druppelvormige hanger heeft een hoogte van 16 mm. Het heeft met gesoldeerd hangoog en versieringen in de vorm van allerlei puntjes. De hanger is gegoten en kan gediend hebben als oorbel of kettinghanger.

Textiellood: Een gegoten textiellood, samen geknepen is aan de voorzijde voorzien van een gestileerde bloem, een zogenaamde Kaardenbol. Aan de achterzijde staan gotische letters geslagen: de letters I en S met vier vierpuntige sterren. Datering vermoedelijk tweede helft 16de eeuw.

Met de bol van de kaardendistel werd het laken gekaard. Dit proces is een deelbewerking van de lakenfabricage. Met deze bewerking ruwde men de onregelmatigheden uit het weefsel die vervolgens met een schaar werden afgeknipt.

Grachtvondsten

Messing ringetje: Een messing ringetje, getrokken en gesoldeerd met een diameter van 15 mm heeft mogelijk gediend als knoop. Om de ring kon textieldraad worden aangebracht waarna men er een stukje textiel op kon vastnaaien zodat een knoop ontstond die bij de kleding paste.

Messing gesp: Gegoten messing gespje in een dubbele D-vorm met aangescherpte hoekige zijden. Bij dit type ontbreekt vaak het ijzeren angeltje. De lengte is 15 mm en de gesp is te dateren in de periode 1525 – 1575.

Koperen nagel: Koperen nagel, gesmeed uit een plaatje koper, datering 1525 – 1575.

Prop Koper: Koperprop, ontstaan na het gieten van voorwerpen, waarschijnlijk zuiver koper.

Snorrebot van lood: Tussen spoor 3H en 3I werd met behulp van de metaaldetector een zogenaamd loden snorrebot gevonden. Deze heeft vondstnummer 34 gekregen. Een snorrebot was van origine een stuk bot wat op een bepaalde manier was bewerkt en daarna aan een stukje touw werd rondgedraaid, waardoor het een brommend geluid produceerde (zogenaamde snorren). Het botje fungeerde hierbij als een soort vliegwiel. Een snorrebot was van oorsprong een bewerkt stukje bot, later werden deze ook in lood uitgevoerd¹⁴. Dit snorrebot is gevormd uit een loden plaatje met een geknpte vertanding. In het snorrebot zaten twee gaatjes, echter bij dit exemplaar ontbreken de twee gaatjes in het midden van de schijf. Het stuk is waarschijnlijk niet verder afgewerkt en gaat het hier waarschijnlijk om een halfproduct. Bij een aantal ouderen onder ons zal het spel ruitje-tik niet onbekend in de oren klinken, een knoop werd bevestigd op een touwtje in een lus, en werd een paar keer omgeslagen (opgewonden) hierbij fungeerde de knoop als een vliegwiel. De uiteinden van de touwtjes werden aangetrokken en tegen het raam gehouden maakte dit een behoorlijk lawaai. Het loden Snorrebot is schijfvormig met een gekartelde rand. Bekende exemplaren elders hebben twee gaatjes in het midden waar een draad doorging om het Snorrebot om zijn as te laten draaien. Bij ons exemplaar ontbreken de gaatjes en wellicht gaat het om een halfproduct.

6.3 Waterkelder 3G (V22)

Rekenpenning: Uit de waterkelder werd een penning geborgen met daarop een afbeelding van LEOPOLD II D G IMP van Oostenrijk. Op de keerzijde is vrouwe Fortuna afgebeeld met mantel en staande op een gevleugelde wereldbol en aan weerszijde van haar de letters ELUDSIG – LAUER. De penning is van messing en is geslagen door Ernst Ludwig Sigmund Lauer, 1762 – 1833.

Oorspronkelijk werden deze penningen gebruikt om te tellen en te rekenen. Er zijn meerdere toepassingen mogelijk voor een rekenpenning, één ervan is dat zij ook gebruikt zijn als speelmuntjes (z.g. speelduitjes) voor kinderen. Ouderen gebruikten dit soort penningen bij kaart en andere gokspelen, als fiche om daarmee geen echt geld op tafel te hebben, het “monopoly-geld” van de 18e eeuw (spielmarke/speelgeld). Dit was in veel gelegenheden destijds bij verordeningen verboden.

Verzegellood: Het verzegelen met behulp van dit type lood ontstond aan het einde van de 18de eeuw. Hierbij werd een touwtje of een metaaldraad, de zogenaamde borgdraad, vastgezet door het samen knijpen van een loodje. Dit gebeurde meestal met een tang, soms voorzien van merkstempels. Het is ook mogelijk dat er naderhand tekst of afbeeldingen werden bijgeslagen met andere stempels. Met dit soort loden werden vaak allerlei zaken verzegeld, te denken valt aan meelzakken, wijnkisten, postzakken en nog veel

meer. Tot op de dag van vandaag wordt deze manier van verzegelen nog steeds toegepast. Op het in deze kelder gevonden verzegellood is een davidster/pentagram afgebeeld met de letters ANDMOO. Dit (huis) merk is van de leverancier of eigenaar van de verzegelde goederen.

Bekledingsnagel: Deze nageltjes werden gebruikt om bekleding stof of leer op meubelstukken vast te zetten. Dit soort nagels wordt tot op de dag van vandaag nog steeds in de meubelindustrie gebruikt.

6.4 Stortvondsten (V18)

Alle grond die tijdens de opgraving op de stort werd geworpen is onderzocht met de metaaldetector. Hierbij zijn een groot aantal metaalvondsten gedaan die hier per stuk beschreven zullen worden.

Verzeggelden: Er zijn op de stort nog vier verzeggelden gevonden van het zelfde type en met hetzelfde merk als de onder 6.3 geschreven verzegellood uit waterkelder 3G.

Griffelhouter: Een griffelhouter met leisteunpuntje is gemaakt van een gerolde messingplaat. De datering is rond het midden van de 19^e eeuw.

Messing boeksluiting: Een boeksluiting vervaardigd van messing dat is gegoten, vervolgens in een mal gedreven, gevijld en tenslotte gegraveerd. De afmeting van de boeksluiting is 4 x 2 cm. Boeksluitingen werden gebruikt om het boek te sluiten zodat de bladen bij elkaar bleven en er geen stofconcentraties tussen de bladen konden ontstaan.¹⁵ Datering 1575-1625.

Loden pistoolkogels: Pistoolkogels van lood met een verschillende diameter zijn gegoten in een kogeltang/giettang en werden vervolgens afgeknepen. Er zijn in totaal acht kogels gevonden van 2 x 10,7 mm, 5 x 11,6, 1 x 15 mm en 1 x 12 mm. De laatste kunnen pistoolkogels zijn geweest. Het is ook goed mogelijk dat de kleinere exemplaren niet speciaal voor vuurwapens gegoten waren, maar bijvoorbeeld ook gediend kunnen hebben als projectiel in bijvoorbeeld katapulten of slingers. De kleinere kogels vertonen naast de gietsporen geen afvuur slijtage sporen.¹⁶

Koperen munt: De munt die op de stort werd gevonden was een koperen Oord, geslagen onder koning Phillips II in de periode 1575 – 1577. Aan de voorzijde is een gekroond wapen van Holland te zien en aan de achterzijde een Hollandse maagd, zittend met opgeheven hand binnen een tuin (omheining), met boven zich een stralende zon en voor zich een gesloten hek. Er was destijds een grote variatie aan munten in omloop. Bedragen werden in de Noordelijke Nederlanden berekend in guldens, stuivers (20 in een gulden) en penningen (16 in een stuiver). Een oord was vier penningen of twee duiten (munt van twee penningen) oftewel een kwart stuiver. Dit monetaire systeem beperkte zich tot de Noordelijke Nederlanden. In de Zuidelijke Nederlanden werden vooral na de

politieke afscheiding ook andere munttypen geslagen; deze weken sterk af van de Noordelijke. De waarde ervan werd niet in penningen uitgedrukt maar in Vlaamse mijten, één Oord is 24 Mijt (Vlaams). Er bestaat ook een spreekwoord dat verband houdt met deze munt: 'Hij kijkt sip, hij heeft zijn laatste Oordje versnoept.'

Koperen naai of Duimring, koper, geperst, gevild,

geput: Er werd een koperen naai- of duimring gevonden. Naast de vingerhoed werd ook gebruik gemaakt van naai of duimringen, deze werden in de meeste gevallen op de duim aangebracht, om deze tijdens het uitoefenen van het naaiwerk te beschermen. Ook een plaats om de vinger valt niet weg te denken. De duim of vinger raakte zodoende minder bezweet dan bij gebruik van een vingerhoed.

Koperen nagel: Een koperen gegoten nagel is gelijk aan de nagel die in waterkelder 3G was gevonden. De lengte is 2 cm. Het gaat ook hier om een bekleding of stoffeernagel, waarmee stof of leer werd vastgezet op stoelen of meubilair.

Koperen ringen: Twee koperen ringen hebben een diameter van 2.9 en 2.8 cm. Deze ringen worden tijdens opgravingen vaker gevonden. Ze werden lang aangezien voor gordijnringen, maar het gebruik als verbindingsringen van riemen of gordels, van bijvoorbeeld paardentuig ligt eerder voor de hand.

Een functie als sluiting of als gesp hoort ook tot de mogelijkheden, bij de laatste zouden er dan slijtagesporen van een angel zichtbaar moeten zijn. Dit is bij deze ringen niet het geval. Op de ringen zijn aan de onder- en bovenkant duidelijk waarneembare vijlsporen aanwezig.

Op een fragment van een schouderriem uit de opgraving

1993 Langestraat 113 is een soortgelijke ring nog aan het leer aanwezig. Hier heeft waarschijnlijk een ijzeren angel aangezeten wat de gaten in de riem kan verklaren. De ring vertoont over het gehele vlak lichte slijtage wat te verklaren is door een los zittende angel, waarbij een continu verschuiven heeft plaats gevonden. De ringen en de bijbehorende riem laten zich nog het beste vergelijken met de oude padvinders of scoutingsriem, waarbij het leer van de riem door middel van metalen ringen aan elkaar wordt verbonden. Aan deze ringen kan men allerlei voorwerpen hangen.

7 HISTORISCHE ACHTERGROND

Nancy de Jong-Lambregts

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt kort wat vermeld over de uitbreidingen, waterlopen en vestingwerken van Alkmaar en de bewoning aan dit deel van de Stad. In het eerste deel van het hoofdstuk worden enige algemene ontwikkelingen besproken ten aanzien van de uitbreidingen en de vestingwerken.

In het tweede deel van het hoofdstuk wordt de aandacht meer gevestigd op het onderzochte perceel achter Oudegracht 182. Hier wordt oud kaartmateriaal vergeleken en verslag gelegd van een onderzoek gedaan in het Historisch kadaster Alkmaar.

7.2 Uitbreidingen en vestingwerken

In de loop van de eeuwen heeft Alkmaar vele momenten van groei gekend.

De uitbreidingen begonnen in de 12de en 13de eeuw. Het lijkt voor de hand te liggen dat Alkmaar snel nadat het in 1254 stadsrechten had gekregen een versterking heeft gebouwd, maar dit is moeilijk te bewijzen. In 1326 is er een afschrift waarin geschreven wordt over een stuk dijk dat tot aan de poorten van Alkmaar liep ¹⁷ zoals blijkt uit de volgende zin: “*de Huygendijck tot de Kouemertdijck toe bij de poorten van Alcmair;*”

In dit jaar had Alkmaar dus zeker poorten en daarbij zal dan ook wel enige vorm van omwalling gehoord hebben, maar helemaal zeker is dit niet. Een andere aanwijzing van poorten is een zin uit een afschrift uit 1381: “*een hof of erve bij de Venidzenstege, belend ten zuiden Ghertruda Reyneri; zijn huis, hof en erve, gelegen aan de weg die leidt naar de stadspoort (ad portam emunitatem oppidi),*”¹⁸

Kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560. De pijl geeft aan waar zich de Vijversloot bevindt ter hoogte van het perceel van Oudegracht 182.²⁴ [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

Vooraf in het midden van de 14de eeuw is er een explosieve uitbreiding te zien van dijken, dammen en verhogingen van woongebieden. In deze periode werd vermoedelijk in één fase het gehele gebied tussen de Kanaalkade en de Langestraat opgehoogd met grijze klei. Aan de zuidkant van de stad zullen de stadsvesten na het aanbrengen van de nodige ophogingen waarschijnlijk vanaf de Lindegracht oostwaarts verlengd zijn.¹⁹ In welke periode dit gebeurt is, is niet helemaal zeker, vermoedelijk al in de 14de eeuw. Fasel stelt dat de Vijversloot, nu een kleine steeg genaamd “het Vijvertje”, vroeger de plaats was waar de laat middeleeuwse vestgracht aan de zuidkant van de stad in oostelijke richting zou hebben gelopen.²⁰ Kanttekening bij deze hypothese is dat de afmeting van de Vijversloot op de kaart wat smal lijkt voor een vestinggracht.

In de 15de eeuw zijn er zeker vestingwerken aan de zuidzijde van de stad. Fasel haalt een akte aan waarin staat dat er in 1430 sprake is van een halve hofstede “..optie Lede, streckende voer van der Leede afterwaert an der stede veste.”²¹ Uit opgravingen aan de Laat in 1994 werden ophogingslagen in dit gebied aangetroffen die dateren uit 1350-1375. Tijdens een archeologisch onderzoek aan de Laat in 2004 werd ook een ophogingslaag gezien dat bestond uit een dik pakket donkerbruin zand van wel een halve meter dikte. Deze ophogingslaag (3E) dateerde uit de 14de eeuw.²² Een aanwijzing voor vestingwerken in de late 14de en vroege 15de eeuw aan de zuidzijde van de stad zijn de resultaten van dezelfde opgraving aan de Laat in 2004²³. Hierbij werden de funderingen van een groot gebouw gevonden dat dateert uit de late 14de eeuw of vroege 15de eeuw. De fundering was opgetrokken uit kloostermoppen. Het gebouw heeft ook een voorganger gehad die te dateren valt in de tweede helft van de 14de eeuw. Van deze voorganger is alleen de haard aangetroffen. Het is niet waarschijnlijk dat een stenen gebouw van dit formaat buiten de stadsvesten heeft gestaan.

Alkmaar heeft zijn vestingwerken een aantal keren moeten vernieuwen. Deze vernieuwingen hingen samen met uitbreidingen van de stad en vaak ook met strafmaatregelen. In 1428 waren er geschillen tussen Jacoba van Beijeren en Philips van Bourgondië en hierbij stond Alkmaar aan de verliezende kant. Philips werd graaf van Holland en strafte Alkmaar met het wegnemen van de deuren uit de stadspoorten.²⁵ Vervolgens beklagden de Alkmaarders zich in 1445 dat zij zich niet goed konden verdedigen tegen de rebellen uit Amsterdam en elders aangezien ze geen deuren in hun poorten hadden.²⁶

Graaf Philips geeft hiervoor kennelijk toestemming want in 1452 is een afschrift waarin staat dat gezien de vele goede diensten die de stad Alkmaar hem gedaan had hij ze het recht gaf om stadsmuren te maken en poorten te hangen en te sluiten.²⁷

Het zat Alkmaar allemaal niet echt mee, in 1492 werd Alkmaar als straf voor het deelnemen aan de opstand van het Kaas- en Broodvolk de privileges opnieuw ontnomen en moesten de poorten en wallen worden geslecht.²⁸

In 1517 vond een overval van de Gelderse-Friezen plaats en op 22 juli van dat jaar werd door Karel V bepaald dat de stad, die deels geplunderd en verbrand was, door de inwoners en landlieden versterkt mocht worden. In 1524 werd een belasting ten behoeve van de fortificatie ingevoerd²⁹ en op 24 april 1528 werd de eerste steen gelegd voor de Friese poort.³⁰ In dat jaar is ook het enorme bedrag van 3500 Carolusgulden besteed aan de bouw van een toren, muren en wallen.³¹

Uit 1536 dateert een arbitrage tussen de stad en het klooster de Oude Hof over de ruil van een stuk land ten behoeve van de stadsuitbreiding. Te lezen is dat de stad begonnen was met vestingwerken aan de zuidzijde en dat daarna de rest van de stad bevest zou gaan worden.³²

Uit 1538 is er een afschrift dat beschrijft dat iemand een stuk land verkocht had dat nog gedeeltelijk in de vrijheid van Alkmaar gelegen was bij de Vijver en dat het stuk land in 1536 doorgraven was tijdens het bevesten van de stad.³³

Fasel concludeert op basis van dit afschrift dat het land werd doorgegraven om de Oudegracht te maken en dat de Oudegracht dus in 1536 is ontstaan. De werkzaamheden voor het creëren van de vestingwerken verliepen niet helemaal volgens schema en in 1539 werd er aan de keizer een verklaring afgegeven over die veranderingen.³⁴

De verdedigingswerken die toen zijn aangelegd zijn op de kaart van Jacob van Deventer te zien.

Op deze kaart is bij de Oudegracht een verdedigingswerk te zien met torens. Wordt er op deze kaart (p.242) gekeken naar de bevesting van de rest van de stad dan is te zien dat er aan de westzijde muurwerken getekend zijn en aan de oostzijde is het anders getekend. Zeer waarschijnlijk bestonden de verdedigingswerken aan de zuidzijde van de stad uit wallen met poorten en torens ertussen. Een groot deel stad aan de westzijde van de stad, van de Ruiterssteeg tot Friesepoort, was voorzien van een stadsmuur (zoals aangetroffen bij de opgraving aan het Canadaplein in 1998), twee nieuw gegraven grachten en een opgeworpen aarden wal. Deze wal is onlangs bij opgravingen aan de Wageweg aangetroffen.³⁵ Deze wal bleek ter hoogte van de Wageweg overigens met een zware bakstenen bekleding afgewerkt te zijn (deze wal was daarmee zeker zo kostbaar als de louter bakstenen delen van het tracé).

Op de kaart van Jacob van Deventer is ook te zien dat de vestinggracht die de voorloper van de Oudegracht was, vermoedelijk later genoemd de Vijversloot, over het betreffende perceel liep. Het meest duidelijk is dit zoals eerder genoemd te zien op de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560.

De afbeelding hieronder laat een uitvergroting zien van deze kaart van het onderzochte deel van de Oudegracht en een uitvergroting van de kaart van Drebbel uit 1597. Te zien is dat op de kaart van Van Deventer de Vijversloot nog te zien is en dat op de kaart van Drebbel deze verdwenen is. Op basis van het kaartmateriaal kan dus gezegd worden dat de Vijversloot (de vermoedelijke oude vestinggracht) in de periode tussen 1560 en 1597 gedempt moet zijn.

Op de linkerafbeelding is een uitsnede van de kaart van Jacob van Deventer uit circa 1560 te zien. Hierop is het verloop van de Vijversloot te zien ter hoogte van het onderzochte perceel. Op de rechteraafbeelding is een uitsnede te zien van de kaart van Drebbel uit 1597. Op deze uitsnede is de Vijversloot niet meer aanwezig [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

Het is dus goed mogelijk dat er achter het perceel van de Oudegracht 182 een wal met vestinggracht heeft gelopen. De latere Vijversloot zou dan de oude vestinggracht kunnen zijn zoals Fasel ook suggereert³⁶. Mogelijk dat na het slechten van de wallen aan het einde van de 15de eeuw, de gracht versmald is tot het formaat dat op de kaart van Van Deventer te zien is.

Ten tijde van het vervaardigen van de kaart van Jacob van Deventer was de stad alweer de bouw van nieuwe vestingwerken aan het voorbereiden. In de jaren 60 van de 16de eeuw vonden er allerlei aankopen van land plaats ten behoeve van de aanleg van de te graven stadssingel. In 1566 werd er besloten tot het graven van de singel aan de zuidzijde van de stad en in 1568 volgde het besluit tot het maken van de singel aan de noordzijde. Deze uitleg van de stad was in volle gang toen in Alkmaar in 1573 het beleg plaatsvond.³⁷

7.3 Bewoningsgeschiedenis

In de voorgaande paragrafen zijn de ontwikkelingen besproken van de vestingwerken die ter hoogte van het perceel hebben gelopen. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de bewonings- en bebouwingsgeschiedenis.

Uitsnede van de kadastrale kaart uit 1832. In geel is het perceel aangegeven dat archeologisch onderzocht is

Zoals blijkt uit paragraaf 4.2 is de Vijversloot ergens tussen 1560 en 1597 ter hoogte van dit perceel verdwenen. In ieder geval wordt in 1600 het deel van de Vijverstraat ter hoogte van de oostzijde van de Ridderstraat een huis aangekocht door de stad ten behoeve van een toegang tot de vijver die sedert gedempt was.³⁸ Als nogmaals naar afbeelding 3 gekeken wordt is er te zien dat er in 1597 voor het eerst ook bebouwing is. De eerste bebouwing is in de periode tussen 1560 en 1597 gerealiseerd. Uit deze periode zijn een aantal rekeningen bewaard gebleven van erven die werden uitgegeven aan onder andere de Oudegracht, die geheel betimmerd werd, de Ridderstraat, Zilverstraat en de Laat.³⁹ Tevens bestaat er een vermelding uit 1575 van de sloop van een huis aan de zuidzijde van de Laat ten behoeve van de aanleg van de Brillesteeg.⁴⁰

Te zien is dat het onderzochte perceel dan een grote tuin is achter bebouwing, maar de kaart laat niet goed zien aan welk huis of huizen deze behoort. Waarschijnlijk behoort deze grote tuin bij het huidige huis met de drie trapgevels. Dit lijkt ook te kloppen als het aantal kadastrale percelen geteld wordt op de kadastrale kaart van 1820. Het achtste perceel vanaf het oosten is het huis met de drie trapgevels. Als op Drebbel dezelfde telling gemaakt wordt vanaf het oosten is een groot huis te zien met daarnaast wat lage bebouwing met daarachter een grote tuin. Aan de westkant klopt deze telling niet helemaal. In het Historisch kadaster Alkmaar⁴¹ is onderzoek verricht naar dit perceel. Hiervoor is een uitsnede uit de kadastrale kaart van 1832 gebruikt.

Wordt er gezocht op dit kadastrale nummer dan verkrijgen we de gegevens die te maken hebben met dit perceel. De eerste vermelding in het historisch kadaster is uit 1716. Dan worden er meldingen gemaakt in het Kohier Familiegeld van de bewoners Nanning en Catharina Kien en in hetzelfde jaar ook van Willem Egmont van der Nijenburg. Deze Willem was een zeer notabele persoon, hij was schepen van 1654-1678 en burgemeester van 1695-1710. Bij het onderzoek komen vele namen naar voren van oud-bewoners. Het is te zien dat de huizen behorende bij dit perceel een groot deel van de tijd een woonfunctie hebben gehad.

Op deze foto is het pand Oudegracht 182 in gebruik als school. Links bevindt zich het poortje. Een aantal leerlingen is te zien voor de deur en boven uit de ramen. De centrale ingang, mogelijk daterend van de omvorming tot school in 1816, is naderhand verplaatst naar de oostzijde. Boven de centrale ingang zijn nog de boogvelden van de originele muuropeningen te zien, waarvan de linker wegens de iets grotere breedte mogelijk de 17de eeuwse ingang was. (Anoniem, ca 1890) [Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

In 1811 komt daar echter voor een deel een einde aan als de Stad Alkmaar het geheel aankoopt voor 2000 guldens, een destijds aanzienlijke som, en omvormt tot een school voor Jongejuffrouwen (zie afbeelding 5). De eerste lessen gaan op 4 juni 1816 van start. In de daaropvolgende jaren worden er alleen maar personen genoemd die een woon- en werkrelatie hebben met de school, zoals leraressen, hulperaressen en schoolhoofden, die er kennelijk ook behuisd zijn.

Te zien is dat er in 1860 en 1880 aanvragen voor een bouwbestek gedaan zijn om de school te vergroten. In 1897 werd er op het onderzochte achterterrein tussen de panden van de Oudegracht, Laat en de Ridderstraat de Tesselschadeschool gebouwd. In de loop van de 20ste eeuw kreeg het gebouw aan de Oudegracht zijn woonbestemming weer terug. Momenteel is het huis in een aantal appartementen opgedeeld.

Oudegracht nrs. 182 en 180. De meisjesschool met versmalde voordeur. Het toegangspoortje links verbreed en het trapgeveltje verwijderd. De Pruimenschool is genoemd naar de zusters Pruim die er les gaven. Het pand 180 heeft ook een wijziging ondergaan. Hier is de deur verplaatst naar geheel rechts waar de zijingang was en de blinde muur daarboven kreeg een venster (Anoniem, ca.1905)
[Collectie Regionaal Archief Alkmaar]

8 CONCLUSIE

Nancy de Jong-Lambregts

In de inleiding werden de vraagstellingen ten aanzien van dit onderzoek aangehaald. Als afsluiting zullen de gegevens per vraag besproken worden.

De bodemopbouw (aanplempingen en ophogingen)

Er zijn tijdens de opgraving een groot aantal profielen gemaakt om de bodemopbouw van het terrein te bestuderen. Kenmerk voor alle profielen was dat de grond erg slap was waardoor de lagen in de diepte niet goed bestudeerd konden worden. Zodoende kan er niet veel over de natuurlijke opbouw gezegd worden aangezien er nagenoeg alleen cultuurlagen zijn aangesneden. De natuurlijke ondergrond bleek wel naar het noorden toe op te lopen, waarvoor niet direct een verklaring te geven is.

Te zien was dat er een aantal ophogingen op het terrein hebben plaatsgevonden. De diepere lagen bevatten geen vondstmateriaal en zijn daardoor moeilijk archeologisch te dateren. Zoals in hoofdstuk 4 wordt beschreven zal dit gebied vermoedelijk in het midden van de 14de eeuw opgehoogd zijn. Na de ophogingen is te zien dat er waarschijnlijk twee wallen zijn opgeworpen, rond circa 1450 en rond 1536, en dat deze na slechting in 1573 gebruikt zijn om het terrein op te hogen en te egaliseren.

De aard en omvang van de resten van de Vijversloot/Vestinggracht

Uit archeologisch en historisch onderzoek is gebleken dat de (laat)middeleeuwse vestinggracht uit periode 1 over het onderzochte perceel heeft gelopen.

De gracht die werd aangesneden heeft een breedte van ongeveer 14 tot 15 meter. De aanvangsdaterring van de gracht is circa 1450, op basis van het vondstmateriaal uit de gebruikslaag. Er is geen vondstmateriaal in de gracht aangetroffen dat een vroegere datering laat zien.

Het is zeer waarschijnlijk dat de gracht hier al wel langer aanwezig was om de zuidzijde van de stad te beschermen als vervolg op de Lindegracht, maar dat deze in het verleden uitgebaggerd en/of verbreed is.

Dat zou een verklaring kunnen vormen voor het ontbreken van vondstmateriaal van voor 1450. Te zien was dat de gracht rond 1536 versmald is door de zuidzijde te dempen. Deze demping van de zuidzijde heeft te vermoedelijk te maken met de verandering van functie van vestinggracht naar afwateringssloot voor de wal uit periode 2.

De vestinggracht werd circa drie tot vier meter versmald, te oordelen naar de grondlagen in het profiel. Na de demping is de sloot nog een poos blijven bestaan. Het vondstmateriaal dat uit de gebruikslaag afkomstig is laat een sluitdatum zien van omstreeks 1575. Dit correspondeert ook met de historische gegevens. Op een kaart van Van Deventer uit 1561 is de sloot nog te zien en op de kaart van Drebbel uit 1597 is de sloot niet meer aanwezig. Hij is kennelijk gedempt bij de herverkaveling van het gebied bij de ontwikkeling van de Oudegracht tot woongebied.

De aard en omvang van de verdedigingswerken ter plaatse

Het archeologisch onderzoek heeft vestingwerken uit twee perioden laten zien. In periode 1 was er een vestinggracht (1C) en een afwateringssloot (1A). Tussen deze twee waterlopen bestond een afstand van circa zeven tot acht meter en het is zeer waarschijnlijk dat hier een vestingwal gelegen was.

In periode 2 werden er nieuwe vestingwerken aangelegd, de Oudegracht werd gegraven, er werd een wal opgeworpen met daarachter de afwateringssloot. De lagen waarmee de voormalige vestinggracht (1C) gedempt werd lopen schuin met de oever mee. Het vondstmateriaal uit deze lagen correspondeert met de datering van de vestingwerken uit periode 1, namelijk 1450-1500. Het is dus niet ondenkbaar dat de wal uit periode 1 geslecht is en dat de grond hergebruikt is voor de versmalling van de gracht en mogelijk ook voor de aanleg van de vestingwal uit periode 2.

Historisch kaartmateriaal laat ook zien dat de stad aan de zuidzijde bij de Oudegracht bevestigd was met een verdedigingswal en een gracht. Dat de grond hergebruikt is voor de aanleg van de wal is een aanname, hiervoor is archeologisch gezien geen bewijs gevonden.

De resten van de vroegere gebouwen (hout- en steenbouw, huizen en eventuele bedrijfsgebouwen)

Tijdens de opgraving zijn de resten van bebouwing van panden aan de Laat aangetroffen in de vorm van 2 kelders, fundamente van huizen en fundamente van tuinmuren. De datering van deze fundamente zijn deels uit het einde van de 16de eeuw en deels uit de tweede helft van de 17de eeuw. Mogelijk heeft er in de tweede helft van de 17de eeuw een vergroting van pand(en) aan de Laat plaatsgevonden waardoor deze kelder meer in het pand kwam te liggen. Funderingen 3P en 3C en kelder 3G zijn tijdens deze vergroting aangelegd.

Erfindelingen van de achtererven

Er zijn tijdens de opgraving enkele fundamente van tuinmuren aangetroffen die de aangrenzende tuinen van elkaar scheidde. Er valt op basis van de bij dit onderzoek aangetroffen sporen niet veel te zeggen over de indeling van de erven.

Van de panden aan de Oudegracht zijn geen concrete sporen aangetroffen die wat kunnen zeggen over de indeling van de erven.

Vondstcomplexen met huis- en nijverheidsafval

Tijdens de opgraving zijn een groot aantal afval- en askuilen gevonden, hoofdcomponent van de kuilinhoud was haardas. Eén van de askuilen, spoor 3N, kan met zekerheid worden toegeschreven aan het pand met de drie trapgevels. Dit kan omdat er een aantal bakstenen in werden aangetroffen waarmee de gevels van dit pand zijn opgebouwd.

Er zijn geen beerputten aangetroffen, alleen een riool in de steeg van Oudegracht 182 dat nagenoeg geen vondstmateriaal bevatte. Het grootste deel van het vondstmateriaal dat uit de afval- en askuilen afkomstig is, is zeer fragmentarisch. Een aantal voorwerpen was nagenoeg compleet en deze hebben een eigen catalogusnummer gekregen. Deze voorwerpen zijn afgebeeld in de catalogus in de bijlagen.

05 ODG

Catalogus van keramiek en glas

Afvalkuil 3D

1

1a 05ODG1E

1b afvalkuil 3D

2 s2-kan-37

3 1600-1675

4a 12.0/22.5

4b bolle kan met hoge buik met ribbel op buik en cilindrische hals met kraagrand, ribbels op halsaanzet en op hals, op standvoet

5a steengoed met glazuur of engobe; grijs baksel

5b zoutglazuur

5c kobaltblauwe accentuering, snijwerk en appliques, op de hals servetwerk, onderzijde verticale cannelures, op de hals een grotesk of mascaroon

5d schenkclip

6a standvoet

6b lintoor

6c stuk van oor ontbreekt (heeft deksel gehad)

7 kan

8 Westervald

9

2

1a 05ODG1B

1b afvalkuil 3D

2 w-dek-9

3 1625-1675

4a 23.0/7.0

4b platte deksel met manchetrans

5a wit aardewerk

5b geheel loodglazuur met koperoxide

5c

5d

6a

6b geknepen oor

6c compleet

7 deksel

8

9

3

1a 05ODG1H

1b afvalkuil 3D

2 f-bor-10

3 1625-1675

4a 29.5/3.5

4b bord met platte spiegel, overgaand in uitgebogen vlag, op standring

5a faïence; geel baksel

5b tinglazuur

5c vakken met Chinese symboliek verbonden met strikken; spiegel: Chinese tuin met vogel op rots; naar kraakporselein. Achterzijde vlag: strepen en stippen

5d

6a standring met twee doorboorde gaatjes.

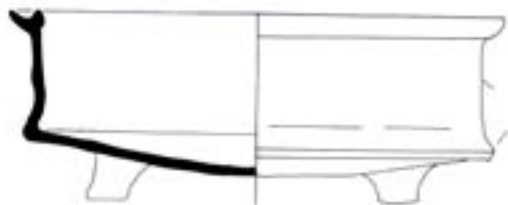
6b

6c compleet

7 bord

8

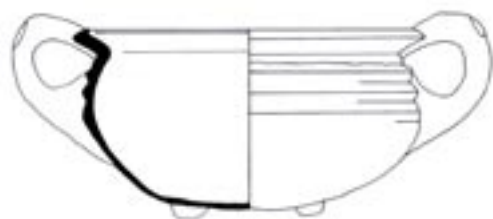
9 Bitter 1995; Ostkamp et al 1998, 71-72

- 4
1a 05ODG9A
1b afvalkuil 3F
2 w-gra-43
3 1525-1575
4a 26.0/10.0
4b wijde grape/sluitpan met scherpe knik bodem-
wand en brede sluitrand
5a wit aardewerk
5b loodglazuur, koperoxyde
5c
5d
6a 3 poten
6b
6c incompleet, steel ontbreekt
7 bakpan
8
9

- 5
1a 05ODG15I
1b demping kelder 3L
2 w-min-
3 1700-1800
4a /9,0/5,5
4b
5a wit aardewerk
5b inwendig en uitwendig loodglazuur
5c
5d
6a standring, vierkante test
6b
6c
7 miniatuur vuurtest
8 Friesland?
9

- 6
1a 05ODG23J
1b afvalkuil 3N
2 r-bak-48
3 1600-1650
4a 22.0/2.5
4b ondiepe platte bakpan met kraagrand
5a rood aardewerk
5b inwendig loodglazuur
5c
5d beroet
6a standvlak
6b geheel gesloten geknepen steel
6c deel steel ontbreekt
7 bakpan
8
9

7
1a 05ODG23
1b afvalkuil 3N
2 r-gra-52
3 1600-1650
4a 18.5/10.0
4b wijde grape/terrine met afgeronde buikknik en naar buiten geknikte rand met opstaande lip aan bovenzijde
5a rood aardewerk
5b geheel loodglazuur
5c
5d opvallende gekartelde rand op de schouder onder de rand, zeer versleten
6a drie poten
6b twee verticale worstoren
6c zeer veel zand in het baksel
7 grape
8 Alkmaar
9

8
1a 05ODG23F
1b afvalkuil 3N
2 r-min-
3 1600-1650
4a 12.5/3.0
4b
5a rood aardewerk
5b loodglazuur
5c
5d
6a
6b geknepen steel, schenklip
6c deel ontbreekt
7 miniatuur bakpan
8 Alkmaar
9 naar r-bak-2

9
1a 05ODG23G
1b afvalkuil 3N
2 r-min-
3 1525-1625
4a 8.2/9.5
4b
5a rood aardewerk
5b gedeeltelijk loodglazuur
5c
5d
6a drie poten
6b verticaal worstoor
6c stuk uit rand
7 miniatuur grape
8 Alkmaar
9 naar r-gra-41

10

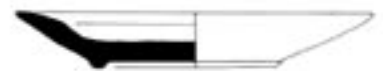
1a 05ODG23D
1b afvalkuil 3N
2 r-min-
3 1600-1650
4a 9.3/5.5
4b
5a rood aardewerk
5b loodglazuur
5c inwendig groen geglazuurde witte slib op de bodem
5d
6a drie poten
6b twee verticale lintoren
6c
7 miniatuur grape
8 Alkmaar
9

11

1a 05ODG23E
1b afvalkuil 3N
2 r-min-
3 1600-1650
4a 6.5/9.0
4b
5a rood aardewerk;
5b loodglazuur
5c inwendig witte slib op de bodem (geel glazuur)
5d
6a drie poten
6b twee verticale lintoren
6c stukjes uit rand; poot en oor weg
7 miniatuur grape
8 Alkmaar
9

12

1a 05ODG23H
1b afvalkuil 3N
2 r-min-
3 1600-1650
4a 8.5/6.5
4b
5a rood aardewerk
5b gedeeltelijk loodglazuur
5c inwendig witte slib op de bodem (geel glazuur)
5d
6a standvoet
6b verticaal lintoor
6c
7 miniatuur pispot
8 Alkmaar
9 naar r-pis-5

13

1a 05ODG23C
1b afvalkuil 3N
2 r-min-
3 1600-1650
4a 8.0/11.0
4b
5a rood aardewerk
5b loodglazuur
5c
5d
6a standvoet
6b aardewerken hengel met vingerindrukken
6c deel van de wand ontbreekt
7 miniatuur hengelpotje
8 Alkmaar
9

F

14

1a 05ODG23 B
1b afvalkuil 3N
2 we-kan-1
3 1525-1650
4a 15.0/8.0
4b bolle kan met cilindrische hals met rechte rand,
op standvoet
5a Weser aardewerk, wit baksel
5b loodglazuur
5c slib slingerstreepjes in twee kleuren
5d
6a standvoet
6b verticaal lintoor (ontbreekt)
6c vrij compleet
7 kan
8 Wesergebiet
9

15

1a 05ODG 23 L
1b afvalkuil 3N
2 i-bor-1
3 1600-1650
4a 15.0/2.5
4b bord met platte spiegel en naar buiten geknikte
vlag, op standring
5a Italiaans tinglazuuraardewerk; roze baksel
5b tinglazuur
5c op vlag: aigretterand in geel, oker en blauw
spiegel: galeischip
5d
6a standring
6b
6c stuk uit rand
7 bord
8 Italië, Faenza?
9

BIJLAGE A: SPORENLIJST

Nancy de Jong-Lambregts

Periode 1

1A (wp1):

Sloot gevuld met lichtgrijs zand. Onderin de sloot werd vondstmateriaal geborgen (V7) met een datering van 1450-1525. Het diepste punt van de sloot is gelegen op -1,30 m NAP. Tijdens de opgraving begon er water te wellen op deze diepte. Hieruit kan afgeleid worden dat het diepste punt van de sloot vlak op het zand gelegen zal zijn.

De sloot werd doorsneden door afvalkuil 3E met een datering van 1525-1575. Op basis hiervan kan gezegd worden dat de sloot rond 1525 gedempt moet zijn. Het vondstmateriaal onder in de sloot heeft als sluitdatum 1525. De sloot is dus gedempt rond 1525.

1B (wp1)

Er werd een beschoeiing van sloot 1A aangetroffen compleet met ingeheide paaltjes. Het hout is bemonsterd voor dendrochronologische datering. Het bleek achteraf dat er niet voldoende jaarringen aanwezig waren om tot een adequate datering te komen.

1C (wp3, wp4)

Gracht gezien in profiel 1 en 2 van wp3 en in het profiel van het zuiddeel van wp4. De vulling bestond uit zeer zwarte humeuze grond met schelpen, mossels en afval. Dit afval bestaat uit aardewerk, botten, etc. uit de periode 1450-1550 (V26, 27, 28 en 38). De bodem van de gracht werd gemeten op een diepte van ongeveer -1.75 m NAP, waar ook het zand begon. Bij het bereiken van het zand begon de ondergrond op te bollen waarna binnen een paar minuten de put met water volstroomde. De zwarte vulling, met een dikte van ongeveer 1 meter maakte een indruk van een water dat tijdenlang heeft opengelegen en waarin steeds weer (stads)afval werd gedeponneerd. Opvallend was de laag vette klei waarmee de gracht is gedempt. In profiel 2 van wp3 is te zien dat de gebruikslaag van de gracht (datering 1450-1525, V28) is afgedekt met een laag grijze vette klei met kalkgruis. Het vondstmateriaal uit deze laag dateert uit 1450-1500 (V30). Het lijkt erop dat het zuidelijk deel van de gracht in het begin van de 16de eeuw is gedempt.

Periode 2

2A (wp2)

Kuil gevuld met grijze klei. Onderin bevonden zich humeuze brokken en plaggen, aardewerk en puin. Het vondstmateriaal (V5) dateert uit 1525-1550.

2B (wp1)

Afvalkuil/baan te zien in het vlak van werkput 1. Hieruit werd vondstmateriaal geborgen (V2) dat dateert uit de periode 1525-1575.

2C (wp1)

Afvalkuil gevuld met grijs tot lichtgrijs zand en as. In deze kuil werd vondstmateriaal aangetroffen (V3) met een datering uit 1550-1600. De onderkant van de kuil heeft een NAP-waarde van -0,30m NAP.

2D (wp2)

Afvalkuil die gezien is in het profiel van wp2. In eerste instantie leek het hier te gaan om een sloot die maar voor een deel werd aangesneden. Later onderzoek heeft uitgewezen dat het hier niet kan gaan om een sloot omdat deze nergens op het terrein meer is aangetroffen en het verloop dan wel bijzonder kort was. Zeer waarschijnlijk gaat het hier om een afvalkuil met een aardige omvang. De vulling bestaat uit een donkergrijszwartelaag met puin en aardewerk. Deze laag is afgedekt met donkergrijsbruinzwarte vuile humeuze grond met houtskoolspikkels, aardewerk en baksteenfragmenten. Uit deze laag komt vondstmateriaal (V12) met een datering uit 1525-1575. Het diepste punt van de kuil is gezien op -0,70m NAP.

Periode 3

3A (wp2)

Fundering opgetrokken uit twee lagen baksteen met een iets andere oriëntatie ten opzichte van elkaar. Bakstenen hebben een oranjerood baksel met afmetingen 17,5 x 9 x 4,5 cm. Op de funderingsresten werd vondstmateriaal aangetroffen (V11) met een datering van 1625-1675. De functie van de muur was vermoedelijk tuinmuur. De onderkant van de fundering is gezien op een diepte van + 0,16 m NAP.

3B (wp2)

Fundering opgetrokken uit bakstenen met een geel baksel met afmetingen van 18,5 x 8,5 x 4,5 cm. Datering vermoedelijk 17de eeuw, functie waarschijnlijk tuinmuur. Oriëntatie is bijna gelijk aan fundering 3A. De hoogte van de onderkant van de fundering is + 0,14 m NAP.

3C (wp2)

Fundering met een breedte van 40 cm. Deze fundering heeft een Noord-Zuid oriëntatie. Er is zeer waarschijnlijk een relatie met fundament 3P uit werkput 3 en met kelder 3G. Datering vermoedelijk midden van de 17de eeuw op basis van de steensoort. Maatvoering van de baksteen 24 x 11,5 x 5,5 cm. De stenen hebben een rood baksel. Hoogte van de onderkant van de fundering is + 0,15 m NAP.

3D (wp1)

Afvalkuil. De vulling bestaat uit donkerbruin humeus zand. In de afvalkuil werd vondstmateriaal geborgen (V1) met een datering uit de periode 1600-1650. De kuil werd aangetroffen op een diepte van + 0,08 m NAP, het diepste punt was gelegen op -0,10 m NAP.

3E (wp1)

Afvalkuil met een vulling van donkergrijs zand met puin en aardewerk. In de afvalkuil werd vondstmateriaal aangetroffen (V8) met een datering van 1525-1575. Het diepste punt van de kuil is gezien op -0,20 m NAP.

3F (wp1)

Afvalkuil met vondstmateriaal (V9) met een datering van 1575-1625. Het diepste punt van de kuil is niet bepaald.

3G (wp2)

Kelder die vermoedelijk een functie had als waterkelder. In de kelder werd vondstmateriaal aangetroffen (V13) met een datering van de 17de tot de 19de eeuw. De kelder is opgebouwd uit bakstenen met een geel baksel, de afmeting bedraagt 17 x 8 x 4 cm. De hoogte waarop de fundering voor het eerst zichtbaar was bedraagt + 0,25 m NAP. De NAP hoogte van de onderkant van de fundering bedraagt - 0,92 m NAP. Deze kelder is ook aangetroffen in werkput 4, daar doorsnijdt de insteek van de kelder een askuil (3H) met een datering van 1625-1650 (V31). De datering van de kelder is tweede helft 17de eeuw op basis van het vondstmateriaal dat uit de askuil kwam en een tegel die in de kelder is gevonden (V13) die ook in de tweede helft van de 17de eeuw dateert. De kelder is vermoedelijk aan het einde van de 18de eeuw, begin 19de eeuw gesloopt omdat het gebouw waar de kelder onderzat komt op de kadastrale kaart van 1820 niet meer voor. Er zich bevond zich ook een mineraalwaterfles met een datering van 1775-1900. Er bestaat zeer waarschijnlijk een relatie met fundament 3C en 3P.

3H (wp4)

Askuil van circa 28 cm diep. Deze askuil werd doorsneden door kelder 3G met een datering uit de tweede helft van de 17de eeuw. Het vondstmateriaal (V31) dat uit deze askuil afkomstig is dateert uit 1625-1650. De askuil werd aangetroffen op een diepte van + 0,16m NAP. Het diepste punt van de kuil is gelegen op - 0,12 m NAP.

3I (wp4)

Askuil van circa 20 cm diep. Het vondstmateriaal (V32) uit deze askuil dateert uit 1650-1675. Het

diepste punt van de kuil is gelegen op -0,05 m NAP.

3J (wp4)

Uitbraaksleuf van wat vermoedelijk een tuinmuur is geweest. Er zijn geen vondsten gedaan waaraan een datering kan ontleend worden.

3K (wp4)

Houten paal uit het vlak van werkput 4. De houten paal is ingegraven en aan de onderzijde afgeplat. Het hout werd bemonsterd en ingestuurd voor dendrochronologische datering. Hieruit kwam een kapdatum van na 1571AD. In de bijlagen is een verslag van het RING rapport opgenomen.

3L (wp3)

Aan de noordzijde van werkput 3 werd een zware fundering gevonden van een gebouw met onderliggende kelder die waarschijnlijk toebehoort aan een huis aan de Laat. De binnenbak is gemetseld met IJsselsteentjes en is voorzien van plavuizen op de wand en de vloer met afmetingen van 23 x 23 x 3,5 cm. De buitenmuur/fundering is opgemetseld met bakstenen die een afmeting hebben van 18,5 x 9 x 4,5 cm. De fundering was gelegen op houten planken. De onderkant van de kelder ligt op een diepte van - 0,50 m NAP.

De vulling van de kelder bestond uit puin en een zwarte sliblaag op de bodem met schervenmateriaal uit de periode 1775-1800. Uit de insteek van de fundering werd een steengoed scherf gevonden die dateert uit de tweede helft van de 16de eeuw (V20). De kelder zal vermoedelijk gebouwd zijn aan het einde van de 16de eeuw.

3M (wp3)

Askuil op een diepte van +0,14 m NAP. Deze askuil is gelegen ten noorden van fundering 3P. Het vondstmateriaal (V19) uit deze askuil dateert uit 1575-1625. De diepte van deze kuil is niet bepaald.

3N (wp3)

Askuil op een diepte van +0,23 m NAP. Deze askuil werd gevonden aan de zuidzijde van fundering 3P. In de afvalkuil bevond zich vondstmateriaal uit de periode 1620-1640. (V23). Op de bodem werd veel puin gevonden waaronder veel bakstenen waarmee de drie trapgevels aan de Oudegracht zijn opgebouwd! Het kan dus met enige zekerheid gezegd worden dat de askuil toebehoort heeft aan dit pand. Het diepste punt van deze kuil is niet bepaald.

3O (wp3)

Afvalkuil gelegen ten westen van afvalkuil 3N. Het vondstmateriaal (V25) afkomstig uit deze kuil dateert uit 1625-1650. Het diepste punt van de afvalkuil is gelegen op + 0,20m NAP.

3P (wp3)

Fundering met een oost-west oriëntering. De datering is waarschijnlijk midden 17de eeuw, op basis van de steensoort. De steen heeft een rood baksel en vertoont erg veel overeenkomsten met de stenen van fundering 3C uit werkput 2. De afmetingen zijn eveneens 24 x 11,5 x 5,5 cm. Vermoedelijk gaat het hier ook om een tuinmuur. Er bestaat zeer waarschijnlijk een relatie met fundament 3C en kelder 3G.

3Q (wp3)

Houten paal die tijdens het verdiepen van het vlak werd ontdekt. De paal was in slechte conditie. De paal (helemaal weggerot) had zeker een dikte van 20 cm. De paal was aan de onderzijde afgeplat. Er is geen hout bemonsterd voor dendrochronologische datering omdat de conditie van het hout te slecht was. Aangezien er geen vondstmateriaal bij de paal gevonden is kan er geen datering aan gekoppeld worden. De onderkant van de paal bevond zich op een diepte van -0,60 m NAP.

3R (wp4)

Riool gevonden aan het begin van de steeg aan de Oudegracht. In eerste instantie werd het aangezien voor een beerput maar het bleek echter een riool te zijn dat door de steeg naar het water

van de Oudegracht liep. De bovenzijde van het riool bleek gigantisch volgegooid te zijn met puin en troep uit de jaren 50 van de 20ste eeuw. Blijkbaar was het nog in die dagen intact aanwezig. In ieder geval kon vastgesteld worden dat de stortkoker wel op deze locatie zat maar totaal geen vondsten bevatte. Enkel enkele fragmentjes van 18de eeuwse lakzegels werden gezien. De boven- en onderkant van het riool bestond uit grenen planken. De diepte was ongeveer 2 meter onder het maaiveld en de indruk bestond dat de koker naar het westelijke buurpand Oudegracht 186 liep. Mogelijk hadden ze een gedeeld riool. Dit kon maar ten dele beoordeeld worden vanwege de slechte toestand van de stortkoker.

3S (wp4)

Waterput gevonden vlak achter de stortkoker van het riool (spoor 3R). Het gaat om een enkelsteens opgebouwde waterput die vermoedelijk in het bezit is geweest van een koepel en een zwengelpomp. Deze is verder niet onderzocht maar ligt ongeveer in de lijn van het pand van Oudegracht 186.

Periode 4

4A (wp1)

Fundering van de school, getrapt. Onderkant van de fundering is gelegen op circa + 0,50 m NAP.

4B (wp2)

Fundering van de school, getrapt.

BIJLAGE B: VONDSTENLIJST PER SPOOR

Nancy de Jong-Lambregts

spoor	Vondst-nummer	Werkput	Vlak	Profiel	Beschrijving	datering
1A	7	1		1 wp1	Uit onderkant sloot: 2 fragmenten rood aardewerk (1x r-gra-? en 1x r-bor-1 met slibboogjes)	1450-1525
1B	10	1	1	Wp1	Dendromonster van de houten beschoeiing van de sloot	Niet dateerbaar
1C	3	3		1 wp3	Profiel gracht,: 32 fragmenten rood aardewerk (o.a. r-vst-6(als Voordam), r-gra-8, r-gra-34, r-kop-14), 1 x fragment wit aardewerk, 6 fragmenten s2-kan-?, Raeren en 1 x s2-kan-? Keulen/Frechen, 1450-1525	1450-1575
1C	27	1		1 wp3	Uit grachtvulling: zie opmerking 9	1450-1575
1C	28	3		2 wp3	Uit vuile laag gracht zuidkant: 30 x fragmenten rood aardewerk, o.a. (r-bak-1, r-bak-2, r-bak-5, r-bak-35, r-bor-1, r-gra-8, 3 x fragmenten wit aardewerk (o.a. w-bak-?, w-gra-?, w-?), 3 x fragmenten s2-kan-Raeren 15B/16a	1450-1575
1C	38	4		Wp4 zuid	Uit profiel gracht: zie opmerking 11	1450-1575
2A	5	1	1	Wp1	Uit kuil/sloot, zie opmerking 2	1525-1550
2B	2	1	1		Baan: 29 fragmenten rood aardewerk, (o.a. r-gra-34 en een bord met N-H slibwerk), 4 fragmenten wit aardewerk, 1 fragment Haffner aardewerk. 1 x Bot fragment	1525-1575
2C	3	1	1		Bij verdiepen afvalkuil, 18 fragmenten rood aardewerk, (o.a. r-bor-6 (NH slibwerk), r-kop-2, 2x bakpan en 1 kom) 14 fragmenten wit aardewerk, 1 fragment s2-kan-?, 1x fragment Langerwehe 1 fragment Natuurstenen deksel? 5x botfragmenten	1550-1600
2D	12	2	1	Wp2	Uit sloot: 24 fragmenten rood aardewerk (o.a. r-gra-34, r-bak-1 en r-bak-2), 2 x botfragmenten	1450-1575
3A	11	2	1		Op funderingsresten 1x r-bor-31	1625-1675
3D	1	1	1		Uit afvalkuil: zie opmerking 1	1600-1650
3F	9	1	1		Uit afvalplek boven sloot (oostkant): zie opmerking 4	1525-1575
3G	13	2	1		waterkelder: 1 x tegel, blauw op wit, dier, 17B, 1 x s2-fle-?, mineraalwater, 18d-1900	1800-1900
3H	31	4		Wp4 zuid	Uit profiel: askuil: 4 x fragmenten rood aardewerk, 5 x fragmenten wit aardewerk (o.a. vrij compleet w-gra-19, sleets en zwaar beroet, poten eraf gebrand, 17A), fragment majolica, blauw tinglazuur (17A), 7 x fragmenten glas tranenbeker (17b)	1625-1650
3I	32	4	1		askuil: zie opmerking 10	1650-1675
3J	35	4		Wp4 noord	Uitbraaksleuf profiel datering: 10 x fragmenten rood aardewerk (r-gra-34)	1525-1575
3K	36	4			Paal uit vlak, hout, dendromonster	Niet bekend
3L	15	3	1		Uit kelder: zie opmerking 5	1775-1825
3L	20	3	1		Uit insteek muurwerk kelder 3L: s2-kan-?, grijs baksel, bruin zoutglazuur, Raeren, 16B-17a, rood aardewerk 2x, o.a. r-bak-2 (misbaksel)	1550-1625

3L	22	3	1		Uit kelder: tegel, rood baksel, blauw op wit, hond binnen Wan-Li accolade motief, 13x13x1,2cm, gaaf	1625-1675
3M	19	3	1		Uit Askuil: zie opmerking 6	1575-1625
3N	23	3	2		Uit askuil: zie opmerking 7	1620-1630
3P	16	3	1		Uit uitbraaksleuf: tegelfragment geel baksel, blauw op wit, dierfiguur, ossenkoppen 17B	Na 1675
3P	17	3	1		Uitbraaksleuf: baksteen: baksteen, roodbruin, 24x11x5,0cm, grijze mortel met fijn schelpgruis.	Midden 17 ^{de} eeuw

BIJLAGE C: VONDSTENLIJST PER VONDSTNUMMER

Nancy de Jong-Lambregts

V	WP	Vlak	P	spoor	Beschrijving	datering
1	1	1		3D	Uit afvalkuil: zie opmerking 1	1600-1650
2	1	1		2B	Baan: 29 fragmenten rood aardewerk, (o.a. r-gra-34 en een bord met N-H slibwerk), 4 fragmenten wit aardewerk, 1 fragment Haffner aardewerk. 1 x Bot fragment	1525-1575
3	1	1		2C	Bij verdiepen afvalkuil, 18 fragmenten rood aardewerk, (o.a. r-bor-6 (NH slibwerk), r-kop-2, 2x bakpan en 1 kom) 14 fragmenten wit aardewerk, 1 fragment s2-kan-?, 1x fragment Langerwehe 1 fragment Natuurstenen deksel? 5x botfragmenten	1550-1600
4	1		Wp1	Laag 6	Uit kleilaag ten westen van de sloot: 1 fragment Pingsdorf, wit baksel	1200-1250
5	1	1	Wp1	2A	Uit kuil/sloot, zie opmerking 2	1525-1550
6	1	1	Wp1		Uit zand boven sloot: 1 x fragment rood aardewerk, wandfragment, spatglazuur buitenzijde	14 ^{de} -15 ^{de} eeuw
7	1	1	Wp1	1A	Uit onderkant sloot: 2 fragmenten rood aardewerk (1x r-gra-? en 1x r-bor-1 met slibboogjes)	1450-1525
8	1	1	Wp1	3E	Uit afvalkuil in zand boven sloot: zie opmerking 3	1525-1575
9	1	1	Wp1	3F	Uit afvalplek boven sloot (oostkant): zie opmerking 4	1525-1575
10	1	1	Wp1	1B	Dendromonster houten beschoeiing van de sloot.	Niet dateerbaar
11	2	1		3A	Op funderingsresten 1x r-bor-31	1625-1675
12	2	1	Wp2	2D	Uit sloot: 24 fragmenten rood aardewerk (o.a. r-gra-34, r-bak-1 en r-bak-2), 2 x botfragmenten	1450-1575
13	2	1		3G	waterkelder: 1 x tegel, blauw op wit, dier, 17B, 1 x s2-fle-?, mineraalwater, 18d-1900	19 ^{de} eeuw
14	2		Wp2	Laag 4	Uit bruingrijs zand: 1x r-bor-6, N-H slibaardewerk	1550-1625
15	3	1		3L	Uit kelder: zie opmerking 5	18d-19a
16	3	1		3P	Uit uitbraaksleuf: Tegelfragment, geel baksel, blauw op wit, dierfiguur, ossenkoppen, 17B	Na 1675
17	3	1		3P	Uitbraaksleuf: Baksteen, rood/bruin, 24x11x5.0cm, grijze mortel met fijne schelpgruis.	Midden 17 ^{de} eeuw
18	3	1	1 wp3	Laag 6	Uit gevlechte zandlaag: 1x s1-kan-?, Siegburg, dunwandig, wandfragment	1350-1400
19	3	1		3M	Uit Askui: zie opmerking 6	1575-1625
20	3	1		3L	Uit insteek muurwerk kelder 3L: s2-kan-?, grijs baksel, bruin zoutglazuur, Raeren, 16B-17a, rood aardewerk 2x, o.a. r-bak-2 (misbaksel)	1550-1625
21	3		1 wp3	Laag 9	Uit profiel: zandlaag met puin, aardewerk, en houtskool: 1 x fragment r-dek/bor-? (17B-18a), - 1 x fragment wit aardewerk, 2 x tegels (witje), 1 x randtegel, blauw op wit, renaissance motieven, 13.5x6.8x1.5cm, compleet, 17A, beroeting aan 1 zijde. (05ODG 21A)	1675-1725
22	3	1		3L	Uit kelder: tegel, rood baksel, blauw op wit, hond binnen Wan-Li accolade motief, 13x13x1.2cm, gaaf!	1625-1675
23	3	1		3N	Uit askui: zie opmerking 7	1620-1630
24	3	1		Vlak tussen 3N en 3O	Uit klei: 2 x fragmenten rood aardewerk (o.a. r-vet-? en r-gra-34), 1 x fragment wit aardewerk w-gra-15	1525-1575

25	3	1	1 wp3	3O	Uit afvalkuil: zie opmerking 8	1625-1650
26	3		1 wp3	1C	Profiel gracht,: 32 fragmenten rood aardewerk (o.a. r-vst-6(als Voordam), r-gra-8, r-gra-34, r-kop-14), 1 x fragment wit aardewerk, 6 fragmenten s2-kan-?, Raeren en 1 x s2-kan-? Keulen/frechen, 1450-1525	1450-1575
27	3	1	1 wp3	1C	Uit grachtvulling: zie opmerking 9	1450-1575
28	3		2 wp3	1C	Uit vuile laag gracht zuidkant: 30 x fragmenten rood aardewerk, o.a. (r-bak-1, r-bak-2, r-bak-5, r-bak-35, r-bor-1, r-gra-8, 3 x fragmenten wit aardewerk (o.a. w-bak-?, w-gra-?, w-?), 3 x fragmenten s2-kan- Raeren 15B/16a	1450-1575
29	3		2 wp3	Laag 4	Uit kleilaag profiel: 3 x fragmenten rood aardewerk (o.a. r-bak-5 en r-kop-2)	1550-1625
30	3		2 wp3	Laag 3	Uit kleilaag met kalk: 2 x fragmenten rood aardewerk (15de/16de eeuw), 1 x s2-kan-?, Raeren, 15B	1450-1500
31	4		Wp4	3H	Uit profiel: askuil: 4 x fragmenten rood aardewerk, 5 x fragmenten wit aardewerk (o.a. vrij compleet w-gra-19, sleets en zwaar beroet, poten eraf gebrand, 17A), fragment majolica, blauw tinglazuur (17A), 7 x fragmenten glas tranenbeker (17b)	1625-1650
32	4			3I	askuil: zie opmerking 10	1650-1675
33	4			Tussen 3H en 3I	Uit donker bruin zand: 25 x fragmenten rood aardewerk (o.a. r-gra-34 en r-kop-2)	1525-1625
34	4		?	Tussen 3H en 3I	Snorrebot, detectorvondst uit donkerbruin zand	16de eeuw
35	4		Wp4	3J, laag 4	Uitbraaksleuf profieldatering: 10 x fragmenten rood aardewerk (r-gra-34)	1525-1575
36	4			3K	Paal uit vlak, hout, dendromonster.	
37	3		Wp4 zuid	Laag 4	Uit profiel: donker bruin humeus zand: baksteenfragment geel baksel, ?x9.5x4.5cm, 8 x fragmenten rood aardewerk spaarzaam loodglazuur, (o.a. r-gra-8)	1450-1500
38	4		Wp4 zuid	1C	Uit profiel gracht: zie opmerking 11	1450-1575
39	4		Wp4 zuid	Laag 2	Uit profiel: fragment Andenne, wit baksel, randfragment ⁴²	12de -13de eeuw

Opm1:
vondstnummer 1

Type	aantal	datering
s2-kan-37	1	1625-1675
s2-kni-1	1	
r-bak-12	2	1650-1700
r-bor-?	1	
r-dek-13	1	1550-1625
r-gra-11	2	1600-1700
r-gra-19	1	1525-1675
r-gra-?	1	
r-lek-?	1	
r-oli-?	1	
r-pis-35	1	
r-tes-3	1	1625-1750

r-tes-18	1	1575-1650
r-zal-3	2	1575-1750
r-?-?	1	

w-dek-7	1	1625-1675
w-dek-9	1	1625-1675
w-gra-17	1	1625-1650
w-gra-21	2	1600-1675
w-gra-?	2	
w-kmf-?	1	
w-kop-2	1	1525-1675
w-pis-7	1	1525-1675
w-ver-?	1	

f-bor-10	1	1625-1650
f-bor-18	1	1600-1650
f-bor-?	5	
f-plo-3	1	1625-1675

m-bor-?	2	
---------	---	--

gl-bek-19a	1	1575-1625
gl-bek-29	1	1625-1675
gl-fle-?	1	
gl-kel-?	2	
gl-roe-?	2	

05 ODG 1 afvalkuil	s2	r	w	f	m	gl	totaal
bakpan	-	2	-	-	-	-	2
bord	-	1	-	7	2	-	10
plooibord	-	-	-	1	-	-	1
grape	-	4	5	-	-	-	9
deksel	-	1	2	-	-	-	3
kan	1	-	-	-	-	-	1
vergiet	-	-	1	-	-	-	1
lekschaal	-	1	-	-	-	-	1
speelgoed	1	-	-	-	-	-	1
olielamp	-	1	-	-	-	-	1
roken	-	-	17	-	-	-	17
pispot	-	1	1	-	-	-	2
test	-	2	-	-	-	-	2
zalfpot	-	3	-	-	-	-	3
opslag	-	-	-	-	-	1	1
drank	-	-	-	-	-	5	5
totaal	2	16	26	8	2	6	60

Opm. 2
vondstnummer 2

- 19 fragmenten roodbakkend aardewerk (o.a. r-bak-3, r-pis-18(compleet) en r-gra-8)
- 2 fragmenten witbakkend aardewerk
- 3 fragmenten s2-kan-? (16A)

- 1 fragment m-bor-? (16b)
 - 4 fragmenten bot
- Opm. 3

vondstnummer 8
afvalkuil 3E boven sloot, datering: 1525-1575
fragment van een slijpsteen, grijs hardsteen.

tellijst

type	aantal	datering
g-pot-?	1	
kp-kog-?	1	1200-1300
s2-kan-?	8	1475-1550
r-bak-5	5	1550-1625
r-bak-9	1	1550-1575
r-bor-6	2	1525-1675
r-bor-30	1	1375-1525
r-gra-34	3	1525-1625
r-kop-?	1	
r-lek-?	1	
r-kop-?	1	
r-pis/pot-?	1	
r-pot-?	1	
r-?	2	
w-bak-5	1	1575-1625
w-bak-?	2	
w-kop-7	1	1575-1675
w-kop-9	1	
w-kop-?	1	
w-oli-?	1	
w-pot-?	1	
w-stk-?	1	
m-bor-?	1	1525-1550
ha-bor-?	1	1525-1575

Opm. 4
Vondstnummer 9
afvalplek 3F boven sloot oostkant,

tellijst

Type	aantal	datering
s2-kan-?	3	1525-1575
r-bak-5	1	1550-1625

r-bor-6	3	1525-1675
r-gra-34	5	1525-1625
r-gra-?	1	
r-kop-2	1	1525-1650
r-lek-8	2	1550-1650
r-pis-19	1	1525-1575
r-tes-6	1	1575-1650
r-?	2	
w-bak-5	1	1575-1625
w-gra-43	1	1525-1575
w-gra-14	1	1575-1675
w-kom-7	2	1575-1675
w-?	4	
m-bor-?	3	1525-1575

Opm. 5

Vondstnummer 15

V15, datering: 18d-19a

- diverse fragmenten tegels, mangaan op wit met landschapjes. 17d-18a
- tegel fragment van sluitstuk van zogenaamd "pilaartje", mangaan.17d-18a
- Tegel fragmenten, blauw op wit, dierfiguren en cupido's. 17B-18a

-in totaal 10x pijp.

-een porseleinen pijp met de afbeelding van een schaar met tas. Tekst deels leesbaar en waarschijnlijk: "Van de Schaar". 19a

-7 ovoïde pijpen uit ongeveer 1800. Gemerkt: Aker(1x), Gekr.VB (1x), Gekr.AP(1x), Brilletje(1x), wapen van Batavia(2x) en een onleesbaar merk.

-twee pijpenkoppen met een onleesbaar ketelmerk. Versierde getordeerde steel.

tellijst V15

type	aantal	datering
s2-fle-9	1	1775-1800 ⁴³
s2-fle-?	3	1775-1900
s2-pot-?	1	1775-1825
r-blo-4	10	1700-1800
r-gra-48	2	1775-1850
r-gra-?	1	
r-kop-4	1	1675-1850
r-lek-?	1	
r-tes-2	4	1600-1800
r-tes-12	1	
r-?	4	
w-gra-?	1	
w-kom-4	1	1700-1900
w-kom-?	2	

w-lek-?	1	
w-min-tes	1	18B
w-zal-4	1	18B/19a
f-bor-3	2	18B/19a
f-bor-8	1	
f-zal-2	3	
p-bor-1	1	18A
ep-kop-5	1	18B-19a
ep-sie-?	1	
iw-bor-11	1	18d-19a
iw-kop-?	1	
gl-bek-?	2	
gl-fle-?	3	
gl-fle-6	1	17d-18A
gl-fle-15	2	18B
gl-fle-25	3	18B-19a
gl-kel-?	2	

Opm. 6

Vondstnummer 19

- 15 x fragmenten rood aardewerk
- 3 x fragmenten wit aardewerk
- 2 x fragmenten majolica
- 2 x fragmenten Weser
- 3 x fragmenten bot
- 1 x fragment glas

Opm. 7

Vondstnummer 23

V23, afvalkuil 3N, datering: 1620-1630

-Baksteen: rood, 17.5x8.0x3.5cm, als voorgevel Oudegracht 182! (drie trapgevels)

Indruk: Periode 1620-1630, o.a. een gedateerd faience bordje 1619, Italiaans goed, kinderspeelgoed, kraakporselein en een vroeg pijpje, maar ook wrakgoed en NH-slibwerk. Veel bakstenen in kuil zoals de voorgevel ze nog bezit!

tellijst

type	aantal	datering
s2-kan-?	1	17a
r-bak-?	1	
r-bak-48	1	1600-1650
r-dek-10	1	1700-1750

r-gra-3	2	1575-1650
r-gra-3	1	1600-1650
r-gra-41	1	1600-1650
r-gra-52	1	1600-1650
r-gra-54	1	1500-1650
r-gra-?	3	
r-kop-2	2	1575-1650
r-min-bak	1	1600-1650
r-min-gra	3	1600-1650
r-min-pis	1	1600-1650
r-min-pot	1	1600-1650
r-stk-?	1	
r-tes-3	1	
r-tes-?	1	
r-zal-3	1	1550-1750
w-bak-?	1	
w-gra-?	1	
w-kmf-?	1	
p-bor-?	1	1600-1650
m-bor-?	2	
f-bor-10	2	1600-1650
we-kan-1	1	1575-1650
i-bor-1	1	1600-1650
gl-roe-9	1	1575-1625

Opmerking 8

Vondstnummer 25

- 15 fragmenten rood aardewerk (o.a. een complete test)
- 1 x fragment wit aardewerk
- 1 x fragment f-bor-? (17b)
- 1 x fragment i-bor-?, (Liguria, 16d-17a)
- 1 x fragment m-bor-?, (16d)
- 1 x fragment gl-roe-?, (16d-17a)

Opmerking 9

Vondstnummer 27

Opmerking: al het roodbakkend bekeken onder de microscoop en vergeleken met Alkmaars goed.
Uitslag...100% score Alkmaars!!

-127 fragmenten rood aardewerk, o.a.:

- r-bak-1 (4x)
- r-bak-2 (4x)

r-bak-9 (1x)
 r-bak-27 (1x)
 r-bak-43 (1x)
 r-bor-1 (2x)
 r-bor-nieuw (1x)
 r-gra-8 (3x)
 r-gra-34 (6x)
 -proen (daktegel) (3x)
 - 1 x fragment witaardewerk
 - 1 x fragment s1-dri-1
 - 15 x fragmenten s2-kan-? Raeren/Frechen/Siegburg
 - 1 x fragment ha-gra-?
 - leer, schoenfragmenten?
 - 26 x fragmenten bot, o.a. fragment hertgewei⁴⁴

Opmerking 10
Vondstnummer 32

- tegel, polychrome tulp binnen postzegel, 13.1x13.1x1.3cm (17bc)
 - plavuis, roodbakkend, groen glazuur, sleets en beroet, 15x15x2.5cm
 - 7 x fragmenten rood aardewerk
 - 3 x fragmenten witaardewerk met groen glazuur (17A)
 - 1 x fragment m-bor-? (17A)
 - 1 x fragment i-plo-1, roze baksel, geheel tinglazuur, Fayenca (17a)
 - 1 x s2-kan-?, grijs baksel, bruin zoutglazuur, appliques, Raeren (16d-17a)
 - 1 x gl-bek-12b, tranenbeker (17bc)
 - 5 x fragmenten bot,

Opmerking 11
Vondstnummer 38

- 42 fragmenten rood aardewerk (o.a. r-bor-1, r-bor-?(NH slibaardewerk), r-bak-1, r-bak-2(misbaksel), r-bak-24, r-bak-29, r-gra-8, r-gra-34, r-vet-?)
 - 1 x fragment witaardewerk
 - 8 x fragmenten s2-kan-? Raeren, Keulen/Frechen, 15B/16b
 - 6x fragmenten bot, o.a. stuk van hertgewei
 -leer, diverse fragmenten

BIJLAGE D: ECOLOGISCHE RESTEN ASKUIL 3N OUDE GRACHTSjaak Waterlander

askuil 3N (05 ODG vondstnummer 23)

Element/Soortcode	Bos taurus	Capra/Ovis	Sus dom.	Canis fam.	Oryctolagus
Cranium	2	1			3
Maxilla					
Mandibula		3	1		1
Vertebrae	4		8		2
Atlas					
Sacrum					
Sternum					
Costae					
Scapula		1			2
Humerus	1				10
Radius	1	3		1	1
Ulna	1				
Pelvis	2	2	4		1
Femur		5	7		
Tibia	4	1	5		9
Fibula			1		
Patella					
Carpalia					
Astragalus					
Calcaneum			4		
Tarsalia		1	1		
Metacarpus	1	18	2		
Metatarsus	5	4	4		
Phalangen		1	2		
Sesamoidae					
Dentes	2				
Overig					
Costae MM		49			
Costae SM					18
Totaal	23	89	39	1	47

NB 43 botfragmenten niet determineerbaar

Legenda zoogdieren

Nederlandse naamLatijnse naam

Rund

Bos taurus

Schaap/ geit

Ovis aries / capra hirtus

Hond

Canis familiaris.

Konijn

Oryctolagus cuniculus

BIJLAGE E: SCAN VOGELS UIT ASKUIL VONDSTNUMMER 23

Sjaak Waterlander

Element	Anas plat	Anas crec	Anasa pen	Anas quer	Anser	Gallus	Aves indet
Cranium en Maxilla							
Mandibula							
Vertebrae							
Sternum							
Costa						1	
Scapula	5	1					
Coracoid	2						
Forcula							
Humerus			3	2		2	
Radius		1				3	
Ulna	9						
Carpalia							
Carpometacarpus	2				2		
Phalangen Manus							
Pelvis	1						
Femur	1					5	
Tibiotarsus	8	1				2	
Fibula							
Tarsometatarsus						1	
Phalangen Pedis	1						
Overig							
Ondetermineerbaar							
Totaal	29	3	3	2	2	14	16

Legenda vogels

Latijnse naam	Afkorting in tabel met Nederlandse benaming	
Anas platyrhynchos	Anas plat	Wilde eend
Anas crecca	Anas crecca	wintertaling
Anas penelope	Anas pen	Smient
Anas querquedula	Anas quer	Zomertaling
Anser anser	Anser	Gans
Gallus gallus	Gallus	Kip
Aves		Vogel *)

*) Vogelsoort niet geïdentificeerd op soortnaam.

*) Er werden ongeveer 35 ei schilvers in het spoelresidu gevonden

BIJLAGE F: SCAN VISSER UIT ASKUIL VONDSTNUMMER 23*Sjaak Waterlander*

Element/Soortcode	Gadus	Melan.	Platych
Vomer			
Parasphenoideum			
Basioccipitale			
Maxillare			
Praemaxillare	1		
Supramxillare			
Articulare	1		
Palatinum	1		
Dentale	1		
Interoperculum			
Operculum			
Suboperculum	1		
Praeoperculum			
Hyomandibulare			
Kerato-epi-of interhyale			
Quadratum			
Frontale			
Posttemporale			
Parietale			
Supra-occipitale			
urohyale			
Totaal kop	5		
Cleithrum		2	
Postcleithrum			
Supracleithrum			
Basipterygium (pelvis)			
Totaal schouder en bekken			
vertebrae	4	8	
Os anale			
Postabdominalis			1
Totaal romp en staart	4	10	1
Overig			
Otolithe			
Niet determineerbaar	4		1
Totaal	13	10	2

Molusken

Nederlandse naam

Aantal schelpen

Latijnse naam

Oester

59

Ostrea edulis

Mossel

20

Mytilus edulis

Alikruik

3

Littorina littorea

BIJLAGE G: RING RAPPORT

Aan:

De heer R. Roedema
Monumentenzorg en Archeologie
Gemeente Alkmaar
Oudegracht 245
1800 BC Alkmaar
072-5154115

Uitslag dateringsonderzoek

RING Intern Rapport nummer: 2006040

Datum: 13 juni 2006

Wij onderzochten voor u 2 houtmonsters (naaldhout), afkomstig uit Alkmaar, Dijk 27 (offertenummer 2006026). De volgende dateringen zijn het resultaat (zie met name de derde kolom):

Monster	Dendrocode	Periode waarin/ waarna de boom is omgehakt	Zekerheid van de datering (probability)	Gebruikte referentie- chronologie
-	ADY00011	Voorjaar/Zomer 1641 AD	99,99%	ETODATST
put 4.V36	ADY00021	na 1571 AD	99,5%	0500013N

Aanvullende informatie over de laboratoriumresultaten, de gebruikte statistiek en/of de gebruikte referentiekalenders, vindt u in de bijlagen.

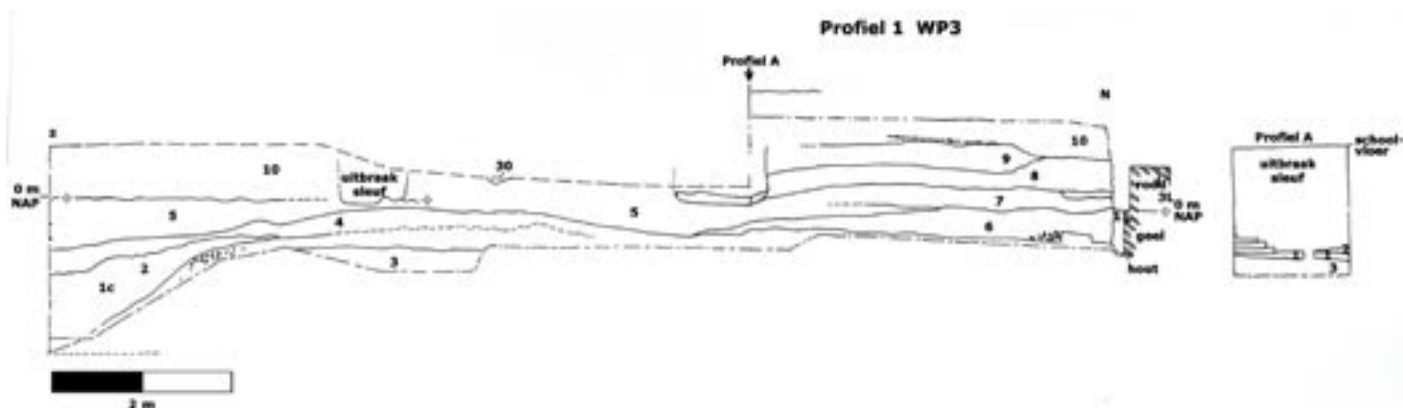
RING Intern Rapport nummer: Laboratoriumnummer, verwijzing naar de analyse.

Zekerheid van de datering: De kans dat de gevonden match met de referentiechronologie niet op toeval berust. Deze waarde is gebaseerd op de 'Gleichlaufigkeit' tussen de twee vergeleken reeksen, ook wel %PV genoemd (*percentage of parallel variation*; Jansma 1995).

Verantwoording van de dateringen: Dendrochronologische dateringen door RING zijn gebaseerd op een combinatie van waarnemingen: (a) vergelijking en relatieve datering (ten opzichte van elkaar) van de jaarringpatronen binnen een vindplaats/bouwphase; (b) vergelijking van deze jaarringpatronen met *meerdere* absoluut gedateerde referentiekalenders. Deze vergelijkingen zijn statistisch onderbouwd en worden visueel gecontroleerd. Wanneer observaties elkaar ondersteunen en bevestigen, wordt de datering geaccepteerd als zijnde correct.

BIJLAGE H: PROFIELEN

Nancy de Jong-Lambregts

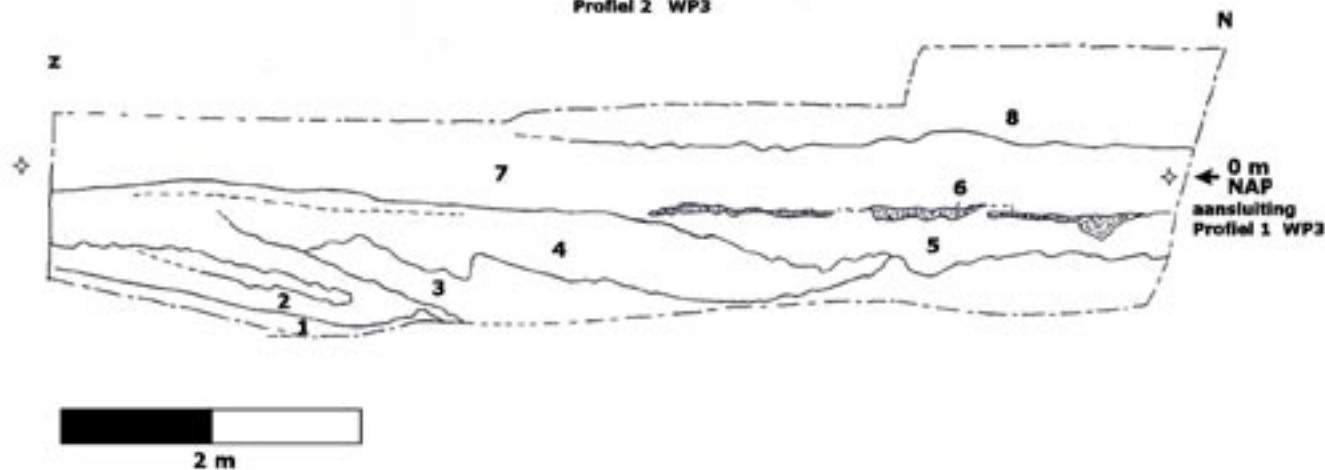
Profiel 1 Werkput 3

1. Grijs groene klei met humeuze venige brokjes. De laag lijkt enigszins verspit. Deze laag behoort tot de ophogingsgrond van dit gebied. De bodem van de gracht bevindt zich op het zand (-1,75 m NAP). De top van de ophogingslaag bevindt zich op -0,40 m NAP, dat betekent dat het gebied in totaal ca 1,35m is opgehoogd ten opzichte van het zand.
2. Sloot/grachtvulling: zwart grijs humeus zand/klei met daarin aardewerk, kokkels en mosselen. In de sloot is vondstmateriaal gedaan met daarin vondstmateriaal dat te dateren is tussen 1450 en 1575. (V26 en 27)
3. Donker grijsblauwe klei.
4. Grijs vete klei met kalkstukjes. Deze laag dicht de gracht af en een deel van de lagen ten noorden van de gracht tot aan de kelder. Deze laag loopt naar het noorden toe iets op en loopt dan weer af richting kelder. Deze laag is waarschijnlijk afkomstig van het slechten van de vestingwal uit periode 2.
5. Bruingrijs humeus zand met aardewerk, puin en houtskoolspikkels. Deze laag dekt voor het overgrote deel laag 3 af in het zuidelijk deel van het profiel. In het noordelijk deel wordt van het profiel wordt laag 3 afgedekt door laag 5. Deze laag vertoont een lichte duiking onder de uitbraaksleuf van wat vermoedelijk een tuinmuur was, mogelijk door de druk van de muur.
6. Geelgrijs gevlekt zand. Deze laag dekt in het noordelijk deel van het profiel laag 3 af. Het vondstmateriaal dat in deze laag gevonden is (V18) bestaat uit een fragment steengoed dat dateert uit de 14de/15de eeuw. Aangezien deze laag zich stratigrafisch boven laag 2 zit die een datering heeft van 1450 en 1675, moet het vondstmateriaal met deze datering als vervuiling worden gezien. Mogelijk is het zand van elders opgebracht.
7. Bruingrijs humeus zand met puin en fragmenten van specie en houtskoolspikkels. Deze laag wordt voor een deel doorsneden door een uitbraaksleuf van een vertande fundering.
8. Bruin-lichtgrijs humeus zand met enkele aardewerkfragmenten en houtskoolspikkels
9. Bruingrijs humeus zand met aardewerk- en puinfragmenten en houtskoolspikkels. Het aardewerk (V21) dateert uit de periode 1675-1725.
10. Recent verstoorde laag
11. Bruin humeus zand.

Profiel 2 Werkput 3

1. Laag met klei en mest. Deze laag is de diepste laag uit het profiel en is direct op het zand gelegen.
2. Donkergrijs-zwart humeus iets kleiig zand met veel aardewerk, baksteenfragmenten, bot en schelpen. Deze laag lijkt een van de gebruikslagen van de gracht te zijn. De laag loopt schuin naar beneden in noordelijke richting, ofwel het diepste punt van de gracht. Deze laag wordt afgedekt door laag 3 en laag 4. Het vondstmateriaal (V28) uit deze laag dateert uit 1450-1525.
3. Grijsblauwe vete klei met kalkgruis. Deze laag loopt ook schuin naar het midden van de gracht af in noordelijke richting. Het vondstmateriaal (V30) dat in deze laag gevonden werd dateert uit 1450-1500.

Profiel 2 WP3

Mogelijk is deze laag afkomstig van de wal uit periode 1 die gelegen heeft tussen de Vijversloot en de Laat. Deze laag wordt weer afgedekt door laag 4.

4. Laag rulle klei, iets zandig met daarin baksteenfragmenten, aardewerkfragmenten en kalkspikkels. Deze Laag dekt laag 3 af. Het vondstmateriaal uit deze laag (V29) dateert 1550-1625.

5. Laag met vuilgrijs zand, iets kleiig. Deze laag gaat in zuidelijke richting over in bruingrijs humeus zand met puin en aardewerkfragmenten. Deze laag dekt laag 3 en 4 af en zal vermoedelijk aan het einde van de 16de eeuw opgebracht zijn om de grond bouwrijp te maken. Het lijkt erop dat de gracht is gaan nazakken na de demping, getuige de duiking die het zand maakt naar beneden.

6. Laagje rulbruin zand met as. Deze laag dekt laag 5 af.

7. Bruingrijs humeus zand met aardewerk, puinfragmenten en houtskoolspikkels. Deze laag dekt laag 5 en 6 af. Er is geen vondstmateriaal geborgen uit deze laag. Vermoedelijk dateert ook deze laag uit het einde van de 16de eeuw, mogelijk vroeg 17de eeuw.

8. Recent verstoorde laag.

Profiel 1 WP4 zuiddeel

1. Bruingrijze humeuze klei met humeuze plaggen en veenbrokjes. Gezien de aanwezigheid van plaggen en veenbrokjes lijkt het hier om een soort ophogingslaag te gaan. Mogelijk is dit de eerste oeverlaag van de vestinggracht/vijversloot.

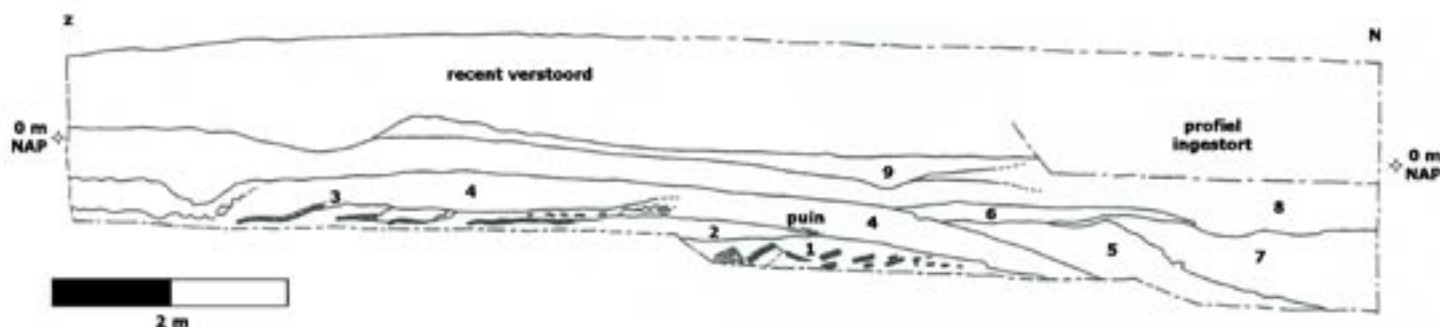
2. Blauw tot bruingrijze vette klei. Uit deze laag is vondstmateriaal geborgen (V39), dit dateert in de 12de-13de eeuw.

3. Laag met bruine humeuze klei, iets venig. Deze laag is over circa 3 m aanwezig en lijkt het restant te zijn van een oud oppervlak.

4. Rul bruinzwart kleiig zand dat naar het zuiden toe wat meer kleiig wordt. Deze laag duikt de gracht in en lijkt hem te versmallen. Uit deze laag is vondstmateriaal aangetroffen dat dateert tussen 1450 en 1500 (V37). Het vondstmateriaal werd uit het onderste deel van de laag geborgen dicht bij de aansluiting met laag 4. Deze laag dekt laag 3 met het oude oppervlak af.

5. Laag blauwe klei aan de zuidoever van de gracht. Deze laag versmalt de gracht en zal mogelijk behoord hebben aan de vestingwal.

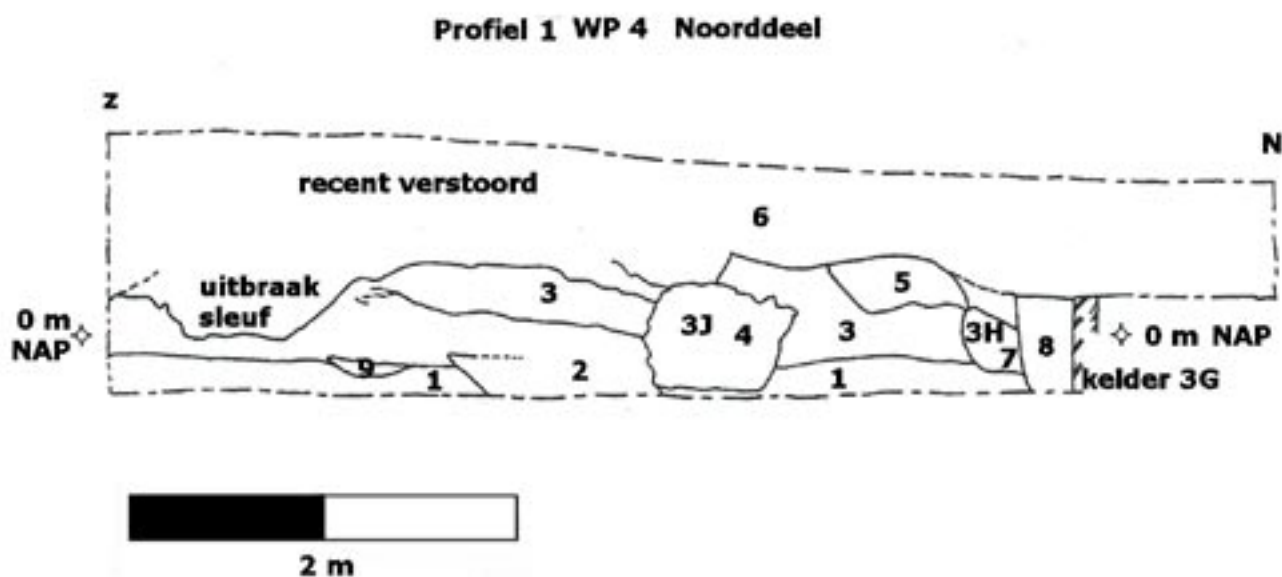
profiel 1 WP 4 zuiddeel

6. Dunne laag lichtgrijs zand, deze laag dekt laag 5 en 7 af en behoort tot de definitieve dempingsfase van de Vestinggracht/Vijversloot.
7. Donkergrijs zwart zand met aardewerk, puin en organisch materiaal. Deze laag behoort tot de vulling van de gracht. Het vondstmateriaal dat uit deze laag komt (V38) dateert van 1450-1575, de gebruiksperiode van de gracht. De gracht geeft een beeld van een water dat lang heeft opengelegen gezien de hele dikke zwarte gebruikslaag. De gracht zal omstreeks 1575 definitief gedempt zijn.
8. Iets kleiig grijszwart zand, wordt naar het zuiden toe meer bruingrijs van kleur. Deze laag dekt alle voorgaande lagen af en dempt de gracht in zijn geheel. Deze laag zal omstreeks 1575 zijn aangebracht.
9. Donker grijszwart zand. Deze laag dekt laag 8 voor een deel af.
10. Subrecent verstoorde laag.

Profiel WP4 noorddeel

1. Donkergrijs zand met houtskoolspikkels, vermoedelijk is deze laag opgebracht na het dempen van de gracht en het slechten van de wal. Het is te vergelijken qua hoogte en textuur met de profielen op de rest van het terrein.
2. Donkergrijs zand met geel zand, erg kluitig.
3. Bruingrijs humeus zand met kalk en houtskoolspikkels
4. Uitbraaksleuf: hierin bevond zich vondstmateriaal daterend van 1525-1575 (V35)
5. Donkergrijs zand vuil
6. Subrecent verstoorde laag
7. Askuil met daarin vondstmateriaal dat dateert van 1625-1650 (V31) Deze askuil bevindt zich naast de insteek van de kelder op tekening 2. Deze kelder is dus na 1650 gebouwd. Dit stemt overeen met het vondstmateriaal dat bij de kelder is gedaan in WP2.
8. Geel zand.
9. Askuil

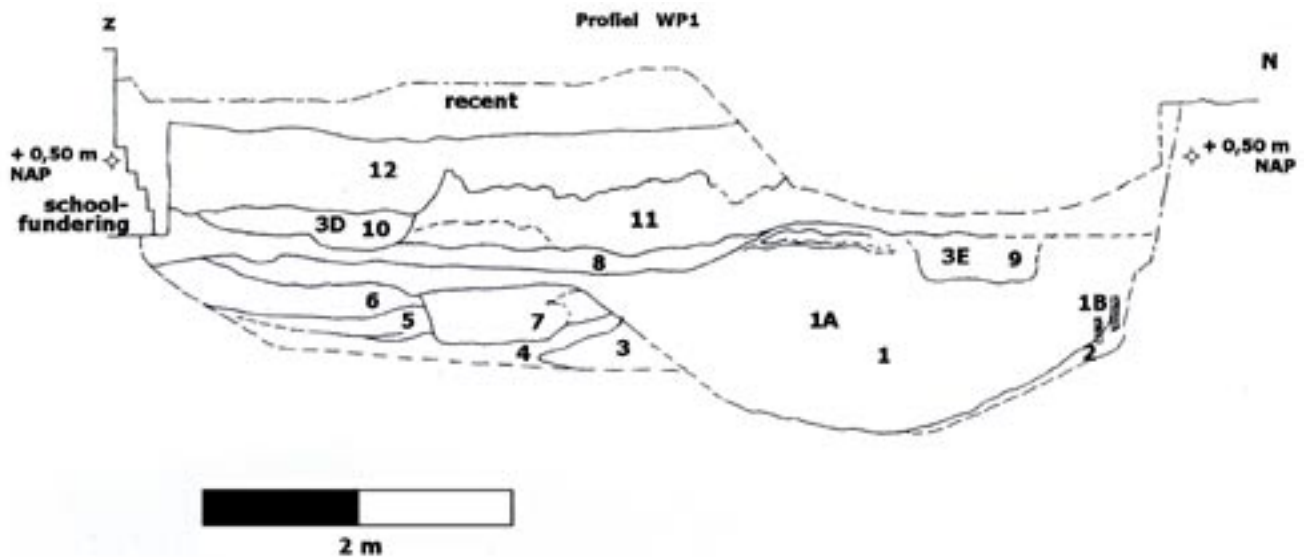

Profiel A Wp3

1. Geel zand
2. Geel zand met mortel
3. Bruingrijs humeus zand met mortel, puinfragmenten en houtskoolspikkels.

Profiel WP1

1. Sloot gevuld met lichtgrijs zand. Onderin de sloot werd vondstmateriaal aangetroffen (V7) dat dateert van 1450-1525. De sloot werd dus gedempt voor 1525. Dit is nog een indicatie dat de sloot voor

1525 is gedempt.

2. Dun laagje blauwgrijze klei aan de noordzijde van de sloot

3. Zand en kalkmortel

4. Blauwe vette klei met wat humeuze brokjes. Vermoedelijk behoort deze laag tot de ophoging van dit gebied.

5. Blauwe klei

6. Blauw grijze klei met daarin aardewerk dat dateert uit de 13de eeuw (V4)

7. Askuil die door laag 5 en 6 is gegraven. Het vondstmateriaal dateert uit 1525-1550 (V5)

8. Donkergrijs zand met houtskool en puin. Deze laag dekt de zandlaag die de sloot opvult af en de askuil. Deze laag dateert van het midden van de 16de eeuw,

9. Afvalkuil. Deze kuil is door de zandige vulling van de sloot gegraven. Het vondstmateriaal uit deze kuil (V8) dateert van 1575-1625.

10. Askuil. Het vondstmateriaal uit deze askuil dateert tussen 1525 en 1575 (V9)

11. Donkergrijs zand

12. Donkergrijs zwart zand

Profiel WP2

1. Blauw grijze klei. Vermoedelijk behoort deze laag tot de ophogingslagen op dit terrein.

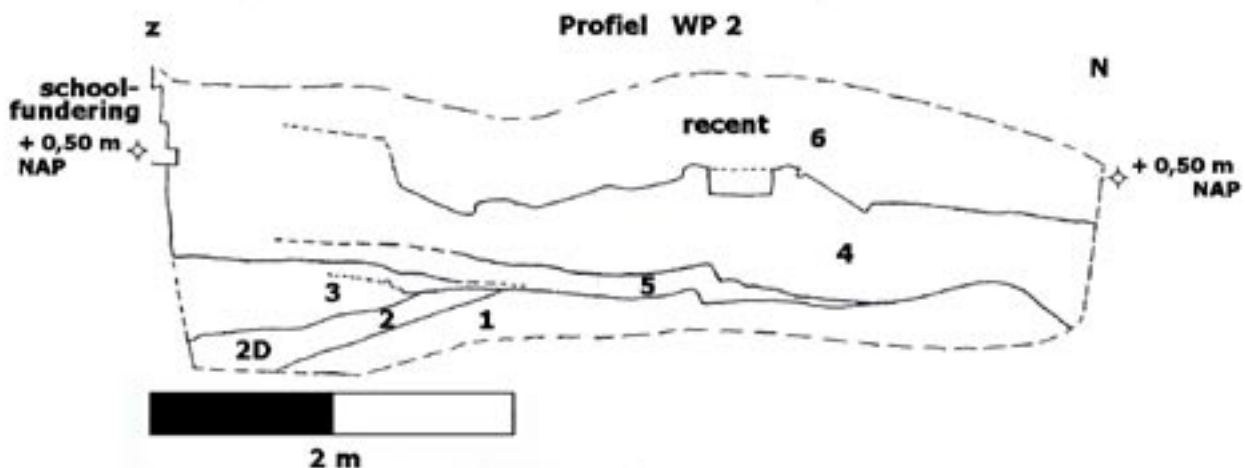
2. Donkergrijs zwart zand met puin en aardewerk. Het vondstmateriaal dat afkomstig is uit deze laag (V12) dateert van 1450-1575. Dit komt overeen met het profiel dat in WP 1 gemaakt is van de sloot. De sloot zal omstreeks 1525 gedempt zijn.

3. Donkergrijs bruin humeus zand (vuil) met houtskoolspikkels, aardewerk en baksteenfragmenten

4. Bruingrijs zand met houtskoolspikkels en aardewerk. Het vondstmateriaal dateert (V14) de periode 1550-1625. Dit laat zien dat de onderliggende lagen van voor 1550 dateren.

5. Donkergrijs rul zand, met baksteenfragmenten en aardewerk.

6. Recente laag

LITERATUUR

- Baart, J.M. et al. 1977: Opgravingen in Amsterdam; 20 jaar Stadskernonderzoek, Amsterdam
- Beek, E.J.A. van, H. Jacobi en M. Scharloo, 1984: Geld door de eeuwen heen. Geschiedenis van het geld in de Lage Landen, Amsterdam
- Beemster, K., 2006: Bijzondere bodemvondsten: Een belezen Alkmaarse Poorter, Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar 1 nr.20, 8-9.
- Beenakker J.J.J.M. et al, 1997: Holland en het water in de middeleeuwen, 'Roerende van der visscheryen'
- Bitter, P., 1995: Geworteld in de bodem, Alkmaar (Publicaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1) 1995
- Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997: Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat, (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, delen 5 en 5A), Alkmaar.
- De boer E.H., 1997,, 'Roerende van der visscheryen', pagina 115-140 in Beenakker J.J.J.M. et al, 1997 in 'Holland en het water in de middeleeuwen', Hilversum
- Bult, E.J. et al, 1992 Archeological research between Oude Delft en Westvest, Delft.
- Carmiggelt, A., en M.M.A. van Veen, 1995: Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag, Den Haag (H.O.P.-reeks 2).
- Clevis, M., Smit, M., Verscholen in vuil, Archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925, Stichting Archeologie IJssel / Vechtstreek.
- Esser, E et al, 1996 Eten in de Langestraat, Archeoplan Eco.
- Fasel, W.A., z.j. Stadsarchief: Het stadsarchief van Alkmaar 1254-1815, Alkmaar, 2 dln
- Glasz, P.J., 1908a: De Wortel- en Waterpoort, Alkmaarsche Courant 7 maart
- Goubitz, O., 2001: Stepping through time, Zwolle/Amersfoort
- Grimm J. , 2006 Havezate Werkeren. Bot, Zwolle , pagina 19
- Hasselt, H., J.J.Lenting en H.van Westing, 1993: Metalen gebruiksvoorwerpen, in: J.J.Lenting et al (red.), Schans op de grens; Bourtanger bodemvondsten 1580-1850, Sellingen, 403-462.
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996: Van kerk tot rekenwerk; Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout, Haagse Oudheidkundige Publicaties 3.
- Ostkamp, S., P. Bitter, R. Roedema en R. van Wilgen 1998: Afval van gorters, brouwers en een hospitaal; archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 6).
- Peteri, W.B., 1913: Overheidsbemoeiingen met stedenbouw tot aan den Vrede van Münster. Delft (dissertatie

T.H.).

Schmid, E, 1972 Atlas of Animal Bones, Elsevier publishing Company, Amsterdam.

Fishbone Measurements

Van Wijngaarden-Bakker, L. H. & Maliepaard, C. H. , herziene versie 2003, Syllabus Zooarcheologie, Universiteit Amsterdam.

Serjentson, D. 1986: A Manual For The Identification Of Bird Bones From Archeological Sites, Publishing by Alan Cohen, London.

Voor de determinatie van zoogdier, vogel en visbotten is o.a. gebruik gemaakt van de vergelijkingscollectie van de ROB in Amersfoort.

NOTEN

- ¹ Vergelijk 86DST
- ² Profiel 2 wp3: laag 4 en 5, profiel 1 wp3: laag 3 en 4, profiel wp2 3, 4 en 5, profiel wp 4 noorddeel: laag 1, profiel wp4 zuiddeel: laag 6 en 8.
- ³ Zie in de bijlage het RING rapport
- ⁴ Met dank aan drs. Frits Laarman voor de hulp en adviezen bij determinatie van zoogdier, vis- en vogelbotten.
- ⁵ Grimm 2006, 19.
- ⁶ Mondelinge mededeling van Frits Laarman: de aanwezigheid van middenhand en middenvoetsbenen van juveniele runderen is geen aanwijzing voor welstand.
- ⁷ Bult 1992, 137
- ⁸ Esser 1996, 10
- ⁹ Silver heeft in een tabel opgesteld waar aan de hand van de vergroeiing van groeischijven de leeftijd van pijpbeenderen bij rund, schaap/geit, varken, kan worden vastgesteld.
- ¹⁰ Bult 1992, 139
- ¹¹ De Boer 1997, 120
- ¹² Bult 1992, 137
- ¹³ Goubitz 2001
- ¹⁴ Hasselt ea 1993, 452, 453
- ¹⁵ Baart ea 1977, 401, Beemster 2006, 8
- ¹⁶ Zie ook: Baart ea 1997, 445
- ¹⁷ Fasel 2001 nummer 13. 1326, juli 25
- ¹⁸ Idem 2001, nummer 28. 1381, september 28.
- ¹⁹ Bitter 2002, 103-104
- ²⁰ Fasel 1979, 85
- ²¹ Idem 1979, 85
- ²² Zie Basisrapport over 04LAA elders in deze publicatie
- ²³ Idem
- ²⁴ Kaart is beschikbaar gesteld door het Regionaal Archief Alkmaar, met dank aan M. Luchtmeijer.
- ²⁵ Fasel 1979, 93
- ²⁶ Fasel 2001, nummer 74. 1445, 8 juli.
- ²⁷ Idem 2001, nummer 84. 1452, maart 3
- ²⁸ Fasel 1979, blz. 93
- ²⁹ Idem 1979, 94
- ³⁰ Glasz 1908b (zonder bronvermelding).
- ³¹ Fasel z.j. Stadsarchief deel 2 nr. 160.
- ³² Fasel 1979, 94
- ³³ Fasel 2001, nummer 168. 1538, november 26
- ³⁴ Fasel 2001, nummer 169, 1539
- ³⁵ Bitter 2006,
- ³⁶ Fasel 1979, 85
- ³⁷ Idem 1979, 95
- ³⁸ Peteri 1913, 76
- ³⁹ Idem 1913, 74
- ⁴⁰ Ibidem 1913, 72
- ⁴¹ Het historisch kadaster Alkmaar bestaat uit een geautomatiseerde databank, hierin zijn gegevens opgeslagen uit verschillende bronnen, die allemaal betrekking hebben op de eigenaren en huurders van huizen en land binnen de historische binnenstad van Alkmaar. De databank bestrijkt een periode

van circa 1700-1910, maar ook enkele eerdere vermeldingen komen voor. De gegevens hierin zijn gekoppeld aan een uniek vast adres: het kadastrale nummer van het perceel in 1832 en een nummer voor het betreffende huizenblok. Het historisch kadaster geeft de informatie per kadastraal adres met alle beschikbare informatie die daaraan te relateren is.

⁴² Borremans & Warginaire, 1966, figs. 10,20,21(periode 2, 13de eeuw), fig.9 (periode 1, 12de eeuw)

⁴³ Voor een essay over Selters zie: ANTIEK, jrg.2 aug/sept. 1984, blz.75 t.m 77. "Riga-balsemkruiken uit Het Kannenbakkersland (westerwald). Ons exemplaar met het makersletter R en (17)78

⁴⁴ Dit stuk hertgewei is het restant van bewerking van hertgewei! Denk aan heften uit die tijd!

